

Scan

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เรื่องพระมหาชนก

นางสาววิชุดา เกิดมณี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ.2550

The Concepts of Leadership in “The Story of Mahajanaka”

by His Majesty King Bhumibol Adulyadej

Miss Wichuta Kirdmanee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Political and Government

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2007

หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เรื่องพระมหาชนก

ชื่อและนามสกุล นางสาววิชุดา เกิดมณี

แขนงวิชา การเมืองการปกครอง

สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

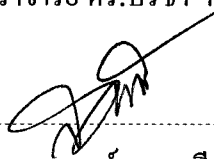
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร.เสนีย์ คำสุข
2. รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์ ชัยนาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

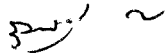
ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ)

กรรมการ

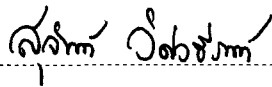
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสนีย์ คำสุข)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์ ชัยนาม)

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

วันที่ 2 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2551

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากท่านรองศาสตราจารย์ ดร. เสนีย์ คำสุข อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ซึ่งได้สละเวลาอันมีค่ายิ่งในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งแนะแนวทางตลอดจนตรวจทานแก้ไขด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี อีกทั้งส่งเสริมให้กำลังใจตั้งแต่เริ่มต้นจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งพงษ์ ชัยนาม อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่เมตตาให้คำปรึกษาแนะนำตลอดจนขอคิดเห็นต่างๆ อันเป็นประโยชน์และมีคุณค่ายิ่ง อีกทั้งได้กรุณาตรวจสอบปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนกระทั่งวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ตลอดจนครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับผู้ศึกษาวิจัยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ผู้ศึกษาวิจัย รู้สึกซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของท่านคณาจารย์และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง รวมทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สาขาวิชารัฐศาสตร์ ที่ได้อำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ด้วยดี

เหนือสิ่งอื่นใด ผู้ศึกษาวิจัยขอกราบระลึกถึงผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ คือ คุณพ่อมานะ คุณแม่ฉอ้อน เกิดมณี ผู้ที่ให้กำเนิดเลี้ยงดู อบรม และส่งเสริมให้ผู้ศึกษาวิจัยเป็นผู้ใฝ่ในการศึกษาตลอดจนความห่วงใย เอาใจใส่ อีกทั้งยังคอยเป็นกำลังใจ และเป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญแก่ผู้ศึกษาวิจัยจนทำให้วิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณ คุณยุทธชัย จอมพงษ์ ผู้ที่เป็นกำลังใจสำคัญและคอยให้ความช่วยเหลือ ในด้านการค้นคว้าเอกสาร อีกทั้งยังให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาโดยตลอด

ท้ายที่สุดหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าทางวิชาการอยู่บ้าง ก็ขอมอบให้แก่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้กล่าวนามไว้ข้างต้น ซึ่งเป็นผู้อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จในครั้งนี้

วิชุดา เกิดมณี

ตุลาคม 2550

ชื่อวิทยานิพนธ์ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชฯ เรื่องพระมหาชนก

ผู้วิจัย นางสาววิชุดา เกิดมณี **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร.เสนีย์ คำสุข (2) รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งพงษ์

ชัยนาม **ปีการศึกษา** 2550

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลเอกสารเป็นหลัก ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยยึดถือ พระมหาชนก ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นสำคัญ ประกอบกับศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยโดยมีเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลที่สำคัญคือ แบบการเก็บข้อมูลจากเอกสาร แบบบันทึกข้อมูล แบบบันทึกดัชนี ซึ่งการจำแนกข้อมูลเอกสารจัดกระทำอย่างเป็นหมวดหมู่ สร้างบทสรุปของข้อมูล พิสูจน์บทสรุป และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาอธิบายความ

ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ปรากฏ (1) ด้านองค์ประกอบและบริบทของผู้นำพบว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อลักษณะของการปกครอง (2) ด้านคุณสมบัติของผู้นำพบว่า เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเรียนรู้หลายสาขาวิชา มีความเพียรอย่างสูงจนเป็นคุณูปการต่อการเป็นผู้นำ (3) ด้านภาวะผู้นำพบว่า เป็นความสามารถที่เพียบพร้อมในหลักการปกครอง โดยมีกรอบทางพุทธศาสนาเป็นส่วนกำกับ จนได้รับความร่วมมือจากสมาชิกอย่างกว้างขวาง (4) ด้านบทบาทหน้าที่ของผู้นำพบว่า ตัวละครที่เป็นผู้นำได้สะท้อนถึงบทบาทหน้าที่ที่สังคมคาดหวัง ด้านการบริหาร ด้านการศึกษา และให้ความรู้สึกรับผิดชอบแก่สังคม เป็นต้น (5) ด้านลักษณะการปกครองของผู้นำพบว่า มีลักษณะธรรมราชา เทวราชา และเป็นผู้นำแบบยอมรับด้วยบารมีและยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณีด้วย (6) ด้านวิสัยทัศน์ของผู้นำพบว่า ตัวละครที่เป็นผู้นำมีวิสัยทัศน์รอบด้านในการวินิจฉัยและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ (7) ด้านคุณลักษณะของผู้นำ พบว่ามีความเพียร วิริยะอุตสาหะ และอดทน อันเป็นแนวทางที่จะใช้เลือกเฟ้นพิจารณาผู้นำทางการเมืองที่ดีได้

คำสำคัญ แนวคิด ภาวะผู้นำ พระมหาชนก

Thesis title: The Concepts of Leadership in “The Story of Mahajanaka” by His Majesty King Bhumibol Adulyadej

Researcher: Miss Wichuta Kirdmanee ; **Degree:** Master of Political Science (Politics and Government); **Thesis advisers:** (1) Dr. Senee Camsook, Associate Professor; (2) Dr. Rungpong Jayanama, Associate Professor; **Academic year:** 2007

ABSTRACT

The objective of this research was to study the concepts of political leadership in the royal composition “The Story of Mahajanaka”.

This was qualitative research based primarily on documentary data. The main document studied was “The Story of Mahajanaka” written by His Majesty King Bhumibol Adulyadej and additional data were taken from the Thai version of the Holy Tripitaka. Data were collected using a documentary data collection form, data recording forms, and index forms. Data were organized into categories, conclusions were formed and proven and the data were explained using descriptive analysis.

The results showed that: (1) in the story, the components and context of a leader are significant factors that affect the leader’s governmental style or characteristics. (2) The qualities that are beneficial for being a leader are being knowledgeable, studying many different fields, and being very diligent. (3) Being a leader means being fully capable and accomplished in governmental principles and following the framework of Buddhism. This will enable the leader to enlist the cooperation of a broad range of people. (4) Leaders in the story demonstrated the roles expected of them by society, such as administrative roles, education roles and roles of providing a feeling of stability and safety. (5) The types of leaders described in the story showed characteristics of being a moral leader, a spiritual leader (god king), a leader accepted by his influence and good deeds, and a leader accepted because of customs and tradition. (6) The vision of the main leader character in the story showed that he had a wide-ranging vision about systematically diagnosing and solving problems. (7) As for the qualities, the leader in the story showed that he had practiced diligence, perseverance and endurance. Overall, these concepts can be applied in choosing good political leaders.

Keywords: concept, leadership, “The Story of Mahajanaka”

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
ขอบเขตการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	10
แนวคิดผู้นำ.....	10
แนวคิดทฤษฎีการตีความวรรณกรรม.....	76
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	92
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	95
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	96
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	96
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	96
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	97
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	97
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	98
ตอนที่ 1 ทรัพยากรทางอำนาจอันเป็นองค์ประกอบและบริบทของพระมหาชนก.....	98
ตอนที่ 2 คุณสมบัติที่เด่นๆ อันมีผลต่อการเป็นผู้นำของพระมหาชนก.....	108
ตอนที่ 3 คุณสมบัติพิเศษด้านผู้นำของตัวละครในพระมหาชนก.....	121
ตอนที่ 4 ลักษณะแนวคิดผู้นำทางการเมืองที่ปรากฏ.....	133

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	188
สรุปการวิจัย.....	188
อภิปรายผล.....	195
ข้อเสนอแนะ.....	209
บรรณานุกรม.....	212
ภาคผนวก.....	220
ก ที่มาแห่งพระมหาชนค.....	221
ข หลักฐานโบราณเกี่ยวเนื่องกับชาคค.....	232
ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	234
ประวัติผู้วิจัย.....	238

ฉ

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	95

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปกครองประเทศไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบใด ทุกประเทศก็ล้วนแล้วต้องมีผู้นำ ผู้นำทางการเมืองเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบอบการเมือง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของระบบการเมืองที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา หรือผู้นำในแบบประธานาธิบดีของประเทศที่ปกครองโดยอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ หรือประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดีก็ตาม ผู้นำทางการเมืองหรือผู้นำรัฐบาลจะเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ระบบการเมืองขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำการเมืองและสถาบันผู้นำจึงเป็นกลไกอื่นที่สำคัญในโครงสร้างของระบบการเมือง ระบบการเมืองจะไม่สามารถดำเนินไปได้ หากโครงสร้างของระบบการเมืองในระบอบนั้นขาดผู้นำทางการเมือง หรือผู้นำรัฐบาล

ผู้นำทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในระดับสูง เช่น พระมหากษัตริย์ (ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) หรือ นายกรัฐมนตรี หรือประธานาธิบดี อันมีความสำคัญยิ่งต่อคนในสังคม มีความสำคัญในการดูแลความสงบเรียบร้อยภายในประเทศป้องกันศัตรูภายนอกมารุกรานและสร้างความเจริญให้สังคม ผู้นำที่ดีสามารถสร้างความหวัง ศรัทธา และขวัญให้แก่คนในชาติ สามารถพาชาติผ่านอันตรายมาได้ ยกตัวอย่าง เช่น เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล นายกรัฐมนตรีของอังกฤษในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้น ถ้าอังกฤษมีนายกรัฐมนตรีคนอื่นที่ไม่เข้มแข็งและมีความสามารถในการสร้างขวัญและกำลังใจแก่คนในชาติอย่างเชอร์ชิล อังกฤษอาจพ่ายแพ้แก่กองทัพของเยอรมนีภายใต้การนำของฮิตเลอร์ก็ได้ (ณรงค์ สินสวัสดิ์ 2538: 152)

ผู้นำของไทยในอดีต เช่น พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงสร้างความเจริญให้แก่ประเทศไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านสาธารณสุข การคมนาคม และการศึกษาทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลิกทาสและทรงปฏิรูประบบราชการ ที่สำคัญมากประการหนึ่งก็คือ พระองค์สามารถรักษาเอกราชของชาติได้ ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านของเรากลายเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกไปจนหมดสิ้น ซึ่งนี่เป็นระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในสมัยหนึ่ง

การศึกษาประวัติและผลงานของผู้นำแต่ละคนอาจทำให้เข้าใจได้ในระดับหนึ่ง แต่ถ้าต้องการศึกษาให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำทฤษฎีทางจิตวิทยามาช่วยตอบคำถามเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองในหลายๆ ประเด็น ได้แก่

1. ทำไมคนบางคนจึงอยากเป็นผู้นำทางการเมืองมากกว่าคนทั่วไป แม้ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้คนเข้าแข่งขันเพื่อรับเลือกตั้งเป็นผู้นำ แต่ก็มีเพียงคนจำนวนน้อยที่เสนอตัวเองขึ้นมาเป็นผู้นำ และผู้ที่เสนอตัวเองให้ประชาชนเลือกเป็นผู้นำนั้น บางคนก็จะทุ่มเทอย่างมาก ทั้งกำลังกาย กำลังเงิน สติปัญญา เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ แต่บางคนก็จะใช้ความพยายามเพียงเล็กน้อยแล้วก็เลิกราไป ในขณะที่บางคนลงสมัครเป็นผู้แทนราษฎรตั้งแต่อายุยังน้อย จนอายุเกิน 60 ปี 70 ปียังไม่เลิก

2. ในกลุ่มผู้คนที่มีความต้องการอำนาจทางการเมืองนั้น วิธีการได้มาซึ่งอำนาจก็แตกต่างกันออกไปบางคนอาจจะใช้วิธีที่อยู่ในกรอบของกฎหมาย บางคนอาจจะไม่ใช่

3. เมื่อได้มาซึ่งอำนาจแล้ว พฤติกรรมของผู้นำในการใช้อำนาจก็แตกต่างกัน บางคนต้องการทำสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้สังคมได้รับผลประโยชน์จากผลงานของเขาไปนานแสนนาน บางคนดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำอยู่เป็นเวลานาน แต่ก็ไม่มีผลงานอะไรหลงเหลือให้สังคมจารึกไว้ได้ ว่าเป็นผลงานของเขา

บางคนเมื่อเข้าสู่อำนาจแล้ว ทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ยึดถือคุณความดีเป็นที่ตั้ง เมื่อหมดจากอำนาจไปแล้วก็จะไม่พบการทุจริต คอร์รัปชัน เล่นพรรคเล่นพวก หรือใช้อำนาจไปในทางที่ผิดทำนองคลองธรรม แต่บางคนก็จะใช้อำนาจแสวงหาทรัพย์สินมาโดยมิชอบ หรือใช้อำนาจปราบปรามผู้ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามทางความคิดอย่างรุนแรงเกินขอบเขตของกฎหมายและศีลธรรมอันดี เมื่อหมดอำนาจไปแล้วก็ถูกขูดขี้ความไม่ถูกต้องขึ้นมาโดนผู้คนประณาม (ณรงค์ สินสวัสดิ์ 2538: 153)

ตามที่สนะของพระพุทธศาสนาถือว่า การที่จะเป็นผู้นำที่ดีนั้นจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม จึงจะทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่น และเป็นผู้ตามที่ทำให้ความร่วมมือเพื่อที่จะนำสังคมไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ผู้นำที่จะนำบุคคลอื่นนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งกลุ่มบุคคลที่มีขนาดใหญ่เท่าใด ความสำคัญของผู้นำที่มีต่อสมาชิกในกลุ่มก็ยิ่งทวีความสำคัญเป็นเงาตามตัวขึ้นไป กลุ่มใดได้ผู้นำที่ดี สมาชิกในกลุ่มก็พลอยดีไปด้วย ในทางตรงกันข้ามกลุ่มใดได้ผู้นำที่ไม่ดี สมาชิกในกลุ่มก็ต้องประสบกับความลำบาก (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 2)

หากเรานำคุณสมบัติและธรรมที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติมาใช้เป็นส่วนเสริม ก็จะเป็นประโยชน์สำหรับยุคปัจจุบัน เพราะในปัจจุบันไม่มีเกณฑ์เลยว่า ผู้ปกครองควรมีธรรมอะไรบ้าง

เป็นแต่ผ่านกระบวนการหรือผ่านระบบทางการเมืองก็ถือว่าถูกต้อง เราอาจหวังไม่ได้ว่าผู้ปกครองในปัจจุบันจะมีคุณสมบัติอย่างที่พระพุทธองค์กำหนด แต่อย่างน้อยถ้าคุณสมบัติเช่นนั้น เป็นคุณสมบัติที่เป็นอุดมคติก็น่าจะนำมาใช้วัดได้ว่า ผู้ปกครองเข้าใจลัทธิอุดมคติเพียงใด ยังหย่อนในข้อใด (ปรีชา ช้างขวัญยืน 2543: 82)

ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2475 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (2551) เป็นเวลานานถึง 76 ปี มีนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่บริหารประเทศมาแล้ว 26 คน แต่ละคนล้วนมีบุคลิกภาพ การทำงาน การดำเนินนโยบายที่แตกต่างกัน บางคนประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำ แต่บางคนก็ไม่ประสบความสำเร็จ และการที่ผู้นำแต่ละคนมีวิธีการบริหารประเทศแตกต่างกันออกไป ก็เพราะการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก การศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน ทักษะคติ ความเชื่อ และสิ่งอื่นๆ สิ่งเหล่านี้นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ผู้นำมีบุคลิกภาพ และการทำงานในรูปแบบที่แตกต่างกัน และการที่ประเทศจะเจริญก้าวหน้าหรือถดถอยหลัง ปัจจัยสำคัญมาจากการบริหารประเทศของนายกรัฐมนตรีเป็นหลัก

ตลอดระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2549 ถึง พ.ศ. 2551) สถานการณ์การเมืองในประเทศอยู่ท่ามกลางความขัดแย้ง ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งจากตัวนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุใดบ้านเมืองถึงมีแต่ความขัดแย้ง ความวุ่นวาย สาเหตุหลักๆ มาจากใคร คำตอบที่ได้ก็น่าจะมาจาก ผู้บริหารหรือผู้นำประเทศ ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองหรือประสบกับภาวะวิกฤติมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมเกิดจากการบริหารประเทศของผู้นำเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้มองเห็นถึงปัญหาสำคัญได้ว่า ปัญหาในเรื่องของผู้นำเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง เพราะหากบ้านเมืองยังต้องตกอยู่ในสถานการณ์ของความขัดแย้ง การเอารัดเอาเปรียบ การทุจริตคอร์รัปชัน อยู่อย่างนี้แล้ว บ้านเมืองจะเดินหน้าไปได้อย่างไร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาท แก่คณะรัฐมนตรีอยู่เสมอว่า ให้ระลึกถึงการเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์สุจริตในการบริหารบ้านเมือง และเมื่อบ้านเมืองเกิดความขัดแย้งรุนแรง อันเนื่องมาจากการบริหารของผู้นำหรือรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทเพื่อเป็นการเตือนสติ และมีผลให้เหตุการณ์บ้านเมืองสงบลง ทำให้ผสมกนิกรต่างชาบซึ่งถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง พระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่มีต่อผสมกนิกรของพระองค์ มิได้ทรงมีแต่พระบรมราโชวาทและพระราชกรณียกิจต่างๆ เท่านั้น แต่ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก เพื่อเป็นการเตือนสติ และเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตแก่ประชาชนทั้งหลายอีกด้วย

ประเวศ วะสี ซึ่งจุดอ่อนให้แก่สังคมไทย คนไทยควรตระหนักและช่วยกันหาทางแก้ไข คือ การเร่งเสริมสร้างภาวะผู้นำ ให้เกิดขึ้นกับผู้นำทุกกลุ่ม องค์กร สถาบัน ผลจากการขาดภาวะผู้นำ ที่ดีในระดับต่าง ๆ ได้ส่งผลต่อในเวทีการเมืองระดับประเทศ คือ ทำให้เราขาดผู้นำทางการเมืองที่ดี และมีคุณภาพอีกมาก (<http://www.phrathai.net/news/detail.php?catid=4&groupid=0&ID=3480>)

ในทุกสังคมประเทศล้วนแล้วแต่ต้องการผู้นำที่ดี มีความรู้ความสามารถรวมถึงควรเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและศีลธรรมด้วย จะเห็นได้ว่าเมื่อใดที่ผู้นำขาดคุณธรรม ศีลธรรม แล้วย่อมเป็นที่มาของการเกิดการขัดแย้งและอาจลุกลามไปจนเกิดการต่อต้านที่รุนแรง ไม่เพียงแต่ในชีวิตมนุษย์ประจำวันที่ต้องการผู้นำที่ดี แม้แต่ในวรรณกรรมยังได้แสดงข้อคิดต่าง ๆ มากมายที่เกี่ยวกับผู้นำที่ดี ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีศีลธรรมและคุณธรรมรวมถึงยังสื่อให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในอีกหลาย ๆ ประการ ดังเช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมहाชนก

งานวรรณกรรมนี้เปรียบเสมือนเพชรที่เจียรนัยด้วยช่างฝีมือ ประณีต สูงคุณค่า แต่ละเหลี่ยม แต่ละมุม ล้วนดึงดูดใจให้หยุดคิด พินิจพิจารณา นักพัฒนาได้แง่คิดมุมมองในวิถีทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน นักภาษาศาสตร์ก็จะได้เห็นถึงความไพเราะงดงามของภาษา และการเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ ผู้รู้ทางด้านศาสนาก็จะได้แง่คิดทั้งในแง่จารีตของการสืบทอด พระศาสนาเป็นลายลักษณ์อักษร และความลุ่มลึกของปรัชญาชีวิตที่เป็นพุทธปรัชญา รวมทั้งท่านที่เป็นครูก็จะเห็นแง่มุมมากมายในการสั่งสอน เรียนรู้ และอบรมบ่มนิสัยเยาวชนของเรา

(www.praphansam.com/new/d_lift/detail.asp?id=139_23k)

กรณีที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของเรา ทรงมีความแน่วแน่ในการประกอบพระราชกรณียกิจ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของทวยราษฎร์และประเทศชาติมาตลอดระยะเวลา ๖๐ ปี ที่ทรงครองราชย์นั้น เพราะพระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยความเพียร และความเพียรนั้นก็คือประเด็นหลักของพระราชนิพนธ์เรื่องนี้

บทพระราชนิพนธ์ 1 ใน 4 เรื่อง ที่ประชาชนชาวไทยทั่วไปล้วนรู้จักกันเป็นอย่างดี คือ บทพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมहाชนก” ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่เกิดจากการที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัย และทรงศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลายาวนาน เพราะทรงมีพระราชหฤทัยอันแน่วแน่ในการที่จะประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาสังคมประชาชน และประเทศชาติ จึงได้ทรงสร้างสรรคงานพระราชนิพนธ์เรื่อง

“พระมहाชนก” นี้ขึ้น (www.praphansam.com/new/d_lift/detail.asp?id=139_23k)

พระมहाชนกจึงมีความเป็นมาตามพระราชปรารภในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เหตุจาก เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหา เวีรวังค์ (วิน ธัมมสาโรมหาเถระ) วัดราชผาติการาม เรื่องพระมहाชนก เสด็จทอดพระเนตรพระ

ราชอุทยาน ในกรุงมิลลา (ซึ่งเป็นเมืองของอินเดียโบราณ ก่อนสมัยของพระพุทธเจ้า) เรื่องมีใจความว่า ที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลี้มระดมวังอันโอชาแล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นมะม่วงที่มีผลรสดีถูกข้าราชการบริวารดึงทิ้งจน โคนลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดีมีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการข้อยแย้งและจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาดปัญญา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมหากษัตริย์ในพระไตรปิฎก (พระสูตรตันตปิฎกขุททกนิกาย ชาคก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษตรงจากมหากษัตริย์ ชาคก ตั้งแต่ต้นเรื่องโดยทรงคัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

พระมหากษัตริย์บำเพ็ญวิริยะบารมีไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ จนกระทั่งได้ทรงครองราชย์สมบัติ และนำความเจริญรุ่งเรืองแก่กรุงมิลลาด้วยพระปรีชาสามารถมาถึงตอนเรื่องต้นมะม่วง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า การที่พระมหากษัตริย์จะเสด็จออกทรงแสวงโมกขธรรมยังไม่ถึงเวลาอันสมควร เพราะว่าได้ทรงสร้างความเจริญแก่เมืองมิลลียังไม่ครบถ้วน กล่าวคือข้าราชการ นับแต่อุปราชจนถึงคนรักษาช้าง รักษาม้าและนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจารึกใน โมหภูมิทั้งนั้น ไม่มีความรู้ทั้งวิทยาการ ทั้งทางปัญญายังไม่เห็นความสำคัญของผลประโยชน์แท้แท้ของตนเอง จึงต้องตั้งสถานอบรมสั่งสอนให้เบ็ดเสร็จ อนึ่ง พระมหากษัตริย์ยังต้องทรงปรารภเรื่องการอนุบาลต้นมะม่วงตามวิธีสมัยใหม่แก้วิธีอีกด้วย

พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหากษัตริย์” นี้มีคติเตือนใจและข้อคิดแห่งธรรมหลายข้อที่แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างของการบำเพ็ญธรรมอันจะเป็นแบบอย่างให้คนทั่วไปได้ถือปฏิบัติตามและให้มั่นใจในผลแห่งการปฏิบัตินั้นๆ ด้วยประการเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงคัดแปลงเนื้อเรื่องในมหากษัตริย์ชาคกให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน โดยมีพระราชดำริว่าพระมหากษัตริย์จะบรรลุมอกขธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนก่อน “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหากษัตริย์ชาคกเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย”

www.moomkafae.com/index.php?lay=show&ac=article&id=147534-39k

บทพระราชนิพนธ์นี้ เป็นไปในลักษณะของการแปลตรงจากต้นฉบับ คือ พระไตรปิฎก แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคัดแปลงแต่งเสริมเรื่องราวบ้างเล็กน้อยตอนท้ายเรื่อง บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงอาศัย โครงเรื่องของมหากษัตริย์ชาคก และสาระสำคัญหลักๆ อันได้แก่ คุณงามความดี และคติธรรมต่างๆ แนวคิดที่โดดเด่นอย่างมาซึ่งปรากฏในบทพระ

ราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก คือ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องคุณสมบัติของผู้นำ บทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนมุมมองในเรื่องคุณสมบัติที่สำคัญหลายประการ เช่น ความเพียร ความกล้าหาญ ความมีปัญญา รวมถึงการปรารถนาให้ผู้อื่นมีปัญญา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องราวในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง

พระมหาชนก เนื่องจากพระมหาชนก จัดได้ว่าเป็นหนังสือแห่งความเพียร ซึ่งความเพียรนี้จัดอยู่ในคุณสมบัติของผู้นำ ด้วยเค้าคิดเดิมแห่งพระชาดก ด้วยภาษาที่ทรงพระราชนิพนธ์ และด้วยรูปธรรมแห่งพระราชจริยาวัตร อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติเป็นต้นแบบ ตลอดเวลายาวนานที่เสด็จอยู่ในราชสมบัติ พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” จึงเป็นบันทึกแห่งความเพียรอันสมบูรณ์ ที่พสกนิกรผู้ได้อ่านจะพึงยึดถือเป็นแบบอย่าง ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มาศึกษา ถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งสะท้อนผ่านพระราชนิพนธ์นี้ เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำของพระมหาชนกที่มีต่อพสกนิกรของพระองค์ ตลอดจนความเพียรของพระมหาชนกก็ได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก และเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้อ่านเป็นอย่างยิ่ง อีกประการก็เพื่อจะสะท้อนแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับนักการเมืองไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะประเด็นความอดทนหรือความเพียรพยายามที่นักการเมืองควรมีการประยุกต์ปฏิบัติตาม และในด้านคุณธรรมอันประกอบด้วยหลักคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นคุณลักษณะที่คนในสังคมส่วนใหญ่อยากให้นักการเมืองปฏิบัติจนเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองให้ดีขึ้น ซึ่งภายใต้บทพระราชนิพนธ์นี้สามารถสะท้อนแนวคิดดังกล่าวได้ จึงเป็นที่มาของการศึกษาภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้

และจากข้อคิดเตือนใจในเค้าโครงของเรื่องนั้นก็เพื่อจะสะท้อนถึงแนวคิดในด้านของผู้นำอันจะนำมาประยุกต์ เพื่อพัฒนานักการเมืองไทยที่เป็นอยู่ในยุคปัจจุบัน เนื่องจากสิ่งหนึ่งที่สังคมเราไม่อาจปฏิเสธได้คือ การมีกรอบในการประพฤติปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตทุกๆด้าน ซึ่งด้านการเมืองนั้นก็เป็อีกเรื่องหนึ่งที่ต้องเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะตัวผู้นำ ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะที่สำคัญในการกำหนดหรือชี้นำประการต่างๆ อันมีผลกระทบต่อผู้ตามหรือสังคมประเทศชาตินั่นเอง เมื่อกล่าวถึงความจำเป็นของผู้นำแล้วก็ไม่อาจปฏิเสธได้อีกเช่นกันว่า ไม่ว่าจะเป็มนุษย์หรือสัตว์ย่อมต้องมีผู้นำหมู่ ผูก อยู่เสมอเป็นกฎของธรรมชาติที่เห็นได้โดยความเป็นรูปธรรม

ดังนั้นเมื่อผู้นำมีความสำคัญต่อสังคมถึงเพียงนี้ ก็ควรที่จะพิจารณาศึกษาให้เห็นและเข้าใจ ถึงวิถีหรือ วิธีการเลือกเฟ้นพิจารณาในประเด็นต่างๆ การศึกษาวิจัยแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนี้ ก็จะได้ทราบ แนวคิด ข้อควรปฏิบัติ วิธีการเลือกพิจารณาหรือการดำเนินตามหลักการต่างๆ ที่ควรคำนึงถึง หรือถือเป็นข้อยึดเหนี่ยว เพื่อให้บรรลุเป็นหมายของการเป็นผู้นำ ซึ่งในปัจจุบันเงาที่ประจักษ์อยู่ ผู้ว่าราชการเมืองไทยล้วนเป็ความระบือรองใน

หลายๆด้าน เช่น ด้านความเพียรพยายาม การเป็นผู้นำที่ดี หลักการคิดที่สุจริตยุติธรรมเป็นอาทิ ซึ่งเมื่อเรื่องต่างๆในประเด็นเหล่านี้ขาดหายไป บริบทความเป็นผู้นำในทางการเมืองไทยก็อาจจะแย่งและเสื่อมลงๆ เป็นลำดับ

ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องพระมหาชนก ก็เพื่อจะสะท้อนถึงแนวคิดในการเป็นผู้นำทางการเมือง และข้อประพฤติปฏิบัติต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการคัดเลือกพิจารณา ผู้นำทางการเมืองไทย เนื่องจากวัตถุประสงค์ของบทพระราชนิพนธ์นั้น ต้องการแสดงให้เห็นถึงความพากเพียรพยายามของพระมหาชนก ในฐานะส่วนพระองค์เองประการหนึ่ง ในฐานะของผู้นำประการหนึ่ง อีกทั้งแนวคิดผู้นำของพระมหาชนกที่ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์ จนเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติที่พระองค์ปกครองนั้น ผู้ศึกษาวิจัยเล็งเห็นถึงความพากเพียรพยายามตลอดจนข้อประพฤติปฏิบัติ ที่พระองค์ทรงแสดงออกว่า เป็นประโยชน์ที่น่ายึดถือ และควรที่จะนำมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ และในขณะเดียวกันเพื่อที่จะนำแนวคิดมาเป็นแนวทางให้กับพสกนิกรได้เป็นเครื่องยึดถือ หรือเป็นแนวทางปฏิบัติอันจะได้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไปอันเป็นที่มาของปัญหาสำคัญที่ว่า แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” มีลักษณะเป็นอย่างไร

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ต้องการศึกษาดังแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏใน
บทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก

3. ขอบเขตของการวิจัย

- 3.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ
- 3.2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการตีความ
- 3.3 ศึกษาแนวคิดผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยกย่อง ขอมรับ หรือแต่งตั้งให้เป็นผู้นำของกลุ่มหรือองค์กร เป็นผู้ที่มีความสามารถที่เกิดจากตัวเอง สามารถชักจูงให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม รวมทั้งจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆเพื่อให้สำเร็จตามความมุ่งหมายของตนและสมาชิก จนความสามารถของเขาเป็นที่ยอมรับ หรือยกย่องของกลุ่มให้เป็นผู้นำ และนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

4.2 ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลแสดงลักษณะส่วนตัว เมื่อได้มีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป็นความสามารถที่เกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำงานร่วมกัน ทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายหรือผลสำเร็จ

4.3 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก คือ พระมหาชนกฉบับปกอ่อน จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มขนาด ๑๔.๖x๒๑.๐๐ เซนติเมตร เนื้อในพิมพ์ด้วยกระดาษอาร์ตมัน ๑๐๕ แกรม หนา ๑๗๘ หน้า ซึ่งในงานวิจัยจะใช้คำว่า บทพระราชนิพนธ์

4.4 พระไตรปิฎก คือ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2 ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4.5 แนวคิด หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้าง ซึ่งมีกฎระเบียบแบบแผนรูปแบบวิธีการต่างๆในการจะดำเนินการให้เป็นผลในการปฏิบัติ อย่างไร

4.6 แนวคิดผู้นำ หมายถึง ความคิดที่มีแนวทางในการปฏิบัติ ของบุคคลที่ได้รับการยอมรับ หรือการคัดเลือก หรือแต่งตั้ง ให้เป็นผู้นำกลุ่ม อันเกิดจากความสามารถของเขาเอง และสามารถนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายได้

4.7 บทบาทของผู้นำ หมายถึง บทบาทที่ผู้นำทางการเมืองแสดงออกในด้านการบริหารการปกครอง ที่มีผลต่อความเป็นอยู่หรือดำรงอยู่ของผู้ได้บังคับบัญชา และความเป็นไปของกลุ่ม พรรคและประเทศเป็นต้น

4.8 หน้าที่ของผู้นำ หมายถึง หน้าที่ที่ผู้นำจะต้องกระทำตาม เป้าหมายที่กลุ่มคาดหวัง หรือตามกฎหมายบัญญัติที่ผู้นำนั้นดำรงสถานะอยู่ เช่น หน้าที่ให้การปกป้อง ให้ความปลอดภัยแก่สมาชิก ในการวางนโยบาย ในการเป็นตัวแทนกลุ่ม หรือ ในการเป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นต้น

4.9 สัญลักษณ์ของผู้นำ หมายถึง ลักษณะอันเป็นนามธรรมที่เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่ง ของผู้นำซึ่งมีผลต่อผู้อยู่ภายใต้การปกครอง และผู้อยู่ภายใต้การปกครองยึดถือลักษณะนามธรรมนั้นเป็นเครื่องกำกับผู้นำ

4.10 คุณสมบัติของผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นองค์ประกอบ ทั้งในส่วนที่ติดตัวมากับบุคคลตั้งแต่กำเนิด และทั้งที่ขวนขวายหาเพิ่มเติม อันมีลักษณะเด่นและเป็นคุณสมบัติพิเศษต่อการเป็นผู้นำของมนุษย์

4.11 บารมีของผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติพิเศษของบุคคล ซึ่งทำให้เขามีความแตกต่างจากคนธรรมดาและคนอื่น ๆ ทำให้ดูเหมือนว่าบุคคลนั้นมีความสามารถที่เหนือมนุษย์ หรืออย่างน้อยก็ต้องมีคุณสมบัติบางอย่างเป็นพิเศษ ซึ่งคุณสมบัติพิเศษนั้น ส่งเสริมความเป็นผู้นำของเขาด้วย

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดผู้นำในพระมหาชนก

5.2 เพื่อเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำซึ่งสะท้อนผ่านบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง

พระมหาชนก

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดผู้นำ

1.1 ความหมายของผู้นำ (Leader) และภาวะผู้นำ (Leadership)

1.1.1 ผู้นำ (Leader)

ตามพจนานุกรมมักให้ความหมายของคำว่า ผู้นำ คือ ผู้มีอำนาจในการสั่งการหรือมีผลต่อการสั่งการนั้น นักวิชาการและนักวิจัยได้มีการพัฒนาปรับปรุงความหมายของผู้นำไว้มากมายหลายอย่าง แต่ก็แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำในแบบที่แตกต่างกันออกไป นักวิชาการและนักวิจัยบางคนได้ให้นิยามความหมายของคำว่าผู้นำ (Leader) แตกต่างกันไป ดังนี้

ผู้นำ คือ ผู้ที่อยู่ในอำนาจหรืออยู่ในตำแหน่งที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำและยังเป็นผู้ที่สามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรรวมทั้งจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ปรารถนาทั้งของตนเองและของสมาชิกชุมชน (Bell 1969: 112 อ้างถึงใน ธรรมบุญ แจ่มใส 2541:9)

ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ (Burby 1972:43 อ้างถึงใน สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 57)

ผู้นำ คือ บุคคลที่ริเริ่มหรือส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงการกระทำของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นผู้นำที่สนับสนุนส่งเสริมให้มีการสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มดำเนินไปด้วยดี (Fiedler 1996: 8 อ้างถึงใน พิมใจ โอภาณุรักษธรรม 2542: 3)

ผู้นำ คือ ผู้ที่ประกอบด้วยอิทธิพลที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไปซึ่งพบปะกันที่จะทำให้กลุ่มบรรลุตามเป้าหมายภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ได้ (Hollanders & Julian 1969: 71 อ้างถึงใน ธนาภัทร ศรีเบญจมา ม.ป.ป.: 1)

ผู้นำ คือ บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้าผู้ตัดสินใจ เพราะมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วได้ (อรุณ รักธรรม 2522: 187)

ผู้นำ คือ ผู้นำเป็นประจวบเหมาะของหน่วยงาน ผู้นำเป็นจตุรกรแห่งพลังของสมาชิกในองค์กร ดังนั้นผู้นำจึงเป็นเหมือนหลักชัยในการดำเนินงาน โดยเฉพาะ ต่อผู้ได้บังคับบัญชาและต่อผลงานส่วนรวม (สมพงษ์ เกษมสิน 2523: 285)

ผู้นำ คือ บุคคลผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ต้องการ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ (ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์ 2525: 15-17)

1.1.2 ภาวะผู้นำ (leadership)

ภาวะผู้นำนั้นมีความหมายใกล้เคียงกับผู้นำ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำ ภาวะผู้นำได้รับความสนใจและมีการศึกษาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำหรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ โดยมีผู้ให้คำนิยามมากมายดังนี้

ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคิดหวัง ค่านิยม และความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลที่จะเกี่ยวข้อง ดังนั้นเพื่อที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ผู้นำจะต้องแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่าสนับสนุนในความสามารถของพวกเขา (Likert 1967:172 อ้างถึงใน พิมใจ โอบานุรักษ์ธรรม 2542: 7)

ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ซึ่งมีบุคคลหนึ่งคอยอำนวยความสะดวกประสานงานและดูแลควบคุมคนอื่น ๆ ในการปฏิบัติงานร่วมกัน (Fiedler 1967: 118 อ้างถึงใน สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 57)

ภาวะผู้นำ เป็นเรื่องของศิลปะ ของการใช้อิทธิพลหรือกระบวนการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น เพื่อให้เขามีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม (Koontz and Donnell 1959: 234 อ้างถึงใน วิเชียร วิทยอุดม 2548: 2)

ภาวะผู้นำ เป็นกิจกรรมของการใช้อิทธิพลต่อบุคคล โดยให้บุคคลมานะพยายามอย่างเต็มอกเต็มใจ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม (Terry 1960: 493 อ้างถึงใน วรวิทย์ จินดาพล 2542: 22)

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม (พระธรรมปิฎก 2542: 3)

ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการใช้อิทธิพล ทางสังคมต่อกิจกรรมของกลุ่มบุคคลในสถานการณ์อย่างหนึ่ง เพื่อนำกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ (ทองอินทร์ วงศ์โสธร 2523: 1)

ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้นำ) ใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้นชี้แนะให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้น เต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการ โดยมีเป้าหมายขององค์การเป็นจุดหมายปลายทาง (พะยอม วงศ์สารศรี 2534: 196)

ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับคนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินการจะเป็นไปในทางดีหรือชั่วก็ได้ ฉะนั้น ไม่ว่าคนๆ นั้นจะเป็นอธิบดี ประธานกรรมการ หรือผู้อำนวยการ หรือผู้จัดการบริษัทแม้แต่หัวหน้าโจรแต่ละคนจะต้องมีภาวะผู้นำทั้งนั้นแต่เป็นลักษณะของผู้นำที่มีรูปแบบไม่เหมือนกัน (กิติ ตยัคคานนท์ 2534: 22)

ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ที่มีอยู่ต่อผู้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติและอำนาจการโดยใช้กระบวนการติดต่อกันและกัน เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สมพงษ์ เกษมสิน 2526: 420)

ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหนึ่งบุคคลใดมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งบุคคลใด (อรุณ รักธรรม 2532: 95)

วรวิทย์ จินดาพล (2542: 23-24) ได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับความหมายจากผู้ที่ได้ศึกษาค้นคว้าไว้ ซึ่งได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำจากที่มีผู้ให้คำนิยามไว้ถึง 11 แห่งมุด้วยกันคือ

1. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของกระบวนการกลุ่ม เป็นศูนย์รวมของอำนาจในการกำหนดจุดมุ่งหมายและกิจกรรมของกลุ่ม
2. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่เป็นบุคลิกภาพและผลของบุคลิกภาพที่แตกต่างจากผู้อื่น ทำให้เป็นที่น่ายกย่องนับถือและพร้อมที่ให้ความร่วมมือ
3. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่มีศิลปะของการโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น เป็นศิลปะของผู้นำที่จะทำให้ผู้ตามเกิดความร่วมมือเคารพนับถือให้ความจงรักภักดี
4. ภาวะผู้นำ ในการใช้อิทธิพลเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้อื่นทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร
5. ภาวะผู้นำ ในฐานะของพฤติกรรมผู้นำใช้ในการทำกิจกรรมกลุ่ม เพื่อให้ผู้อื่นดอบสนองต่อบทบาทของภาวะผู้นำ

6. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่เป็นรูปแบบของการชักชวน เคลี้ยกล่อม ให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติภารกิจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
7. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ของพลังอำนาจ ที่ผู้นำจะใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้ผู้ตามปฏิบัติตาม
8. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานและประสานงาน ตลอดจนการจัดระเบียบการปฏิบัติให้บรรลุตามเป้าหมาย
9. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่เป็นผลของปฏิกิริยาโต้ตอบ ได้กระตุ้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของสมาชิกภายในกลุ่มที่ยอมคล้อยตามความประสงค์ของผู้นำโดยไม่เป็นการบังคับให้กระทำ
10. ภาวะผู้นำ ในฐานะความแตกต่างของบทบาท ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบทบาทผู้นำ และบทบาทผู้ตามและมุ่งเน้นให้เห็นถึงบทบาทของผู้นำในการนำองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย
11. ภาวะผู้นำ ในฐานะที่เป็นความคิดริเริ่มในการทำงาน ซึ่งครอบคลุมถึงความริเริ่มทั้งในความคิดและการกระทำ การบำรุงรักษาโครงสร้างของหน่วยงาน ก่อให้เกิดความหวังและปฏิกิริยาโต้ตอบระหว่างกัน

จากความหมายของคำว่าภาวะผู้นำ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังกล่าวข้างต้น ทั้งนักวิชาการชาวไทย และชาวต่างประเทศ พอจะประมวลสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นคำที่มีความหมายแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนใน 3 ลักษณะ คือ

1. ความเป็นผู้นำ
2. ความเป็นผู้ตาม
3. และสถานการณ์

กล่าวคือ เมื่อมีภาวะผู้นำก็จะเกิดการแบ่งแยกคนเป็น 2 ฝ่าย คือ ผู้นำกับผู้ตามขึ้น โดยปริยายตามแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำ จึงมีรากฐานอยู่บนแนวคิดของการแบ่งชั้นทางสังคม ซึ่งแสดงถึงลักษณะของคน กล่าวคือ ความไม่เสมอภาคทางสังคมเป็นเรื่องที่คนในสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ หรือชนชั้นของคน โดยมีรูปแบบของชนชั้นแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ทั้งระดับขอบเขตและความเข้มข้นในการแบ่งแยก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมต่างๆ ด้วย (พิมพ์ใจ โอบานูรักษุธรรม 2542: 7-8)

ดังนั้นภาวะผู้นำที่สำคัญต้องมีคุณลักษณะของผู้นำมี 2 ประการคือ

1. To lead is to serve การจะเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ขึ้นอยู่กับการบริการ การให้การช่วยเหลือคนอื่น เพราะถ้าใครคิดจะช่วยเหลือคนอื่นก่อน โดยเฉพาะเกิดมาแต่ด้วยดีโอกาส ยิ่งต้อง

ช่วยเหลือเขา และใครที่เกิดมามีน้อยในชีวิต ควรจะได้อะไรบ้าง โดยกฎหมาย ซึ่งศิลปะของการเป็นผู้นำต้องเป็นผู้ให้ ไม่จำเป็นต้องเป็นเงินหรือสิ่งของเสมอไป

2. To Lead is to Follow การที่จะนำต้องรู้จักตาม คำว่า Follow ก็คือในเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิต จิตใจ ความรู้สึก อารมณ์ และเหตุผลของเขา สุภาษิตจีนได้สอนคนจีนมาหลายร้อยปีแล้ว ได้บอกว่า “ผู้นำที่ดีเยี่ยม นั่นคือคนที่ทำงานสำเร็จแล้วจะหายตัวไป หากเกิดปัญหาขึ้นอีกเมื่อใด เขาจะปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง” แต่คนไทยถ้ามีอะไรผิดพลาดเกิดขึ้นจะขัดท้อคนอื่นไปเรื่อยๆ เวลาทำสำเร็จแล้วจะอยู่รอเพื่อรับการชื่นชมสรรเสริญเยินยอ แสดงว่าไม่ได้ถูกฝึกภาวะผู้นำ แต่ถ้าถูกฝึกให้มีจิตวิญญาณของภาวะผู้นำแบบจีนก็จะเป็นคนที่ยิ่งใหญ่

Leadership ไม่ใช่อยู่ที่ป้ายตำแหน่งหน้าห้อง แต่ผู้นำคือคนที่พูดอะไร คิดอะไร ทำอะไรแล้วมีคนอยากมาร่วมทำงานและสนับสนุน ซึ่งภาวะผู้นำนี้ จะมีการผสมผสานกันอยู่หลายอย่าง บางอย่างเกิดจากการมีฐานะดี คุณลักษณะอื่นได้ เกิดจากการมีความรู้ความสามารถช่วยเหลือสถานการณ์วิกฤตก็สร้างวีรบุรุษ ประการที่สำคัญคือ ผู้นำที่คิดช้า ตอบช้าในบางกรณี แสดงว่ากำลังปฏิเสธ คนอื่นได้ หรืออาจเกิดจากการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างสม่ำเสมอ แล้วเกิดการยอมรับ บางทีเกิดอุบัติเหตุ ซึ่งภาษานักกฎหมายหมายความว่า การให้ความยุติธรรมช้าเท่ากับปฏิเสธความยุติธรรม ดังนั้น ผู้นำถ้าต้องการให้กำลังใจใครต้องทำอย่างรวดเร็วแต่ถ้าจะทำให้เสียกำลังใจช้าหน่อยก็ได้

อย่างไรก็ตาม ในโลกสมัยใหม่ ผู้นำต้องเป็นผู้สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในองค์กรมีขวัญและกำลังใจในการทำงานแบบทุ่มเท หมกม้วยแล้วที่จะควบคุมสั่งการบังคับบัญชาให้ทำตามแบบพิมพ์เขียว ซึ่งจะทำให้คุณภาพงานออกมาไม่ดีรวมทั้งจะไม่มีใครทำตามในสิ่งที่ไม่เชื่อไม่ศรัทธา และไม่ได้มีส่วนร่วมอีกต่อไป

<http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2005q1/article2005february18p7.htm>

1.1.3 สรุปความหมายของผู้นำ และภาวะผู้นำ

จากนิยาม ผู้นำและภาวะผู้นำดังกล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้นำและภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องในการใช้ความพยายามที่จะทำให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร คือ

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยกย่อง ยอมรับ หรือแต่งตั้งให้เป็นผู้นำของกลุ่มหรือองค์กร เป็นผู้ที่มีความสามารถที่เกิดจากตัวเอง สามารถชักจูงให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม จนความสามารถของเขาเป็นที่ยอมรับหรือยกย่องของกลุ่มให้เป็นผู้นำ และนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลแสดงลักษณะหรือคุณสมบัติ ส่วนตัวเมื่อได้มีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป็นความสามารถที่เกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำงานร่วมกัน ทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายหรือผลสำเร็จ

โดยสรุปนั้นทั้งความหมายของผู้นำและความหมายของภาวะของผู้นำที่กล่าวถึงในการศึกษาวิจัยในบทพระราชานิพนธ์นี้เป็นการมุ่งเน้นถึงความหมายของผู้นำในด้านความสามารถของผู้นำในด้านต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบอันจะส่งผลให้ผู้นำมีความโดดเด่นขึ้นในด้านการมีความอดทนมุ่งมั่นต่อการประกอบกิจต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จในด้านที่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ เป็นที่เคารพยกย่องยอมรับในการตัดสินใจของผู้นำและมีศิลปะในการโน้มน้าวจิตใจของผู้อื่นให้ปฏิบัติในสิ่งที่ผู้นำพึงปรารถนา มิได้เป็นการศึกษามุ่งเน้นไปที่การใช้อำนาจอิทธิพลในการบังคับผู้อื่นให้ยอมตามหรือกระทำตามแต่อย่างใด

1.2 ความจำเป็นที่สังคมต้องมีผู้นำ

ในสังคมมนุษย์มีความแตกต่างจากสังคมของสัตว์ชนิดอื่นอยู่หลายประการก็จริง หากแต่การรวมกลุ่มกันของมนุษย์ ก่อให้เกิดพลังในรูปแบบหนึ่งในการสร้างสรรค์พัฒนา และในขณะเดียวกันก็เกิดความขัดแย้งกันเองในสังคม ดังนั้น ในสังคมหนึ่งๆ จึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกันซึ่ง ฌองส์ สีนส์วาลด์ (2537: 1-8) ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่สังคมต้องมีผู้นำไว้ดังนี้

1.2.1 การรวมกันเป็นกลุ่มของสังคมมนุษย์

มนุษย์จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มเล็ก คือ ครอบครัวหลายครอบครัว เป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และหลาย ๆ เมือง รวมกันเป็นประเทศ การอยู่รวมเป็นกลุ่มของมนุษย์เรา เรียกว่า สังคม การที่มนุษย์รวมกันนั้นจะต้องเป็นประโยชน์แก่ตัวมนุษย์เอง

ประโยชน์ประการแรก คือ ความมั่นคงปลอดภัย ถ้ามนุษย์อยู่ตามลำพังก็คงจะมีภัยอันตรายจากมนุษย์ด้วยกันเองมากกว่าที่มนุษย์รวมอยู่ในสังคม นอกจากอันตรายจากมนุษย์ในสังคมเดียวกันเองแล้ว อันตรายก็ยังมาจากคนต่างสังคม ต่างชาติ ต่างภาษา เพราะฉะนั้นการรวมกันอยู่เป็นชนหมู่มากเท่าใด โอกาสจะรวมกันต่อสู้เพื่อความปลอดภัยของตัวเองจากการทำร้ายของคน จากสังคมอื่นก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น

ประการที่สอง คือ ประโยชน์ในแง่ของวัตถุ เพลโต นักปราชญ์ชาวกรีกได้เคยกล่าวถึงประเด็นนี้ว่า การที่คนรวมกันนั้นก็เพราะผลประโยชน์ คือ คนถ้าอยู่โดดเดี่ยวแล้วจะไม่อาจแสวงหาสิ่งที่เขาต้องการ แต่ละคนที่มาอยู่รวมกันก็จะทำงานที่ตนถนัด บางคนก็เมื่อเป็นเช่นนี้คนจึงต้องไปอาศัยให้ว่วานคนอื่น เพื่อให้มาช่วยจัดหาสิ่งที่เขาต้องการ แต่ละคนที่มาอยู่รวมกันก็จะทำงานที่ตนทำถนัด ข้อคิดของเพลโตนั้นจะเข้าใจได้ง่าย ปัจจุบันนี้ แต่ละวันเราต้องใช้สิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกรสบายต่าง ๆ มากมาย ถ้ามุขยอยู่ตัวคนเดียวและต้องทำทุก ๆ อย่างที่เราใช้สอยเองแล้ว คงไม่มีใครทำสิ่งอำนวยความสะดวกที่เรามีใช้อยู่ในปัจจุบัน

1.2.2 ความขัดแย้งในสังคม

มุขยเมื่อมารวมกันอยู่ที่นี่ก็จะมีข้อขัดแย้งกันเป็นเรื่องธรรมดาขนาดคนที่พยายามตัดกิเลสแล้ว เช่น พระ บางครั้งก็ยังมีข้อพิพาทกัน โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1588-1679 ได้กล่าวไว้ถึงความขัดแย้งของมุขยว่าจะเกิดได้จาก 3 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

1. เพื่อผลประโยชน์ เช่น เพื่อแย่งชิงภรรยา ลูก และทรัพย์สิน
2. เพื่อปกป้องตนเอง
3. เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง

เพราะฉะนั้นมุขยจึงต้องมีผู้ปกครอง เพราะถ้าไม่มีผู้ปกครองแล้ว คนจะเป็นศัตรูต่อกันและกัน คนจะไม่มี ความมั่นคงปลอดภัย ทุกคนจะพยายามสร้างพลังอำนาจให้แก่ตนมาก ซึ่งสภาพเช่นนี้สังคมมุขยจะหาความเจริญไม่ได้ ชีวิตจะมีแต่ความหวาดกลัว จะมีอันตรายของความตายจากการใช้กำลังรุนแรงเสมอ

จอห์น ล็อก (John Locke) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1632-1704 มองธรรมชาติของมุขยในแง่ดีกว่าฮอบส์ และล็อกก็ยังคงมองเห็นความจำเป็นของการต้องมีผู้ปกครองสังคมอยู่ดี ล็อกคิดว่าสภาพของมุขย ซึ่งอยู่กันโดยไม่มีผู้ปกครองคงไม่เลวร้ายแบบที่ฮอบส์คิด ล็อกคิดว่าธรรมชาติสอนให้มุขยมีเหตุผล สอนให้มุขยอยู่กันอย่างเท่าเทียม และมีอิสระเสรี และจะทำให้มุขยรู้ว่าไม่ควรทำอันตรายแก่ร่างกาย ชีวิตและทรัพย์สินของคนอื่น แต่การไม่มีผู้ปกครองก็ยังมีปัญหา เพราะเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมา มุขยก็จะมือคดเข้าข้างตนเอง คอยคิดจะแก้แค้นและถ้าผู้ใดได้รับความเสียหายไม่เข้มแข็งพอ ก็ไม่อาจลงโทษผู้ทำอันตรายแก่ชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของตนเองได้ การมีรัฐบาลซึ่งจะทำหน้าที่เป็นคนกลางตัดสินข้อพิพาท และลงโทษผู้กระทำผิดจึงเป็นความจำเป็น

ความขัดแย้งของมุขยอาจเกิดขึ้นมาได้ ใน 2 รูปแบบคือ ในแบบแรกทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็คิดว่าตนถูก และในอีกแบบหนึ่งฝ่ายที่ผิดรู้ตัวเองว่าผิด แต่เนื่องจากคิดว่า ฝ่ายที่เป็นผู้เสียหายอ่อนแอกว่า จึงละเมิด ร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น

นอกเหนือ ไปจากการระงับข้อขัดแย้ง และการป้องกันศัตรูภายนอกแล้ว สังคมมุขยก็ยังคงต้องมีผู้นำเพื่อประโยชน์อย่างอื่น ซึ่งเราอาจจะรวมเรียกว่า การพัฒนาชุมชนหรือสังคม ทั้งนี้เพราะเมื่อคนมาอยู่รวมกันแล้ว มีกิจกรรมหลายอย่างที่สังคมพึงมี หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยสิ่งเหล่านั้น ไม่เป็นสิ่งที่อยู่ในความรับผิดชอบของคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

เพราะฉะนั้น หน้าที่หลักของผู้นำสังคมนุญยก็คือ

1. การระงับข้อขัดแย้งระหว่างคนในสังคม
2. การป้องกันศัตรูภายนอก
3. การพัฒนาสังคม

ความจำเป็นที่สังคมต้องมีผู้นำนั้นมาจากสาเหตุหลัก ๆ สองประการ คือ การรวมกันเป็นกลุ่มของสังคมนุญย และความขัดแย้งในสังคม สาเหตุดังกล่าวทำให้สังคมจำเป็นต้องผู้นำเพื่อทำหน้าที่ในการจัดหาสิ่งที่คนในสังคมต้องการ การระงับความขัดแย้งของคนในสังคม รวมทั้งยังต้องทำหน้าที่ในการป้องกันให้คนในสังคมนั้น ๆ อยู่อย่างปกติสุข ในขณะที่เดียวกัน ผู้นำก็ต้องพัฒนาสังคมไปพร้อม ๆ กัน

โดยสรุปแล้วเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมนั้น ย่อมก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกในสังคมนั้น และโดยธรรมชาติของมนุษย์ก็จะผลักดันให้เกิดผู้นำขึ้นในสังคม เพื่อทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของคนในสังคมนั้น รวมถึงทำให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป อีกทั้งยังรวมถึงการทำหน้าที่ในการรักษาความสงบสุขและปกป้องให้คนในสังคมนั้นได้อยู่อย่างสงบสุขด้วยเช่นกัน

1.3 ความสำคัญของผู้นำและภาวะผู้นำในพระสูตรตันตปิฎก

ในทัศนะของพุทธศาสนา ที่มีต่อผู้นำและหลักการปฏิบัติต่อผู้นำนั้น ในมิติที่เกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงในสังคมและเป็นไปตามลักษณะของธรรมชาติ ซึ่งศาสนาพุทธได้ให้หลักการอันแสดงถึงความสำคัญ ระหว่างกันของคนในสังคมทั้งในด้านความสัมพันธ์ของผู้นำกับมวลสมาชิก ทั้งในด้านกายภาพและจิตภาพไว้โดยลำดับ รวมทั้งเหตุผลของการวิวัฒนาการในยุคสมัยต่างๆ ด้วย

สุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543: 34) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำตามหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกว่า ได้แสดงเรื่องเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำไว้ แม้จะเป็นการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในเชิงประวัติศาสตร์ แต่จะเห็น ความเป็นผู้นำ เมื่อวิเคราะห์ในหลักการสำคัญ จะพบเนื้อหาอันเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามคติของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จาก ผู้นำไม่ว่าจะดำรงฐานะ หรือตำแหน่งใด เช่น กษัตริย์ ราชา มหาสมมติ เป็นต้น ได้สะท้อนถึง ภาวะผู้นำอันสืบเนื่องหรือมีรากฐานพุทธธรรม สังเกตได้จากจริยวัตรต่างๆ ของผู้นำ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับภาวะอำนาจและความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคม ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ดังปรากฏออกมาในลักษณะของคุณธรรม หรือการปฏิบัติธรรม ตามหน้าที่ที่ทั้งผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ฉะนั้น พุทธธรรมจึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความสำคัญของผู้นำและภาวะผู้นำ ปรากฏรายละเอียดในสูตรต่างๆ ดังนี้

1.3.1 อัครัญญสูตร

สุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543: 35-36) ได้อธิบายว่าใน อัครัญญสูตร กล่าวถึง กำเนิดของมนุษย์ สัตว์ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของความสัมพันธ์ของคนในสังคม หรือ รัฐ นั่นเอง ความเกี่ยวข้องของผู้นำและสมาชิก พุทธธรรมที่บังถึงภาวะของผู้นำนั้น มีพื้นฐานที่ธรรมชาติทาง ภายและทางใจของมนุษย์

สภาพธรรมชาติ (State of Nature) ของปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลง เริ่ม ด้วยสมัยที่โลกพิณาศ สัตว์โลกที่มีบุญ ได้เกิดในชั้นอภัสสรพรหม มีปิตเป็นอาหาร ไม่มีเพศ มีรัศมี อยู่ในวิมารอังกาม เมื่อโลกกำลังเกิดใหม่ จักรวาลยังเป็นน้ำ มีคมน ไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ไม่มีกลางวัน กลางคืน ต่อมาเกิดพื้นดินลอยขึ้นอยู่บนผิวน้ำ มีสี กลิ่น และรสดี สัตว์โลกตน หนึ่งจึงลองชิมดู และสัตว์โลกอื่น ๆ ก็ชิมตาม ค้นหาหรือ ความอยากก็เกิดขึ้น ร่างกายก็หยาบขึ้น แล้วเกิดการคุดหมื่นผิวพรรณกัน จึงทำให้เกิดชนชั้นวรรณะ และระบบสังคมในเวลาต่อมา

ข้อความตอนหนึ่ง แสดงความเกิดขึ้นของสังคม ที่มีสมาชิคนั้นเป็น เครื่องหมายของความตกต่ำทางจิตใจ พฤติกรรมต่างๆ ที่ดีและไม่ดีของมนุษย์ ล้วนเป็นผลกระทบ ถึงกันระหว่างผู้นำและผู้ที่อยู่ภายใต้การนำ กิจกรรมต่างๆ เช่น การเก็บกักตุนข้าวสาธิมาบรีโลก เป็น ต้น ยังผลให้เกิดการจัดระเบียบ ขึ้นมาภายหลัง โดยจัดให้มีคนทำหน้าที่รักษาความเป็นระเบียบ เรียบร้อย

ดังจะเห็นได้ว่า มนุษย์สมัยแรกของโลกไม่ค่อยมีปัญหาในการนี้ จึงเลือก หรือมอบหมายบุคคลบางคนเห็นว่า ฉลาดสามารถให้เป็นหัวหน้ามีอำนาจในการควบคุม ให้ กำเนิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นในสังคม มีอำนาจในการลงโทษผู้กระทำความผิด คำว่า “มหาสมมติ” (ผู้ที่มหาชนแต่งตั้ง) “กษัตริย์” (ผู้เป็นใหญ่แห่งนา) “ราชา” (ผู้ทำความอิมใจ สุขใจ แก่ ผู้อื่น) จึงเกิดขึ้น กษัตริย์ที่เกิดขึ้นจากคนพวกนั้นมิใช่คนพวกอื่น จากคนเสมอกัน มิใช่จากคนที่ไม่ เสมอกัน เกิดขึ้น โดยธรรม มิใช่เกิดขึ้นโดยอธรรม ธรรมะจึงเป็นสิ่งประเสริฐสุดในหมู่มชน ทั้งใน ปัจจุบันและอนาคต

สรุปเหตุการณ์สำคัญในกระบวนการวิวัฒน์ของหมู่มนุษย์ ในฐานะผู้นำและ สมาชิกของสังคมในยุคสมัย ต่างๆ ดังนี้

1. เมื่อมนุษย์เหล่านั้น ดำรงชีพอยู่ด้วยปัจจัยเลี้ยงชีพพื้นฐาน คือ อาหาร ซึ่ง สามารถเอาได้จากพื้นดินอันอุดมสมบูรณ์ ยังไม่รู้จักรการสะสม เพราะยังไม่มีความจำเป็นต้องสะสม ทรัพย์สินส่วนบุคคลจึงยังไม่มี ทรัพยากรที่มีอยู่จึงเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ปัญหาความขัดแย้ง ต่างๆ จึงยังไม่เกิดขึ้น

2. มนุษย์ยุคบรรพกาล ยังมีความดีพร้อมแต่มนุษย์เหล่านั้นต้องสูญเสียความดีไป เมื่อมีความแตกต่างกันเกิดขึ้น โดยเฉพาะ คือ ความแตกต่างทางผิวพรรณ จึงเกิดความชั่ว คือความคูห่มั่นเหยียดหยามกันมากขึ้น ความดีจึงเริ่มถูกบดบัง

3. การสืบพันธุ์เป็นสัญชาตญาณดั้งเดิม และเป็นเหตุให้เกิดครอบครัว เมื่อเกิดครอบครัวขึ้นแล้ว ทำให้เกิดความผูกพันเฉพาะครอบครัว จึงเกิดเป็นความคิดที่จะสะสม ต้องแบ่งปันปกป้องการทำมาหากินเป็นสัดส่วน

4. เมื่อสังคมเติบโตขึ้น มนุษย์มีมากขึ้น ภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ตั้งแต่บรรพกาล จวบจนปัจจุบันนี้ก็คือ มนุษย์มีดีมีชั่ว ความชั่วที่ปรากฏครั้งแรกในหมู่มนุษย์ คือความโลภ เป็นต้นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัว ความเกียจคร้าน และการลักขโมย ความชั่วต่อมาก็คือ การทะเลาะวิวาท ผลก็คือทำให้สังคมปั่นป่วนระส่ำระสาย

5. แต่ความต้องการของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ก็คือความสุขสงบ ความระส่ำระสายในสังคมจึงเป็นสิ่งขัดแย้งต่อความต้องการของมนุษย์ เป็นเหตุให้มนุษย์แสวงหาทางคืนสู่ความสุขสงบที่เคยมีมาแต่เดิม โดยรวมใจกันไปขอให้ผู้มีความสามารถ มีกำลังแข็งแรงกว่า ทำหน้าที่ขจัดปัดเป่าความระส่ำระสายในสังคม โดยให้อำนาจลงโทษผู้ทำผิด ผู้ต้นเหตุแห่งความระส่ำระสายนั้น

6. ผู้ที่ได้รับเลือกนี้มีฐานะเป็นหัวหน้าเป็นตำแหน่งมหาชนสมมติตำแหน่งที่ได้มาจึงคล้าย ๆ กับผู้แทนราษฎรซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างมหาชนสมมติกับคนอื่น ๆ ในสังคม มีลักษณะคล้ายคลึงกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนราษฎรกับราษฎรผู้เลือกตั้ง แต่ต่างกันที่ผู้แทนราษฎรมีกำหนดเวลา ส่วนผู้นำได้รับการแต่งตั้งครั้งเดียวทำหน้าที่ไปตลอดชีวิต และมีผู้แข่งขันน้อยกว่าผู้แทนราษฎร

7. มหาชนสมมติ ได้รับมอบหมายอำนาจจากมหาชนให้เป็นผู้แทนปกป้องคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน ช่วยเป็นผู้ตัดสิน ในกรณีที่มีความขัดแย้งในสังคม หน้าที่หลักสำคัญที่สุดคือ การลงโทษผู้กระทำผิด

ตามความในอัครกัณฐสูตรที่ได้กล่าวถึง การกำเนิดของมนุษย์ และสังคมนั้น เราจึงอาจสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการเอาใจเอารัดเอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความจำเป็นที่สังคมนั้น ๆ ต้องมีผู้นำและผู้ตาม เพราะเมื่อมนุษย์จำนวนมากมาอยู่รวมตัวกันเป็นสังคม ปัญหาที่ตามมาก็คือ ความขัดแย้ง แม้ในปัจจุบันนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้นปรากฏอยู่

1.3.2 จักรวัตติสูตร

เรื่องราวที่ปรากฏในจักรวัตติสูตร กล่าวถึง การมีตนเป็นเกาะและเป็นที่พัก อาณาจักรในสมัยพระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเนมิ จักรวัตติวัตรอันประเสริฐ ผลที่เกิดขึ้นจากอาณาภาพ ของจักรแก้ว การเคลื่อนถอยของจักรแก้ว ความเป็นไปในสังคมสมัยอหินนาทาน สมาชิกในสังคมนั้น มีความประพฤติธรรมเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม มีอายุ เป็นต้น เงื่อนไขกำหนดอายุขัย 10 ปี การงดเว้นอกุศลกรรมบถ 10 ทำให้อายุยืน ปรากฏการณ์ในสมัยพระเจ้าจักรพรรดิสังขตะ และการเสด็จอุบัติขึ้นแห่งพระเมต ไตรยตามเงื่อนไขที่ทำให้อายุยืน เป็นต้น

เนื้อหาหลักของจักรวัตติสูตร ได้แสดงความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคม ตามเงื่อนไขสำคัญคือ การประพฤติธรรม จะยังผลให้เกิดความดีงามทั้งผู้นำและสมาชิกของสังคม ความดีงามที่กล่าวคือ ความเป็นอยู่ที่ดี เช่น สมาชิกในสังคมมีพละนามยดี อายุยืน เป็นต้น ความผาสุกของบ้านเมืองนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคมและรัฐนั้นๆ คุณธรรมของผู้นำและการปฏิบัติธรรมของมวลสมาชิก ถือเป็นหลักสำคัญที่ยังผลให้เกิดความดีงามทั้งแก่ผู้นำและความวัฒนาสถาพรของอาณาจักร ดังข้อความที่ สุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543: 37-38) ได้รวบรวมไว้ว่า

จงอาศัยธรรมเหล่านั้น สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ กงจักรรักษาป้องกัน และคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนกษัตริย์ ในหมู่พล ในพวกพราหมณ์และคฤหบดีในฆวานิกมและชาวชนบททั้งหลายในพวกสมณพราหมณ์ ในเหล่าเนื้อและนก ดูกรพ่อ การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้นของพ่อเลย ดูกรพ่อ อนึ่งบุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของพ่อ ไม่มีทรัพย์ พ่อพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย ดูกรพ่อ อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแว่นแคว้นของพ่อ งดเว้นจากความเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและ โสรัจจะฝึกตนแต่เพียงผู้เดียว สงบตนแต่ผู้เดียว ให้คนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ถึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น โดยกาลอันสมควร แล้วได้ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ กุศลคืออะไร ท่านขอรับ อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่ เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน พ่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้นประพฤติ ดูกรพ่อ นี้แล คือจักรวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น

พุทธธรรม เพื่อความเป็นจักรพรรดิ ตามหลักจกัถกัตติวัตร เป็นหน้าที่ของ
ผู้นำ ในฐานะผู้ปกครอง บริหารอาณาจักรให้เกิดความรุ่งเรือง 5 ประการ ได้แก่

1. การตั้งตนอยู่ในธรรมและการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม (ธรรมาธิปไตย และ ธรรมิการักษาวรรณกูปติ) สร้างความชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน
ได้แก่ บริวารในปกครอง คือ มเหสี โอรส ธิดา ข้าราชการ และสมาชิกภายใต้การรัฐบาล ได้แก่
ชนทุกหมู่เหล่าชาวบ้านชนชั้นต่าง ๆ ตลอดจนพระสงฆ์ บรรพชิตผู้ทรงคุณธรรม แม้กระทั่งบรรดา
สัตว์
2. การจัดให้มีการป้องกัน ปราบปรามการทำความผิด ผู้นำจะจัดการมิ
ให้มีการทำความผิด ความชั่วร้ายเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง
3. การกระจายรายได้ (ธนาอุปทาน) ผู้นำให้มีการปันทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่
ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนยากไร้ในราชอาณาจักร
4. การแสวงหาปัญญาและคุณธรรม (สมณพราหมณ์ปริปุจจา) ผู้นำจะต้อง
หมั่นปรึกษาสอบถามปัญหาเกี่ยวกับสมณพราหมณ์ นั่นคือ การมีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักปราชญ์ ผู้มี
คุณธรรมเพื่อช่วยงานกิจการบริหารราชอาณาจักรให้เกิดความเจริญก้าวหน้า (สุรศักดิ์ ม่วงทอง
2543: 37-38)

จากพุทธธรรมดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่า ผู้นำในฐานะผู้บริหารปกครอง
ประเทศชาติ มีส่วนสำคัญอย่างมากในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติบ้านเมือง
และยังความผาสุกแก่สมาชิก หรือประชาชน จุดสำคัญที่แสดงถึงภาวะความเป็นผู้นำที่สามารถ
สร้างสรรค์ความเจริญ ดังปรากฏในหลักพุทธธรรมว่าด้วยความเป็นจักรพรรดิ คือ การให้ทาน การ
เฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์ และดูแลความประพฤติของสมาชิกในเขตแดน สิ่งที่มีผู้นำต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก
นั่นก็คือ ความเป็นอยู่สุขสบาย หรือความมั่งคั่งของสมาชิกในประเทศชาติบ้านเมืองนั้น มิใช่มี
เป้าหมายสำคัญอยู่ที่ความรุ่งเรืองสถาพรของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่ความเป็นอยู่ตามธรรม คือ ความ
สงบสุข ที่มีรากฐานมาจากความมีศีลธรรม คุณธรรมของสมาชิกทุก ๆ คนในประเทศชาติต่างหาก
ที่ถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของผู้นำ อันจะสามารถแสดงถึงภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้

1.3.3 ฎกทันตสูตร

เนื้อหาในฎกทันตสูตร แสดงถึงหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองของผู้นำ
ในฐานะผู้ปกครองรัฐ ตามหลักพุทธธรรม สูตรนี้กล่าวคือ สาเหตุของอาชญากรรม และแนวทาง
แก้ไขที่จะทำให้อาชญากรรมนั้นหมดไป จะต้องทำให้สมาชิกในฐานะประชาชนในรัฐ มีความ
เป็นอยู่ที่ดี ชาวบ้านจะต้องมีอยู่มีกิน ชาวนาจะต้องได้สิ่งที่จำเป็นแก่การทำนา พ่อค้าจะต้องมีทุน

ลูกจ้างผู้ใช้แรงงานมีงานทำ มีเงินได้พอเลี้ยงชีพ คนเดือดร้อนควรที่จะได้รับการยกเว้นภาษี ทำให้ประชากรมีรายได้พอเพียง วิธีการดังกล่าว ถือเป็นสิ่งที่ผู้นำต้องปฏิบัติ ดังข้อความว่า

1. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ จะมักเขม้นในกสิกรรม และโครักขกรรม ขอพระองค์จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พลเมืองเหล่านั้น ในโอกาสอันสมควร
2. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ จะมักเขม้นในพาณิชยกรรม ขอพระองค์จงเพิ่มทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้น ในโอกาสอันสมควร
3. ข้าราชการเหล่าใด ในบ้านเมืองของพระองค์ขยันขอพระองค์จงพระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543 : 39)

จากเนื้อหาในกฎทนต์สูตรแสดงให้เห็นได้ว่า กิจกรรมที่ผู้นำต้องดำเนินการนั้น มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมวลสมาชิก ถ้าผู้นำดี นั้นหมายถึง ผู้นำต้องมีความสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ รวมถึงการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ได้ นับเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารประเทศและเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงภาวะความเป็นผู้นำที่พึงประสงค์ของมวลสมาชิก

1.3.4 มหาโคपालสูตรและอุพโคपालสูตร

พุทธธรรมที่ปรากฏในสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงยกเป็นอุปมาเปรียบเทียบว่า ภารกิจที่จะเข้าถึงฝั่งนิพพาน มีความเจริญในพระธรรมวินัยได้นั้น จะต้องประกอบด้วยลักษณะ 11 ประการ เช่นเดียวกับนายโคपालผู้ประสบความสำเร็จ จะต้องรู้จักบริหารจัดการฝูงโค หลักการดังกล่าวได้รับการอธิบายใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้นำ และการทำหน้าที่ของผู้นำที่ดี หรือที่พึงประสงค์ของหมู่คณะ สามารถนำพาสมาชิกไปสู่เป้าหมายคือ ความสำเร็จได้ จึงขึ้นอยู่กับภาวะของหัวหน้า ผู้เป็นแกนนำองค์กร ดังข้อความนี้

นายโคपालประกอบด้วย 11 ประการ เป็นผู้ควรจะครอบครองฝูงโค ควรทำฝูงโคให้เจริญได้ ..ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคपालในโลกนี้ รู้จักรูป ฉลาดในลักษณะ เป็นผู้คอยเขี่ยไข่งัง ปิดบังแผล สุมควนให้ รู้จักท่า รู้จักให้โคค้ำ รู้จักทาง ฉลาดในสถานที่โคเที่ยวหากิน รีดน้ำนมให้เหลือไว้ บูชาโคเป็นพ่อฝูง เป็นผู้นำฝูง ด้วยการบูชาเป็นอดิเรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายโคपालประกอบด้วยองค์ 11 ประการนี้ เป็นผู้ควรจะครอบครองฝูงโค ควรทำฝูงโคให้เจริญ (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 40)

จากพุทธพจน์นี้ มีคำอธิบายแนวทางของการเป็นผู้นำที่ถูกต้องตามหลัก พุทธธรรม ที่นำมาประยุกต์ เพื่อขยายความภาวะผู้นำ ดังนี้

1. การรู้จักรูป ผู้นำจะต้องรู้จักและเข้าใจผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ในฐานะของสมาชิกขององค์กร ความรู้นี้นอกจากจะสร้างความสนิทสนมกันแล้ว ยังก่อให้เกิดมิตรไมตรีต่อกัน เข้าใจความต้องการประวัติพื้นเพของมวลสมาชิก
 2. ฉลาดในลักษณะ เมื่อผู้นำรู้จักตัวบุคคล ก็จะสามารถพิจารณาจัดสรร ตำแหน่งงานต่าง ๆ ให้เหมาะกับบุคคล การทำงานภายใต้การแนะนำอบหมายนั้นก็จะสัมฤทธิ์ผล
 3. คอยเขี่ยไข่ง ผู้นำสามารถแสดงศักยภาพของตนได้ จากการแก้ปัญหา ข้อบกพร่องต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นฐานต่อความเชื่อถือในอำนาจ
 4. คอยปิดบังแผล ผู้นำจะต้องมีความระมัดระวัง สำรวจตรวจตรามิให้เกิด ความเสียหาย อันเป็นการทำลายชื่อเสียงของสมาชิกในสังคม ป้องกันมิให้ปรากฏออกมาภายนอก
 5. สุขควินผู้นำจะสามารถแสดงความสามารถของตน แก่ผู้อื่นอย่างถูกต้อง ในแง่การนิเทศงานแก่มวลสมาชิก ต้องอาศัยประสบการณ์และภาวะผู้นำที่พึงประสงค์
 6. รู้จักทำ (น้ำ) ผู้นำจะต้องรู้จักแสวงหาความรู้ รู้จักจัดความคิดในการ ทำงาน มีคณะทำงานที่ดี มีคณะที่ปรึกษาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่มวลสมาชิก
 7. รู้ว่าโลกินน้ำแล้วหรือยัง ผู้นำจะต้องรู้จักกระบวนการพัฒนา ให้โอกาส แก่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิก ด้วยการอบรม เพิ่มพูนความรู้ ฝึกฝนทักษะอาชีพ
 8. การรู้ทาง ผู้นำจะต้องรู้แนวทางในการบริหารจัดการ ขณะเดียวกันก็ จะต้องรู้จักจุดร่วมของชีวิตมนุษย์ โดยนำพาสมาชิกของตนไปสู่จุดหมายของชีวิตร่วมกัน
 9. ฉลาดในสถานที่โคจร ผู้นำจะต้องสามารถประเมินศักยภาพของชีวิต ร่วมกัน ด้วยการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงาน และแนวปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์
 10. รัตนมให้เหลือไว้ ผู้นำจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของมวลสมาชิก รู้จัก ประสานประโยชน์ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มด้วยความพอเหมาะพอดี รักษาสมดุลระหว่างการให้การ รับ การรับ
 11. การบูชาโคที่เป็นพ่อฝูง หรือจ่าฝูง ผู้นำจะสามารถเสริมภาวะของตนเอง ให้เด่นชัด ด้วยการรู้จักให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำงานดี มีคุณธรรม อันเป็นการสร้างเสริมความ เชื่อถือต่อผู้นำ และเป็นกำลังใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มและมวลสมาชิก
- เห็นได้ว่า ผู้นำมีความสำคัญอย่างมากทั้งในแง่ของการบริหารงาน คือ มีการ วางแผนการทำงาน การนำแผนไปปฏิบัติ และการประเมินผล ขั้นตอน หรือวิธีดังกล่าวนี้ มีความ แตกต่างกันไปตามภาวะของผู้นำแต่ละบุคคล แต่สิ่งที่จะแสดงถึงภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมอัน

นำไปประยุกต์ให้เกิดผล มิใช่เพียงสร้างความมั่นคงกับฐานอำนาจ หรือตำแหน่ง สถานะของผู้นำในกลุ่มเท่านั้น แก่นแท้ของพุทธธรรม ได้แสดงให้เห็นถึงภาวะของผู้นำ ซึ่งผู้นำต้องเป็นบุคคลที่ฉลาดรอบรู้ มีความมุ่งหมายในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมและมวลสมาชิก (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 41-42)

ดังนั้น ผู้นำจึงมีความสำคัญทั้งต่อกลุ่ม และสมาชิกของสังคม นอกจากนี้ ผู้นำยังเป็นปัจจัยสำคัญในการรวมกลุ่มและจูงใจมวลสมาชิก ความเป็นผู้นำเป็นภาวะแห่งการปฏิบัติกรรวมถึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงานและส่งผลกระทบต่อผลผลิต ดังนั้น ภาวะผู้นำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นผู้นำ ตามเป้าหมายแห่งพุทธธรรม ดังพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำว่า

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคด ฉะนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวันแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงกันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแวันแคว้น ก็ จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม

สรุปได้ว่า ผู้นำไม่ว่าจะดำรงอยู่ในฐานะใด ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางความเป็นไปของสังคมและรัฐ รวมทั้งยังส่งผลต่อความเป็นอยู่ของสมาชิก หรือประชาชนภายใต้การนำนั้น การประพฤติธรรมของผู้นำ จะก่อให้เกิดความผาสุกทั้งในสังคมและรัฐ จุดสำคัญของความเป็นผู้นำ ก็คือ ภาวะที่กำหนดความเป็นผู้นำว่าผู้นำนั้นมีความประพฤติที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิก และสิ่งที่สำคัญที่ระบุถึงความเป็นผู้นำ หรือภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมก็คือ ความมีคุณธรรมหรือการประพฤติธรรมของผู้นำนั่นเอง

เนื่องจากความจำเป็นของสังคมต้องมีผู้นำเพราะเหตุผลในหลาย ๆ ประการ ซึ่งประการที่สำคัญก็คือ ความขัดแย้งของคนในสังคม ผู้นำที่มีความซื่อสัตย์สามารถชักจูงให้บุคคลปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ผู้นำได้วางเอาไว้โดยในบทความนี้เป็นการเน้นถึงลักษณะและคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำเป็นประการสำคัญในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับกลุ่มประชาชนซึ่งจากความในพระสูตรที่ยกมาเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยคือ หลักในการบริหารกิจการบ้านเมืองของผู้นำ ความฉลาดของผู้นำในการใช้หลักบริหารประกอบกิจการนั้นๆ ให้ประสบผลสำเร็จ

1.4 หน้าที่ของผู้นำ

ความสำคัญของผู้นำประการหนึ่งก็คือ การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เขาดำรงอยู่ ซึ่งหน้าที่ของผู้นำสามารถให้คุณและโทษทั้งกับตัวเองและมวลสมาชิก หรือประชาชนที่อยู่ภายใต้การนำของเขา เช่น มีหน้าที่ในฐานะผู้บริหาร ผู้วางแผน ผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งแต่ละภาคส่วนที่ผู้นำดำรงอยู่ล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น “ในการบริหารขององค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากจะมีการแบ่งระดับการปฏิบัติงานแล้วยังต้องมีการแบ่งส่วนงานออกเป็นส่วนย่อยๆ เพื่อสะดวกในการทำงาน ซึ่งมีหัวหน้างานระดับสูงเป็นผู้รับผิดชอบ ควบคุม ดูแล ตามลักษณะงานที่แตกต่างกันออกไป” (ธนาภทร ศรีเบญจมา ม.ป.ป.: 28) ซึ่งความเห็นของนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำมีด้วยกันหลากหลายดังนี้

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2525: 125) ได้ศึกษาความคิดของ Sanderson ที่ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นผู้นำ หรือผู้พูดแทน (Spokesman)
2. เป็นผู้ประสาน หรือสร้างความปรองดอง (Harmonizer)
3. เป็นผู้วางแผน (Planner)
4. เป็นผู้บริหาร (Executive)
5. เป็นผู้ให้การศึกษา (Education)
6. เป็นสัญลักษณ์ของความมุ่งหมาย และอุดมคติของกลุ่ม

จำเนียร ช่วงโชติ (2522: 146) ได้ศึกษาความคิดของ Hemphill ที่ให้ความเห็นว่าผู้นำควรมีหน้าที่เกี่ยวข้อง 5 ประการ คือ

1. การทำให้วัตถุประสงค์ของกลุ่มก้าวหน้า นำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลด้านการทำงานและการผสมผสานอย่างดีด้านสังคมภายในกลุ่ม
2. การดำเนินงานบริหารกลุ่มหรือเรียกว่าขบวนการทำงานของกลุ่ม
3. การแนะนำกิจกรรมสำคัญๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างผลิตผลของงานกลุ่ม
4. การทำให้สมาชิกของกลุ่มรู้สึกปลอดภัยมั่นคง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม
5. การปฏิบัติกรโดยไม่เห็นถึงความสนใจส่วนตัวเป็นใหญ่ แต่มุ่งที่กลุ่มสมาชิกเป็นสำคัญ

พนม ลิมอารี (2529: 68-71) ได้สรุปบทบาทและหน้าที่ผู้นำโดยทั่วไปได้ดังนี้

1. ผู้นำในฐานะบริหาร (The leader as Executive) เป็นผู้ประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เป็นผู้นำด้านการวางนโยบาย และตั้งวัตถุประสงค์ของกลุ่มให้มีการปฏิบัติโดยถูกต้องครบถ้วน
2. ผู้นำในฐานะผู้วางแผน (The Leader as Planner) ผู้ทำหน้าที่วางแผนการปฏิบัติงาน เป็นผู้ตัดสินใจวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มบรรลุตามวัตถุประสงค์
3. ผู้นำในฐานะผู้วางนโยบาย (The Leader as Policy Maker) เป็นผู้กำหนดนโยบาย และเป้าหมายของกลุ่ม
4. ผู้นำในฐานะผู้เชี่ยวชาญ (The Leader as Expert) ผู้นำจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ และมีทักษะเป็นอย่างดี
5. ผู้นำในฐานะตัวแทนของกลุ่มเพื่อติดต่อกับภายนอก (The Leader as External Group Representative) เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มไม่สามารถที่จะติดต่อกับกลุ่มอื่นหรือบุคคลภายนอกได้อย่างทั่วถึง ผู้นำจึงเป็นตัวแทนในการติดต่อเชื่อมประสานกับภายนอก
6. ผู้นำในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม (The Leader as Controller of Internal Relations) ผู้นำมีหน้าที่ควบคุมดูแลการดำเนินงานภายในกลุ่ม ไม่ว่าจะมามีเรื่องอะไรเกิดขึ้นในกลุ่มผู้นำจะเป็นผู้คอยควบคุมสถานการณ์ และให้ความสนใจต่อสมาชิก
7. ผู้นำในฐานะผู้ให้รางวัลและลงโทษ (The Leader as Purveyor of Rewards and Punishment) ผู้นำมีอำนาจที่จะให้รางวัลหรือลงโทษบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มได้
8. ผู้นำในฐานะผู้ตัดสินใจประนีประนอม (The leader as Arbitrator and Mediator) เมื่อมีการขัดแย้งเกิดขึ้น ผู้นำจะทำหน้าที่ตัดสินใจไกล่เกลี่ยประนีประนอมให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน
9. ผู้นำในฐานะที่เป็นบุคคลตัวอย่าง (The Leader as Example) ผู้นำจะต้องมีความประพฤติดีหรือปฏิบัติงานดีเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสมาชิก
10. ผู้นำในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่ม (The Leader as Symbol of the Group) ผู้นำจะเป็นบุคคลที่ดีกับสมาชิกทุกคน มีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม จนสมาชิกยกย่องว่าเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม
11. ผู้นำในฐานะตัวแทนรับผิดชอบ (The Leader as Substitute for Individual Responsibility) ผู้นำจะต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและกระทำการบางอย่างของบุคคลภายในกลุ่มหรือรับผิดชอบต่อกิจการทั้งหมดที่สมาชิกในกลุ่มได้กระทำลงไป

12. ผู้นำในฐานะผู้มีอุดมคติ (The Leader as Ideologist) ผู้นำเป็นผู้กำหนดอุดมคติ สร้างความเชื่อ และศรัทธาต่าง ๆ ให้แก่สมาชิก

13. ผู้นำในฐานะบิดา (The Leader as Father Figure) ผู้นำจะมีการวางตัวเป็น ผู้ใหญ่หรือมีอาวุโสที่สุดในกลุ่ม เป็นที่พึ่งทางใจของสมาชิกเมื่อเขาเกิดความทุกข์

14. ผู้นำในฐานะแพะรับบาป (The Leader as Scapegoat) ผู้นำที่จะรับผิดชอบ จะต้องตระหนักว่าถ้าเกิดความเสียหายในการปฏิบัติงานหรือในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ตัวผู้นำเอง ย่อมถูกลงโทษแทนสมาชิกคนอื่นๆ

15. ผู้นำในฐานะผู้ให้คำปรึกษา (The Leader as Counselor) ผู้นำจะต้องเป็นผู้ให้ความกระจ่างแก่สมาชิกในกลุ่มในเรื่องต่างๆ ที่เขามาขอคำปรึกษาจะต้องยินดีรับฟังเรื่องความทุกข์ ร้อนต่าง ๆ ที่สมาชิกระบายให้ฟัง และช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ของตนได้ด้วยดี

เยวภา เตชะคุปต์ (2527: 132-133) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้นำไว้ ว่า ผู้นำกลุ่มควรกระทำเพื่อให้กลุ่มสามารถทำงานให้ประสบผลสำเร็จด้วยดีมี 5 ประการ คือ

1. การริเริ่มการทำงานของกลุ่ม (Initiating) คือ บทบาทหน้าที่ในการริเริ่มการ ดำเนินงานของกลุ่ม และช่วยให้กลุ่มทำงานไปได้โดยเสนอแนวทางในการคิดและการกระทำให้แก่ กลุ่ม เสนอวิธีการทำงานและกระตุ้นให้กลุ่มอภิปรายและแถลงความต้องการของกลุ่ม เพื่อหา แนวทางในการทำงาน เป็นต้น

2. การวางระเบียบการทำงาน (Regulating) คือ บทบาทหน้าที่ในการแนะแนวทาง และการกระตุ้นการทำงานของกลุ่ม เช่น การตั้งเป้าหมายในการทำงาน วางขั้นตอนในการทำงาน กำหนดระยะเวลาในการทำงาน การสรุปรวบรวมข้อมูล เป็นต้น

3. การเสนอข้อมูล (Informing) คือ บทบาทในการเสนอข้อมูลและความคิดใหม่ๆ ให้แก่กลุ่ม เช่นเดียวกับสมาชิกอื่น ๆ

4. การสนับสนุนบรรยากาศในการทำงาน (Supporting) คือ บทบาทหน้าที่การ สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน และช่วยให้ทุกคนอยากทำงาน เช่น การกระตุ้นให้ทุกคนอยาก ทำงาน การประนีประนอม การลดความตึงเครียดในการทำงาน การควบคุมสถานการณ์ในกลุ่ม เป็นต้น

5. การประเมินผล (Evaluating) คือ บทบาทหน้าที่ช่วยให้กลุ่มประเมินการทำงาน คือ ประเมินการตัดสินใจ จุดมุ่งหมายและวิธีการของกลุ่มเพื่อช่วยให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องแน่นอน

L.F. Urwick 1962 : 40 (อ้างถึงใน วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ ม.ป.ป: 21) เสนอว่า ผู้นำมี ภารกิจเบื้องต้นอันสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1. เป็นผู้แทนองค์การ ผู้นำจะต้องทำให้เกิดมโนภาพขั้นในจิตใจของผู้ตาม ในลักษณะที่ว่า เมื่อเอ่ยถึงชื่อองค์การก็ต้องนึกถึงเขา
2. เป็นผู้ชักนำความมีชีวิตชีวาเข้าสู่กลุ่ม และสร้างบรรยากาศความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และนำไปสู่การบังเกิดผล
3. เป็นผู้บริหารงานขององค์การ หมายถึง การคาดคะเน การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยความสะดวก การประสานงาน แลการควบคุมงาน ตลอดจนการรักษาวินัยของกลุ่ม
4. สร้างความกระฉ่างแจ่มของเหตุผลในการดำเนินงานทุกอย่างแก่ทุกคน หน้าที่ประการนี้ คือ ผู้นำจะต้องทำหน้าที่คล้ายล้าม

Patricia C.Haskell 1963: 26-34 (อ้างถึงใน วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ ม.ป.ป: 22)
กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ว่า

1. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความสนใจ จดจ่อต่อวัตถุประสงค์ขององค์การ
2. ทำให้การติดต่อสื่อสารภายในองค์การชัดเจนปราศจากข้อสงสัย
3. ปฏิบัติต่อข้อข้องใจหรือการร้องทุกข์ของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม
4. รักษาขวัญและกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชาให้สุขอยู่เสมอ และให้เขารู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าขององค์การ

5. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความกระตือรือร้น ตื่นตัวที่จะทำงาน

Krech D. Crutchfield and E.L. Ballachy 1948: 421-453 (อ้างถึงใน พิมใจ
โอภาณรัศม์ธรรม 2542: 52-53) ได้กำหนดหน้าที่ของผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. หน้าที่หลัก (Primary Function)

1.1 ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร (Executive) และเป็นผู้ประสานงานกลุ่ม โดยมอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบนำไปปฏิบัติ อาจจะเป็นผู้ตัดสินใจนโยบายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยตรงหรือไม่ก็ได้ แต่ก็มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการบริหารงาน

1.2 ผู้ทำหน้าที่วางแผน (Planner) เป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการประเมินสถานการณ์ในภายหน้าว่า หากมีปัญหาแล้วจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร แล้วเตรียมแผนการไว้ล่วงหน้า อาจจะเป็นแผนระยะสั้นหรือยาวก็ได้ จะวางแผนคนเดียวหรือคนอื่นช่วยคิดก็ได้

1.3 ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้วางนโยบาย (Policy Maker) การวางนโยบายอาจจะมีผู้ร่วมแสดงความคิดเห็น โดยสมาชิกในกลุ่มร่วมกันวางนโยบาย หรือผู้นำวางนโยบายเพียงผู้เดียว ในกรณีหลังนี้จะเกิดขึ้นกับผู้นำที่มีความเชี่ยวชาญ นอกจากนี้ ในฐานะที่ผู้นำเป็นตัวแทนกลุ่มในการติดต่อภายนอก ในนามของกลุ่มและทำหน้าที่ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่ม ขจัดความขัดแย้ง

ระหว่างคนในกลุ่ม รวมทั้งการลงโทษและการให้รางวัล สิทธิดังกล่าวนี้ จึงทำให้สามารถควบคุมกลุ่มและกำหนดนโยบายได้

2 หน้าที่รอง (Secondary Function)

2.1 ทำหน้าที่เป็นบุคคลตัวอย่าง (Example)

2.2 ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม (Symbol of The Group) ผู้นำประเภทนี้ มักจะเป็นบุคคลที่ได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลานาน

2.3 ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่ม รับผิดชอบในเมื่อเกิดปัญหา หรือสมาชิก ต้องการให้ช่วยตัดสินใจ

2.4 ผู้นำทำหน้าที่เป็นบุคคลในอุดมคติของเหล่าสมาชิก (Ideologist) เป็นที่เคารพยกย่องในด้านคุณค่าต่างๆ และทุกคนก็ให้ความเชื่อฟังในตัวผู้นำ

2.5 ผู้นำมีบทบาทที่บุคคลอื่นต้องการจะเอาเยี่ยงอย่าง

2.6 ผู้นำทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและรับฟัง พร้อมทั้งช่วยจัดปัญหา คล้ายกับที่รองรับอารมณ์ความรู้สึกความโศกเศร้าของผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อความคงอยู่ต่อไปของกลุ่มนั่นเอง

สรุปหน้าที่ของผู้นำ จากที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ อย่างหลากหลายนั้น อาจกล่าวสรุปได้ว่า หน้าที่ของผู้นำ คือ การปฏิบัติงานซึ่งเป็นภาระทำให้หน่วยงาน องค์กร หรือสังคม ให้ก้าวหน้าบรรลุจุดหมายไปสู่ความสำเร็จ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำนั้นต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับงานและสถานการณ์ โดยต้องอาศัยหลักวิชาการ หลักมนุษยสัมพันธ์ หลักมนุษยธรรม และหลักคุณธรรม ประกอบกับการพิจารณาตัดสินใจที่ถูกต้อง เพื่อผลสัมฤทธิ์ของงานนั้น

หากแต่ในการศึกษาความเป็นผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์หน้าที่ของผู้นำเป็นประเด็นหนึ่งที่เป็นกรอบของการศึกษาคือว่าจะเป็นการศึกษาในด้านหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้นำ เช่น หน้าที่ในการเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความเพียร ด้านสติปัญญา ด้านศรัทธา การมีจิตใจที่มั่นคง การมีวาจามั่นคง อันเป็นส่วนประกอบที่เป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในตัวบุคคลและในส่วนที่แสดงออกต่อสาธารณชนก็คือด้านการวางแผน การป้องกันศัตรูจากภายนอก การเป็นผู้ให้การศึกษา และการเป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ทั้งหน้าที่หลักและหน้าที่รองที่ปรากฏในวรรณกรรมจะเป็นกรอบอันหนึ่งที่จะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ไปพร้อมกัน

1.5 ประเภทของผู้นำ (Types of Leaderships)

การศึกษาพิจารณาเรื่องประเภทผู้นำนั้นมีความยาก เนื่องจากผู้นำย่อมมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับ เวลา สถานการณ์ และสถานที่ ดังนั้น จึงมีนักวิชาการให้ความเห็นในการศึกษาประเภทผู้นำในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่นนักจิตวิทยาสังคมให้ความเห็นว่า ลักษณะผู้นำ

ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะโครงสร้างของสังคม เพราะลักษณะของสังคมที่แตกต่างกันก็จะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของผู้นำในแต่ละประเภทด้วย ส่วนสำนักสังคมวิทยาเห็นว่าลักษณะผู้นำจะเป็นแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (Situation) ของสังคมหรือขององค์กรในแต่ละแห่ง เพราะผู้นำคือบุคคลธรรมดาที่จะต้องปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมและเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ เช่น ผู้นำในระดับสูงหรือประมุขของประเภทต่าง ๆ ก็เป็นแบบหนึ่ง ผู้นำในทางศาสนาก็เป็นอีกแบบหนึ่ง หรือผู้นำในทางทหาร ทางธุรกิจ หรือนักวิชาการ ก็ย่อมจะแตกต่างกันออกไป การศึกษาประเภทของผู้นำ จึงมีลักษณะแตกต่างกันมากมายตามแต่จะพิจารณาในด้านต่าง ๆ

1.5.1 แนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)

ผู้นำบางคนมีลักษณะพิเศษในลักษณะท่าทางหรือความสามารถบางอย่าง ที่ทำให้คนที่อยู่ใต้อำนาจของเขาเคารพยกย่องเขาอย่างมากมาเป็นพิเศษ เราจะเห็นว่าผู้นำบางคนสามารถชักจูงหรือนำประเทศไปในลักษณะที่ถ้าเป็นคนอื่นมาอยู่ในที่เดียวกัน แล้วไม่สามารถทำเช่นนั้นได้

แมกซ์ เวเบอร์ นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ได้กล่าวว่า การที่คนยอมรับนับถือความเป็นหัวหน้าของคน ๆ หนึ่ง หรือยอมรับว่าคน ๆ หนึ่งมีความชอบธรรม Legitimacy ที่จะสั่งการใด ๆ ให้คนอื่น ๆ ทำตามตน สิ่งนี้อาจเกิดมาจาก 3 กรณี คือ

1. ยอมรับด้วยเหตุผล (Rational Grounds) หมายความว่าในลักษณะในทางกฎหมายแล้ว ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งบางตำแหน่งมีสิทธิที่จะออกคำสั่งให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ เพราะฉะนั้นอำนาจเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะตำแหน่ง ไม่ได้ตัวบุคคลเป็นหลัก และขอบเขตของอำนาจก็มีเพียงเท่าที่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์เอาไว้เท่านั้น

2. ยอมรับด้วยระเบียบประเพณี (Traditional Grounds) ผู้นำแบบนี้ได้อำนาจมาตามระเบียบประเพณีที่สืบทอดมาจากคึกคักบรรพบุรุษว่า ผู้ที่อยู่ในอำนาจสมควรที่จะได้รับการยอมรับนับถือ หรือตำแหน่งนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์สมควรที่คนจะยกย่อง การได้อำนาจก็ได้มาจากประเพณีที่ยอมรับนับถือกันมาในอดีต ขอบเขตของอำนาจไม่ได้กำหนดเอาไว้แน่นอนเหมือนแบบแรก แต่จะมีประเพณีเป็นแนวชี้นำว่าขอบเขตของอำนาจมีอะไรบ้าง

3. ยอมรับด้วยบารมี (Charismatic Grounds) ผู้นำบางคนมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่าบารมีให้ดูเหมือนว่าบุคคลที่มีความสามารถที่เหนือมนุษย์ หรืออย่างน้อยก็มีคุณสมบัติบางอย่างพิเศษ (Weber 1947: 364-392 อ้างถึงใน สุภัทรา โภชะโยธิน 2543: 10)

ในกรณีของพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ ให้เป็นผู้นำจาก 2 กรณีหลักๆคือ เป็นการยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณี (Traditional Grounds) เนื่องจากใครขึ้นมาเป็นกษัตริย์ก็ตาม ก็จะเป็นผู้นำสูงสุดโดยปริยาย ในขณะที่เดียวกันคุณสมบัติพิเศษของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีความเฉพาะประการหนึ่ง ทำให้ประชาชนยอมรับพระองค์ด้วยบารมีอีกเงื่อนไขหนึ่ง เนื่องจากบารมีหรือ คุณความดีที่พระมหากษัตริย์ทรงสั่งสมมาเป็นเวลานานนั้นเป็นลักษณะเฉพาะที่ทำให้ผู้อยู่ภายใต้การปกครองยอมรับพระองค์

1.5.2 ผู้นำบารมีของโรเบิร์ต ทักเกอร์ (Robert C. Tucker)

1. ผู้นำบารมีอาจจะมีทั้งดีและเลว

ผู้นำบารมีอาจจะเป็นคนที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ ข้อสำคัญก็คือ บริวารของเขายอมรับว่าเขาไม่อาจหนีทุกคนทั่ว ๆ ไป และบ่อยครั้งที่บริวารยอมรับผู้นำบารมีด้วยความรักและอุทิศตัวให้อย่างแข็งขัน ไม่ใช่ยอมเป็นลูกน้องเพราะอยากจะได้เงินหรือผลประโยชน์อื่น ๆ และไม่ใช่ยอมเป็นลูกน้องเพราะความหวาดกลัว

2. ความขัดแย้งระหว่างผู้นำบารมีกับบริวาร

ความคิดของผู้นำบารมีนั้น จะครอบงำความคิดของบริวารเพราะบริวารยอมรับว่าผู้นำมีคุณสมบัติพิเศษ แต่ไม่ได้หมายความว่าบริวารจะไม่มีความคิดขัดแย้งเลย พวกเขาอาจแสดงความคิดขัดแย้งในบาง โอกาส แต่ผู้นำจะต้องสามารถเกลี้ยกล่อมหรือชักจูงให้บริวารหันมาเชื่อหรือไม่ขัดแย้งกับผู้นำอีกต่อไป

3. การแสดงบารมีเป็นระยะ ๆ

บารมีเป็นสิ่งที่บริวารเชื่อว่าผู้นำของเขามี การยอมรับของบริวารเป็นสิ่งสำคัญที่พิสูจน์ว่าผู้นำคนนั้นมีบารมีอยู่จริง แต่การที่จะให้ผู้อื่นยอมรับ ไม่ใช่ของง่าย จะต้องควบคู่ไปกับความสามารถในการกระทำบางอย่างซึ่งเป็นความสำเร็จอันน่าทึ่งในสายตาคอนธรรมดา และแม้ว่าจะมีการยอมรับบารมีของผู้นำแล้วก็ตาม ผู้นำก็จะต้องแสดงความสามารถเด่นๆ อยู่เป็นระยะ

4. ผู้นำบารมีกับระเบียบเก่าของสังคม

ผู้นำบารมีเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มและมีลักษณะปฏิวัติอยู่ในตัว เขาจะไม่ยอมรับสิ่งที่สังคมดำรงสืบทอดกันมา เขาจะเรียกร้องให้เลิกถึงวิถีทางการดำเนินชีวิตแบบใหม่และแนวคิดแบบใหม่ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง สังคม ศาสนา และด้านอื่นๆ

โรเบิร์ต ทักเกอร์ ให้ความเห็นว่าการศึกษาบารมีของผู้นำไม่ควรศึกษาเมื่อผู้นำได้อำนาจแล้ว เพราะตอนนั้นอำนาจจะนำมาด้วยเกียรติยศและศักดิ์ศรี ทำให้ดูเหมือนผู้นำจะยิ่งใหญ่ แต่อันที่จริงแล้วความยิ่งใหญ่ นั้นอาจจะเพราะตำแหน่ง ไม่ใช่บารมีส่วนตัว เพราะฉะนั้น การศึกษาจึงต้องย้อนไปตั้งแต่ตอนที่ยังไม่ได้อำนาจ เพราะถ้าเป็นผู้มีบารมีจริงก็ควรที่จะได้แสดง

ความโดดเด่นเหนือคนธรรมดาก่อนที่จะได้อำนาจ (Robert C. Tucker 1968: 731-755 อ้างถึงใน
ณรงค์ สินสวัสดิ์ 2537: 106-111)

1.5.3 ผู้นำบารมีตามคตินิยมของคนไทย

ลักษณะของบุคคลที่มีอำนาจในวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่มีลักษณะเป็น
บุคคลที่มีบารมี กล่าวคือ

1. ผู้มีบารมีมักจะ ได้แก่ คนที่มีตำแหน่งในหน้าที่ราชการสูง หรือมีความ
ใกล้ชิดกับผู้มีตำแหน่งสูง
2. ผู้มีบารมีจะต้องมีบริวารมาก บริวารในที่นี้อาจ ได้แก่ ญาติ พี่น้อง ลูกศิษย์
หรือผู้ได้บังคับบัญชา
3. ผู้นำบารมีจะต้องเป็นคนที่เป็น “ร่มเงาปกป้อง” บุคคลที่อยู่บังคับ
บัญชาหรือสมนุบริวารได้
4. ผู้มีบารมีมักจะเป็นคนประเภท “Man of Action” คือ เป็นผู้นำ กล่าวคือ
จะต้องเป็นคนที่จะเข้าไปแก้ปัญหาในขณะที่คนอื่นอยู่เฉย ซึ่งบ่อยครั้งมักจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะ
หน้า ซึ่งชาวบ้านหรือคนทั่วไปมองเห็นได้
5. ผู้นำบารมีจะต้องเป็นคนโอบอ้อมอารีต่อบริวารและคนรู้จัก ซึ่ง
หมายความว่า บุคคลนั้นจะต้องอยู่ในฐานะเลี้ยงดู แจกข้าวของ เงินทอง แก่คนใกล้ชิดและผู้อื่นได้
ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีวิธีหาสิ่งของมาแจกจ่ายด้วยวิธีใดก็ตาม (กมล สมวิเชียร 2524: 158-159)

1.5.4 คุณสมบัติที่ทำให้เกิดบารมี

ผู้นำที่สามารถปกครองหรือนำพาหมู่คณะไปสู่จุดหมายได้ หรือบรรลุ
วัตถุประสงค์ของเรื่องนั้นๆ เช่น การเป็นผู้นำเพื่อเรียกร้องสิทธิบางประการกับรัฐ หรือผู้นำใน
ระดับประเทศ ที่ต้องการนำพาประชาชนทั้งหมดฝ่าฟันวิกฤติที่ประเทศของตนประสบอยู่ เพื่อให้
บรรลุเป้าหมายนั้น ผู้นำจำเป็นต้องมีบารมีในตนเองพอสมควร เนื่องจากว่า บารมีของผู้นำเป็น
ทรัพยากรทางอำนาจ อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะทำให้งานหรือภาระต่างๆ ที่ผู้นำกำหนดหรือ
ต้องการชี้แนะ ให้แก่ผู้ตามอันได้แก่ประชาชนหมู่ใหญ่ปฏิบัตินั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะองค์ประกอบ
อันเป็นที่มาของอำนาจนี้ มีเหตุผลถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ว่าจะสำเร็จได้หรือไม่

ลิจิต ธีรเวคิน (2536: 232-233) ได้ทำการรวบรวมคุณสมบัติที่จะทำให้เกิด
ผู้นำบารมี คือ

1. เป็นคนมีชื่อเสียง กล่าวคือ เป็นที่รู้จักในวงกว้างนั้น ๆ ซึ่งตรงกับ
ภาษาอังกฤษว่า Visibility เช่น พอเอ่ยชื่อก็มีคนรู้จักว่าเป็นใคร

2. เป็นคนมีความสามารถเหมาะสมกับงานที่จะไปรับตำแหน่ง หรือสามารถจะใช้คนอื่นทำงานนั้นได้

3. มีลักษณะผู้นำมีความเชื่อมั่น สามารถเป็นผู้นำคนอื่นได้

4. มีศีลธรรมและคุณธรรม คนเชื่อว่าเป็นคนดี

5. มีอาวุโส คือ มีอายุหรือการทำงาน ประสบการณ์มากพอ

6. มีบุคลิกลักษณะดี เสียงเพราะ รูปร่างสูงสง่า น่าเกรงขาม

7. เป็นคนมีฐานะทางสังคม มาจากตระกูลดี มีการศึกษา หรือภริยามาจากตระกูลดี

8. มีฐานะทางเศรษฐกิจดี

9. ถ้าเป็นทหาร ต้องอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ คนเกรงกลัว

10. มีเสน่ห์ คนเห็นแล้วชอบ

คุณสมบัติทั้ง 10 ข้อนี้ ไม่จำเป็นต้องมีครบทุกข้อ แต่ถ้ามีมากบารมีก็ยิ่งมาก คนที่มีบารมีก็คือ คนที่คนส่วนใหญ่ให้การยอมรับว่าเป็นผู้นำได้ ซึ่งคุณสมบัติที่ก่อให้เกิดบารมีนี้เองจัดเป็นทรัพยากรทางอำนาจ อันจะส่งเสริมให้ผู้นำใช้อำนาจ ที่ตนมีขับเคลื่อนภารกิจนั้นๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ นอกจากนี้ นักวิชาการได้จำแนกลักษณะของผู้นำ โดยพิจารณาจากลักษณะต่างๆ อันสามารถพิจารณาได้จาก สถานภาพของผู้นำเอง เช่น เรื่องของพรสวรรค์ส่วนตัวของผู้นำ มีการพูดหรือความสามารถในการเจรจาต่อรอง หรือในด้านของความเป็นสัญลักษณ์ เป็นต้น

ถวิล ชาราโภชน นักสังคมวิทยา (2532: 124-125) แบ่งผู้นำโดยพิจารณาจากสถานภาพของผู้นำออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

1 ผู้นำตามกฎหมาย (Legal Leaderships) ผู้นำแบบนี้จะเป็นผู้นำที่ได้อำนาจตามกฎหมายหรือกฎระเบียบที่ตั้งขึ้น โดยพิจารณาเห็นว่าเป็นผู้ที่เหมาะสม หาใช่จากลักษณะของความเป็นผู้นำของตนเอง หรืออาจไม่มีลักษณะในการเป็นผู้นำก็ได้ เช่น ผู้นำตามหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ โดยได้มาจากการยกยอปอับันของสังคมอันมีพื้นฐานมาจากองค์กรทางกฎหมาย ได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ผู้แทนราษฎร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ท่านเหล่านี้จะเป็นใครมาจากไหนก็ได้ ถ้าผ่านกระบวนการมาตามกฎระเบียบ

2 ผู้นำที่มีพรสวรรค์ (Charismatic leaderships) เป็นผู้นำที่มีคุณลักษณะพิเศษ เกิดมาเพื่อเป็นผู้นำ แม้ว่าจะเกิดมาจากตระกูลไหนก็ตาม เขาก็จะเป็นผู้ที่ดี มีความสามารถ มีไหวพริบ เฉลียวฉลาด รอบรู้ มีบุคลิกลักษณะท่าทางที่น่าศรัทธา สามารถโน้มน้าวจิตใจคนอื่นให้ปฏิบัติตามได้ เช่น ผู้นำทางศาสนา นักการเมืองคนสำคัญๆ ได้แก่ ลินคอล์น เหม่าเจอตุง เคนเนดี เนรูห์ เป็นต้น

3 ผู้นำสัญลักษณ์ (Symbolic leaderships) เป็นผู้นำที่เกิดขึ้นเพราะตัวผู้นำมีลักษณะเด่นมีความสามารถของตัวเองเป็นหลัก ในสังคมทั่ว ๆ ไป เราจะพบได้หลายลักษณะ เช่น ลักษณะที่เป็น ลักษณะทางศาสนา ได้แก่ สังฆราช ลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือตัวแทนที่เป็นพิธีการที่ต้องเคารพ ได้แก่ ตำแหน่งประธานสภา ตำแหน่งเอกอัครราชทูต เป็นต้น

ในขณะที่มีการจำแนกลักษณะของผู้นำ ที่ใช้เกณฑ์พิจารณาถึงอำนาจ กล่าวคือ การใช้อำนาจของผู้นำในลักษณะต่างๆ นั้น มีความเป็นอัตตลักษณ์เฉพาะตน เช่น การใช้อำนาจของผู้นำแบบใช้ความคิดของตนเป็นใหญ่ หรือ การใช้อำนาจแบบให้ผู้ร่วมงานหรือในหมู่กลุ่ม มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานนั้นๆ ได้ เป็นต้น ซึ่งการจำแนกลักษณะเหล่านี้ นักวิชาการ นักศึกษาหลายๆ ท่าน ได้รวมรวมการใช้อำนาจของผู้นำ วิธีการทำงานของผู้นำ ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

สุรศักดิ์ ม่วงทอง นักศึกษาทางรัฐศาสตร์(2543: 15) ได้ศึกษาถึงความคิดของ Edwin B. Flippo ที่กล่าวถึงการแบ่งผู้นำโดยพิจารณาการใช้อำนาจของผู้นำออกเป็น 3 ลักษณะดังต่อไปนี้

1 ผู้นำแบบอำนาจนิยมหรือผู้นำแบบอัตตาริปไตย (Autocratic or Authoritarian Leader) เป็นลักษณะผู้นำที่ตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและวางแผนการปฏิบัติงานด้วยตนเอง แล้วจึงกำหนดหรือมอบหมายให้สมาชิกทำตามแนวทางและแผนงานที่ตนกำหนดไว้ ผู้นำประเภทนี้มักจะไม่ค่อยสนใจรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของสมาชิก

2 ผู้นำแบบตามสบายหรือผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez-faire Leader) คือผู้ที่ยอมให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แต่มักจะไม่ตัดสินใจ ไม่ให้ข้อเสนอแนะ ไม่วางแผน ไม่กำหนดนโยบายโดยจะปล่อยให้สมาชิกแก้ปัญหาตนเอง หรือปล่อยให้สถานการณ์คลี่คลายไปเอง ผู้นำประเภทนี้จะไม่ค่อยพบ เพราะส่วนมากแล้วจะเป็นผู้นำอยู่ได้ไม่นานก็ต้องพ้นสภาพผู้นำ

3 ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leader) คือ ลักษณะของผู้นำที่เปิดโอกาสและกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดนโยบาย และร่วมวางแผนการปฏิบัติงานของกลุ่ม ผู้นำประเภทนี้เต็มใจรับฟัง พิจารณาข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นของสมาชิก

สมพงษ์ เกษมสิน (2514: 362-364) แบ่งผู้นำโดยพิจารณาจากวิธีการทำงานออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1 ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ (Regulative Leaders) ผู้นำแบบนี้ มักถือระเบียบแบบแผนเป็นสำคัญ ไม่ชอบให้มีการเปลี่ยนแปลง ผู้นำแบบนี้คล้ายผู้นำแบบอัตตานิยม การสั่งการ

มักใช้กฎระเบียบเป็นเครื่องมือ โดยยกเหตุผลในระเบียบมาใช้ในการปฏิบัติงานมากกว่าการยกตัวเองแบบผู้นำอัตโนมัติการติดต่อสื่อสารสั่งงาน มักเป็นในรูปทิศทางเดียว (One-way communication)

2 ผู้นำแบบบงการ (Directive Leaders) ผู้นำแบบนี้ชอบปฏิบัติงานแบบใช้อำนาจ ขาดหลักมนุษยสัมพันธ์ ทำงานแบบสั่งการเพื่อแสดงถึงอำนาจ ความสัมพันธ์ในการทำงานแบบ (Informal)

3 ผู้นำแบบจูงใจ (Persuasive Leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้ นิยมให้ผู้บังคับบัญชาร่วมพิจารณาเพื่อแสดงความคิดเห็นและเป็นการบรรเทาการต่อต้านไปด้วย การติดต่อสั่งงานเป็นแบบสองทิศทาง (Two-way communication)

4 ผู้นำแบบร่วมใจ (Participative Leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้ นิยมการปรึกษาหารือ และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ยึดหลักการประนีประนอมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในฐานะผู้ร่วมงานอาศัยศิลปะการจูงใจเมื่อประสงค์ให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งใช้ความร่วมมือร่วมใจในการแสดงความคิดเห็น และการปฏิบัติงาน

สงวนศรี วิรัชชัย (2527: 128) แบ่งผู้นำโดยพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1 ผู้นำแบบมุ่งงาน (task-oriented leader) หมายถึง ผู้นำที่มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะทำให้กลุ่มของตนทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ หวังที่จะให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีทั้งปริมาณและคุณภาพสูงสุด ผู้นำประเภทนี้จะมีความสุขเมื่อลูกน้องขยันทำงานและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อลูกน้องที่เกี่ยวข้องร้ายขาดขวางกลุ่ม ทำงานด้วยสมรรถภาพ ฉะนั้น การให้ความสำเร็จแก่ลูกน้องจะเป็นไปตามลักษณะงานที่ลูกน้องคนนั้นทำ

2 ผู้นำแบบมุ่งความสัมพันธ์ (group-oriented leader) ผู้นำชนิดนี้ไม่ต้องการให้ลูกน้องของตนเองทำงานมาก เพราะเกรงจะเสียความสัมพันธ์ระหว่างตนกับลูกน้อง ผู้นำประเภทนี้จะเห็นใจและเกรงใจลูกน้อง ผลงานของผู้นำเชื่อว่าจะได้จากการที่กลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นและเขาจะสุขใจเมื่อเห็นลูกน้องในกลุ่มของตนรักใคร่กลมเกลียวกัน

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ (2521: 15) ได้แบ่งแบบของผู้นำตามวิธีการที่จะได้มาซึ่งตำแหน่งหรือวิธีการครองตำแหน่งเป็น 3 แบบ คือ

1. ผู้นำตามสถานการณ์ อาจเป็นผู้นำได้โดยวิธีการต่อไปนี้ คือ โดยชาติกำเนิด โดยการแต่งตั้ง และโดยการเลือกตั้ง

2. ผู้นำแบบฉุกเฉินชั่วคราว เกิดขึ้นเพราะขาดผู้ดำรงตำแหน่ง จากการแต่งตั้งหรือเจ้าของตำแหน่ง ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามความคาดหวังของผู้ร่วมงาน จึงมีบุคคลผู้รู้เรื่องเหตุการณ์เฉพาะหน้าดี เข้าไปทำงานแสดงบทบาทผู้นำ

3. ผู้นำโดยความเสน่หา เป็นผู้นำที่มีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตัวซึ่งทำให้ผู้อื่นมีความรู้สึกอยากจะยอมรับและยอมเป็นผู้ตาม เช่น ศาสตรา ผู้นำศาสนาต่างๆ

จิโรช วิระสัย (2538: 351-353) ได้อธิบายความคิดของBell ที่กล่าวถึงการแบ่งผู้นำออกเป็น 5 ประเภท ประกอบด้วย

1. ผู้นำโดยตำแหน่งหรือผู้นำอย่างเป็นทางการ (Positional or formal leadership) ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำเพราะตำแหน่งที่ครองอยู่ การได้รับตำแหน่งมีต่างๆ กัน เช่น ด้วยการรับเลือกตั้ง หรือ โดยแต่งตั้งให้เป็นหน้างานผู้ต้องรับผิดชอบด้วยมีดังต่อไปนี้

1.1 ผู้นำทางการเมืองที่ได้รับเลือก เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ประธานาธิบดี ฯลฯ ตำแหน่งเช่นว่านี้ เป็นผลจากการเลือกของราษฎร

1.2 ข้าราชการระดับผู้บริหาร เช่น ผู้อำนวยการกอง รองอธิบดี รองปลัดกระทรวง ปลัดกระทรวง ฯลฯ ตำแหน่งที่ว่านี้เป็นผลมาจากการแต่งตั้งโดยผู้มีอำนาจในวงราชการ

1.3 เจ้าของธุรกิจหรือผู้จัดการธุรกิจใหญ่ ๆ เช่น เจ้าของห้างร้าน หรือบริษัทใหญ่ ๆ ผู้จัดการธนาคาร เจ้าของโรงเรียนราษฎรที่มีนักเรียนมาก ฯลฯ ตำแหน่งหัวหน้าประเภทนี้เป็นงานเอกชนและเป็นการแต่งตั้ง (Appointment) ไม่ใช่การเลือกตั้ง (election)

1.4 ผู้นำทางทหารและตำรวจ เช่น ผู้มีตำแหน่งบังคับบัญชาาระดับสูง โดยมีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามาก ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาของทหารและตำรวจ ฯลฯ ตำแหน่งประเภทนี้เป็นเรื่องเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวงการผู้รักษาความสงบเรียบร้อยภายนอกและภายใน เป็นตำแหน่งที่มีระเบียบการบังคับบัญชาเข้มงวดกว่าธรรมดา

1.5 ผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจ ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำในระดับองค์กร สมาคม ชมรมหรือชุมชนต่าง ๆ ปกติมักเป็นตำแหน่งที่ได้รับเลือกตั้งและเป็นวาระ คือ กำหนดระยะเวลาอยู่ในตำแหน่งเป็นเวลา 2 ปี หรือ 4 ปี เป็นต้น ตัวอย่างได้แก่ ประธานสมาคมผู้ผลิตปอ ประธานสหพันธ์กรรมการ นายกพุทธสมาคม ฯลฯ

2. ผู้นำโดยชื่อเสียงหรือโดยการยกย่อง (Reputational or nominal leadership) ผู้นำประเภทนี้สามารถระบุตัวได้ โดยใช้วิธีสอบถามว่าใครเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชนใด ชุมชนหนึ่ง การสอบถามอาจจะจงใจเฉพาะบุคคลบางคนที่คิดว่าทราบเรื่องความเป็นไปของ

ท้องถิ่นหรือชุมชนดี การสอบถามว่าใครเป็นผู้นำหรือผู้ที่มีบทบาทมากในชุมชนอาจกระทำแบบกว้างขวางก็ได้ โดยถามจากบุคคลจำนวนหนึ่งจากประชากรของชุมชน เพื่อสอบถามว่าใครเป็นผู้นำในชุมชนนั้น ๆ

3. ผู้นำโดยบทบาทในสังคม ผู้นำประเภทนี้มีตัวอย่าง ได้แก่ ผู้มีบทบาทในฐานะเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้ง ผู้ที่เป็นที่ปรึกษาในกิจกรรม ผู้สนใจช่วยดำเนินงานของหมู่คณะหรือเป็นผู้มีบทบาท องค์การชุมชน ชมรมต่างๆ

4. ผู้นำโดยอิทธิพลส่วนตัวหรือการเป็นผู้นำทางความเห็น (Personal influence or opinion leadership) ผู้นำประเภทนี้ ได้แก่ ผู้มีบทบาทในการชักนำให้ผู้อื่นมีความเห็นคล้อยตามอิทธิพลของผู้นำประเภทนี้ อาจแยกออกเป็นสองระดับตามแนวของศาสตราจารย์เมอร์ตัน คือ ระดับท้องถิ่นและระดับใหญ่กว่าท้องถิ่น

ผู้มีอิทธิพลระดับท้องถิ่น (Local influential) คือ ผู้นำทางความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น เช่น เป็นผู้ออกความเห็นว่าคุณบ่อน้ำที่ใด ควรสร้างสะพานที่ไหน ควรมีถนน ใด บริเวณใด หรือควรสร้างสุขภาพบาลหรือไม่ เป็นต้น

ผู้มีอิทธิพลระดับสากล (Cosmopolitan) คือ ผู้นำทางความคิดเห็น ในเรื่องระดับชาติหรือระดับนานาชาติ เช่น ในเรื่องนโยบายต่างประเทศ เรื่องอัตรากาษีรยนต์ เรื่องเกณฑ์การลงโทษผู้กระทำความผิด เป็นต้น

ผู้นำทางความคิดเห็นมักไม่เป็นผู้นำในทุกเรื่องแต่แยกเป็นเรื่องๆ ไป เช่น บางคนอาจเป็นผู้นำทางแฟชั่น บางคนอาจเป็นผู้นำทางความเห็นเชิงการเมืองและบางคนอาจเป็นผู้นำในเรื่องว่าควรดูภาพยนตร์เรื่องใด หรือรายการโทรทัศน์รายการใด เป็นต้น

5. ผู้นำประเภทที่มีบทบาทในการวินิจฉัยสั่งการหรือผู้ที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ (Decision-making or event analysis approach) การที่จะทราบว่าใครเป็นผู้นำประเภทนี้กระทำได้โดยการสืบสาวเรื่องราวว่า การตัดสินใจในนโยบายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีประวัติความเป็นมาอย่างไร โดยมุ่งไปที่ผู้ปฏิบัติการหรือผู้ตัดสินใจเรื่องนั้น ๆ ว่าเป็นใครบ้าง ตัวอย่าง ได้แก่ การวิเคราะห์หรือค้นหาว่าใครเป็นผู้มีบทบาทในการทำให้มีศาลาประชาคม หรือโรงเรียนประจำท้องถิ่นขึ้น ผู้มีบทบาทเหล่านั้นอาจจัดได้ว่าเป็นผู้นำตามนัยแห่งการวิเคราะห์เหตุการณ์เฉพาะเรื่องในระดับชาติ การวิเคราะห์อาจเป็นในเรื่องว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบวางนโยบายการค้า หรือ นโยบายต่างประเทศ

สรุปว่าประเภทของผู้นำจาก การจำแนกประเภทของผู้นำนั้น สามารถจำแนกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับนักวิชาการแต่ละท่านว่าจะนำไปจัดหรือเกณฑ์อะไรมาเป็นตัวจำแนก แต่โดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่จะรู้จักประเภทของผู้นำโดยการพิจารณาจากอำนาจของผู้นำ

โดยแบ่งออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ 1. ผู้นำแบบอำนาจนิยมหรือผู้นำแบบอิตาเลียน 2. ผู้นำแบบตามสบายหรือผู้นำแบบเสรีนิยม และ 3. ผู้นำแบบประชาธิปไตย ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วประเภทของผู้นำนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายประเภทหากแต่ประเภทที่จะนำมาเป็นกรอบในการศึกษาประเภทของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์นี้ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะ ประเภทผู้นำที่มีองค์ประกอบด้านลักษณะของนามธรรม เช่น ผู้นำแบบยอมรับด้วยบารมี และผู้นำในแบบยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณี ซึ่งภายใต้ประเภทของผู้นำดังกล่าวนี้ยังได้ซ่อนความเป็นผู้นำในแบบอื่นไว้อีกบางส่วน เช่น อิตาเลียนเป็นต้น

1.6 การใช้อำนาจของผู้นำ

การกระทำที่ประสบผลสำเร็จในทุกกรณี อันเกิดมาจากการกระทำของกลุ่ม หรือ การกระทำที่มีผู้บงการอยู่ ล้วนแล้วแต่เกิดจากอำนาจ ที่มีต่อการกระทำนั้นทั้งสิ้น ซึ่งอำนาจที่ผู้นำจะใช้นั้น ต้องมีความชอบธรรมในแง่ของต่างๆ หลายประการ ทั้งในด้านเหตุผล กฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี หรือแม้แต่หลักการใช้อำนาจของหลักศาสนา เป็นต้น ซึ่งมีวิธีการจำแนกการใช้ อำนาจของผู้นำในหลายประเภทด้วยกัน

1.6.1 วิธีการใช้อำนาจของผู้นำตามทัศนะของ Max Weber

บรรพต วีระสัย (2520: 10-13) ได้ศึกษาเรื่องอำนาจ (Authority) ของ Max Weber ที่ได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ทั้งนี้โดยการพิจารณาจากวิธีการที่อำนาจนั้นได้รับการยอมรับ และเป็นอำนาจในลักษณะอุดมคติ (Ideal Type) ทั้งนี้เพราะเป็นการสร้างขึ้นมามีใช้ในการวิเคราะห์ (Analytical Construct) โดยไม่จำเป็นว่าในแต่ละแบบจะเป็นความจริงหรือเกี่ยวข้องกับสภาพข้อเท็จจริงทั้งหมด อำนาจทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวนี้คือ

1. อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย (Ration-Legal Authority) ลักษณะของอำนาจชนิดนี้คือ

1.1 เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นเพราะ ความเชื่อหรือความรู้สึกว่า อำนาจนั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักแห่งเหตุผลและตามระเบียบกฎหมาย คือ เป็นไปตามหลักแห่งนิติธรรม

1.2 การที่อำนาจนี้เกิดจากระบบเหตุผลและระบบกฎหมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับและเคารพยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ มิใช่เกิดจากส่วนตัวบุคคล ดังนั้น การใช้อำนาจชนิดนี้จึงต้องอยู่ในกรอบของขอบเขตของระเบียบปฏิบัติ นั้น ๆ

1.3 การเชื่อฟังอำนาจชนิดนี้ ก็เป็นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหน่วยงาน หรือองค์การนั้น เช่น ตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การหรือหน่วยงาน ซึ่งลดหลั่นกันไปตามสายการบังคับบัญชา (Hierarchy) เป็นต้น

1.4 ผู้ดำรงตำแหน่งในอำนาจหน้าที่ต่างๆ กันก็มีการสับเปลี่ยนตัวบุคคลกันได้ ตามระเบียบของหน่วยงานนั้น เช่น ตำแหน่งต่างๆ ในระบบราชการ หรือ ถ้าเป็นตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้งก็จะอยู่ในตำแหน่งตามวาระ อย่างเช่น สมาชิกสภาผู้แทน เป็นต้น

2. อำนาจบารมี (Charismatic Authority) คำว่า บารมี ในที่นี้หมายถึง คุณลักษณะหรือบุคลิกที่ผุดจากคนธรรมดาและได้รับการยอมรับว่าเหนือกว่าบุคคลอื่น เป็นบุคคลที่หายาก จึงได้รับการยกย่องให้เกียรติให้เป็นผู้นำหรือมุขบุรุษ อำนาจชนิดนี้มีลักษณะดังนี้

2.1 เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นและคงอยู่ด้วยการยอมรับจากผู้อื่น อาจจะมีการแสดงความสามารถเป็นพิเศษเพื่อเป็นการพิสูจน์จนบุคคลอื่นยอมรับ เช่น การแสดงฤทธิ์หรือการแสดงความเป็นอัจฉริยะจนเป็นที่ประจักษ์ ผู้ที่ยอมรับอำนาจนี้จะมีความจงรักภักดีเพราะเกิดศรัทธาปลาตะ หรือมิฉะนั้นก็เพราะเพื่อการเป็นที่พึ่งทางจิตใจ

2.2 เมื่อยอมรับอำนาจชนิดนี้แต่จะเกิดความรู้สึกว่าเป็น “หน้าที่” ในการที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งการของผู้มีอำนาจนั้น

2.3 ผู้ที่เข้าร่วมเป็นสาวกหรือผู้ติดตาม (Follower) เข้ามาด้วยความสมัครใจ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นบริวารยศ คนเหล่านี้จะได้รับมอบภารกิจ (Mission) ให้ทำโดยขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้นำ และจะไม่มีค่าตอบแทนให้ จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสมัครใจ ในขณะที่เดียวกันผู้นำซึ่งมีอำนาจชนิดนี้ก็จะไม่แสวงหากำไรจากการทำงานหรือรายได้กิจวัตรประจำวัน ผู้นำจะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยศรัทธาจากผู้ที่นำสิ่งของมามอบให้

2.4 ผู้นำที่มีอำนาจชนิดนี้จะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีการตั้งกฎเกณฑ์และเรียกร้องให้บริการปฏิบัติภารกิจ แม้ในบางอย่างอาจจะแตกต่างจากขนบธรรมเนียมหรือแบบแผนเดิมก็ตาม ดังนั้น อำนาจนี้จึงไม่อาจจะเข้าใจได้ด้วยเหตุผล และอาจจะไม่ยึดถือดังตัวอย่างการปฏิบัติที่มีมาก่อนแล้วตามขนบธรรมเนียมประเพณีก็ได้

2.5 อำนาจชนิดนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดที่เรียกว่า “การปฏิวัติ” ในทางความคิดเห็นหรือทัศนคติเก่า ๆ ผู้นำที่มีอำนาจชนิดนี้จะมีบารมีและดำรงอยู่ได้ด้วยแรงศรัทธาและการทำตนเป็นที่พึ่งในยามยากของคนอื่น อำนาจชนิดนี้จะมีอยู่ในผู้นำทางศาสนา หรือ ศาสดาของศาสนาต่าง ๆ ผู้นำในภาวะวิกฤติการณ์หรือผู้นำในการกู้ชาติ เป็นต้น

3. อำนาจตามธรรมเนียมประเพณี (Traditional Authority)

อำนาจชนิดนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง ดังนั้นผู้ที่ปฏิบัติตามและอยู่ในกรอบของธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไปย่อมจะเป็นผู้มีอำนาจ เช่น ผู้เฒ่า ผู้แก่ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุของหมู่บ้าน จะเป็นที่เคารพเชื่อฟังหรือขำเกรงจากคนในหมู่บ้าน ลักษณะของอำนาจชนิดนี้คือ

3.1 การเชื่อฟังและปฏิบัติตามอำนาจประเภทนี้ ขึ้นอยู่กับความศรัทธา ในระบบดั้งเดิมหรือประเพณีซึ่งสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เช่น การเคารพผู้เฒ่าในหมู่บ้าน การเคารพพระสงฆ์และความยำเกรงต่อครูบาอาจารย์ เป็นต้น

3.2 การเคารพเชื่อฟังอำนาจชนิดนี้ เป็นผลมาจากการรู้จักมักคุ้นและความจงรักภักดีเป็นส่วนตัว จึงไม่เรียกผู้นำซึ่งมีอำนาจนี้ว่าเป็นผู้บังคับบัญชาแต่อาจจะเรียกในลักษณะอื่น เช่น “ผู้หลัก ผู้ใหญ่” “เจ้านาย” “ลูกพี่” เป็นต้น

3.3 ผู้นำที่มีอำนาจแบบนี้ อาจจะมีอำนาจการสั่งการได้ แต่ไม่เป็นลักษณะทางการ เช่น การทำบุญ สวดมนต์ หรือการสั่งให้ทำงานต่างๆ โดยอาศัยอำนาจอันมาจากความยำเกรง บริวาร หรือผู้ติดตามก็มักจะเป็นกลุ่มญาติกัน มีความสัมพันธ์กัน โดยสายเลือด มิฉะนั้นก็จะเป็นผู้ที่เข้ามาเป็นพวกด้วยความสมัครใจ

3.4 อำนาจลักษณะนี้มีอยู่มากในสังคมประเทศด้อยพัฒนา หรือสังคมกำลังพัฒนา อำนาจตามขนบธรรมเนียมประเพณีดังกล่าวข้างต้นนี้ได้ใช้ในการกำหนดแบบของผู้นำอีกประเภทหนึ่ง คือ ผู้นำแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Leaders) ซึ่งหมายถึงผู้นำที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ควรแก่การเคารพนับถือ ตัวอย่างที่ประจักษ์ชัดในลักษณะนี้ได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งได้รับการเทิดทูนเคารพสักการะจากปวงชนในฐานะองค์พระประมุขของประเทศ

1.6.2 วิธีการใช้อำนาจของผู้นำตามหลักพุทธธรรม

ผู้นำตามหลักพุทธธรรม มีที่มาจาก การเลือกสรรของสมาชิกในสังคม โดยการมอบอำนาจให้แก่บุคคลที่มีคุณสมบัติพิเศษ ต่างจากบุคคลอื่น เช่น มีผิวพรรณวรรณะดี มีร่างกายแข็งแรง เป็นต้น การใช้อำนาจตามที่ปรากฏในหลักพุทธธรรม มีวิธีการต่างๆ เพื่อตอบสนองตอบตามวัตถุประสงค์ ของการใช้อำนาจ ตามลักษณะของผู้นำ อำนาจจึงมิใช่สิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง แต่เป็นวิถีทาง (Means) ไปสู่จุดมุ่งหมายอื่นๆ จุดหมาย (Ends) จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์โดยรวมของมวลสมาชิก ดังต่อไปนี้

1. เพื่อทำลายอธรรม ความชั่วร้าย หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากสมาชิกในสังคม จึงมีการลงโทษเพื่อเป็นการหยุดยั้งความชั่วที่เกิดขึ้น
2. เพื่อรักษาความเป็นธรรมของมวลสมาชิกในสังคม ถือเป็นแนวทางที่ดีงาม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุน ความถูกต้องในรูปของกฎระเบียบของสังคม
3. เพื่อสร้างความสงบสุข และความเจริญให้เกิดขึ้นในสังคมทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจ

อำนาจของผู้นำตามที่ปรากฏในพุทธธรรม แสดงให้เห็นถึงที่มาสำคัญของอำนาจดังกล่าว จากความยินยอม สละอำนาจของสมาชิกในสังคมนั้นๆ ได้รับรองความชอบธรรมของอำนาจผู้นำ ผู้นำของสังคมจึงมีสิทธิใช้อำนาจในฐานะผู้นำ ดังปรากฏออกมาในรูปของการเมือง โดยเนื้อหาก็คือ การบริหาร หรือทำให้เกิดความสงบ และผาสุกในรูปของการปกครอง โดยเนื้อหาก็คือ การยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่มวลสมาชิก ดังนั้น อำนาจสิทธิขาดและการยอมรับการใช้อำนาจของผู้นำ จึงเป็นสิ่งที่มวลสมาชิกได้ทำการตกลงร่วมกันแล้ว สิ่งที่ผู้นำต้องคำนึงถึง ในการใช้อำนาจดังกล่าว คือ การใช้อำนาจของผู้นำจะต้องเป็นไปโดยชอบธรรม คำนึงถึงสมาชิกในสังคมนั้นๆ ด้วยกัน ก็จะต้องมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่มวลสมาชิก อำนาจดังกล่าวนี้ จึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญคือ ความเชื่อศรัทธาของสมาชิก ที่มีต่อตัวผู้นำและการใช้อำนาจของผู้นำแบบต่างๆ จะเห็นว่าการใช้อำนาจของผู้นำมีความเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ของผู้นำกับมวลสมาชิกในสังคม

แม้ว่าผู้นำจะดำรงฐานะกษัตริย์ ผู้มีอำนาจเพียงใดก็ตาม แต่กษัตริย์ต้องพึงเสียดของประชาชนด้วย ดังตัวอย่างในเวสสันดรชาดก จะเห็นได้จากการที่พระเวสสันดร ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระโอรสของพระเจ้า สัตยชัยกษัตริย์เมืองสีพี พระราชทานพญาช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พวกพราหมณ์ต่างเมืองทั้ง 8 คน ที่มาขอพญาช้างคู่บ้านคู่เมือง ทำให้ประชาชนเมืองสีพีทั้งหลายโกรธเป็นอันมาก พวกเขามาเข้าเฝ้าพระเจ้าสัตยชัยทูลให้ขับไล่ พระเวสสันดร พระราชโอรสออกนอกเมือง พระเจ้าสัตยชัยก็ต้องทำตาม ดังใจความที่ชาวเมืองสีพีทูลแก่พระเจ้าสัตยชัยว่า “พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือศาสตราเลย ทั้งพระเวสสันดรนั้น ก็ไม่ควรแก่เครื่องพันธนาการ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรเสียดจากแว่นแคว้นจงไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด” ถึงแม้ว่าพระนางผุสดีซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสัตยชัยจะทัดทาน

การที่กษัตริย์ หรือผู้นำที่ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม จะสามารถใช้อำนาจนั้นได้ยาวนานและเป็นขวัญใจของอาณาประชาราษฎร์ จะได้รับการสวดศิวายพระนามว่า “ราชา” ซึ่งหมายถึงผู้ยังชนให้ได้ดีโดยธรรม ดังข้อความที่ปรากฏในพระสูตรว่า

ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาสมมติ ดังนี้แล อักษรที่ว่ามหาชนสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งแห่งแผ่นดินทั้งหลาย ดังนี้และอักษรว่า กษัตริย์ กษัตริย์จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง เพราะเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้ายังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม ดังนี้แล อักษรว่า ราชา ราชาจึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สาม ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังนี้การบังเกิดขึ้นแห่งพวกกษัตริย์นั้นมีขึ้น ได้ (ธนา นวลตลอด 2532: 69)

เนื่องจากอำนาจของกษัตริย์ดังกล่าวเป็นไปในลักษณะการยินยอมพร้อมใจของสมาชิกที่จะสละอำนาจส่วนบุคคลให้แก่ผู้นำ คือ กษัตริย์ มีอิสระในการใช้อำนาจในการ

ปกครองได้เต็มที่ เพื่อรักษาความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม แต่ก็ยังอยู่ในการควบคุมดูแลของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจเดิม เพราะถ้ากษัตริย์ประพฤติธรรม หรือไม่มีคุณสมบัติพอก็จะถูกถอดถอนลงและหาผู้ที่เหมาะสมกว่าเป็นแทน การใช้อำนาจในทางพระพุทธศาสนาต้องมีธรรมกำกับ เพราะความคิดทางพระพุทธศาสนายกย่องกษัตริย์ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาหรือกษัตริย์ผู้เอาชนะด้วยธรรมมากกว่ากษัตริย์ผู้ทรงปราบโลกด้วยกำลัง

ลักษณะวิธีการใช้อำนาจของผู้นำ ที่มีความเป็นใหญ่ (อธิปัตย์) ตามหลักพุทธธรรม ได้แสดงออกเป็น 3 ลักษณะของการใช้อำนาจ คือ อัตตาริปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาริปไตย

1. อัตตาริปไตย การใช้อำนาจของผู้นำ ที่ถือตน หรืออำนาจเป็นใหญ่ เป็นผู้นำที่เชื่อมั่นตนเองสูง ใช้อำนาจแบบเผด็จการ ใช้การบงการ บัญชาการแบบนายกับบ่าว จากบนลงล่าง มีอำนาจสิทธิ์ขาด
2. โลกาธิปไตย (คำว่า โลก มีความหมาย 3 นัย ได้แก่ สัตว์โลก คือ หมู่สัตว์สังขารโลก คือ สังขาร และ โอกาสโลก คือ แผ่นดิน) การใช้อำนาจของผู้นำ ที่ยึดถือตามหมู่คณะหรือตัวแทนของสมาชิก ในการตัดสินใจ แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยมติ หรือคะแนนเสียง
3. ธรรมาริปไตย การใช้อำนาจ เพื่อตอบสนองจุดหมายแห่งอำนาจ อันหมายถึงจุดร่วมของมวลสมาชิก ได้แก่ คุณธรรม ความสงบสุข ของมวลสมาชิก โดยมีธรรมเป็นใหญ่ (ธนา นวลปlood 2532: 69-73)

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า วิธีการใช้อำนาจของผู้นำตามหลักพุทธธรรม แสดงให้เห็นว่า หลักสำคัญในการใช้อำนาจ คือ คุณธรรมและความชอบธรรม ที่มีรากฐานจากพุทธศาสนา คือ คุณธรรมของความเป็นผู้นำ โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อประโยชน์โดยรวมของสมาชิกและการใช้อำนาจภายใต้การศึกษาวิจัยนี้จะเน้นไปในลักษณะอำนาจที่ใ้ตามธรรมเนียมประเพณีซึ่งมีความคาบเกี่ยวกับลัทธิคำสอนในพุทธศาสนาเป็นหลัก กล่าวคือ ลักษณะของการใช้อำนาจอันเป็นไปเพื่อทำลายอธรรมความชั่ว โดยเฉพาะความชั่วที่เกิดจากโมหะคือความไม่รู้ของประชาชน และเพื่อรักษาความเป็นธรรม ความสงบสุขของมวลสมาชิกในสังคมอันเป็นประเด็นหลักของการใช้อำนาจในบทวิเคราะห์พระมหากษัตริย์หรือจะเรียกว่าการใช้อำนาจโดยธรรมาริปไตยก็ได้

1.7 ลักษณะของผู้นำ

อัตตลัทธิ อันเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล โดยเฉพาะของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นผู้นำ ซึ่งมีความสำคัญในฐานะที่มีส่วนสัมพันธ์กับสมาชิกของสังคม ที่ผู้นำนั้นดำรงอยู่ เช่น ล้านาการให้การยอมรับนับถือ หรือ อิทธิพลที่ผู้นำแสดงออก หรือสถานการณ์ที่ผู้นำมีบทบาท

หรือความชื่นชอบกับตำแหน่งของผู้นำ อันมีผลสัมพันธ์ต่อเป้าหมาย เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำไว้ ดังนี้

1.7.1 บาสส์ แบ่งลักษณะผู้นำออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. สถานภาพ (Status) คือ ลักษณะการเป็นผู้นำเหมือนกับความสำเร็จของตำแหน่งคนนั้น ๆ
2. การยกย่องนับถือ (Esteem) คือ เป็นลักษณะที่ผู้นำเป็นที่รวมของความสนใจ ผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือมักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ไปด้วย
3. ลักษณะด้านพฤติกรรม (Behavior) คือ การเป็นผู้แสดงพฤติกรรมในการทำการเพื่อการมีตำแหน่งต่างกัน พฤติกรรมในการนำก็ต่างกันออกไปด้วย
4. อิทธิพล (Influence) คือ การมีอิทธิพลเหนือคนอื่นสามารถชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตามเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย (Bass 1950:87-89 อ้างถึงใน ธรรมบุญ แจ่มใส 2541: 10)

1.7.2 โรสส์ และเฮนรี่ ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะผู้นำไว้ 3 ประการ คือ

1. ความเป็นผู้นำเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในของผู้นำแต่ละคน (Leadership as trait within individual leader) สมัยก่อนมีความเชื่อกันว่า ความเป็นผู้นำเป็นผลมาจากพันธุกรรม หรือสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (leaders were born not made) สิ่งที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำนั้น เป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวของแต่ละคน
2. ลักษณะผู้นำขึ้นอยู่กับกลุ่ม (leadership as a function of the group) ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับ โครงสร้างของกลุ่มมากกว่าแต่ละบุคคล ความเป็นผู้นำในกลุ่มถูกกำหนดโดยผลรวมของทัศนคติ ความต้องการของกลุ่ม กลุ่มและผู้นำเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ถ้าไม่มีกลุ่มก็ไม่มีผู้นำแต่ถ้ากลุ่มขาดผู้นำกลุ่มนั้นก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้าได้ การเป็นผู้นำเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องทำหน้าที่ทั้งในการนำและการบริหาร
3. ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (leadership as a function of situation) สถานการณ์มีบทบาทต่อความเป็นผู้นำมาก สถานการณ์ที่กลุ่มกำลังเผชิญหน้าก่อให้เกิดผู้นำได้ ความเป็นผู้นำจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ (Ross & Henry 1958: 161-172 อ้างถึงใน ธรรมบุญ แจ่มใส 2541: 10)

1.7.3 ลักษณะของผู้นำ 4 แบบของบาร์เบอร์

บาร์เบอร์นำเอาลักษณะนิสัย โลกทัศน์ สไตล์ ฐานอำนาจ และความคาดหวัง กระแสนิยม มาทำนายลักษณะผู้นำ ซึ่งสามารถแบ่งได้ 4 แบบ ดังนี้

1. ขยันขันแข็งในการทำงานและชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำ (Active-Positive Leader) ลักษณะของผู้นำแบบขยันขันแข็งในการทำงาน และชื่นชอบงานในตำแหน่งผู้นำ เป็นหลักการที่สอดคล้องกันตัวชี้วัดก็คือ ความเชื่อมั่นในตัวเอง และความสัมพันธ์ในความสำเร็จที่เกี่ยวข้องกับวิ้งแวดล้อม ผู้นำจะแสดงให้เห็นถึงทิศทางที่จะนำไปสู่ผลงานที่มีคุณค่า นอกจากนี้ยังรวมถึงการปรับใช้สไตล์ที่มีความเหมาะสมกับตัวเขา เขาจะพยายามทำให้บรรลุเป้าหมายส่วนตัว นี่คือนจุดยืนของเขาที่ตั้งอยู่บนเหตุผล เขาจะใช้พลังสมองเพื่อพัฒนาสิ่งเหล่านี้

2. ขยันขันแข็งในการทำงาน แต่ไม่ชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำ (Active-Negative Leader) ขยันขันแข็งในการทำงาน และไม่ยินดีในตำแหน่งผู้นำ นับเป็นความขัดแย้งระหว่างความสัมพันธ์ที่กระตือรือร้นกับความไม่สปรอรรถน์ที่ได้รับรางวัลในความพยายาม กิจกรรมจะถูกบังคับในเรื่องคุณภาพ ทำให้ผู้นำต้องพยายามทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อหลีกเลี่ยงความเครียดจากการทำงานที่หนัก ผู้นำดูเหมือนมีความมุ่งมั่นมาดอันแรงกล้าเพื่อต่อสู้ให้ได้เลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้นพร้อมกับมองหาอำนาจ จุดยืนของเขาที่ไปสู่สิ่งแวดล้อมดังกล่าวเป็นไปด้วยความฮึกเหิม และเขาจะยื่นกรานที่จะขจัดปัญหาต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกที่ฮึกเหิม อุคมการณ์ของเขาเป็น เรื่องที่ไม่แน่ชัดและไม่ต่อเนื่อง ชีวิตคือการต่อสู้อย่างหนักหน่วงเพื่อสู่ความสำเร็จและเพื่อสู่อำนาจ รูปแบบขยันขันแข็งในการทำงานแต่ยินดีในตำแหน่งผู้นำเป็นการหลังไหลของพลังกายไปสู่ระบบการเมือง แต่เป็นพลังกายที่บิดเบือนภายในตัวเอง

3. เฉื่อยชาในการทำงาน แต่ชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำ (Passive-Positive Leader) เฉื่อยชาในการทำงานแต่ชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำ เป็นสิ่งที่ยากต่อการเข้าใจบุคลิกลักษณะในชีวิตการค้นหาคความพึงพอใจในรางวัล เพื่อความเพลิดเพลินใจและเพื่อความร่วมมือมากกว่าที่จะรักษาบุคลิกส่วนตัวเป็นความขัดแย้งระหว่างความเชื่อมั่นในตนเอง เริ่มต้นจากความไม่ประทับใจและไม่น่าสนใจ รวมทั้งการมองโลกในแง่ดีในลักษณะผิวเผินจากทัศนคติ ความหวังจะเป็นตัวช่วยขจัดความสงสัย และก่อให้เกิดกำลังใจรูปแบบเฉื่อยชาในการทำงาน แต่ชอบในตำแหน่งผู้นำจะช่วยทำให้เรื่องที่ไม่ดีลดลง แต่ความไม่เป็นอิสระและความอ่อนแออาจทำให้พบกับความผิดหวังทางการเมือง

4. เฉื่อยชาในการทำงาน และไม่ชื่นชอบตำแหน่งผู้นำ (Passive-Negative Leader) เฉื่อยชาในการทำงานและไม่ยินดีในตำแหน่งผู้นำ เป็นลักษณะที่มีความสอดคล้องกัน รูปแบบนี้ผู้นำจะกำหนดทิศทางในการปฏิบัติการกิจหน้าที่เพื่อเป็นการชดเชยการที่มีความเชื่อมั่นในตนเองน้อย พวกนี้จะมีรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์ จากลักษณะนี้เองทำให้ผู้นำคิดจะออกจากการเมือง พวกเขาพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนเพื่อที่จะได้ไม่ต้องมีตำแหน่งทางการเมือง พวกเขาขาดประสบการณ์และการปรับตัวเพื่อที่จะดำเนินการกิจหน้าที่อย่างมีพลังเมื่อได้เป็นผู้นำทางการเมือง

พวกนี้มีแนวโน้มที่จะลาออกเพื่อหลีกเลี่ยงจากความขัดแย้งและความไม่แน่นอนทางการเมือง เขาเลือกทางนี้ว่าเป็นทางที่ดีที่สุดสำหรับเขา

ผู้นำที่จะมีผลงานระหว่างดำรงตำแหน่งมากก็คือ ผู้นำแบบแรก คือ ผู้นำที่ชื่นชอบตำแหน่งผู้นำและขยันขันแข็งในการทำงาน ส่วนผู้นำที่มีผลงานน้อยก็คือ ผู้นำที่ปกติทำงานอะไรก็จะเป็นคนเฉื่อยชาและเมื่อเป็นผู้นำแล้วก็ไม่ได้ทำงานด้วยใจรักในตำแหน่งมากนัก (Barber 1992 : 8-10 อ้างถึงใน สุภัทรา โกษะ โยธิน 2543: 8-9)

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของผู้นำนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่อยู่ภายในของผู้นำแต่ละคนรวมทั้งสถานการณ์ สภาพแวดล้อม ทศนคติ และมีการตอบสนองของผู้ตาม ตลอดจนลักษณะของผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับเวลา ลักษณะและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของผู้นำ นอกจากนี้ยังต้องมีการพิจารณาตำแหน่งอยู่ในอำนาจของผู้นำ (Position power) โครงสร้างของงาน (task structure) ลักษณะที่มีภาษาและวัฒนธรรมแบบเดียวกัน (homogenous) รวมถึงความสัมพันธ์ของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์ผู้นำในพระมหากษัตริย์นั้นลักษณะผู้นำที่จะกล่าวถึงภายใต้กรอบของลักษณะผู้นำที่ได้รับการยกย่องนับถือเป็นที่รวมของความสนใจด้านต่าง ๆ ของประชาชนและภายใต้ลักษณะของผู้นำที่อิงอยู่บนสถานการณ์ที่บ้านเมืองในขณะนั้นขาดผู้นำผู้ชี้ทางเนื่องจากวรรณกรรมมีบริบทเหล่านี้เป็นองค์ประกอบจึงจะวิเคราะห์ลักษณะผู้นำในประเด็นดังกล่าวนี้

1.8 ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนามีแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำ ปรากฏในประวัติศาสตร์ใน 2 ลักษณะคือ ธรรมราชาและสมมติเทวราชา ความคิดดังกล่าวมีความแตกต่างกับความคิดแบบเทวราชาของพราหมณ์ความคิดของอินเดียโบราณแยกได้เป็น 2 สาย คือ สายอัสติกะ คือ พวกที่ยึดถือคัมภีร์พระเวทกับพวกนาสติกะ คือ พวกที่ไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท ฝ่ายที่ยอมรับคัมภีร์พระเวทย่อมยอมรับความคิดเรื่องพระเจ้าและเทวะต่าง ๆ ซึ่งมีฤทธานุภาพและฐานะเหนือมนุษย์ ในสมัยที่ฐานะกษัตริย์เริ่มสูงขึ้น คือ ตอนปลายสมัยพระเวทเริ่มมีความคิดว่ากษัตริย์เป็นตัวแทนของเทพเจ้าใน “มานวธรรมศาสตร์” ซึ่งกล่าวว่า กษัตริย์มีธรรมชาติแห่งเทวะอยู่ในพระองค์เลยทีเดียว ความคิดเรื่องเทวราชาเจริญอย่างเห็นได้ชัดในสมัยราชวงศ์โมริยะ การกระทำของกษัตริย์ต้องยึดถือลักษณะต่าง ๆ ของเทพเจ้าจึงจะเป็นการปกครองที่สมควร ดังปรากฏข้อความใน “มานวธรรมศาสตร์” ดังนี้คือ

พระองค์คือพระอัคนีและพระพราย พระองค์คือพระอาทิตย์ และพระจันทร์ คือราชาแห่งความยุติธรรม พระองค์คือท้าวฤเวระ คือพระวรุณ คือความเกรียงไกรแห่งอินทรเทพ แม่ทรงพระเยาว์ พระราชามีไว้ผู้ที่ใครจักดูหมิ่นว่าเป็นปฤชชนเหตุเพราะพระองค์

คือ ทေးแห่งอำนาจที่อยู่ในมโนพระราชาพึงยังความเจริญรุ่งเรืองและมีความประพุดติแห่งอินทร อรรกะ วายุธ ยม วรุณ จันทร อัคนี และปฤถิวี องค์อินทรเทพประทานฝนแก่มนุษย์ตลอด 4 เดือนแห่งฤดูฝนฉนั้นใด พระราชาพึงปฏิบัติกฎแห่งอินทร โดยแห่งพระการุณยภาพแก่ประชาชนในแคว้นแคว้นของพระองค์อย่างทั่วถึง องค์อรรกะเทพหรือสุริยเทพทรงแผ่รัศมีเพื่อหน่วงเอาน้ำไว้ตลอด 8 เดือน พระราชาพึงเก็บภาษีจากแคว้นแคว้นของพระองค์ นี่คือ กฎแห่งอรรกะเทพ พระวายุทรงพัด ไปสู่สัตว์ทั้งปวง พระราชาพึงส่งจารบุรุษไปทั่วทุกตำบล นี่คือกฎแห่งวายุเทพ ยมเทพทรงควบคุมทั้งมิตรและศัตรูเมื่อบุคคลนั้นถึงแก่กรรม ประชาชนพึงอยู่ในความควบคุมของพระราชา นี่คือกฎแห่งยมเทพ พระวรุณทรงพันธนาการบุคคลอย่างแน่นหนาฉนั้นใด พระราชาพึงพันธนาการคนชั่วฉนั้นนี่ คือ กฎแห่งวรุณเทพมนุษย์พากันเบิกบานยินดีเมื่อเห็นจันทรเทพในคืนเพ็ญฉนั้นใด พลเมืองพึงมีความชื่นชมในพระราชาฉนั้นนี่ นี่ชื่อว่าเป็นไปตามกฎแห่งจันทรเทพ พระราชาพึงกระตือรือร้นและทรงความรุ่งเรืองในการกำจัดคนผิดและทำลายศัตรู โดยรอบ นี่คือกฎแห่งอัคนีเทพ ปฤถิวีเทพทรงรองรับสรรพสัตว์ดุจเดียวกัน พระราชาพึงรองรับ สัตว์ทั้งปวง ฉนั้นนี่ นี่ชื่อว่าเป็นไปตามกฎแห่งปฤถิวีเทพ (ปริชา ช้างขวัญยืน 2529: 48-49)

ข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า ลักษณะของกษัตริย์ซึ่งเกิดจากความคิดแบบเทวนิยมนั้น ย่อมนำเอาความสูงส่งและศักดิ์คานภาพแห่งทေးมาเป็นข้อกำหนดที่สำคัญ การมีจารบุรุษก็ดี การลงโทษก็ดี ส่วนเน้นการปกครองโดยอำนาจแม้จะมีข้อที่ว่าด้วยพระการุณยภาพและความเป็นที่ชื่นชมยินดีของประชาชนอยู่ด้วยก็ตาม แต่มิได้มีการเน้นลักษณะที่ควบคุมของพระองค์เอง เช่น ความไม่โกรธหรือความอดทนดังที่ปรากฏในทศพิชราชธรรม ยิ่งเมื่อพิจารณาพร้อมกับข้อที่ว่า วรรณะกษัตริย์เกิดจากแขนของพระพรหมด้วยแล้ว ก็ยังเน้นด้วยการสงครามและการปราบปรามมากกว่าจะเน้นความเป็นที่พึ่งอันร่มเย็นแก่ประชาชน ทำให้มีฐานะอันแยกจากประชาชนซึ่งเป็นวรรณะอื่น มิได้ถือธรรมเนียมเดียวกับประชาชนดังเช่นธรรมราชา การมีจารบุรุษนั้นเล่ายังแสดงถึงความหวังในพระราชอำนาจยิ่งกว่าจะเชื่อว่าความดีงามและความเป็นที่รักของประชาชนจะเป็นเครื่องคุ้มครองพระองค์ ความคิดเรื่องเทวราชานี้เมื่อแพร่เข้ามาในอาณาจักรขอมก็ดี ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ดีล้วนมีส่วนให้พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ห่างไกลจากประชาชนของพระองค์ทั้งสิ้น แม้ว่าในกรุงศรีอยุธยานั้นจะยังคงยอมรับลักษณะบางประการแห่งธรรมราชาอันเป็นความคิดทางพระพุทธศาสนาอยู่ก็ตาม ความคิดสายนาสติกะ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะต่อต้านระบบวรรณะของพราหมณ์โดยตรง แนวความคิดที่ใช้ต่อต้านระบบวรรณะได้ทำให้

เกิดแนวความคิดเรื่องธรรมราชาต่อมาดังคำสอนที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ ซึ่งยกมาเป็นตัวอย่างแล้ว แนวความคิดเชิงต่อต้านวรรณะดังกล่าวอาจลำดับได้ดังนี้

คำอธิบายวรรณะใหม่ทำให้ชาติกำเนิดหมดความสำคัญและวรรณะกลายเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงกันได้ วรรณะในศาสนาพราหมณ์เป็นของศักดิ์สิทธิ์เพราะเกิดจากพระผู้เป็นเจ้า เมื่อเกิดในวรรณะใดแล้วก็มีหน้าที่ที่ตายตัวเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ทั้งวรรณะและหน้าที่ทำให้คนเหลื่อมล้ำกัน ตั้งแต่เกิด พระพุทธองค์ทรงแก้ไขแนวความคิดนี้โดยอธิบายว่าความเป็นพราหมณ์ก็ดี กษัตริย์ก็ดี ไวศยะก็ดี สุทรก็ดี แต่เกิดมากำหนดเอาตามการกระทำของบุคคล แต่พราหมณ์ไม่รู้ประวัติของคำจึงเข้าใจว่าเป็นเรื่องตายตัวและสอนมาผิด ๆ พระพุทธองค์ทรงสอนอัครกัญญาสูตรก็เพื่ออธิบายเหตุเกิดวรรณะทั้งสี่ดังกล่าวแล้ว เมื่อความเป็นจริงวรรณะกำหนดตามการกระทำ คนที่เป็นพราหมณ์อาจกลายเป็นสุทรหากประพฤติไม่ดี และคนที่เป็นสุทรหากประพฤติดีก็เป็น พราหมณ์ได้ พราหมณ์กับสุทรมิได้ต่างกันที่กำเนิดเพราะนางพราหมณ์ก็ตั้งครรภ์และคลอดบุตรเช่นเดียวกับวรรณะอื่น ผิวพรรณวรรณะก็หาได้เน้นความแตกต่างที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ เป็นแต่มนุษย์กำหนดขึ้นเองเพื่อดูหมิ่นคนที่ผิวพรรณต่างกับตน ดังนั้นในพุทธศาสนา คนวรรณะต่ำก็สามารถเป็นพระอรหันต์และเป็นพระสาวกสำคัญของพระพุทธองค์ได้ เช่น พระอุบาลี เป็นต้น ส่วนวรรณะพราหมณ์นั้นแม้จะอ้างว่าสุทรสามารถหลุดพ้นได้แต่ไม่มีวิถีใดที่แสดงว่าสุทรสามารถหลุดพ้นในชาตินั้น จะต้องทำหน้าที่สุทรให้ดีเพื่อไปเกิดในวรรณะที่ดีกว่า จึงจะเข้าสู่ความหลุดพ้นได้ ทั้งนี้เพราะสุทรเป็นวรรณะเดียวที่ไม่อาจศึกษาหรือแม้แต่การฟังการสาธยายคัมภีร์พระเวทได้ (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 20-21)

1.8.1 ลักษณะธรรมราชา

ตามหลักพระพุทธธรรม ผู้นำที่ได้ชื่อว่า ราชา คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วย ทศพิธราชธรรม ดังนั้นผู้นำที่เป็นธรรมราชาจึงน่าจะหมายถึง ผู้นำที่ทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมะของพระพุทธศาสนา และยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยธรรมนั้น ซึ่งรวมทั้งทศพิธราชธรรมนั้นด้วย ทศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่ากษัตริย์ (ผู้นำ) มิใช่เป็นเทวราช (God King) แต่เป็นเพียงมนุษย์ (ที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการ) ที่ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้ปกครองในลักษณะของสัญญาประชาคม การได้มาซึ่งอำนาจปกครอง มาจากความยินยอมของประชาชน เป็นการมอบให้ชั่วคราว เพื่อทำหน้าที่บางประการแทนประชาชน ดังนั้น ความชอบธรรมในอำนาจการปกครองซึ่งหมายถึง การยอมรับในสิทธิอำนาจ ในการปกครองของผู้นำโดยประชาชน จึงควรเป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา จากการศึกษาถึงลักษณะที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นเป็นสังคมที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครองอาจเรียกว่า มีการปกครองแบบสามัคคีธรรม

ลักษณะสำคัญของพุทธธรรม ที่แสดงถึงความเป็นธรรมราชา มีความหมายตามศัพท์ประกอบการอธิบาย ดังนี้

1. คำว่า “ธรรม” หมายถึง ความถูกต้อง ดีงาม ความยุติธรรม
2. คำว่า “ราชา” หมายถึง กษัตริย์ที่ปวงชนนิยมชมชอบ เพราะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยยุติธรรม

ฉะนั้น กษัตริย์องค์ใดไม่ประพฤติธรรม นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน กษัตริย์องค์นั้นก็จะไม่ได้รับการขนานนามว่า ราชา (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2519: 63) ในขณะที่ธรรมตามหลักพุทธธรรมแสดงความเป็นสากลที่ทุกคนพึงปฏิบัติธรรมอย่างเดียวกัน ใครปฏิบัติได้มากก็อยู่ในฐานะสูง ยิ่งอยู่ในฐานะสูงก็ยิ่งเป็นที่หวังว่าจะต้องประพฤติให้สูงตามไปด้วย หากประพฤติดนไม่อยู่ในธรรมก็จะถูกโลกตำหนิยิ่งกว่าเมื่อคนวรรณะต่ำประพฤติผิด กษัตริย์จึงต้องประพฤติธรรมและเผยแพร่ธรรมซึ่งก็ต้องรวมหน้าที่เป็นพระอัครศาสนูปถัมภกไปด้วย โดยปริยาย กษัตริย์ใน ความหมายเช่นนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมราชา ศาสนาพราหมณ์ผนวกความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเข้ากับ ลักษณะของกษัตริย์ และ โยจวรรณะกษัตริย์เข้ากับพระผู้เป็นเจ้า จึงเกิดความคิดแบบ เทวราชา ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท จึงไม่ยอมรับการ เกิดวรรณะจากพระผู้เป็นเจ้า และมีได้ให้ฐานะอันสำคัญแก่เทพเจ้าทั้งหลาย หากแต่กำหนดว่าความ เป็นเทพก็เกิดจากบุญอันบุคคลได้กระทำ คนธรรมดาที่อาจสูงส่งเท่าเทพและพรหมได้หากประพฤติ ธรรมสูงพอ ดังนั้นพระเจ้าแผ่นดินที่ดีจึงเป็นสมมติเทพ คือเทียบได้กับเทพในแง่การปฏิบัติธรรม และมีสิทธิในการปกครองเพราะคุณธรรมดังกล่าว หากปราศจากคุณธรรมเมื่อใด ผู้อื่นก็มีสิทธิโค่น ล้มเสียได้ดังนั้น ธรรมราชาจึงต้องปกครองโดยเน้นการปฏิบัติธรรมและสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติธรรม มากกว่าปล่อยให้ประชาชนเดือดร้อนแล้วใช้อำนาจปราบปรามเมื่อประชาชนทำผิด ยิ่งกว่านั้น นอกจากธรรมราชาไม่ถึงอำนาจเป็นเครื่องมือปกครองแล้ว ยังทรงควบคุมพระองค์มิให้ลุแก่อำนาจ หรือให้ความสำคัญแก่ฐานะอันสูงของพระองค์ยิ่งกว่าความสุขของประชาชน ดังจะเห็นได้จาก พรหมวิหารธรรม และธรรมหลายข้อในทศพิธราชธรรม คือ ความอ่อนโยน ความไม่โกรธ ความไม่ เบียดเบียน ความหนักแน่นในธรรม เมื่อกษัตริย์ ปฏิบัติพระองค์ตามธรรมดังกล่าวนี้แล้วย่อมไม่ใช้ อำนาจในทางที่ไม่เป็นธรรม แม้จะทรงพระราชอำนาจอยู่สักเพียงใดก็ตาม การเน้นลักษณะของผู้นำ ที่ดีนี้อาจเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าเพียงพอแล้วสำหรับการปกครองแคว้นแคว้นต่างๆ

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้รับอิทธิพลเรื่องของผู้นำเข้ามา ตลอดจนได้มีการประยุกต์และพัฒนาคุณภาพของผู้นำตามแนวพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา โดยให้ผู้ปกครองนำธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ เพื่อมุ่งสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ให้เป็นสังคมที่มีระเบียบให้อยู่ด้วยความสงบสุข เป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงต้องการให้ผู้นำมีคุณธรรมเป็นพิเศษ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อผู้ นำมาก เพราะผู้ นำมิใช่เป็นเพียงผู้ นำในทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นศูนย์กลางที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เพราะเป็นผู้ ที่ต้องนำสังคมด้วยประการหนึ่ง ดังนั้น ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรม สังคมก็จะอยู่ด้วยสันติสุข ประชาชนก็จะถือเอาเป็นตัวอย่างคุณธรรมของผู้ นำไปปฏิบัติ จากประวัติศาสตร์จะเห็นว่า ถ้าประเทศใดมีผู้ นำ เป็นผู้ทรงความสามารถ และมีคุณธรรม ประเทศนั้น บ้านเมืองนั้นก็เจริญก้าวหน้า สังคมก็จะไม่เคียดแค้น เช่น ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ทรงนำหลักพุทธธรรมอัน ได้แก่ หลักเบญจศีล หรือ ศีล 5 คือ 1. เว้นจากการฆ่าสัตว์ 2. เว้นจากการถือเอาของที่เขา มิได้ให้ 3. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม 4. เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง 5. เว้นจากการดื่ม น้ำเมา คือ สุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท พระองค์ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมในการปกครอง ดำรงมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น คุณธรรมของผู้ นำจึงเป็นสิ่งที่ปรารถนา เพราะถ้าผู้ นำไม่มีคุณธรรมแล้ว ผู้ นำนั้นก็จะใช้อำนาจตามความพอใจและอาจสามารถเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยจากคนที่มีความเมตตา กรุณา กลายเป็นคนที่โหดร้าย กลายเป็นทรราชย์ได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเสนอหลักธรรมให้ ผู้ นำ (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 21-23)

1.8.2 ลักษณะของเทวราชา

พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของกษัตริย์ในแง่ที่เป็นเทพเจ้า โดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของประชาชน มิใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ตามความเข้าใจของลัทธิพราหมณ์ เพราะพระพุทธศาสนาเกิดท่ามกลางประเพณีนิยมอินเดียโบราณ ถูกครอบงำด้วยลัทธิพราหมณ์ แต่ไม่ทั้งหมด ซึ่งพระพุทธศาสนายังคงมีจุดยืนความเป็นตัวของตัวเอง โดยให้เหตุผลอธิบายการเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ว่าพุทธธรรมได้แสดงถึงเทพเจ้า 3 ประเภท ดังนี้

1. สมมติเทพ (God by convention) เทพเจ้าโดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของมวลมนุษยโลกซึ่ง หมายถึงกษัตริย์ทรงเป็นเทพที่อยู่เหนือมนุษย์ด้วยธรรม
2. อุปปัติเทพ (God by rebirth) เทพเจ้าโดยกำเนิด คือ สถิตอยู่บนสวรรค์
3. วิสุทธิเทพ (God by purification) เทพเจ้าโดยความบริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการกระทำของตนเองอัน ได้แก่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

ลักษณะของผู้ นำ ในฐานะเทวราชา คือ การยกอำนาจสิทธิ์ขาด ให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบ ปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบ ดำเนินการบริหาร

กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม หรือสมาชิกภายใต้การดูแล บนพื้นฐานของหลัก พุทธธรรม พระองค์ผู้เป็นเทวราชาจะมีภาวะ หรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ คือ มีความกล้าหาญเฉพาะในสิ่งที่เป็นธรรมตามทศพิธราชธรรม สิ่งเหมือนกันใน เทวราชาและธรรมราชา มิใช่เพียงสถานะสูงสุดในสังคม แต่ขึ้นกับเงื่อนไขที่เท่าเทียมกันกับทุกๆ คน ในฐานะสมาชิกร่วมอยู่ในสังคม คือ การประพฤติธรรม ในฐานะผู้นำคือ พันธกรณีในการดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543:23-24)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประชาชนคนธรรมดา ถ้ากระทำความดีก็อาจได้รับการยกย่องยอมรับนับถือสมมติเป็นเทพได้ ซึ่งเป็นการปฏิรูปความคิดของลัทธิพราหมณ์ในแง่ที่ว่าคนธรรมดา ก็อาจเป็นเทพเจ้าได้ ถ้าเขาปฏิบัติตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป

หากแต่ลักษณะผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ มุ่งเน้นไปในสองลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะของธรรมราชาที่รูปแบบของการปกครองอิงอยู่กับลัทธิ สมบูรณาญาสิทธิราชและขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับกลุ่มโครงสร้างของสังคมในขณะนั้น ๆ เป็นสำคัญจึงทำให้ปรากฏลักษณะอีกลักษณะหนึ่งคือ ลักษณะเทวราชา ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์ในลักษณะของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงจำกัดกรอบอยู่เพียงลักษณะธรรมราชา และเทวราชาเป็นสำคัญ

1.9 คุณสมบัติและลักษณะของผู้นำ

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น มนุษย์ใ้หวังจะมีสมบัติของผู้นำกัน ได้ทุกคน มิเพียงบางคนเท่านั้นที่สามารถจะเป็นผู้นำได้ ผู้นำจึงมีคุณสมบัติบางอย่างที่คนอื่นที่คนอื่น ไม่มี นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ ได้รวบรวมคุณสมบัติและลักษณะที่สำคัญของผู้นำ ทั้งทางด้านกายภาพ และจิตใจที่ผู้นำพึงมี ดังต่อไปนี้

John W. Gardner เสนอแนวคิดเรื่องคุณสมบัติของผู้นำทางการเมืองที่ดี มีดังนี้ คือ

1. มีพลังวังชาและความแข็งแกร่งของร่างกาย
2. ความฉลาดปราดเปรื่องและการวินิจฉัยที่ดี
3. ความเต็มใจและความกระตือรือร้นที่จะทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ
4. ความสามารถในการปฏิบัติภารกิจ
5. เข้าใจผู้ตามและความต้องการของพวกเขา
6. ทักษะในการจัดการกับคน
7. ความมุ่งมั่นและความต้องการที่จะบรรลุผล
8. มีความสามารถในการจูงใจ
9. มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว วันนคง

10. ความสามารถในการพิชิต หรือได้รับความไว้วางใจ
11. มีความสามารถในการจัดการ ตัดสินใจ และกำหนดลำดับความสำคัญ
12. มีความมั่นใจและเชื่อมั่นในตนเอง
13. ความสามารถในการปรับตัวและมีความยืดหยุ่น (http://library.uru.ac.th/rps/db/list_news.asp?Id_new=N83)

1.9.1 ผู้นำตามทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ

ศิริพร พูนชัย นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ (2547: 34-40) ได้อธิบายถึงทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำไว้ว่า ทฤษฎีนี้เชื่อว่า บุคคลบางคนเกิดมาพร้อมด้วยลักษณะบางประการที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำได้ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะ ดังนี้

1. บุคลิกภาพ (Personality) เป็นเรื่องที่ติดมากับตัวบุคคลแต่ละคน ในส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้ บุคลิกภาพดังกล่าว ได้แก่

ความสามารถในการปรับตัว

ความต้องการที่จะนำ

ความต้องการทางอารมณ์

ความเป็นตัวของตัวเอง

ความอดสาหพยายาม

ความคิดสร้างสรรค์

ความทะเยอทะยาน

2. ความรู้ ความสามารถ (Intelligence) สมองของคนเรานี้ธรรมชาติสร้างมาเพื่อใช้สติปัญญาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ความรู้ความสามารถจะเห็นได้จาก

เชาว์ปัญญา

ความแม่นยำในการตัดสินใจ

ระดับความรู้

ความคล่องแคล่วในการใช้ภาษา

3. คุณลักษณะด้านสังคม (Social skill) การเข้าสังคมเป็นของคนทุกคน เพราะคนเราไม่สามารถอยู่ได้คนเดียวในโลก การเข้าสังคมของคนแต่ละระดับต้องมีพิธีรีตองแตกต่างกันออกไป ตามสภาพการณ์และเหตุการณ์นั้น ๆ คุณลักษณะด้านสังคม เช่น

การรู้จักประนีประนอม

ความสามารถในการบริหาร

ความร่วมมือ

ความเป็นที่นิยมชมชอบ

ความเป็นนักการทูต

4. คุณลักษณะด้านกายภาพ (Physical characteristics) ถือเป็นเรื่องที่คิดตัวมาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ อาจสามารถแก้ไข ปรับปรุงด้วยการให้อาหาร หรือรับประทาน อาหารที่ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งการออกกำลังกายที่เหมาะสมด้วย คุณลักษณะด้านกายภาพ มีดังนี้

ส่วนสูง

น้ำหนัก

ความผิวกาย

ความสมบูรณ์ของร่างกาย

5. ผู้นำที่ดีตามที่สังคมคาดหวังนอกจากมีคุณสมบัติตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้นำที่ดีควรมีลักษณะเพิ่มเติมต่อไปนี้ คือ ใจกว้าง ใจดี ไม่ตระหนี่ต่อการเลี้ยงดูและให้รางวัล

มีพรหมวิหารสี่ ในสถานที่ สถานการณ์ และเวลาอันเหมาะสม

หนักแน่น ไม่หุบเบา รับฟังจากทุกฝ่าย

มีความยุติธรรม และให้ความเสมอภาคแก่ทุกคน

ซื่อสัตย์และสุจริต

ตรงต่อเวลา

ขยันและอุทิศเวลาให้แก่งาน

กล้ารับผิดชอบ

ความจริงใจในการพูดและการกระทำทุกชนิด

อ่อนหวาน นอบน้อม สุภาพ

เอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้ที่อยู่เสมอ

รู้จักเลือกใช้คน

อดทนด้วยความเยือกเย็นต่อคำพูดที่ขัดแย้งหรือไม่เป็นมิตรทุกชนิด

ติดตามคำสั่งที่สั่งการไปแล้วอยู่เสมอ

ฉลาดที่จะกระตุ้นเตือนเมื่อผู้น้อยล่าช้าหรือผิดพลาด

หมั่นอบรมผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีความสามารถและรู้วิธีการ

ปฏิบัติงานที่เหมาะสม

ให้ผู้น้อยพบปะได้โดยง่าย

กินง่าย อยู่ง่าย ไม่ถือตัว เข้ากับคนทุกชั้นได้

ชมคนเป็น และขยันหมั่น

ไม่คุ้มค่าหรือกล่าวพรูสวาทใดๆ ต่อผู้อยู่ได้บังคับบัญชาต่อหน้าคนอื่น
 รู้จักใช้อำนาจโดยไม่ให้ผู้อื่นรู้สึกว่าคุณบีบบังคับ
 ให้เกียรติเจ้าของความคิดหรือเจ้าของโครงการใหม่ๆ เสมอ
 ไม่โลเลเปลี่ยนใจง่าย
 สั่งงานเป็น ถูกจังหวะ เหมาะกับคนที่รับงานไปปฏิบัติ
 เป็นตัวอย่างที่ดีทุกด้านของผู้ নয়
 รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติงานตามข้อบังคับและกฎหมายโดยเคร่งครัด

ทุกโอกาส

ละเว้นจากการประพฤดิชั่ว ซึ่งจะทำให้สังคมรังเกียจตามสภาพของ
 วัฒนธรรมไทย

มีความเด็ดขาด เด็ดเดี่ยว มั่นคง แน่นนอน

รู้จักถนอมน้ำใจคน

รู้จักสร้างและระวังรักษาบุคลิกลักษณะของตนอยู่เสมอ

โดยสรุปแล้ว คุณลักษณะสำคัญของการเป็นผู้นำตามทฤษฎีและแนวคิด
 ดังกล่าวข้างต้น จะสามารถส่งผลให้ผู้นำทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อันได้แก่ ความเฉลียวฉลาด
 ความเจริญวัยด้านสังคม แรงจูงใจภายใน และทัศนคติด้านมนุษยสัมพันธ์

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2537: 48-62) ได้ศึกษาความคิดของ ออร์ดเวย์ ทีด Ordway
 Tead ที่เขาได้รวบรวมคุณสมบัติของผู้นำที่สำคัญๆ ที่ผู้นำต้องมี ดังนี้

1. พลังกายและพลังประสาท ผู้นำต้องมีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง
 มีกำลังใจกล้าแกร่ง มีความอดทนกว่าคนธรรมดา ในเมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองหรือสังคมขึ้น
 ต้องมีความมั่นคงและวางเฉยไม่แสดงอาการหรือความรู้สึกอยากได้ออกมา ผู้ที่จะทำเช่นนี้ได้
 จะต้องมีพลังกายและพลังประสาทเข้มแข็งจริงๆ และยิ่งไปกว่านั้น การเป็นผู้นำจะต้องทำงานหนัก
 กว่าคนธรรมดา หมายความว่า ผู้นำต้องฉลาดรอบรู้ในการบริหารที่ควรหรือไม่ควรแก้หน้าที่ไม่
 ปล่อยงานให้เป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาเพียงอย่างเดียว และผู้นำต้องทำงานมากตรากตรำงาน
 เป็นเวลาหลายชั่วโมง มีเวลาพักผ่อนน้อย ถ้าหากพลังกายและพลังประสาทไม่แข็งแรงจริงๆ อาจ
 เกิดความเจ็บป่วยหรือดุลยภาพในตนเองบกพร่องไป

2. รู้จุดมุ่งหมายและแนวทางที่จะพัฒนา คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่ผู้นำ
 จะต้องมี คือ การมีนโยบาย หรือแผนปฏิบัติงานที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จ ผู้นำจะต้องรู้ว่า เป้าหมาย
 ในการพัฒนานั้นมุ่งหมายไปในแนวทางใด ตนควรจะแสดงบทบาทอย่างไรที่จะทำให้เป้าหมาย
 เหล่านี้บรรลุผลเป้าหมายเหล่านี้จะเป็นจริงได้ถ้าหาก

- 2.1 มีวิธีการที่แน่นอน ชัดเจน เพื่อการบรรลุเป้าหมายนั้น
 - 2.2 คนอื่นสามารถเข้าใจ หรือสามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจเป้าหมาย และวิธีการนั้นๆ ได้
 - 2.3 คนอื่นๆ มีความเห็นด้วย และเข้าใจวิธีการนั้นๆ
 - 2.4 ผู้นำต้องมั่นคงและจริงจัง และพยายามทำเป้าหมายนั้นให้เป็นจริงขึ้นมา
3. ความกระตือรือร้น ผู้นำต้องมีความกระตือรือร้น บากบั่นชวนขวยที่จะทำเป้าหมาย ของตนให้สัมฤทธิ์ผลให้ได้ ความกระตือรือร้นจะทำให้เขายึดมั่นอยู่กับเป้าหมายและแผนงานนั้น อันจะช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพลอยกระตือรือร้นในการทำงานไปด้วย ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการตามแผนงานนั้นราบรื่นขึ้น
4. ความเป็นมิตรและความรัก ผู้นำต้องมีความรักและความเป็นมิตรต่อผู้ใต้บังคับบัญชามีความโอบอ้อมอารีเอื้ออาทรต่อความเป็นอยู่ของผู้ร่วมงานและประชาชน เมื่อมีโอกาสก็แสดงความห่วงใยให้ปรากฏ การรู้จักครอบครัวของบริวาร และการได้ถามสารทุกข์สุกดิบของบริวารและของคนในครอบครัวของเขา จะเป็นพลังเสริมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และสร้างศรัทธาในตัวผู้นำให้แนบแน่นต่อไป
5. ความน่าเชื่อถือ ผู้นำจะต้องทำตนให้เป็นคนที่น่าเชื่อถือได้ โดยการพูดจริง ทำจริงตามสัญญาประชาคม ไม่เป็นคนหละหละโลเล หรือท้อแท้จับจด บริวารและคนใกล้ชิดจะได้มีความมั่นใจว่า พวกเขาสามารถฝากอนาคตและผลประโยชน์ของพวกเขาไว้กับผู้นำได้ ผู้นำจะต้องระมัดระวังพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมต่อคุณค่า (Values) หรือมาตรฐานทางศีลธรรมของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น
6. ความกล้าในการตัดสินใจ ความกล้าในการตัดสินใจเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำ ปัญหาที่เผชิญหน้าผู้นำอยู่นั้นเป็นปัญหาสำคัญ เกี่ยวกับความเสื่อมถอยหรือความรุ่งเรืองของประเทศชาติและองค์กรต่างๆ ปัญหาแต่ละปัญหาอาจมีทางออกหลายทาง จะเป็นทางใดคตินั้นตัวผู้นำจะต้องกล้าตัดสินใจ ในสถานการณ์บางสถานการณ์นั้นตัวผู้นำอาจจะไม่มีเวลาในการทบทวนครุ่นคิดมากนัก ผู้นำอาจจะต้องตัดสินใจทบทวนเลือกทางออกทางใดทางหนึ่งที่แน่นอน
7. สถิติปัญญาความรอบรู้ ผู้นำควรจะเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รอบรู้เรื่องต่างๆ ได้ดีกว่าคนสามัญทั่วไป แต่ในบางโอกาสบางสถานการณ์ ผู้ที่ได้รับมติให้เป็นผู้นำอาจมีสติปัญญาไม่เฉลียวเหมือนบุคคลธรรมดา แต่การเฉลียวฉลาดรู้ทันปัญหาและอุปสรรคเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

ผู้นำจึงควรชวนขวยหาความรู้จากการอ่าน จากการสังเกตการณ์ และจากการศึกษาเปรียบเทียบสถานการณ์ให้มากๆ ความเฉลียวฉลาด หมายถึง ความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจถึงสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหา นั่นคือมีความสามารถที่จะนำเอาประสบการณ์ในอดีตมาเป็นมรรควิธีในการช่วยตัดสินใจ จนกระทั่งทำให้สามารถแก้ไขปัญหาค้างๆ ได้อย่างถูกต้อง

เขาวีปัญญาของผู้นำเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งมีส่วนช่วยทำให้ผู้นำดำรงอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบคนอื่นๆ ในหลายๆ ด้าน คือ รู้ทันคน มีความคล่องแคล่ว และมีความเจนจัดหรือมีความชำนาญ สามารถตัดสินใจปัญหาได้อย่างแนบคาย

คุณสมบัติที่ควรมีพร้อมกับสติปัญญาความรู้ ได้แก่ การมีจินตนาการ (Imagination) และการมีอารมณ์ดี จินตนาการ คือ มีวิสัยทัศน์ในการวางแผน หรือมีแนวทางในการปฏิบัติไว้ล่วงหน้า เพื่อช่วยเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาอุปสรรคข้อขัดข้องต่างๆ ที่สำคัญคือว่าจินตนาการของผู้นำนั้นต้องไม่เป็นความเพ้อฝัน ส่วนอารมณ์ดีนั้นเปรียบเหมือนน้ำมันหล่อลื่นในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ช่วยไม่ให้เกิดความตึงเครียดเนื่องจากความตั้งใจในการทำงานมากเกินไป การมีอารมณ์ดี หรือมีอารมณ์ขันในบางครั้ง จะทำให้ลูกน้องบริวารเกิดความเป็นกันเองไม่ระแวงภัยจนเกินไป อาจทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกลมเกลียวสมัครสมานสามัคคีในการบริหารงานขึ้น

8. ครูที่ดี ผู้นำที่ดีต้องเป็นครูที่ดี เพราะในฐานะผู้นำนั้นต้องสามารถชี้แนวทางเหตุผล ในการปฏิบัติที่ถูกต้อง และความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาค้างๆ เมื่อมีปัญหาก็สามารถชี้แจงให้ ผู้ร่วมงานหรือคนใกล้ชิดเข้าใจได้ด้วยคำพูดธรรมดาๆ ถ้าหากลูกน้องทำผิดพลาดแต่เป็นความผิดพลาดที่ไม่รุนแรงนัก หากให้อภัยได้ก็สมควรให้อภัย ถ้าให้อภัยไม่ได้ก็สมควรลงโทษ ตามสมควรแก่เหตุ และจะต้องให้ผู้ที่ถูกลงโทษเข้าใจและรับรู้ความผิดของตน

9. ศรัทธาและความเชื่อมั่น การทำงานในหน้าที่ของผู้บริหารนั้น จะให้ผลสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อเหล่าผู้นำมีความกระตือรือร้น และกระฉับกระเฉง ในการทำงานไม่รู้ลี้กเหนียวหน่าย เฉื่อยชา การที่จะเป็นเช่นนี้ได้ผู้นำต้องรู้สึกว่างานที่ตนกำลังดำเนินการอยู่นั้นมีหนทางสำเร็จ และมีเป้าหมายที่เด่นชัด มีอุดมการณ์ที่มั่นคง มีศรัทธาและความเชื่อมั่นในความสำเร็จสูง ผู้นำจะต้องสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาในความสำเร็จของงานให้เกิดขึ้นกับลูกน้องหรือประชาชนเหนือสิ่งอื่นใด ผู้นำจะต้องทำให้ลูกน้องมีความเข้าใจว่า ความศรัทธาและความเชื่อมั่นในตนเองเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จของเขา

10. ทักษะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ ผู้นำแต่ละคนไม่สามารถจะมีทักษะหรือความรู้ความเข้าใจในทุกๆ ด้านได้ แต่จะช่วยให้ได้ถ้าผู้นำมีความรู้ความชำนาญ หรือที่เรียกว่า

ทักษะ (Skill) ด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ เช่น เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล เรียนมาทางทหาร โดยตรง มีประสบการณ์ในสมรภูมิจริง ๆ หลายครั้ง ช่วยให้เขาเป็นผู้นำที่ดีเมื่อประเทศอังกฤษเข้าสู่สงคราม

อาร์ เพชรผูก (2530: 117-118) ได้ศึกษาความคิดของ Goble ที่ได้รวบรวมคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้ดังนี้

1. เป็นบุคคลที่มีความทะเยอทะยาน (Ambition) ความทะเยอทะยานเป็นแรงขับที่สำคัญ เพราะผู้นำต้องเป็นผู้ริเริ่ม ไม่ใช่ผู้ตาม แต่อย่างไรก็ตามความทะเยอทะยานอาจก่อให้เกิดความสำเร็จหรือความล้มเหลวก็ได้ ดังนั้นผู้นำควรมีความรอบคอบในการคาดคะเน พิจารณาวางแผนล่วงหน้าเพื่อความสำเร็จที่ดี
2. ต้องมีความเพียรที่จะก้าวไปข้างหน้า (Persistence) ผู้นำหรือผู้บริหารองค์การธุรกิจที่ประสบความสำเร็จทั้งหลายนั้น มีลักษณะเด่นประการหนึ่ง คือ มีความเพียรพยายามที่จะเอาชนะอุปสรรคและความรู้สึกท้อถอยที่เกิดขึ้น
3. ต้องมีความกล้าหาญ (Courage) ความกล้าหาญของผู้นำเป็นคุณสมบัติที่สัมพันธ์คู่กับความเพียร ผู้นำต้องเพียรพยายามต่อไปแม้จะพลาดพลั้ง ผิดหวัง เพราะบรรดาผู้นำที่ประสบความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ไม่มีใครที่ไม่เคยทำอะไรผิดพลาด
4. ผู้นำที่ดีต้องมีความน่าเชื่อถือ เลื่อมใส (Faith) ความเลื่อมใสศรัทธาทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความคิดความเชื่อว่าจะต้องทำสำเร็จ และเชื่อในสิ่งที่จะทำอย่างดีที่สุด
5. ต้องมีความซื่อสัตย์ มั่นคง (Integrity) คุณสมบัติของผู้นำที่ดีประการหนึ่งคือต้องซื่อสัตย์ มั่นคง มิฉะนั้นจะไม่สามารถจัดการ ควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาได้
6. ต้องเป็นผู้มีความริเริ่ม สร้างสรรค์ (Creativity) ผู้นำที่ดีมักจะไม่พึงพอใจในสภาพที่ตนเป็นอยู่ จะต้องพยายามทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป มีความเข้าใจอย่างดีในเรื่องธรรมชาติแรงจูงใจของมนุษย์
7. ต้องมีความยุติธรรม (Sense of Justice) ความเที่ยงตรง มีเหตุผลเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่จะสร้างความเชื่อถือ ศรัทธาแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา
8. ผู้นำต้องมีจุดหมาย (Objectivity) การมีจุดมุ่งหมายในการทำงานทำให้ผู้นำสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ขณะเดียวกันผู้นำสามารถวิเคราะห์สาเหตุข้อเท็จจริงได้
9. ผู้นำที่ดีต้องมีลักษณะยืดหยุ่น (Flexibility) ผู้นำต้องรู้จักปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นในด้านความคิด การตัดสินใจ การวางกฎเกณฑ์ต่างๆ ตลอดจนการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความคล่องตัว

10. รู้จักตัดสินใจ (Decisiveness) ผู้นำที่ดีต้องกล้าตัดสินใจโดยคำนึงถึงเป้าหมาย นโยบายขององค์กร และผลประโยชน์สูงสุดของหน่วยงาน และต้องรู้ต้องเข้าใจความต้องการ เป้าหมาย แรงจูงใจ และนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นเครื่องมือในการนำคนอื่น

11. ต้องมีวินัยในตนเอง (Self-Discipline) ผู้นำที่ไม่มีวินัย ไม่สามารถควบคุมบังคับตนเองได้ ไม่สามารถจัดระบบให้แก่ตนเองก็ยากที่จะไปควบคุมองค์กรหรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตามได้

วิสุทธิ โปธิแท่น (2534: 7-8) ได้สรุปลักษณะผู้ปกครองที่พึงประสงค์ไว้

3 ประการ คือ

1. ผู้ปกครองต้องมีความชอบธรรม คือ การได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากประชาชนที่มีต่ออุดมการณ์ของผู้ปกครองนั้น โดยการยอมรับนี้จะเป็นสิ่งนำไปสู่ความชอบธรรมของผู้ปกครอง

2. ผู้ปกครองต้องมีคุณภาพที่พึงประสงค์ คือ

2.1 คุณภาพแห่งจิตใจหรือจริยธรรม เช่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีศีลธรรม ไม่ก่ลบลอก มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริตและมีความยุติธรรม ฯลฯ

2.2 คุณภาพในความสามารถ คือ มีความรู้ความฉลาด รู้เรื่องการปฏิบัติตามนโยบายและการวางแผน

3. ผู้ปกครองต้องมีทรัพยากรและรู้จักใช้ทรัพยากร คือ

3.1 ทรัพยากรทางวัตถุ คือ ต้องมีปัจจัยที่เพียงพอ โดยไม่ต้องไปเบียดบังผู้อื่นและมีรายได้ที่สุจริต

3.2 ทรัพยากรมนุษย์ คือ การมีผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนราษฎรต้องมีคุณภาพ

ธรรมรส โชติคุณุชร ผู้ศึกษาทางรัฐศาสตร์ (2519: 153) ได้ศึกษาความคิดของ May Smith ที่ได้เสนอว่า ผู้นำควรมีคุณสมบัติดังนี้

1. มีไหว้วและวิจารณ์ญาณที่ดี
2. มีความคิดคำนึงดี
3. มีอารมณ์ดี คงเส้นคงวา
4. มีความยุติธรรม
5. มีความรับผิดชอบ
6. มีอารมณ์ขัน

นอกจากนี้ อารี โสคติพันธุ์ นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ (2538: 28-29) ได้สรุป
คุณสมบัติของผู้นำไว้โดยพิจารณาความหมายจากคำว่า LEADERSHIP ดังนี้

1. L = Love คือ มีความรักในหน้าที่ รักผู้ใต้บังคับบัญชา รักความยุติธรรม รัก
ความ ก้าวหน้า
 2. E = Education and Experience คือ มีการศึกษาดี มีประสบการณ์ เป็น
แบบอย่างได้ หรือเป็นได้ทั้งในฐานะผู้นำและเป็นครูคนอื่น
 3. A = Adaptability คือ มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์
สิ่งแวดล้อมได้ รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป
 4. D = Decisiveness คือ มีความสามารถในการพิจารณาตัดสินใจได้อย่าง
รวดเร็วและ ถูกต้อง
 5. E = Enthusiasm คือ มีความกระตือรือร้น ตั้งใจทำงานอย่างจริงจัง และ
สามารถชักนำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างจริงจังได้ด้วย
 6. R = Responsibility คือ มีความรับผิดชอบในส่วนของตน และผู้อื่นที่ได้ทำ
ลงไปไม่ปิดความรับผิดชอบ และรวมถึงความรับผิดชอบที่เกิดจากการสั่งงานที่มีความเสี่ยง (risk)
หรือตัดสินใจอย่างรีบด่วน
 7. S = Sacrifice and Sincerity คือ มีความเสียสละและอุทิศผลประโยชน์
ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยความจริงใจ
 8. H = Harmony คือ มีความนุ่มนวลโอนอ่อนผ่อนปรน ก่อให้เกิดความรัก
สามัคคี และอาจหมายถึงการถ่อมตัว (Humble) ตามกาลเทศะด้วย
 9. I = Intellectual Capacity คือ มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน ทัน
เหตุการณ์
 10. P = Persuasiveness คือ มีความสามารถในการจูงใจคน
จากคุณสมบัติต่างๆ ที่ผู้นำพึงมีตามที่กล่าวมานี้สามารถสรุปเป็นลักษณะใหญ่ๆ
ได้ดังนี้ คือ
- ลักษณะทางสติปัญญา คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีไหวพริบและเข้าใจ
ปัญหา มีสามารถในการวินิจฉัยปัญหาต่างๆ และแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเฉียบแหลมและ
ทันท่วงที

ลักษณะทางอุปนิสัย คือ มีพฤติกรรมหรือสิ่งที่ปฏิบัติเป็นประจำในทางที่ดี ซึ่งหมายรวมถึงการปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน ความมีสัจจะ ความรับผิดชอบ และความไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น

ลักษณะทางอารมณ์ คือ มีความสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองและบทบาทของการเป็นผู้นำได้ ไม่ควรใช้อารมณ์ในการทำงานหรือตัดสินใจในการทำงานแต่ควรใช้เหตุผลแทนเมื่อผู้นำสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานนั้น

ลักษณะทางร่างกาย คือ ผู้นำที่ดีควรเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพทางกายดี อันได้แก่การมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง เพราะร่างกายที่แข็งแรงย่อมมีผลต่อศักยภาพในการปฏิบัติงานทำให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงก็ย่อมแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพของการเป็นผู้นำให้เด่นชัดขึ้น

คุณสมบัติของผู้นำ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นมรรควิธีหรือกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของผู้นำ ปัญหาในการปกครอง ปัญหาในการบริหาร ปัญหาของผู้ใต้บังคับบัญชา และปัญหาจากสภาพแวดล้อมอื่นๆ อีกทั้งคุณสมบัติของผู้นำยังเป็นปัจจัยให้ผู้นำมีสัมพันธภาพหรือความสัมพันธ์อันดีกับมวลชนรวมถึงเป็นที่ยกย่อง และทำให้มวลชนยอมรับเลือกให้มาดำรงตำแหน่งผู้นำได้อย่างชอบธรรมและทำหน้าที่ของผู้นำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.10 คุณสมบัติของผู้นำและภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม

คุณสมบัติของผู้นำอีกประการหนึ่ง ที่มีลักษณะเฉพาะหรือพิเศษของผู้นำตามทัศนะของศาสนา ซึ่งพระมหาชนกเป็นผู้นำที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ดังความพิเศษที่ปรากฏอยู่กับตัวผู้นำนั้น มีปรากฏทั้งด้านกายภาพ เช่น ความสมบูรณ์พร้อมทางกาย มีโภคทรัพย์ มีรูปร่างที่สมบูรณ์ยิ่ง มีการศึกษาสูง มีชาติตระกูลสูง หรือมีคุณธรรมทางศาสนา เป็นเครื่องกำกับที่เด่นชัด เป็นต้น

สุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543: 24-26) ได้อธิบายถึงคุณสมบัติของผู้นำตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นว่ามีกล่าวไว้หลายประการ เช่น สัตบุรุษ และ มหาปุริสลักษณะ เป็นต้น ดังข้อความในกปิชาดก กล่าวไว้ว่า

อันคนพาลถึงจะมีกำลังปกครองหมู่คณะไม่ดีเลยเพราะไม่เป็นประ โยชน์แก่ญาติทั้งหลาย เหมือนนกรกระทำ ผู้ไม่เป็นประ โยชน์แก่พวกนักปกครองหมู่คณะทั้งหลาย เหล่าฉะนั้น ส่วนนักปราชญ์มีกำลังปกครองหมู่คณะดีมาก เพราะว่าเป็นประ โยชน์แก่ญาติทั้งหลายเหมือนท้าววาสะผู้เป็นประ โยชน์แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งหลายฉะนั้น ผู้ใดพิจารณาเห็นศีล ปัญญาและสุตะ ในจน ผู้นั้นย่อมประพฤติประ โยชน์ได้ทั้งสองฝ่าย

คือทั้งตนและผู้อื่น

ในกฎทันทสูตร สิลขันธวรรค ทิฆนิกาย ได้พรรณนาพระคุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตะว่าเป็นผู้ทรงคุณลักษณะของผู้ครองนครที่ตี 8 ประการ คือ

1. ทรงเป็นอุกโตสุชาติ ทั้งฝ่ายพระมารดาและพระบิดา มีพระกรรมเป็นที่ปฏิสนธิหมดจดตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียน ด้วยอ้างถึงพระชาติกำเนิดได้
2. ทรงมีพระรูปร่างนำดูน่าเลื่อมใสประกอบด้วยพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักมีพระฉวีวรรณคล้ายพระพรหม มีรูปร่างคล้ายพรหมนำดู น่าชมไม่น้อย
3. ทรงมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคทรัพย์มาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้สอยอันน่าปลื้มใจมาก มีทรัพย์และธัญญาหารมาก มีท้องพระคลังและฉางเต็มบริบูรณ์
4. ทรงมีกำลัง ทรงสมบูรณ์ด้วยองค์เสนาเมืองค์ 4 ซึ่งอยู่ในวินัยคอยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติมีพระบรมเดชาภาพดั่งจะเผาผลาญราชศัตรูและพระอิสริยยศ
5. ทรงพระราชศรัทธาเป็นทายกเป็นทานบดีมิได้ปิดประตูเป็นคูโรงทานของสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วมพิภก และยาก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
6. ได้ทรงศึกษา ทรงสดับเรื่องนั้น ๆ มาก
7. ทรงทราบอรรถแห่งข้อที่ทรงศึกษา และภายิตนั้น ๆ ว่านี้อรรถแห่งภายิตนี้
8. ทรงเป็นบัณฑิตเฉียบแหลม ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงพระราชดำริอรรถอันเป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันได้

จะเห็นว่า คุณสมบัติ 8 ประการที่พระเจ้ามหาวิชิตะทรงมีนี้ ทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองได้ เพราะพระองค์ทรงปกครองแผ่นดิน โดยอาศัยพระปัญญา และการศึกษาเป็นสำคัญ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีข้าราชการบริวาร ที่มีคุณสมบัติของพราหมณ์ ปุโรหิตที่ดี 4 ประการ คือ

1. เป็นอุกโตสุชาติ ทั้งฝ่ายพระมารดาและพระบิดา มีกรรมเป็นที่ปฏิสนธิหมดจดตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครคัดค้านติเตียน ด้วยอ้างถึงชาติกำเนิดได้
2. เป็นผู้คงแก่เรียน ทรงจำนตรู้จบไตรเภท พร้อมทั้งคัมภีร์นิพนธ์ๆ คัมภีร์เกตุกะ พร้อมทั้งประเภทอักษร มีคัมภีร์อิติहाส เป็นที่ 5 เป็นผู้เข้าใจบท เป็นผู้เข้าใจไวยากรณ์ ชำนาญในคัมภีร์โลกยตะและ มหาปุริสลักษณะ
3. เป็นผู้มั่งคั่ง มีศิลปจำเรียมั่นคง
4. เป็นบัณฑิตเฉียบแหลมที่ปัญญาเป็นที่ 1 หรือที่ 2 ของพวกปฤคาหกผู้รับการบูชาด้วยกัน

คุณสมบัติ 4 ประการ ของพวกพราหมณ์ปุโรหิต ผู้เป็นที่สนองงานทางการเมือง การปกครองต่อพระเจ้ามหาวิชิระอันนับเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ส่งผลต่อการถวายคำแนะนำที่ก่อคุณประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง จากที่ยกตัวอย่างมานี้ จะเห็นได้ว่าลักษณะของผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองนั้นย่อมมีความสำคัญยิ่งเช่นเดียวกับพฤติกรรมที่แสดงออกภายนอก ดังแยกกล่าวได้ ดังนี้

1.10.1 มหาปุริสลักษณะ

ในลักษณสูตร ปาฏิกวรรค ทิฆนิกาย กล่าวถึง มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ ซึ่งถือว่าบุคคลใดที่มีวัชระครบตามลักษณะทั้ง 32 ประการย่อมเป็นผู้มีบุญญาธิการ ถ้าเป็นผู้ปกครองจะสามารถปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรม นำความเจริญและความสงบสุขสู่บ้านเมือง ตรงข้ามกับผู้ชั่วร้ายซึ่งดังในอุลุกชาดก ปทุมวรรค ขุททกนิกาย กล่าวว่าหน้าไม้ดีไม่ควรให้เป็นใหญ่ โดยนำไปเปรียบเทียบกับนกเค้าว่า “จงมองดูหน้าตาของนกเค้า ผู้ไม่โกรธเกิด นกเค้าโกรธแล้ว จักทำหน้าตาเป็นอย่างไร” กล่าวคือ ในพระไตรปิฎกใช้หลักการตัดสินคุณลักษณะทางกายภาพเป็นหลักสำคัญด้วย เพราะศาสนาพุทธยึดถือเรื่องหลักธรรม ดังในจูฬกัมมวิภังคสูตร วิภังควรรค มัชฌิมนิกาย กล่าวไว้ว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ (บุคคล) ให้เลวและดีได้” ซึ่งลักษณะมหาปุริส 32 ประการดังกล่าว มีดังต่อไปนี้ คือ

1. ฟันฝ่าเท้าเรียบเสมอกัน
2. ฝ่าเท้ามีลายจักร มีซี่กำข้างสะพาน พร้อมทั้งงอกและกระดุม
3. สันเท้ายาวเสมส่วน
4. นิ้วมือและนิ้วเท้าเรียวยาวเสมส่วน
5. ฝ่ามือและฝ่าเท้าอ่อนนุ่ม
6. ลายฝ่ามือฝ่าเท้ากระจ่าง
7. รูปเท้าดุจสังข์ว่า
8. แข็งคูดแข็งเนื้อทราย
9. แม้นยืนไม่ย่อตัวลง ก็สามารถเตะเข้าด้วยมือทั้งสอง
10. องคชาติตั้งอยู่ในฝัก
11. สีผิวกายดุจทอง
12. ผิวหนังละเอียด ฐลีละองจึงไม่เกาะติดกาย
13. ขนขุมละเอียด

14. ปลายขนช้อนขึ้น มีสีจุกคอกอัญชัญขึ้นเวียนขวา
15. กายตรงเหมือนกายพรหม
16. เนื้อเต็มในที่ 7 แห่ง (ที่หลังมือ 2, หลังเท้า 2, บ่า 2, คอ 1)
17. กิ่งกายท่อนบนเหมือนกิ่งกายท่อนหน้าสีหะ
18. หลังเต็มบริบูรณ์ไม่เป็นร่อง
19. ทรวดทรงคุดันไทร คือกายกับว่าเท่ากัน
20. คอกกลมเกลี้ยง
21. ประสาทรับรสอันเลิศ
22. คางคูกางราชสีห์
23. ฟัน 40 ซี่บริบูรณ์
24. ฟันเรียบเสมอกัน
25. ฟันไม่ห่าง
26. เขี้ยวสีขางาม
27. ลิ้นใหญ่ (สามารถแผ่ออกได้)
28. เสียงดุเสียงพรหม สำเนียงดั่งนกการเวก
29. นัยน์ตาดำสนิท (ดำคม)
30. ขนตาอนคฺจขนตาโค
31. อุณาโลมระหว่างคิ้วขาวอ่อนเปรียบดั่งปุยพู่
32. ศีรษะคุดประดับด้วยกรอบหน้า (สดใสมีประกาย)

1.10.2 สมบัติคู่บารมี

เรื่องสมบัติคู่บารมีนี้ ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า ย่อมเกิดขึ้นกับผู้มีบุญ ดังในสิริชาดก อภันตวรรค ขุททกนิกาย กล่าวว่า “โภคะเป็นอันมากย่อมล่วงเลยสัตว์เหล่าอื่นไปเสีย (และย่อม) เกิดขึ้นในที่ทั้งปวงเที่ยว สำหรับผู้มีบุญอันกระทำไว้ ไซ้แต่เท่านั้น รัตนะทั้งหลายก็บังเกิดขึ้นแม้มิใช่บ่อเกิด... ไก่(แก้ว) แก้วมณี ไม่เท่า (แก้ว) และหญิงชื่อว่าบุญญลักษณ์กษมาเทวี ย่อมเกิดขึ้นแก่นาถบิณฑิกเศรษฐีผู้ไม่มีบาป มีบุญอันกระทำไว้แล้ว” และในมหาสุทตสนสูตร มหาวรรค ทีฆนิกาย กล่าวถึง สิ่งอันเลิศเป็นของคู่บารมีแก่ธรรมราชา 7 อย่าง คือ รัตนะ 7 ประการ ได้แก่

1. จักรัตนะ คือ จักรแก้ว อาวุธคู่กายพระราชา
2. หัตถิรัตนะ คือ ข้างแก้ว ข้างเผือกคู่บารมี
3. อิศสรัตนะ คือ ม้าแก้ว ม้าทรงคู่บารมี

4. มณีรัตนะ คือ แก้วมณี อภรณ์คู้บารมี
5. อิตถิรัตนะ คือ นางแก้ว นางงามคู้บารมี
6. กฤหบดีรัตนะ คือ ขุนคลังแก้ว ขุนคลังคู้บารมี
7. ปรินายกรัตนะ คือ เสนาบดีแก้ว เสนาบดีคู้บารมี

หากจะมองในรูปของการเปรียบเทียบ คำว่า “รัตนะ” หรือ “แก้ว” นี้ก็น่าจะหมายถึงสิ่งที่ดี ผู้ที่คอยสนับสนุนในทางที่ดีแก่ผู้ปกครอง เป็นกำลังสนับสนุนส่งเสริมให้การปกครองมีประสิทธิภาพ คือ ผู้ครองที่ดี ขุนคลังที่ดี และเสนาบดีที่ดีอันเป็นบุคคลชั้นเลิศที่จะคอยเป็นผู้ประคับประคอง ให้ข้อเสนอแนะในทางที่ถูกที่ควร รวมทั้งเป็นกำลังกาย และใจในการบริหารบ้านเมือง (สุรศักดิ์ ม่วงทอง 2543: 26-28)

1.10.3 คุณธรรมของผู้นำ

ผู้นำจะต้องก่อปรกัวยธรรมสำหรับการประพฤติปฏิบัติของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ได้แก่ พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวาง คือ พรหม ซึ่งพระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) (2528: 148-149) ได้อธิบาย ดังนี้

1. เมตตา (loving-kindness) ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข
 2. กรุณา (compassion) ความสงสาร คือ อยากรช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคน และสัตว์ทั้งปวง
 3. มุทิตา (sympathetic joy) ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขก็มิใช่ใจแค้นชิงชังเบิกบาน เมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จองงามยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย
 4. อุเบกขา (equanimity) ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามความเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตราช่าง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมกับที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตาม ความเที่ยงธรรม
- เมื่อมีคุณธรรมสมบูรณ์ การทำงานจะถูกต้องเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ก็ด้วยการลอคคติ 4 ความลำเอียงซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมเพราะสร้างความแตกแยกจนเกิดไว้ความสามัคคีกันได้โดยง่าย ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมจักต้องไม่เป็นผู้มีความลำเอียงโดยเด็ดขาด ซึ่งใน ปุราเภทสูตรตนิทเทศ อัญญกรวรรค ขุททกนิกาย อธิบายไว้ว่า
- คำว่า “ละ” ไม่ถึงความลำเอียงในธรรมทั้งหลาย คือ ไม่ถึงฉันทาคติ ไม่ถึงโทสาคติ ไม่ถึงโมหาคติ ไม่ถึงภยาคติ ไม่ลำเอียงด้วยอำนาจแห่งราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิอุทธัจจะ วิจิณณา อนุสัยไม่ไป ออกไป พาไป นำไปด้วยธรรมทั้งหลายจะทำให้เป็นพรรคพวก

เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า ไม่ถึงความลำเอียงในธรรมทั้งหลาย คังนั้น อคติ 4 ประการ ที่ผู้นำที่ตีเมื่อปฏิบัติหน้าที่แล้วพึงละเว้น คือ

1. ฉันทาคติ (Prejudice caused by love or desire) ลำเอียงเพราะชอบ
2. โทสาคติ (Prejudice caused by hatred or enmity) ลำเอียงเพราะชัง
3. โมหาคติ (Prejudice caused by delusion or stupidity) ลำเอียงเพราะ

หลงหรือเขลา

4. ภยาคติ (Prejudice caused by fear) ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

ส่วนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะมีความเหมาะสมเพียงใด มีหลักพุทธธรรม อีกส่วนคือ สัปปริสธรรม 7 ในสัปปริสสูตร อุปริปัญญาส มัชฌิมนิคาय ปราภุเรื่องธรรมของคนดี (สัตบุรุษ)

1. รัชมัญญูตา (knowing the law) รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติกิจหน้าที่ และการดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจในสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติดตามเหตุผล เช่นรู้ว่าตำแหน่งฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็น ไปตามหน้าที่ และความรับผิดชอบนั้น ๆ ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือรู้เท่าทันกฎธรรมดา หรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

2. อัตถัญญูตา (knowing the meaning) รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่นั้น ๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่มีหน้าที่ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้น เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของคติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต

3. อัตตัญญูตา (knowing oneself) รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรม บัดนี้มีเท่าไรและเป็นอย่างไร แล้วประพฤติดปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้อง ถูกจุดตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดี

4. มัตตัญญูตา (knowing how to be temperate) รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับ และความสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ

5. กาลัญญูตา (knowing how to choose and keep time) รู้จักกาล คือ รู้เวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้การประกอบกิจการกระทำหน้าที่การงานปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลาให้เหมาะสม ให้ถูกเวลา เป็นต้น

6. ปริสัณญูตา (knowing the society) รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชนและชุมชน รู้กาลอันสมควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกรียาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ควรเกี่ยวข้องกับ ควรต้องสงเคราะห์ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนั้น ๆ เป็นต้น

7. บุคคลัญญูตา (knowing the different individuals) รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอหิชาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใครยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยคิดว่า ควรจะคบหรือไม่ จะมีสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับจะยกย่องตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น (พระธรรมปิฎก 2542: 18-20)

1.10.4 หลักทศพิธราชธรรม (Royal Virtues or Virtues of Rulers)

หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ (ทศพิธราชธรรม) นี้ เป็นคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองหรือธรรมะของผู้ปกครอง ซึ่งแต่ครั้งเดิมถือเป็นธรรมะหรือพระราชกิจวัตรของพระราชามหากษัตริย์ ซึ่งไม่เฉพาะแต่พระราชามหากษัตริย์เท่านั้นที่จะทรงประพฤติปฏิบัติตามกลุ่มหลักธรรมกลุ่มนี้ซึ่งนักบริหาร นักปกครอง หรือผู้นำ ทุกระดับชั้น ก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ และมีคุณค่า (Values) อย่างมหาศาล ซึ่งเป็นการเจริญรอยตามพระยุคลบาทของพระราชามหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม หรือ “พระธัมมิกราชา”

ทศพิธราชธรรมนั้นมี 10 ประการ ได้แก่

1. ทาน การให้ (Charity) คือ สละทรัพย์สิ่งของช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์ หรือ ประชาชน พลเมืองทั่วไปและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
2. ศีล (High Moral Character) คือ การประพฤติดีงามทางกายและวาจา ประกอบแต่กรรมที่เป็นสุจริต เป็นแบบอย่างของประชาชนพลเมืองทั่วไป

3. **ปริจาคะ (Self-Sacrifice)** คือ การบริจาคน การเสียสละความสุขสำราญส่วนตัว เป็นต้น แม้ชีวิตของตนก็เสียสละได้ เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

4. **อาชชวะ ความซื่อตรง (Honesty)** ได้แก่ การทรงสัตย์ ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต เทียงธรรม อย่างจริงใจและจริงจัง

5. **มัททวะ ความอ่อนโยน (Kindness and Gentleness)** คือ มีอหยาตย์ไม่หยาบกระด้าง ถือตัว มีที่ท่ามารยาท สุภาพนุ่มนวล สง่างาม เพิ่มพูนความจงรักภักดี มีแต่ผู้คนเคารพยำเกรง

6. **ตปะ ความทรงเดช (Self-Control or Non-Indulgence)** ได้แก่ การแผศเผากิเลส มิให้ครอบงำอำยิจิตใจ มีความข่มใจได้ มุ่งมั่นแต่บำเพ็ญเพียร ทำกิจให้สมบูรณ์บริบูรณ์

7. **อ๊กโกกะ ความไม่โกรธ (Non-Anger or Non-Fury)** ได้แก่ ไม่เกรี้ยวกราดลุอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําจิต และระงับความขุ่นเคือง วินิจฉัยสั่งการด้วยความสุ่มรอบคอบ

8. **อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน (Non-Violence or Non-Oppression)** ได้แก่ การไม่บีบบัคนกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินคาด ไม่ใช่อำนาจขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงอาญาแก่อาณาประชาราษฎร์ เพราะอาฆาตเกลียดชัง

9. **ขันติ ความอดทน (Forbear or Tolerance)** ได้แก่ อดทนต่อกิจการงานที่ตรากตรำ ลำบาก ไม่ท้อถอย ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียกิจที่บำเพ็ญอยู่นั้นอันชอบธรรมแล้ว

10. **อวิโรธนะ คือ ไม่ประมาทให้คลาดเคลื่อนวิปริตผิดทำนองคลองธรรม (Non-Deviation from Righteousness)** ได้แก่ วางตนหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่หวั่นไหวขี้ดมั่นในความยุติธรรมทั้งนิตินาสตรและรัฐศาสตร ตลอดจนขนบธรรมเนียมอันดีงาม (ประยงค์ สุวรรณบุบผา 2537: 295)

จากการอธิบายคุณสมบัติและภาวะของผู้นำ พุทธธรรมได้แสดงให้เห็นว่า ผู้นำโดยธรรมอย่างสม่ำเสมอสามารถสั่งสมบารมีอันยากที่คนพาลทั่วไปจะสามารถทำลายล้างได้ ทรงแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมเป็นเกราะคุ้มครองประพฤติปฏิบัติ และนำประโยชน์สุขมาสู่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองโดยธรรม

1.11 คุณลักษณะของผู้ที่ประสบความสำเร็จ

การที่ผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนทุกอย่างตามคุณลักษณะของผู้ที่ดีแล้ว ก็ไม่ได้เป็นเครื่องชี้หรือหลักประกันว่า ผู้นำคนนั้นจะสามารถทำงานในบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำได้

สำเร็จทุกคนไป เพราะมีปัจจัยอย่างอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลหรือสอดแทรก ทำให้งานในหน้าที่ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นการเป็นผู้สำเร็จจึงควรมีคุณสมบัติอย่างอื่นนอกเหนือจากคุณลักษณะที่ดีที่ควรมีเพื่อที่จะได้ทำให้งานในบทบาทหน้าที่สำเร็จตามจุดมุ่งหมายได้ คุณลักษณะที่ผู้นำประสบความสำเร็จที่พึงต้องมี จากผลการวิจัยหลายฉบับในเรื่องผู้นำที่ประสบความสำเร็จ ตามความคิดของวิเชียร วิทยอุดม (2548: 264-265) ได้ศึกษาผลงานของ Stogdill ที่ได้สรุปผลที่สำคัญไว้ดังนี้

1. บุคคลที่ดำรงตำแหน่งการเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จ จะต้องมีคุณสมบัติต่อไปนี้มากกว่าสมาชิกของกลุ่ม โดยเฉพาะ คุณสมบัติเหล่านี้ได้แก่

- 1.1 สติปัญญา
- 1.2 การศึกษาเล่าเรียน
- 1.3 ความรับผิดชอบ
- 1.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรม สังคม
- 1.5 สถานะทางเศรษฐกิจ และสังคม

2. นอกเหนือจากข้อ 1 แล้ว บุคคลที่ดำรงตำแหน่งการเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้เพิ่มเติมอีก

- 2.1 มีความสามารถในการเข้าสังคม
- 2.2 มีความคิดริเริ่ม
- 2.3 มีความเพียรพยายาม
- 2.4 รู้จักวิธีที่จะทำงานให้สำเร็จ
- 2.5 มีความเชื่อมั่นในตนเอง
- 2.6 มีความตื่นตัว และหยั่งรู้ในสถานการณ์
- 2.7 มีความร่วมมือ
- 2.8 ได้รับความนิยมของคนทั่วไป
- 2.9 มีความสามารถในการปรับตัว
- 2.10 มีความสามารถในการพูด

3. บุคคลที่ดำรงตำแหน่งการเป็นผู้นำ จะต้องมีคุณสมบัติอย่างพิเศษที่ทำให้มีความสัมพันธ์สูงกับการเป็นผู้นำ คือ คุณสมบัตินี้

- 3.1 มีความคิดริเริ่ม
- 3.2 ได้รับความนิยมของคนทั่วไป
- 3.3 มีภาวะตัดสินใจที่ดี

3.4 มีความปรารถนาที่จะทำดีที่สุด

3.5 มีอารมณ์ขัน

3.6 มีความร่วมมือกับคนอื่น

3.7 มีความสามารถทางด้านกีฬา

4. บุคคลที่ดำรงตำแหน่งการเป็นผู้นำจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ มีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้นำ ซึ่งเราสามารถแยกออกได้เป็น 5 ประเภท คือ

4.1 มีความสามารถ ความหมายรวมถึงสติปัญญา ความกระตือรือร้น ความสามารถในการพูด ความคิดริเริ่ม การตัดสินใจที่ดี

4.2 ความสำเร็จ มีความหมายรวมถึงการศึกษา ความรู้ และการกีฬา

4.3 ความรับผิดชอบ มีความหมายถึง การเป็นที่พึ่งของคนอื่น ความเพียรพยายาม ความเชื่อมั่นในตนเอง ความปรารถนาที่จะทำดีที่สุด

4.4 สถานะ มีความหมายถึง สถานะทางสังคมและการเป็นที่นิยมของคนอื่น

4.5 สถานการณ์ มีความหมายรวมถึง ความต้องการและความสนใจของผู้ตาม จุดประสงค์ที่ต้องการจะบรรลุ

คุณลักษณะเฉพาะของบุคคลดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีความสัมพันธ์อย่างมากต่อประสิทธิภาพของการบริหารงานของผู้นำ เพื่อที่จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ คุณลักษณะเหล่านี้ผู้นำจึงควรมีให้ครบถ้วน เพื่อที่จะทำให้ผู้นำเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ วินิจ เกตุณา (2535: 127-130) ยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำอย่างอื่นอีกที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของผู้นำที่จะขาดไม่ได้ ดังนี้

1. ความฉลาดหลักแหลม (Superior Intelligence) ผู้นำที่ประสบความสำเร็จมักจะมี ความฉลาดหรือสติปัญญาค่อนข้างดี ซึ่งหมายความว่า ระดับสติปัญญาของผู้นำน่าจะอยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่ง คือ ไม่สูงกว่า หรือ ต่ำเกินไป

2.วุฒิภาวะทางอารมณ์ (Emotional Maturity) ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ อันได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ความสามารถที่จะนำผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างราบรื่น และการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสม เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานผิดพลาด ผู้นำที่ดีก็ควรจะใช้ประสบการณ์และจังหวะที่เหมาะสมที่จะแนะนำให้คำปรึกษาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาลุกลามใหญ่โตต่อไป

3. พลังจูงใจ (Motivation Drive) ผู้ที่มีประสิทธิภาพมักจะมีพลังจูงใจสูง พลังจูงใจที่สำคัญคือ พลังจูงใจในการรู้จักควบคุมสถานการณ์ ตลอดจนพลังจูงใจในการรู้จักใช้อำนาจ

หรือการรู้จักควบคุม สถานการณ์ ตลอดจนพลังใจที่อยากจะทำงานให้ประสบความสำเร็จ และพลังใจที่อยากรู้เรื่องในสิ่งที่ใกล้ตัว

4. ทักษะการแก้ปัญหา (Problem-Solving Skills) ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีทักษะในการแก้ปัญหา คือ จะต้องมองว่าปัญหาเป็นสิ่งท้าทายและเปิดโอกาสให้พิสูจน์ความสามารถในการบริหารงาน ทักษะการแก้ปัญหานี้เกี่ยวข้องกับพลังใจของผู้นำด้วย ถ้าผู้นำขาดพลังใจมักจะไม่ชอบเสี่ยงที่จะแก้ปัญหา

5. ทักษะการเป็นผู้นำ (Leadership Skills) แม้ว่าลักษณะความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ด้วยก็ตาม คุณลักษณะส่วนตัวบางอย่างยังมีส่วนช่วยให้ผู้บริหารมีทักษะการเป็นผู้นำอีกด้วย ผู้นำบางคนมีคุณลักษณะทางด้านงานหรือเน้นงานมาก แต่บางคนมีคุณลักษณะทางสังคมหรือเก่งทางด้านสังคม คุณลักษณะทางด้านงานที่จะช่วยให้ผู้นำเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ความสามารถในการบริหารทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ความสามารถในการติดต่อและการเจรจา ความสามารถในการขอความร่วมมือ ความเป็นที่นิยมชมชอบของลูกน้อง การร่วมงานกับสังคม การดึงจุดจิตใจผู้ร่วมงาน เป็นต้น

6. ความต้องการที่จะนำ (Desire to Lead) การเป็นผู้นำที่ดีมีประสิทธิภาพ ต้องมีความต้องการที่จะนำคนอื่น และมีความตั้งใจที่จะเข้าไปรับผิดชอบในตำแหน่งของตน มีความตั้งใจที่จะเข้าไปบริหารงาน และปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนพัฒนาการทำงานในองค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และนำองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่วางแผนไว้

7. ทักษะการจัดการ (Technical Skills) ผู้นำที่ประสบความสำเร็จมักจะมีทักษะในการจัดการสูง จะต้องมีความรู้ทั้ง 3 ประเภท แต่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่าเป็นผู้บริหารระดับไหน ทักษะการจัดการนั้น ได้แก่ ทักษะทางเทคนิค ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านการบริหารงาน

1.12 ลักษณะของผู้นำที่ประสบความสำเร็จล้มเหลว

ลักษณะของผู้นำที่ประสบความสำเร็จล้มเหลว บางครั้งเป็นพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงด้วยการล้มตัวหรือจงใจสร้างพฤติกรรมแบบนี้ขึ้นมา ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อองค์กรซึ่งผู้นำควรหลีกเลี่ยงพฤติกรรมดังนี้

1. การเลือกที่รักมักที่ชัง ผู้นำบางคนชอบแสดงออกซึ่งความลำเอียง นิยมใช้คนใกล้ชิดสนิทสนมไว้ใจแต่คนรอบข้าง จนเกิดความขัดแย้งแบ่งพรรคแบ่งพวกในองค์กร

2. การให้ความสนิทสนมกับบางคนเป็นพิเศษ ผู้นำบางคนทำตัวให้ความสนิทสนมเป็นกันเองไว้ใจกับคนบางคนเหนือกว่าคนอื่นอย่างออกหน้าออกตา ให้อภิสิทธิ์แก่คนบางคน จนเกิดความไม่ยุติธรรม

3. การวิพากษ์วิจารณ์ผู้ได้บังคับบัญชาโดยใช้อารมณ์ เวลาโกรธเหตุผลกับอารมณ์จะเป็นปฏิภาคต่อกัน คือ เมื่อมีอารมณ์มากเหตุผลก็น้อย เมื่อมีอารมณ์น้อยเหตุผลก็มาก และอีกอย่างหนึ่งผู้นำต้องแยกแยะระหว่างความถูกต้องกับความถูกต้องใจให้ถูกต้องด้วย

4. การขอให้อำนาจ ผู้นำบางคนชอบวางอำนาจบาตรใหญ่ ถือว่าตนเป็นผู้บังคับบัญชา ทุกคนต้องฟังเสียงตน ไม่ชอบให้ผู้ใต้บังคับบัญชารู้ทันหรือกล้าแสดงออกความคิดเห็น

5. การหลงอำนาจ ผู้นำบางคนมักจะเป็นผู้ที่หลงในอำนาจ และยึดติดกับตำแหน่ง มักใช้อำนาจเกินความจำเป็นหรือเกินขอบเขตที่มีอยู่ คิดว่าตนทำอะไรก็ได้

6. การขึ้นสู่ตำแหน่งสูงโดยเหยียบศีรษะผู้อื่นขึ้นไป ผู้นำบางคนพยายามทำทุกวิถีทางที่จะทำลายผู้อื่นที่คิดว่าเป็นคู่แข่งเพื่อขึ้นสู่ตำแหน่งสูง ใช้กลวิธีหรืออุบายที่ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดี จนเป็นการนำมาซึ่งผู้นำที่ล้มเหลวเพราะจิตใจไร้คุณธรรม

7. การไม่ยอมรับความเดียวดาย ผู้นำบางคนยอมรับสภาพการณ์อยู่เดียวดายไม่ได้ เขาก็ยอมเป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ เพราะไม่กล้าที่จะทำไม่กล้าตัดสินใจ กลัวกระแสต่อต้านทำให้ขาดมิตร และต้องถูกปล่อยอยู่ตามลำพัง

8. การขาดหลักและปรัชญาเป็นเครื่องยึดในการทำงาน ผู้นำบางคนขาดหลักการ ไม่มีปรัชญาเป็นเครื่องยึดในการทำงาน การทำงานจึงไร้แนวทาง ขึ้นอยู่กับอารมณ์และความคิดของผู้นำเป็นสำคัญ

9. การขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ผู้นำบางคนมีจิตใจไม่มั่นคงเด็ดเดี่ยว จะทำอะไรมีแต่ความลังเล ไม่แน่ใจ ไม่เชื่อในสิ่งที่ตนกระทำไปว่าจะสำเร็จหรือไม่ กลัวความผิดพลาดในสิ่งที่ตนกระทำไป ไม่กล้าตัดสินใจจึงมักพลาด โอกาสสำคัญ ๆ อยู่เสมอ (วิเชียร วิทยอุดม 2548: 262-264)

ลักษณะผู้นำที่ควรหลีกเลี่ยง ไม่เพียงแต่ลักษณะที่ผู้นำควรมี แต่ยังมีลักษณะอีกหลายประการที่ผู้นำควรหลีกเลี่ยงและต้องหลบหลุมพราง ซึ่งลักษณะผู้นำที่ควรหลีกเลี่ยง มีดังนี้

กลัวความล้มเหลว

มีความรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน

เป็นผู้ยึดติดกับของเก่า ไม่ยอมรับของใหม่

เป็นผู้ไม่หาประสบการณ์ในการทำงาน

เป็นผู้ขาดข่าวสารข้อมูล

เป็นผู้ขาดทักษะในการตัดสินใจ

เป็นคนเจ้าอารมณ์และใช้อารมณ์

เป็นผู้หวงอำนาจ หลงอำนาจ
 เป็นผู้มีปมด้อย หูเบา หลงเชื่อง่าย
 ขาดคุณธรรม ชอบใช้อำนาจเผด็จการ
 ชอบวิจารณ์ผู้อื่นในทางไม่ดี
 ชอบเอาโรคเอาเปรียบผู้อื่น
 เป็นคนไม่แน่นอน ใจคอโหด
 เป็นผู้ดูถูกความสามารถของลูกน้อง
 ไม่มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้
 คอยจับผิด สอครู้สอเห็นเรื่องส่วนตัวของผู้อื่น
 หลุมพรางของความเป็นผู้นำผู้นำต้องหลบหลุมพราง ดังนี้
 นั่งคิดบัลลังก์ ชอบฟังแต่ข่าวลือ
 คาวคือแห่งยุค จุกจิกจู้จี้
 หลีกหนีลูกน้อง คล่องเกินการณ์
 ชอบแต่งงานเด่นดัง ฟังจนเจ้าอ่อน
 หย่อนของรางวัล ชอบฝันเอาสบาย
 วุ่นวายเรื่องย่อย ปล่อยปลละละเลย
 ชอบเปรยแต่ไม่ทำ ขำขอนาตลอดกาล
 อภิบาลพวกพ้อง นักปกครองจอมกะล่อน
 หย่อนความขยัน ยานทางศีลธรรม
 ความจำไม่เอาไหน บ้าแต่งงานมากไป
 ใช้คนเหมือนเครื่องจักร ชอบซักแม่น้ำทั้งห้า
 ไม่รู้ค่าตำแหน่งงาน หמדแรงบันดาลใจ
 ไม่ชอบวิชาการ จอมมารเสเพล (http://school.obec.go.th/sup_br3/e_3.H1M)

ลักษณะพฤติกรรมที่ควรหลีกเลี่ยงและหลุมพรางดังกล่าว ถือว่าผู้นำทุกคน
 จำเป็นต้องหลีกหนีให้ไกลที่สุด เพราะจะทำให้ขาดความเชื่อถือจากผู้ใต้บังคับบัญชา ทำให้หนี
 สังกม ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้บางครั้งเราต้องพยายามหนีให้พ้นและถือว่า
 ประสบการณ์คือบทเรียน

นักบริหารที่ฉลาดจะต้องไม่ยอมให้อาชีพตนเองถอยหลังคนที่ดีที่สุด หรือ
 บกพร่องน้อยที่สุด คือผู้ที่มีความสามารถที่สุดและมีแรงขับภายในหรือศักยภาพ (Potential) ออกมา

ได้มากที่สุดโดยไม่ยอมอยู่กับที่แต่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยความมั่นใจ และมั่นคงเสมอ และต้องตระหนักในคำเตือนของปราชญ์จีน “ซุนวู” ที่กล่าวถึงจุดอ่อนของผู้มี 5 ประการ คือ

ผู้นำที่คิดรुकตลอดเวลา	ถูกทำลายได้
ผู้นำที่ห่วงภัยเฉพาะตน	ถูกจับกุมได้
ผู้นำที่คุ้นเคยง่ายตาย	เป็นที่ดูถูกได้
ผู้นำที่พิถีพิถันจู้จี้	เป็นที่ขบขันได้
ผู้นำที่อ่อนไหว	ลำบากใจได้

จุดอ่อนทั้ง 5 ประการ คือข้อผิดพลาดในตัวผู้นำซึ่งมีอันตรายใหญ่หลวงเมื่อใดที่องค์กรพ่ายแพ้ และผู้นำถูกทำลายแน่นอนว่า ย่อมมาจากจุดอ่อนทั้ง 5 ประการข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาอย่างใคร่ครวญ สร้างและพัฒนาคนให้มีภาวะผู้นำ นำทฤษฎี หลักการ แนวคิด การเป็นผู้นำแบบต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมสิ่งแวดล้อมขององค์กร เพื่อสู่ความสำเร็จขององค์กรหรือหน่วยงาน โดยที่ไม่มีวันพ่ายแพ้ได้เลย (http://school.obec.go.th/sup_br3/e_3.HTM)

1.13 นักคิดคนสำคัญที่กล่าวถึงผู้นำ

ผู้นำนั้นมีปรากฏอยู่ในโลก หลายยุคหลายสมัยตั้งแต่บรรพกาลมาแล้ว และนักคิดหลายๆ ท่านก็กล่าวกันว่า ประสบความสำเร็จกับการเป็นผู้นำ หรือให้การสนับสนุนกับผู้นำในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง หรือ ในสภาพภูมิประเทศ ธรรมเนียมประเพณีรูปแบบหนึ่งๆ ก็ให้ทัศนะเกี่ยวกับผู้นำไปต่างๆ กัน ซึ่งบางท่านก็กล่าวถึงตัวผู้นำโดยตรง บางท่านก็กล่าวถึงองค์ประกอบ หรือรูปแบบที่ผู้นำควรนำมาใช้ในการบริหารปกครอง ซึ่ง

เสนีย์ คำสุข (2547: 55-81) ได้เรียบเรียง ความคิดที่เกี่ยวกับผู้นำซึ่งนักวิชาการท่านต่างได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

Plato การเมืองเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง และต้องอาศัยความเชี่ยวชาญจึงจะทำได้สำเร็จ ในอุดมรัฐ หน้าที่หลัก คือ จัดระเบียบให้อำนาจส่งเสริมต่อการปกครองโดยชนชั้นผู้นำผู้ทรงคุณธรรม ที่ผ่านการคัดเลือกด้วยการศึกษาตามระบบ มีพลัง 3 ประการที่จูงใจคน คือ พลังความปรารถนาคือความอยาก จิตหรือกำลังขวัญ และเหตุผล คนในสังคมส่วนน้อยที่มีเหตุผลส่วนมากที่สุดจะมีความอยาก รัฐที่ให้ความยุติธรรม คือผลของการแบ่งแยกชนชั้นและการแบ่งหน้าที่เป็นรัฐที่ดีที่สุด

Aristotle แนวคิดเน้นหลักการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญและการปกครองของกฎหมาย รัฐเป็นเครื่องแสดงถึงขั้นสมบูรณ์ของความเป็นมาทางสถาบันเป็นสิ่งที่มีความก่อนบุคคลและระเบียบของกิจการทั้งหมด รัฐเป็นเครื่องแสดงถึงจุดสูงสุดซึ่งคนในฐานะสัตว์สังคม ได้บรรลุถึงเครื่องวัดความดีหรือความยุติธรรมของรัฐ คือความฉลาดที่จะรับใช้ผลประโยชน์ทั่วไป

รัฐธรรมนูญของรัฐเป็นไปตามลักษณะของส่วนประกอบทางชนชั้น และทำให้รัฐมีลักษณะสำคัญ และรูปแบบการปกครองที่แตกต่าง ราชาธิปไตยดีที่สุด และทรราชย์เลวที่สุด

เหลาจื๋อ เสนอให้คนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ คือ “การกระทำโดยไม่กระทำ” มนุษย์และสังคมเป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ ที่ครอบคลุมวิถีทางแห่งสากลจักรวาล ผู้ปกครองยิ่งเข้าไปข้องเกี่ยวกับควบคุมประชาชนมาก ยิ่งก่อเกิดความววายสับสน หากผู้นำ “ไม่กระทำ” แต่สนับสนุนประชาชน เสมือนน้ำซึ่งค้ำจุนสรรพสิ่ง ความวุ่นวายสับสนในสังคม อาจลดน้อยลงไป

ฮันเฟจื๋อ เชื่อว่าสภาพแวดล้อมมีความสำคัญต่อมนุษย์ ถ้าวัตถุประสงค์ของทุกคนก็อาจต่อสู้แย่งชิงกัน เหตุนี้ ถ้าสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง วิธีจัดการสภาพแวดล้อมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้ปกครองต้องเข้าใจหลักธรรมชาติมนุษย์ 2 ประการ คือ หนึ่ง ผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ส่วนรวมจะขัดกันเสมอ และสอง คนส่วนใหญ่ยินยอมต่ออำนาจหน้าที่โดยธรรมชาติ หรือมุ่งแสวงหาความมั่นคง ปลอดภัยและผลกำไร แต่จะหลีกเลี่ยงอันตรายและความยากจน คนส่วนน้อยเท่านั้นที่จะยึดถือความถูกต้องและความชอบธรรมของกฎนี้

St. Ambrose ได้วางหลักการเกี่ยวกับบทบาทขององค์การคริสต์กับรัฐ และสัมพันธภาพของทั้งสองส่วน รัฐเกิดขึ้นจากอำนาจของพระเจ้า ผู้ปกครองรัฐต้องได้รับการเชื้อฟัง แม้ว่าจะทำการปกครองอย่างยุติธรรม ไม่คล้อยตาม เจตนารมณ์ของพระเจ้า ผู้ปกครองไม่ควรเข้าไปแทรกแซงกิจการของนักบวช เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้อำนาจขององค์การคริสต์ทั้งหมด แม้แต่ผู้ปกครองรัฐก็ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัยที่องค์การคริสต์กำหนดขึ้น

Thomas More แนวคิดมีลักษณะเป็น “เสรีนิยมระบบยูโทเปีย” รัฐยูโทเปียปกครอง โดยผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชน ที่มีอยู่หลายระดับ ประมุขของรัฐจะอยู่ในตำแหน่งตลอดชีวิต เว้นแต่จะถูกถอดถอน ถ้าสงสัยว่าเป็นทรราช

Niccolo di Bernardo Machiavelli การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ เน้นการกระทำเพื่อความมั่นคงของรัฐ เสนอแนะแนวคิดเกี่ยวกับ “แบบวิธีการ” ในการปกครองให้กับผู้ปกครอง ทั้งนี้ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมและความสามารถของมนุษย์ (virtue) ที่ไม่ใช่เรื่องของศีลธรรมแลความดีต่าง ๆ (virtue) ของคริสต์ศาสนา Machiavelli เห็นว่าหลักศีลธรรมกับการเมืองมีจุดประสงค์ต่างกัน การเมืองมุ่งหมายเพื่อการเอาชนะหรือการได้เปรียบผู้อื่น ในโลกของความเป็นจริงการเมืองเป็นการแสวงหาวิธีการดำรงอยู่ หรือการรักษาตนเองให้รอดพ้นจากหายนะ นั่นคือ การแสวงหาอำนาจทางการเมือง และสามารถแสวงหาได้

John Calvin อำนาจสูงสุดเป็นของพระเจ้า รัฐมีความสำคัญเฉพาะในความหมายที่ส่งเสริมจุดมุ่งหมายอันสูงส่งนี้ ชีวิตเป็นบทละครที่พระเจ้าเป็นผู้กำหนดขึ้น ถ้าจะให้

เจตน์จำนงของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของแล้ว ก็จะต้องจัดระเบียบเอกภาพในสังคมมนุษย์ และใช้ทั้งระเบียบเอกภาพในสังคมมนุษย์ และใช้ทั้งระเบียบวินัยทางฆราวาสและศาสนา เพราะต่างก็มุ่งต่อจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน เพียงแต่ปฏิบัติต่างกัน คนถือกำเนิดมาในบาปจึงต้องถูกจำกัดควบคุม และพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของได้พระราชทานรัฐบาลแก่มนุษย์ อำนาจอธิปไตย คือการบังคับใช้กฎต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการรักษาความบริสุทธิ์ของชีวิต ผู้ปกครองจึงครองตำแหน่งหน้าที่อย่างหนึ่งของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ คนต้องเคารพเชื่อฟัง

Thomas Hobbes เสนอแนวคิดการปกครองแบบอำนาจเด็ดขาด ที่เขาเชื่อว่าเป็นรูปแบบเดียวที่มีประสิทธิภาพที่สุดและเป็นที่ยอมรับได้ดีที่สุด พลังผลักดันรากฐาน 2 อย่าง ของธรรมชาติมนุษย์ก็คือ ความพยายามมุ่งสู่สิ่งที่พึงปรารถนา กับหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา สองอย่างนี้ ส่วนที่เป็นความรู้สึกและการกระทำของมนุษย์ วัตถุประสงค์ใหญ่ของคน คือการสงวนรักษาตนเอง และหลีกเลี่ยงการสูญเสียชีวิต กล่าวคือ ความปลอดภัยสำคัญที่สุด แต่จะบรรลุถึงได้ก็ด้วยการมีอำนาจเท่านั้น คนเสมอภาคกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงแข่งขันต่อสู้กัน ชีวิตตามธรรมชาติ จึงเป็นสงครามแบบของคนทุกคนต่อทุก ๆ คน “คน” จึงสมัครใจยอมรับระเบียบบังคับที่กำหนดให้โดยผู้ทรงอำนาจเหนือ ด้วยการทำสัญญาระหว่างกันขึ้น (social contract) แต่ผู้ปกครองไม่ได้ร่วมทำสัญญาด้วย จึงไม่ถูกผูกมัดตามสัญญา ผู้ร่วมทำสัญญายอมยกสิทธิทั้งหลายตามธรรมชาติให้แก่องค์อธิปัตย์ การต่อต้านองค์อธิปัตย์ถือเป็นการปฏิวัติ ซึ่งจะหวนกลับไปสู่สภาวะธรรมชาติ

John Locke แนวคิดสำคัญปรากฏอยู่ใน “หนังสือเล่มสอง” ที่มองว่าสภาวะธรรมชาติมีลักษณะเฉพาะ 2 อย่าง หนึ่งคือ สภาวะแห่งเสรีภาพอันสมบูรณ์ สองคือสภาวะแห่งความเสมอภาคของคนในด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ ทั้งนี้จะมีกฎธรรมชาติควบคุมอยู่ คนเข้าใจกฎนี้ได้ด้วยเหตุผล แต่สภาวะธรรมชาตินี้ขาดกฎหมายที่ตกลงร่วมกัน ขาดตุลาการที่แน่นอนและเที่ยงธรรม และขาดอำนาจบริหารในการบังคับตามคำตัดสิน แต่โดยรวมก็ยังคงคิดว่าสังคมที่ปกครองโดยทราชา

John Milton เสนอแนวคิดว่า อำนาจของกษัตริย์และขุนนางหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ใช่สิ่งอื่นใด แต่เป็นอำนาจที่มาจากประชาชน ด้วยการนำเอามา ส่งผ่าน และมอบให้ด้วยความไว้วางใจ เพื่อใช้ให้เกิดความดีร่วมกัน (common good) ของคนทั้งหมด อำนาจจึงยังคงเป็นของประชาชนและไม่อาจเอาไปจากประชาชนได้ โดยปราศจากการละเมิดสิทธิตามการเกิด โดยธรรมชาติของประชาชน

Edmund Burke กวีศิลปะสามารถบรรลุผลได้โดยอาศัยสถาบันของสังคมการเมือง(ที่ดีกว่าสภาวะธรรมชาติ) สังคมการเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้คนสมบูรณ์ ความต้องการของส่วนรวมเหนือกว่าควม ต้องการเฉพาะหน้าของคน อิสรภาพเป็นสิ่งจำเป็นแต่ต้องไม่

เป็นผลเสียต่อระเบียบ สิทธิในการปกครองตนเองอาจถูกละทิ้งไปเมื่อคนเข้าสู่สังคมการเมือง เมื่อมีการปกครองโดยความยินยอมที่แตกต่างกันตามชั้นและตำแหน่งคน ประสบการณ์เป็นเครื่องนำที่ดีที่สุดในการสร้างและปฏิรูปรัฐบาล การปกครองควรเป็นธุระของชนชั้นผู้ปกครอง ที่ได้รับเลือกตามความสามารถทรัพย์และกำเนิด หน้าที่สำคัญของชนชั้นปกครอง คือ ธำรงรักษาเสถียรภาพของสังคมด้วยการใช้อำนาจของรัฐบาลและใช้การควบคุมใน 3 รูปแบบ คือ ทรัพย์สิน ศาสนา และฉันทาคติ

สมัชชาแห่งชาติฝรั่งเศส ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความหลงลืม ความไม่นำพาต่อสิทธิมนุษยชน เป็นต้นเหตุนำมาซึ่งภัยพิบัติแก่ประชาชนและความเหลวแหลกของรัฐบาล ผู้ปกครองทั้งหลาย จึงพร้อมกันให้ประกาศเป็นปฏิญญาโดยชัดแจ้ง แสดงถึงสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อันศักดิ์สิทธิ์ และไม่อาจโอนให้แก่กันได้ เพื่อปฏิญญานี้ซึ่งปรากฏอยู่ต่อหน้าบรรดาสมาชิกของสังคมนั้น จักได้เตือนให้ทุกคนคำนึงถึงสิทธิหน้าที่ของตนทุกเมื่อ เพื่อให้การกระทำของอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารอันเป็นไปตามความมุ่งหมายของการจัดการปกครองบ้านเมือง มุ่งไปในทางที่จะผดุงรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญและความเจริญสุขของประชาชน

Vilfredo Pareto เสนอแนวคิด จริยธรรมของภาวะผู้นำ (elite leadership) ที่มีความสามารถและเหมาะสม มีอยู่จำนวนน้อย เป็นชนชั้นสูงอยู่บนยอดพีระมิดของโครงสร้างทางสังคม เป็นผู้ทำการปกครองได้รับการสนับสนุน โดยคนจำนวนมากในระดับล่าง ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและยอมรับการปกครองของผู้นำ

เนื่องจากเป้าหมายที่สำคัญของรัฐ คือ ความดีและความยุติธรรมของรัฐซึ่งนั่นก็คือความสามารถของรัฐที่จะรับใช้ประชาชน โดยการให้ผลประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วถึงกัน ภายใต้การนำของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ หากแต่ผู้นำที่มีประสิทธิภาพนั้นจะมีความเห็นของนักคิดหลาย ๆ ท่าน เห็นไม่ตรงกันก็ตาม โดยเฉพาะนักคิดบางคนก็มองว่าเรื่องศีลธรรมหรือความดีต่าง ๆ มีจุดประสงค์ต่างกันในการเมือง แต่เมื่อมองตามสภาพความเป็นจริงของสังคมนั้นเรื่องศีลธรรมที่กำหนดกำกับการเมืองนั้นกลับเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด โดยไม่อาจปฏิเสธได้ และเพราะความเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกันนี้เองจึงมีการมุ่งเน้นไปที่ตัวผู้นำทางการเมืองให้ตระหนักถึงหลักการของศีลธรรม เพราะเมื่อผู้นำเข้าใจและปฏิบัติได้ตามหลักการของศีลธรรมแล้ว ศีลธรรมอันนั้นจะเป็นเครื่องคอยกำกับการเมืองในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน เช่น ด้านการใช้อำนาจทางการเมือง ด้านการปกครอง ด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เป็นต้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะนำไปสู่เป้าหมายที่สำคัญคือ ความเป็นรัฐที่ดีนั่นเอง

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว คุณสมบัติของผู้นำภายใต้กรอบการวิเคราะห์ผู้นำในพระมหาชคณนั้นมุ่งเน้นด้านคุณสมบัติของผู้นำตามแนวทางพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่ โดยเฉพาะ

คุณสมบัติทางด้านกายภาพ เช่น ลักษณะของมหาบุรุษ การมีสุขภาพที่แข็งแรงดี เป็นต้น ด้านคุณลักษณะที่เป็นนามธรรม โดยเป็นองค์ประกอบหรือแนวทางที่สำคัญ ๆ ที่ผู้นำประพฤติปฏิบัติ เช่น หลักพรหมวิหารธรรม ทศพิธราชธรรม ความมุ่งมั่น ความเป็นผู้รักชาติ มีความเพียรพยายาม เป็นผู้กตัญญู มีสติปัญญาเหล่านี้ เป็นต้น ซึ่งเป็นองค์คุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นผู้นำและผู้ศึกษาวิจัยจะได้ดำเนินการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดนี้

2. แนวคิดทฤษฎีการตีความวรรณกรรม

2.1 การศึกษาวรรณกรรม

การถ่ายทอดความคิดของนักคิด นอกจากจะใช้วิธีการถ่ายทอดทางการสื่อสารโดยตรงเพื่อให้เข้าใจซึ่งกันและกันแล้ว วรรณกรรมคืออีกหนทางหนึ่งที่นักคิด นักเขียนจะถ่ายทอดความคิด เพื่อให้ผู้อื่นได้ทราบและเข้าใจ โดยความหมายแล้ว วรรณกรรมเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่ง หมายถึง งานเขียนที่ให้คุณค่าความงามด้านภาษา มีผลกระทบต่อ อารมณ์ ความรู้สึก หรือ งานหนังสือ งานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นทุกชนิดไม่ว่าแสดงออกมาโดยวิธีหรือในรูปแบบใด หรือ อาจอยู่ในรูปแบบบทกวีนิพนธ์ร้อยกรอง และข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้เป็นภาษาร้อยแก้วอันได้แก่ บทความ สารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น เรียงความ บทละคร (ไพรัตน์ เทศพานิช 2541: 14) วรรณกรรมมิได้สร้างขึ้นมาเพื่อการแสดงออก (Expression) ของผู้แต่งเท่านั้น แต่ยังเป็นการติดต่อสื่อสาร (Communication) อีกด้วย ซึ่งการที่จะสื่อความหมายจากผู้เขียนไปสู่ผู้อ่านนั้น ไม่สามารถสื่อความหมายที่สมบูรณ์ได้เสมอไป เช่น อาจจะมีบางบทบางตอนอ่านแล้วไม่เข้าใจ หรือต้องอ่านหลายครั้งจึงจะเข้าใจ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนหนึ่งของการสื่อสาร ผู้แต่งมิได้นำเสนออย่างตรงไปตรงมาเสมอไป แต่กวีหรือผู้นิพนธ์มักซ่อนความหมายเอาไว้ให้ผู้อ่าน ได้ใคร่ครวญ ขบคิด หรือ ค้นหา (พลศักดิ์ จิระไกรศิริ 2522: 7)

ผู้อ่านที่ได้ศึกษาวรรณกรรม ก็เป็นการรับคุณค่าชีวิตไปส่วนหนึ่งแล้ว แต่จะเข้าถึงคุณค่าของชีวิตตามจุดมุ่งหมายของปราชญ์หรือไม่ ก็เป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาต้องเลือกหรือใช้แนวทางการศึกษาตีความวรรณกรรมที่ถูกต้อง ผู้อ่านวรรณกรรมที่มีประสบการณ์หรือใช้หลักเกณฑ์พิจารณาวิเคราะห์ตีความที่ถูกต้อง โดยกระทำอย่างละเอียดถี่ถ้วน ย่อมเข้าถึงคุณค่า หรือสารของวรรณกรรมนั้น ๆ ได้ดีและถูกต้องยิ่งขึ้น สารความคิดในวรรณกรรมนั้นเป็นรูปแบบที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมการเมือง อาจพิจารณาแบ่งออกเป็นชนชั้นใหญ่ ๆ คือ ชนชั้นปกครอง และชนชั้นใต้ปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นดังกล่าวก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อกัน เนื่องจากเรื่องผลประโยชน์ วรรณกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงจิตสำนึกหรือความคิดของ

ชนชั้นนั้น ๆ ดังนั้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยจึงมีวรรณกรรมออกมามากมาย สามารถแบ่งวรรณกรรมออกเป็นหลายประเภทตามสมัยของวรรณกรรมดังนี้ (พลศักดิ์ จีรไกรศิริ 2522: 17-23)

ประเภทแรก วรรณกรรมคลาสสิก (classicism) เป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นและเติบโตในยุคศักดินา ซึ่งเป็นการเขียนในแวดวงเฉพาะเจ้าขุนมูลนาย และละเลยชีวิตของประชาชนทั่วไป ในขณะที่วรรณกรรมชนิดนี้ให้เหตุผล เพื่อค้นหาความจริงในทางศีลธรรมและจริยธรรมซึ่งมันได้ส่งเสริมวัฒนธรรมให้สูงเด่นจนเหินห่างจากมวลชนกลายเป็นวัฒนธรรมของคนกระจุกหนึ่ง ซึ่งอยู่ภายใต้รั้วกำแพงของเหล่าเจ้าขุนมูลนายเท่านั้น ส่วนประชาชนก็มีวัฒนธรรมของตนไปอีกอย่างหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น วรรณกรรมคลาสสิกยังมีคิดว่าสังคมในรัฐบาล และในศาสนาจะต้องมีแบบฉบับที่เป็นระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด เพราะฉะนั้น ฉันทลักษณ์ในวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การกำหนดรูปแบบอย่างเคร่งครัดของวรรณกรรมชนิดนี้เอง ที่ทำให้ความคิดของนักเขียนคับแคบไปด้วย

ประเภทที่สอง วรรณกรรมแบบจิตนิยม (romanticism) เป็นวรรณกรรมที่เน้นการใช้อารมณ์สะเทือนใจ ใช้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจและความบังคาลใจ หรือสัญชาตญาณ (instinct) ในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นวรรณกรรมที่พยายามเดินสวนทางกับวรรณกรรมแบบคลาสสิก จนเข้าทำนองว่าต่อต้านของเดิมเป็นต้นว่า วรรณกรรมชนิดนี้พยายามทำวัฒนธรรมให้เป็นของธรรมดาและบริสุทธิ์ โดยพยายามอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างมากที่สุดที่มนุษย์จะพึงทำได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นนักเขียนส่วนมากจึงไม่เคร่งครัดในแบบแผนที่ตายตัว เพราะถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอหากที่ไม่ คือเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมและตามความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะความต้องการของนักประพันธ์ ดังนั้นจึงยกเลิกหรือไม่ยอมเดินตามรูปแบบของวรรณกรรมคลาสสิกอีกต่อไป แต่กลับไปเน้นความเป็นปัจเจกชน ความเสมอภาค และเสรีภาพส่วนบุคคล และเข้าสัมผัสกับชีวิตของสามัญชนยิ่งขึ้น โดยมีลักษณะทั้งในแนวทางลบแบบจินตนาการสร้างสรรค์ และจินตนาการกลบเกลื่อนวิถีชีวิตที่แท้จริง แต่ก็ปลุกจิตสำนึกของคนให้คัดค้านการปิดบังความเป็นจริงทั้งหมด

แม้ว่าวรรณกรรมแบบจิตนิยมจะสามารถทำให้เกิดวรรณกรรมแนวอื่น ๆ ในเวลาต่อมา และถึงจะยึดถือเสรีภาพเพียงใด ก็เข้าใกล้ธรรมชาติเกินไปจนประสบกับความล้มเหลวในการสร้างสรรค์วรรณกรรม เพราะได้เริ่มจากความเป็นจริงทางภววิสัย แต่เริ่มอุดมการณ์ทางอัตวิสัยพร้อมกับเอาอุดมการณ์นั้นเข้าขัดขวางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยพยายามบิดเบือนความจริงแม้ว่าจะไม่ปิดบังความจริงแห่งชีวิต และแม้ว่าจะชอบความเปลี่ยนแปลงแต่ก็เกลียดการต่อสู้ จึงมีลักษณะถอยหลังเข้าคลอง (Passive or regressive) ส่วนลักษณะก้าวหน้า (active or progressive) ก็เป็นเพียงแต่แสดงความเกลียดชังสภาวะที่เป็นอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็ชอบเพื่อฝันถึงอนาคตรูปอย่างไว้

ความเป็นจริง เป็นความฝันที่เริ่มจากความเพ้อฝัน และกลับสู่ความเพ้อฝันอันไร้สาระ จนเข้าไม่ถึง
สัจจะ

ประเภทที่สาม วรรณกรรมแบบธรรมชาตินิยม (naturalism) เป็นวรรณกรรมที่เน้น
ผลของการกระทบจากความจริงเท่านั้น คือ มักสนใจชีวิตความเป็นอยู่และภาษาของสามัญชนอย่าง
กว้างขวาง ส่วนมากเป็นชีวิตของคนยากจน กรรมกรและชาวนาที่ชวนเศร้าใจทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่
โศกนาฏกรรมเพราะเนื้อแท้ความจริงเป็นเรื่องของความทุกข์ยาก การทนทุกข์ทรมาน และความ
วิปริตทางใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า นักเขียนกลุ่มนี้จะคิดแผนเหตุการณ์ทุกอย่างออกมาโดยไม่จำกัดว่า
เป็นเรื่องอะไร และเป้าหมายของการประพันธ์ก็อยู่ที่การตีแผ่ความจริงทั้งด้านที่ดิ่งงามและด้าน
อัปลักข์ของชีวิต จึงเสมือนการจำลองเหตุการณ์ลงบนกระดาษเฉยๆ ไม่มีการเคลื่อนไหวใดๆ
ทั้งสิ้น

ประเภทที่สี่ วรรณกรรมแบบสัจนิยม (realism) เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะการ
เขียนในเชิงสมจริงทั้งหมด การดำเนินเรื่องมักจะเรียบง่ายเข้าใจได้ทันที โดยถือรูปแบบทางภววิสัย
เป็นหลัก เนื่องจากวรรณกรรมแนวนี้เกิดขึ้นมาในยุคทุนนิยม ซึ่งเป็นสังคมที่มีการเอารัดเอาเปรียบ
กันอย่างมากที่สุด วรรณกรรมแบบนี้จึงสะท้อนถ่ายทอดความเป็นจริงในลักษณะเหมือนจริง ไม่มี
การปรุงแต่ง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความไม่เป็นธรรมในสังคมทุนนิยม จึงไม่มีการให้อารมณ์
ความรู้สึก หรือใฝ่ฝันถึงอุดมการณ์ใดๆ ในอนาคต และไม่มีท่าทีมองเห็นอนาคตของสังคมใหม่
เนื้อหาสาระจึงมีลักษณะเป็นความคิดเห็นเฉพาะนักเขียน แต่ก็มีความเป็นกลางในการบรรยายสิ่งที่
เป็นจริงในสังคม ดังนั้น นักเขียนในแนวนี้จึงไม่ประสบผลในการสร้างสรรค์เช่นเดียวกับแนว
ธรรมชาตินิยม เพราะหมกมุ่นอยู่กับภววิสัยจนเกินไป โดยไม่ยอมวินิจฉัยทางอัตวิสัยบ้าง งาน
ประพันธ์จึงเป็นเพียงบันทึกเหตุการณ์ แม้จะเปิดโปงข้อเท็จจริง แต่ก็ไม่อาจเห็นแนวทางอนาคตของ
ข้อเท็จจริงนั้นได้ นักประพันธ์บางคนยังเตลิดออกจากความเป็นจริง หันเข้าหาการเขียนแบบ
ธรรมชาติ อันเป็นแนวทางธรรมชาตินิยม จึงไม่ต่างอะไรกับการถ่ายรูปลักษณะเหมือนจริงแต่ไม่มี
ชีวิต

ประเภทที่ห้า วรรณกรรม แบบสัจนิยมใหม่ (Neo-realism) จากจุดอ่อนของการ
มองภววิสัยอย่างที่เป็นอย่างที่เป็นอย่าง และค่อนข้างหยุดนิ่ง ทำให้เกิดกระแสความคิดใหม่ของวรรณกรรม
ขึ้นมาแทนที่ เป็นการมองที่มาของภววิสัย และที่ไปของสิ่งเหล่านี้ควบคู่กันไป ไม่มองแบบหยุด
นิ่ง จึงเริ่มพัฒนาแนวทางสังคมในอนาคตอย่างมรดกอุดมการณ์ และเชื่อมั่นเป็นการประสานความเป็น
เอกภาพระหว่างอัตวิสัย (อุดมการณ์) และภววิสัย (ความเป็นจริง) หรือความเป็นเอกภาพระหว่าง
ความต้องการทางอัตวิสัย และทิศทางของความเป็นจริงทางภววิสัย โดยต้องยอมรับสภาพที่เป็นจริง
มองเห็นที่ไปที่ไปของสิ่งทั้งปวง รวมทั้งมองเห็นบทบาทของสิ่งที่กำลังเกิดใหม่ และชัยชนะของสิ่ง

ใหม่ นักเขียนในแนวนี้อาจเป็นตัวแทนของสิ่งที่เกิดใหม่ หรือกำลังเกิดใหม่เหล่านี้ด้วย การพัฒนา
วรรณกรรมสังคมนิยมใหม่ ในแต่ละภาพของแต่ละประเทศย่อมไม่เหมือนกัน อันสืบเนื่องมาแต่มี
ปัญหาอุปสรรคที่แตกต่างกัน ฉะนั้นจึงมีวรรณกรรมแบบสังคมนิยมใหม่หลายชั้น เป็นต้นว่า
วรรณกรรมแบบสังคมนิยมต่อต้านจักรวรรดินิยม (anti-imperialist realism) และวรรณกรรมแบบ
สังคมนิยมสังคมนิยม (socialist realism)

สุวิมล อิศระธนาชัยกุล (2546: 13) ได้อธิบายความคิดของ ตรีศิลป์ บุญขจร ที่ได้
กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมนิยมใน 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคมนิยม การสะท้อนสังคมนิยมของวรรณกรรม
มิใช่เป็นการสะท้อนอย่างบังเอิญเหตุการณ์ทำนองเอกสารประวัติศาสตร์ แต่เป็นภาพสะท้อน
ประสบการณ์ของผู้เขียน และเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคมนิยม วรรณกรรมจึงมีความเป็นจริงทาง
สังคมนิยมแทรกอยู่ วรรณกรรมอาจสะท้อนสังคมนิยม ทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ด้านรูปธรรม
หมายถึง เหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคมนิยม ส่วนด้านนามธรรมหมายถึง ค่านิยม ชีวิตจิตใจของคน
ในสังคมนิยม

ลักษณะที่สอง สังคมนิยมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม หรือคือนักเขียน นักเขียนอยู่ใน
สังคมนิยมได้รับอิทธิพลจากสังคมนิยม ทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ศาสนา ปรัชญา และ
การเมือง สภาพการณ์ของปัจจัยเหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งกำหนด โลกทัศน์ และชีวิตทัศน์ของเขา การ
พิจารณาอิทธิพลของสังคมนิยมต่อนักเขียน ควรให้ความสนใจว่านักเขียนได้รับอิทธิพลจากสังคมนิยม
อย่างไร และเขามีท่าทีสนองตอบต่ออิทธิพลเหล่านั้นอย่างไร

ลักษณะที่สาม วรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคมนิยม นักเขียนที่ยิ่งใหญ่
นอกจากจะเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการสร้างวรรณกรรมให้มีชีวิตโน้มน้าวจิตใจผู้อ่านแล้ว ยังเป็นผู้มี
ทัศนะกว้างไกลกว่าคนธรรมดา ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเขามีความเข้าใจ และเข้าถึงสภาพของ
มนุษย์และสังคมนิยมได้มากกว่าคนทั่วไป ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่จึงเป็นอมตะ เพราะไม่เพียงแต่
เสนอภาพปัจจุบันอย่างถึงแก่นของความจริงเท่านั้น แต่ยังคงคาดคะเนอนาคตได้อีกด้วย

การศึกษาความคิดทางการเมืองในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดผู้นำ โดย
ศึกษาจากผลงานที่ถือว่าเป็นวรรณกรรมระดับโลก คือ บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ซึ่ง
วรรณกรรมเรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่ทางการเมือง เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ ผู้นำ
ดังนั้นในการตีความจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับวรรณกรรมการเมือง
พอสมควร วรรณกรรมการเมืองอาจกล่าวได้ว่า เป็นผลงานทางความคิด ความกดดันทางการเมืองที่
ผู้เขียนวรรณกรรมประสบอยู่ และประทุออกมาเป็นวรรณกรรมการเมือง (ประทุมพร วัชรเสถียร
2515: 113)

2.2 แนวทางการศึกษาความคิดทางการเมือง

การตีความเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเรียนการศึกษาวិชาปรัชญาการเมืองเป็นอย่างดี เพราะมันเป็นวิธีการเดียวที่สามารถจะเข้าใจแนวความคิดของนักปรัชญาในอดีตได้ ไม่ว่าจะการศึกษาปรัชญานั้นจะศึกษาด้วยแนวทางวิธีการใดก็ตาม ก็ไม่สามารถจะตีความได้ เราไม่สามารถที่จะคิดต่อนักคิดหรือนักปรัชญาท่านนั้นได้ว่า ในขณะที่ท่านคิดอะไร และคิดอย่างไร มีวัตถุประสงค์อย่างไรในการคิดเช่นนั้น การจะรู้ได้ก็มีทางเดียวคือ เราต้องศึกษาจากตัวบทหรืองานเขียนของนักปรัชญาท่านนั้น แล้วนำมาวิเคราะห์ว่า งานเขียนนั้นเขียนเพื่อต้องการให้ผู้อ่านทราบอะไร ผู้เขียนคิดอะไรและมีวัตถุประสงค์อย่างไร ปัญหาที่เกิดขึ้นมาอีกว่าผู้ที่ศึกษาตีความนั้นมีความรู้เพียงใดที่จะตีความนั้นเป็นการตีความเพื่อเป็นการศึกษาในแนวทางใดและมุ่งวัตถุประสงค์อะไร ดังนั้นก่อนที่จะกล่าวถึงหลักการและแนวทางในการตีความ จึงควรทราบก่อนว่า แนวทางการศึกษาปรัชญาการเมืองนั้นมีแนวทางศึกษาอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นกรอบของการตีความที่จะเลือกใช้ต่อไป

ไชยันต์ ไชยพร (2536: 1-7) ได้อธิบายการศึกษาแนวความคิดทางการเมืองไว้ว่า แบ่งออกเป็น 3 แนวทางด้วยกัน คือ

1. การศึกษาในแนวทางที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought)
 2. การศึกษาในแนวทางที่เรียกว่า ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy)
 3. การศึกษาในแนวทางที่เรียกว่า การพิจารณาทฤษฎีการเมือง (Political Theory)
- ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้เพียง 2 แนวทาง คือ การศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง และ แนวทางปรัชญาการเมือง เท่านั้น

1. การศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought) การศึกษาในแนวทางนี้มีความเชื่อหรือปรัชญาพื้นฐานความเชื่อว่า คนเรานั้นมิได้นึกคิดอะไรขึ้นมาลอย ๆ ความคิดของคนเกิดขึ้นได้จากการตอบสนองอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา ความคิดทางการเมืองก็เช่นกัน เกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อนักคิดคนนั้น ฉะนั้นเราจะเข้าใจความคิดของนักคิดคนหนึ่งได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เราก็ต้องเข้าใจสิ่งแวดล้อมของเขาเป็นสำคัญ สิ่งแวดล้อมที่ว่ามันได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรานับตั้งแต่ สภาพอากาศ ภูมิประเทศ การเลี้ยงดู สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลในการกำหนดความคิดความอ่านของนักคิดทั้งสิ้น

การศึกษาในแนวนี้มีรากศัพท์ทางวิชาการเฉพาะที่ใช้เรียกสิ่งแวดล้อมดังกล่าวที่มีอิทธิพลต่อความคิดของนักคิดที่ว่า "context" หรือในภาษาไทยได้รับบัญญัติศัพท์ไว้ว่า "บริบท"

วรรณกรรมที่มีเนื้อหาความคิดทางการเมือง ลัทธิการเมืองเด่นชัด หรือมีโครงสร้างเรื่องเกี่ยวกับการต่อสู้ชิงอำนาจทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกรัฐ ถือว่าเป็นวรรณกรรมการเมืองโดยตรง และหากเนื้อหาในวรรณกรรมเน้นหนักไปในทางการใช้อำนาจทางการเมืองหรือได้เน้นให้เห็นถึงความยุติธรรมต่าง ๆ ความเสื่อมโทรมในสังคม การต่อสู้ทางชนชั้นในยุคต่างๆ หรือความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทางชนชั้นผู้ซื้อครีตทางสังคม (ผู้ปกครอง) กับชนชั้นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ (ผู้ถูกปกครอง) ก็อาจจัดว่าเป็นวรรณกรรมการเมืองได้เช่นกัน เพราะมีผลกระทบต่อการเมืองไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง ซึ่งผลกระทบหรืออิทธิพลดังกล่าวมิใช่มีแต่เฉพาะทางด้านดี ด้านไม่ดี ก็มีประกอบด้วยเช่นกัน จากลักษณะของวรรณกรรมการเมืองข้างต้น ไพรัตน์ เทศพานิช (2541: 20-21) ได้ศึกษาความคิดของ บุญเหลือ เทพสุวรรณ ที่ได้กล่าวไว้ว่าถ้าจำแนกประเภทของวรรณกรรมตามการสะท้อนผ่านภาพทางการเมืองแล้ว สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท

ประเภทแรก เป็นข้อเขียนที่แสดงทัศนะทางการเมืองโดยตรง เป็นต้นว่า แสดงถึงหลักการ ขบวนการ พัฒนาการ ขอบข่าย เนื้อหา ทฤษฎี ความคิด แนวความคิด กระบวนการอื่นๆ ในทางการเมืองอย่างตรงไปตรงมา ไม่ได้ใช้เทคนิคการประพันธ์เพื่อปลุกเร้าความคิดของผู้อ่าน แต่จะแสดงที่ตรงต่ออย่างตรง ๆ

ประเภทที่สอง เป็นวรรณกรรมการเมืองที่อาศัยบันเทิงคดี หรือกวีนิพนธ์เป็นพาหนะในการแสดงทัศนคติทางการเมือง ซึ่งก็ไม่สามารถสะท้อนทัศนะ ในการแสดงทัศนะทางการเมืองให้แน่ชัดดั่งดั่งเหมือนชนิดแรกได้ เพราะนวนิยายต้องกล่อมอารมณ์คนอ่าน ไม่ใช่ที่จะแสดงความคิดทางการเมืองของผู้เขียนแต่อย่างเดียว ดังนั้นวรรณกรรมการเมืองแบบบันเทิงคดีนี้แม้ว่าจะมีอิทธิพลทั้งทางการเมืองและสังคม แต่ต้องกินเวลานานกว่าคนอ่านทั้งหลายจะยอมรับและพร้อมที่จะปรับปรุงสังคมและการเมือง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแล้วบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก อาจจัดอยู่ในประเภทที่สอง เพราะใช้เทคนิคการประพันธ์ โดยอาศัยกระบวนการในการแสดงออกในลักษณะบันเทิงคดีเป็นสื่อถึงผู้อ่านซึ่งผู้ศึกษาจะอาศัยการตีความในความหมายของผู้นำทางการเมืองโดยผ่านกระบวนการทางด้านภาษา อารมณ์ความรู้สึก และเนื้อความเป็นหลัก เพื่อให้เข้าถึงรายละเอียดเชิงคุณค่าของเนื้อความที่สื่อออกมาและรักษารูปของวรรณกรรมไว้ ที่สำคัญจะยึดเป็นกรอบอันจะสามารถสะท้อนภาพของผู้นำทางการเมืองในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับผู้นำทางการเมืองในอดีตที่มีบริบทอันแตกต่างกันทั้งเงื่อนไขต่าง ๆ ตลอดจนฉันทิธิในการบริหาร การปกครอง หากแต่จุดมุ่งเน้นผู้ศึกษามุ่งที่จะศึกษาถึงปรัชญาที่ปรากฏภายใต้แนวคิดผู้นำทางการเมืองเป็นสำคัญ

บริบทที่นักวิชาการในแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ทางความคิดทางการเมืองให้ความสำคัญเป็นพิเศษเพื่อที่จะทำความเข้าใจความคิดของนักคิดคือ บริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) โดยจะเน้นที่สภาพหรือบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม บริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดคนหนึ่งนั้น มีขอบเขตที่กว้างขวางและครอบคลุมมาก การกล่าวถึงบริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดคนหนึ่งนั้น ย่อมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวเขาตั้งแต่เกิดจนตาย แต่กระนั้นก็ไม่ใช่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่จะมีอิทธิพลหรือมีความสำคัญเท่าเทียมกันหมดต่อการกำเนิดความคิดของนักคิดบางเหตุการณ์แม้ว่าจะเกิดขึ้นและเป็นสิ่งแวดล้อมอันหนึ่งของนักคิด แต่มันอาจจะไม่มี ความสำคัญที่ทำให้ นักคิดคิดอะไรขึ้นมาได้ เหตุการณ์บางเหตุการณ์มีอิทธิพล และผลกระทบที่สำคัญรุนแรงถึงกับเปลี่ยนแปลงความคิดของคน ๆ หนึ่งได้ อย่างสิ้นเชิง ฉะนั้น แม้ว่าบริบททางประวัติศาสตร์จะมีขอบเขตกว้างขวางมากอย่างที่กล่าวไปแล้วก็ตาม แต่ในการศึกษาพิจารณา เราจะ ไม่ศึกษารายละเอียดทุกอย่างที่เกิดขึ้นของนักคิด แต่เราจะพยายามพิจารณาถึงสิ่งสำคัญ ๆ ในบริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดที่น่าจะมีอิทธิพลต่อความคิดของเขา

การศึกษาหรือวิเคราะห์ความคิดของนักคิด โดยมีบริบทหรือประวัติศาสตร์ของนักคิดเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายความคิดของนักคิดแต่ละคนนี้ เราเรียกว่า การวิเคราะห์เชิงบริบท (Contextual analysis) อันถือเป็นหัวใจของแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง นอกจากบริบทแล้ว หากไม่มีข้อเขียนหรืองานเขียนแล้ว เราไม่สามารถเข้าใจความคิดของนักคิดได้ อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน ข้อเขียนหรืองานเขียนของนักคิดเราเรียกว่า ตัวบท (text) ดังนั้นในการศึกษาหรือวิเคราะห์หรือตีความความคิดของนักคิดท่านหนึ่ง เราจะสนใจศึกษาตีความเฉพาะ ข้อเขียนหรือตัวบทอย่างเดียวนั้นไม่ได้ และก็จะสนใจเพียงแค่บริบทอย่างเดียวก็น่าจะไม่ได้เช่นกัน จึง ต้องทำความเข้าใจทั้งบริบทและตัวบทควบคู่กันไป

ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาในลักษณะนี้ทำให้ทราบว่า นักคิดในอดีตนั้นคิดอะไร ประโยชน์ที่ได้เป็นประโยชน์ทางวิชาการล้วน ๆ แต่เราไม่สามารถนำแนวความคิดนั้นมาใช้ แก้ปัญหาอะไรกับปัญหาในปัจจุบันได้ เนื่องจากแนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดที่เหมาะสมกับ สภาพเหตุการณ์และบริบทขณะนั้น แต่การมองย้อนไปในอดีตและเข้าใจถึงแนวความคิดในอดีต บางส่วนสามารถนำมาใช้ในปัจจุบันได้ด้วยแล้ว ก็ถือว่าการศึกษาในแนวทางนี้เป็นกำไรอย่างยิ่ง

2. การศึกษาในแนวทางปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) การศึกษาในแนวทางนี้ต้องทำความรู้จักกับคำว่า “philosophy” ที่แปลว่า ปรัชญา เสียก่อนคำนี้เป็นคำกรีกโบราณ เป็นการสนธิ ระหว่าง คำว่า phi lied กับคำว่า Sophia คำว่า phi lien แปลว่าความรัก มิตรภาพ ส่วนคำว่า Sophia หมายถึง ปัญญา ความรู้ ฉะนั้น เมื่อนำมารวมกันจึงหมายถึง ความรักในความรู้ ส่วนคำว่า political ก็มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกเช่นกัน คือ politicos มีความสัมพันธ์กับคำ

ว่า polis นักวิชาการส่วนใหญ่จึงอนุโลมให้ใช้ความหมาย polis ซึ่งหมายถึง รัฐ นคร อาณาจักร หรือ บ้านเมือง สำหรับชาวกรีกโบราณ คำว่า political เป็นคำที่ใช้สื่อความหมายในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ polis ซึ่งหมายถึงความหมายร่วมกัน หรืออะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับทุก ๆ คน เมื่อรวมความจากข้างต้นแล้ว เราจะได้ว่า political philosophy ก็มีความหมายว่า ความรักความรู้ที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของ polis หรือความรักในความรู้ในเรื่องกิจกรรมหรือการกระทำในส่วนรวม

เนื่องจากความรู้ที่กล่าวไปแล้วข้างต้นมาจากรากศัพท์คำว่า Sophia ซึ่ง ความรู้ในที่นี้หมายถึง ภูมิปัญญาอันรวมไปถึงทักษะที่จะทำให้เรามีวิจรรณญาณและการตัดสินใจที่ดีในเรื่องกิจกรรมหรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวม เป็นความรู้ในการออกกฎระเบียบกฎหมายหรือ แม้แต่ กฎศีลธรรมที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เรื่อยตามยุคสมัยแต่เป็นความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลงแม้ว่าสถานการณ์ หรือกฎระเบียบอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยตามยุคสมัยแต่เป็นความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามการศึกษาแนวทางนี้เชื่อว่า การกระทำหรือการงดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีเหมือนมิได้หมายความว่าสองคนที่คิดนั้นจะต้องมีเจตนาหรือมีความต้องการที่เหมือนกัน และเช่นเดียวกัน การกระทำหรือการงดเว้นการกระทำที่แตกต่างกันมิได้หมายความว่า จะต้องมาจากเหตุผลและวิธีคิดที่แตกต่างกันด้วย ด้วยเหตุนี้เอง การศึกษาในแนวทางนี้จึงเชื่อว่าภูมิปัญญาความรู้ที่กล่าวมานั้นเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่อาจทำให้เกิดการกระทำที่แตกต่างกัน รวมถึงอาจจะทำให้เกิดกฎหมายที่แตกต่างกัน และถ้าหากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นว่าจุดมุ่งหมาย หรือเจตนาที่มาจากเหตุผลวิธีคิดภายใต้ภูมิปัญญานี้ แม้ว่าการกระทำหรือกฎระเบียบกฎหมายจะแตกต่างกันแต่ที่จริงแล้วมันไม่ได้นำมาซึ่งความแตกต่างในจุดมุ่งหมาย และจุดมุ่งหมายที่ว่านี้คือ ความดี

การศึกษาในแนวทางนี้ เชื่อว่าปรัชญาหรือแนวคิดนั้นเกิดขึ้นจากอิทธิพลของบริบท เช่นเดียวกัน และบริบทที่ก่อให้เกิดปรัชญาการเมืองก็คือ บริบทภายใต้เงื่อนไขที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นปรารถนาสิ่งที่ดี และความดีย่อมนำมาซึ่งความสุขในการมีชีวิตของมนุษย์อย่างสมบูรณ์ และยังเชื่ออีกว่า บริบทดังกล่าวนี้ไม่ได้สูญหายไปไหน แต่เป็นเงื่อนไขที่ดำรงอยู่มาตลอด ดังนั้นเมื่อเงื่อนไขหรือสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ยังเป็นเช่นนี้ มันก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ปัญหาภายใต้บริบทดังกล่าวนี้จะยังคงเป็นปัญหาเดิม ๆ ที่ไม่เปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด และเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการคิดแก้ปัญหาดังกล่าว และการคิดแก้ปัญหาดังกล่าวคือ การแสวงหาหรือความรักในความรู้ในกิจกรรมหรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวม หรือ องค์ความรู้ที่เรียกว่า ปรัชญาการเมืองนั่นเอง นั่นหมายความว่า เมื่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม เราก็ยังมีคำถามที่ไม่เปลี่ยนแปลงและพยายามหาคำตอบอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกันความดีคืออะไร? ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร? ความยุติธรรมที่แท้จริงเป็นอย่างไร? เช่นนี้ เป็นต้น ไม่ว่าจะนานเพียงใดก็แล้วแต่ แนวการศึกษา

ก็เชื่อว่า ปัญหาเหล่านี้ก็ยังคงเป็นคำถามอยู่ตลอดไป และก็เชื่ออีกว่า ปัญหาเหล่านี้จะต้องมีคำตอบที่ไม่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นเดียวกัน เป็นคำตอบที่อยู่ในลักษณะที่เป็นสัจธรรม ซึ่งหมายความว่า มีภูมิปัญญาที่แท้จริงที่จะใช้ตอบปัญหาต่าง ๆ ได้

ในทุกยุคทุกสมัย ปรัชญาการเมืองเชื่อว่า มีนักคิดบางคนเป็นนักคิดที่อัจฉริยะยิ่งใหญ่ ที่ได้ค้นพบภูมิปัญญาที่แท้จริงที่ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้กาลเวลา นั่นคือความคิดของเขาอยู่เหนือบริบทและประวัติศาสตร์จากความเชื่อนี้ทำให้เรามองได้ว่า แนวการศึกษาปรัชญาการเมืองนี้มีฐานความคิดในเรื่องที่ว่า สรรพสิ่งใน โลกนี้มีแก่นสัจจะธรรมความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลงถึงแม้ว่าสิ่งแวดล้อมหรือสังคมจะเปลี่ยนแปลงตามยุคของประวัติศาสตร์อย่างไรก็ตามแต่แก่นแท้ของมันจะไม่เปลี่ยน ซึ่งข้อมความหมายเลยไปว่า ถึงแม้วิถีชีวิตของมนุษย์จะเปลี่ยนไป แต่มีบางอย่างในตัวมนุษย์ที่ไม่เปลี่ยนบางอย่างในตัวมนุษย์ที่ไม่เปลี่ยนนี้เองทำให้ความเป็นไปของมนุษย์และโลกก็ไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าเปลี่ยนก็เปลี่ยนเฉพาะเปลือกนอกเท่านั้น ปรัชญาการเมืองเห็นว่า ถ้าเราเข้าใจมนุษย์อย่างถ่องแท้ เราจะต้องไม่ไปศึกษาเฉพาะเปลือกที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเท่านั้น แต่เราจะต้องเข้าไปถึงแก่นแท้ของมัน

แนวทางการศึกษานี้เชื่อว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ นั้นดำรงอยู่ได้โดยมีคุณลักษณะสองอย่างคือ มีส่วนที่เปลี่ยนแปลงและส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลงและเป็นแก่นแท้ นั้น เรามักเรียกว่าธรรมชาติ ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติถือเป็นแนวคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาแนวปรัชญาการเมือง ปรัชญาการเมืองเห็นว่า การที่จะได้องค์ภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจกรรม หรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวมหรือนัยหนึ่งก็คือ ภูมิปัญญาความรู้ทางการเมืองได้นั้น จะต้องค้นหาคำตอบเกี่ยวกับธรรมชาติการเมือง และธรรมชาติของมนุษย์ และแน่นอนที่สุดจะเป็นการค้นหาธรรมชาติการเมืองที่ดีที่สุด และธรรมชาติของมนุษย์ที่ดีที่สุด เพื่อที่จะเป็นแนวทางคำตอบแก่ปัญหาของการเมือง สังคม และมนุษย์ และเพื่อตอบคำถามและแก้ปัญหาที่เป็นปัญหาโดยตลอดไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ที่ไหนในโลก ที่มีความสนใจและจริงจังในการค้นหาคำตอบดังกล่าว และต้องพยายามหาทางออกให้แก่ตัวเอง สังคมของตัวเอง หรือรัฐของตนเอง แต่ละคนแต่ละที่ อาจจะมีการแตกต่างกัน รูปแบบของการแก้ปัญหาจะต้องต่างกันแต่กระนั้นก็มาจากภูมิปัญญาความรู้ที่เป็นตัวชี้แนะเดียวกัน

ปรัชญาการเมืองเป็นการศึกษาอดีตหรือปัจจุบันเพื่อปัจจุบันและอนาคตในการศึกษาปรัชญาการเมือง ไม่ได้มุ่งที่จะยกเอาคำตอบของนักคิดในอดีตมาแก้ปัญหาหรือหาทางออกในปัจจุบัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาในนี้ไม่ยอมรับการคิดและแนวการศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง แต่ปรัชญาการเมืองเชื่ออย่างแน่นอนว่าการแก้ปัญหาของเราในปัจจุบันจะแก้ได้ค้ำจากความคิดของเราในปัจจุบันเท่านั้น เพียงแต่การค้นหาคำตอบนั้น ความเข้าใจอย่างถ่อง

แต่ในหลักความคิดของนักคิดในสมัยโบราณ โดยเฉพาะยุคคลาสสิกเป็นจุดเริ่มต้นหรือบันได
 พื้นฐานที่ขาดไม่ได้เลยอันเป็นความรู้ภูมิฐานที่จะชี้นำหรือเป็นกรอบความคิดของแนวความคิดนี้
 การศึกษาปรัชญาการเมืองจะไม่เน้น บริบท เท่ากับ ตัวบท เพื่อชี้ว่าตัวบทที่นักคิด
 ได้เขียนมานั้นพอเพียงแล้วที่จะค้นหาภูมิปัญญาความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลงการสนใจอยู่เฉพาะแต่ตัว
 บทนี้จึงทำให้แนวการศึกษานี้ถูกโจมตีจากแนวการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองว่า การตีความตัว
 บทเพียงอย่างเดียวโดยไม่สนใจบริบทนั้น ไม่อาจจะตีความได้อย่างถูกต้องได้ แต่การศึกษาแนวนี้แม้
 จะเน้นที่ตัวบทแต่ก็ไม่ใช่ว่าจะสบายนัก เพราะผู้ศึกษาจะต้องมีความมุ่งมั่นเพื่อที่จะค้นหาภูมิปัญญา
 สัจจะธรรม สำหรับตัวเอง ทำให้ต้องมีความจริงจังกับตัวบทและมีความจริงจังกับตัวเองอย่างมาก
 ต้องใช้วิจารณญาณของตัวเองเข้าตรวจสอบความคิดที่อยู่ในตัวบท ต้องตั้งคำถามที่สงสัยกับ
 ข้อเสนอของตัวบท จะต้องนำความคิดที่นักคิดเสนอนั้นมาตรวจสอบในสถานการณ์ปัจจุบัน
 การศึกษาในแนวทางนี้จึงทำให้ผู้ศึกษาทราบจุดอ่อนจุดแข็ง ความมีเหตุผลและไม่มีเหตุผล ความ
 สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องในความคิดของนักคิดได้อย่างดี ซึ่งแตกต่างจากแนวการศึกษา
 ประวัติศาสตร์การเมืองที่ผู้ศึกษาจะไม่อ้างว่า สิ่งที่เขาได้เป็นความคิดของเขาเพราะเขาเชื่อว่าเป็น
 ความคิดของนักคิดคนนั้น แต่แนวทางการศึกษาปรัชญาการเมืองก็ทำให้คนมีปัญญาที่เป็นตัวเอง
 มากกว่าสิ่งใด ในขณะที่การศึกษาแนวประวัติศาสตร์การเมืองคอยศึกษาแต่เปลือกนอกของความรู้ที่
 เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและเพื่อตอบสนองความอยากรู้ทางวิชาการเพียงเท่านั้น

2.2.1 ระดับของบริบท

ดังที่ได้กล่าวแล้ว การตีความมีแนวทางการตีความอยู่อย่างหลากหลาย ซึ่ง
 แต่ละแนวทางการตีความนั้นมีการคำนึงถึงอำนาจของบริบทในลักษณะต่าง ๆ กันตามแต่ละ
 แนวทาง แต่จากลักษณะความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะหลุดจากอำนาจของบริบทได้
 มนุษย์ก็เช่นเดียวกันที่ไม่สามารถจะหลุดจากอำนาจของบริบทได้อย่างแท้จริง อย่างน้อยที่สุดก็คือ
 บริบทของตัวผู้ศึกษา หรือตัวผู้ตีความ (individual context) เพียงแต่ว่าผู้ศึกษาจะตระหนัก หรือ
 คำนึงถึงอำนาจของบริบทนั้นหรือไม่ ดังนั้น การตีความไม่ว่าจะเป็นในแนวทางการตีความใน
 ลักษณะใดไม่สามารถที่จะกล่าวได้อย่างชัดเจนถึงการหลุดจากอำนาจของบริบทอย่างแท้จริง ซึ่ง
 ความสำคัญของ “บริบท” ในการที่จะส่งผลต่อการตีความนั้น ขึ้นอยู่กับว่า ผู้ตีความได้ใช้แนวทาง
 ใดในการตีความ ซึ่งหมายถึง ผู้ตีความเป็นผู้กำหนดถึงความสำคัญของอำนาจของบริบทต่อการ
 ตีความนั้น โดยผ่านแนววิธีการตีความที่ผู้ตีความได้ใช้นั่นเอง ซึ่งการกำหนดแนววิธีการตีความนี้จะ
 ส่งผลถึงการกำหนด “ระดับของบริบท” ซึ่งรวมถึงขอบเขตพรมแดนของบริบทของการศึกษา
 ตีความด้วย

“ระดับของบริบท” หรือ “พรมแดนของบริบท” นี้ เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดหรือเลือกสรรวางขอบเขตการศึกษาตีความ ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละแนวทางที่ผู้ตีความเลือกในการศึกษาตีความ ว่ามีแนวทางในการพิจารณาตีความที่พิจารณาให้ความสำคัญกับ “บริบท” ในลักษณะใด โดยในการแบ่งระดับของบริบทนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ ได้แก่

1. Micro context คือ บริบทในระดับที่ย่อยที่สุด หมายถึง การพิจารณาบริบทในด้านการใช้ภาษาคำต่าง ๆ รวมถึงบริบทส่วนตัวของตัวบุคคลผู้เขียนด้วย (personal context) บุคคลแต่ละคนนั้นถือว่ามีปัจเจกภาพที่ถ่ายทอดมาในวิธีการใช้รักษาของเขาด้วย แต่ละคนมีรูปแบบ (style) การเขียนที่แตกต่างกัน ซึ่งจำเป็นต้องใช้เทคนิคพิเศษในการศึกษา บริบทของภาษาเป็นสิ่งจำเป็นในการตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นของผู้เขียนคนใดคนหนึ่ง และใช้ในการที่จะเข้าใจประโยคที่สำคัญ ๆ หรือบทที่สำคัญ ๆ ภายใต้อารมณ์ของงานเขียนทั้งหมดของผู้เขียนแต่ละคน ซึ่งบริบทในระดับนี้ถ้าจะพิจารณากันจริง ๆ สามารถไล่ลงไปถึงบริบทของตัวบุคคลในเรื่องของอวัยวะร่างกายในระดับเซลล์ ระบบประสาทที่แต่ละคนมีแตกต่างกัน และการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อันก่อให้เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมและความคิดที่แตกต่างกัน โดยความสำคัญของบริบทในระดับนี้ที่ไม่สามารถที่จะปฏิเสธหรือมองข้ามจะอยู่ที่การศึกษางานของใครก็ตาม ความตั้งใจ (intention) ของผู้บันทึกข้อมูลหรือนักเขียนเป็นสิ่งสำคัญ มิฉะนั้นความเข้าใจหรือการตีความอาจจะคลาดเคลื่อนก็ได้ โดยเฉพาะการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิด เพราะนักคิดทุกคนไม่ได้จะมีเพียงลักษณะของความสนใจที่ต่างกัน แต่มีลักษณะเฉพาะของการใช้ศัพท์ สำนวน และความสัมพันธ์ของคำต่าง ๆ เช่น ลักษณะของการเขียนของเพลโตตามลักษณะการสนทนาของโสกราตีสที่เป็นลักษณะของการกล่าวที่น้อยกว่าความจริง , การหลบความหมายโดยกล่าวตรงข้าม (irony) ซึ่งเป็นเทคนิคในการเขียนที่สำคัญที่ถือได้ว่า จะเข้าใจได้ก็โดยพิจารณาภายใต้อารมณ์ของวิธีการ (style) หรือจุดมุ่งหมาย (intention) ของนักเขียน นักคิดท่านนั้นๆ

2. Correlative Context คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลหรืองานที่เราต้องการศึกษา เช่น การศึกษาแนวคิดในยุคเอเธนส์ เราได้อาศัยข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ได้จากผลงานของโสกราตีส ,เพลโต , อริสโตเติล , ซึ่งเป็นนักคิดในบริบทนั้น ถือว่าเป็น correlative context ที่เกี่ยวข้องกับบริบทจริง คือ การศึกษาแนวความคิดในนครรัฐเอเธนส์ หรือ การศึกษางานของท่านพุทธทาสภิกขุ Correlative Context ก็คือ งานของนักวิชาการที่ทำการศึกษา ซึ่งหมายถึง เมื่อมีการตีความงานชิ้นนั้นย่อมอยู่ภายใต้อารมณ์ของมันเอง (การศึกษาในเรื่องแนวคิดในยุคเอเธนส์ เราก็ต้องคำนึงถึงบริบทของนักคิดในยุคนั้นด้วย) ด้วยเหตุนี้การศึกษางานตามแนวความคิดในบริบทระดับนี้จึงเป็นการตีความซ้อนการตีความหลายครั้งหลายครา เป็นการผสมผสานของบริบทในหลายยุคหลายสมัย

3. Macro context เป็นบริบทที่เกี่ยวกับเรื่องที่กว้างขวางครอบคลุม และมีลักษณะ impersonal ได้แก่ สภาพทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือ การถกเถียงระหว่างค่ายความคิด (school of thought) 30 เช่น การศึกษางานปรัชญา หรือประวัติศาสตร์ของเอเธนส์ เราก็จำเป็นต้องพิจารณาบริบททางสังคม เศรษฐกิจการเมืองของชีวิตคนกรีกโบราณ หรือ การศึกษาความคิดทางการเมืองของ จัง จ้าก รุสโซ่ ก็ต้องอาศัยการศึกษาบริบทของฝรั่งเศสในยุคนั้น เป็นต้น

4. Metacomtext บริบทดังกล่าวนี้จะเข้าใจได้เมื่อเราพิจารณาถึงวิธีการตั้งคำถามของนักคิดในอดีตหรือวิธีการมองปัญหาของผู้บันทึกประวัติศาสตร์ ตลอดจนแนวทางการแก้หรือตอบคำถามที่ได้ถูกตั้งขึ้นมา เช่น ลักษณะเฉพาะของการตั้งคำถาม-คำตอบของปรัชญากรีกหรือของคนกรีกโดยทั่วไป หรือ ลักษณะของจีน ของอินเดีย หรือเมื่อนำกรีก อินเดีย จีน มาเปรียบเทียบพบลักษณะร่วมก็จะเข้าอยู่ภายใต้ metacomtext บริบทดังกล่าวนี้จะครอบคลุมกว้างขวางกว่า macrocontext

5. Meta-metacontext หรือ the universal หมายถึง บริบทสากล ที่พยายามนำเอาบริบททั้งหมดที่ได้กล่าวไปข้างต้นเข้ามารวมกันขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจให้เห็นลักษณะความเป็นสากลทางความคิดของตัวบทหนึ่ง ๆ แต่บริบทในระดับนี้เป็นเพียงความใฝ่ฝันหรือภาพร่างของนักวิชาการต่างๆ เท่านั้น

ในการแบ่งบริบทเป็นห้าระดับดังที่ได้กล่าวไว้ในความเป็นจริงแล้ว บริบททั้งห้านี้ไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้เลย เพราะ โดยแท้จริงแล้ว บริบททั้งหลายขึ้นอยู่กับกันและกัน บริบทสากลประกอบด้วยบริบทย่อยๆ ในขณะที่บริบทที่ใหญ่กว่าก็มีอิทธิพลในการกำหนดบริบทที่เล็กกว่าเช่นเดียวกัน (เอกมนต์ พรชูเกียรติ 2543: 16-19)

สำหรับการศึกษาความคิดทางการเมืองด้านแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชน ของงานวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาแนวปรัชญาการเมืองหรือความคิดทางการเมือง ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติหรือศึกษาโดยการอ่านเนื้อหา วิเคราะห์ถึงตัวบทในวรรณกรรมของนักคิด นักเขียน ที่ได้เขียนไว้ การตีความจึงมีความสำคัญ

การตีความมีความหมายได้หลากหลาย และความหมายที่ปรากฏออกมาจากการตีความโดยวิธีต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นผลมาจากการที่ได้เข้าไปสัมผัสหรือมีส่วนร่วมในทางการเมืองในบริบทขณะที่ตีความ การตีความจึงอาจแสดงออกถึงความฝักใฝ่ เป็นกลางหรือมีอคติทางการเมือง ดังนั้นการที่จะเข้าถึงตัวบทอย่างแท้จริงจำเป็นที่จะต้องยึดหลักเกณฑ์ของหลักแห่งการตีความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความตามตัวบท แต่ในบางครั้งการตีความไม่จำเป็นที่จะต้องใช้กับตัวบทเสมอไป เพราะนักคิดอาจสร้างผลงานอ่านที่สื่อถึงความคิดก็ได้ ผลของการตีความนั้นสามารถที่จะมีส่วนเสริมกัน ขยายความซึ่งกันและกันหรือขัดแย้งกันได้ ผลของการตีความเพื่อให้ได้

ความหมายหรือความจริงที่ผู้เขียนตั้งใจไว้นั้น ในทางปฏิบัติอาจจะเป็นได้ที่ผู้ศึกษาตีความหมายที่ถูกต้อง แต่อาจจะไม่ตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริงของผู้เขียน ตามตัวบทที่พยายามสื่อถึงผู้อ่าน ทั้งนี้เพราะว่าผู้เขียนได้ซ่อนความหมายที่แท้จริง (Esoteric) หรือความมุ่งหมายที่แท้จริงของเขาไว้ในตัวบท หรือตั้งใจให้มีหลายความหมาย แต่มีเพียงความหมายเดียวที่ถูกต้องทั้งความหมายและความมุ่งหมายของผู้เขียน (ธงชัย ขำสุวรรณ 2239: 22)

หลักเกณฑ์การตีความที่ถูกต้องเหมาะสมจึงมีความสำคัญ การตีความโดยแท้จริงแล้ว เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ เพราะโดยธรรมชาติการตีความเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ในขณะที่เราเรียนรู้หรือรับรู้ ความรู้ทั้งหลายจึงเป็นผลมาจากการตีความขั้นตอนในการตีความจึงมีส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในความคิดของมนุษย์ที่พยายามจะแสวงหาความจริง ที่แฝงซ่อนอยู่ในตัวบทที่ทำการศึกษา(ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2528: 159-8) ในการค้นหาความมุ่งหมายตามความต้องการของนักคิดผู้นั้นให้ได้มากที่สุด ผู้ตีความจะต้องมีความเป็นอิสระ ปราศจากอคติในการศึกษาตีความ ผู้ตีความไม่อาจปฏิเสธอำนาจของบริบทรวมทั้งเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ เพราะอย่างน้อยที่สุดบริบทในระดับตัวบุคคล (individual context) ก็อาจมีผลต่อการตีความเพราะถือว่าบุคคลเป็นส่วนหนึ่ง ที่จะต้องได้รับอิทธิพลต่าง ๆ จากสังคมเมือง การให้ความสำคัญต่อบริบทอาจสามารถทำให้เข้าใจความหมายของตัวบทหรือความคิดที่แฝงอยู่ในตัวบทได้อย่างถูกต้อง ในระดับหนึ่ง โดยการนำเอาสรรพสิ่ง หรือเหตุการณ์นั้น ๆ มาวางลงในบริบทของมัน และศึกษาความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งหรือเหตุการณ์นั้น ๆ เปรียบเทียบกับสรรพสิ่งหรือเหตุการณ์อื่นในบริบทเดียวกัน นั้นหมายถึงการที่จะเข้าใจสรรพสิ่งต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เราจะต้องเข้าใจหรือพยายามทำความเข้าใจมัน ในบริบทของมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเราพยายามที่จะทำความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่น นอกเหนือจากวัฒนธรรมของเรา (ธงชัย ขำสุวรรณ 2239: 25)

2.3 การตีความ (interpretation)

การตีความมิได้ต่าง ๆ นานา ทั้งที่เป็นการขัดแย้งกันหรือที่เป็นการขยายความซึ่งกันและกัน และในแง่นี้แนวทางในการศึกษาหรือตีความปรัชญาการเมืองนั้นจึงมีอยู่อย่างไม่จำกัดแนวทางเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งที่ถูกกำหนดโดยตัวผู้ศึกษาเอง โดยขนบธรรมเนียมทางสังคมและภูมิปัญญาที่เราคุ้นเคย นอกจากนั้น โดยเหตุที่การตีความปรัชญาการเมืองที่กระทำกันอยู่ในปัจจุบัน มักจะเป็นความพยายามของผู้ตีความที่จะสื่อสารกับผู้อ่าน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ที่มีได้มีส่วนร่วม หรือเข้าไปมีประสบการณ์โดยตรงในทางการเมือง การแสดงออกซึ่งความฝักใฝ่ในทางการเมืองของผู้ตีความ จึงมักจะปรากฏออกมาในการตีความอีกด้วย

สมบัติ จันทรวงศ์ (2527: 31-33) ได้สรุปและกล่าวถึง แนวทางการตีความงานเขียนทางปรัชญาการเมืองที่สำคัญๆ มีอยู่ 6 วิธี ดังต่อไปนี้คือ

1. การวิเคราะห์ตัวบทอย่างละเอียด (Close textual analysis)

การศึกษาความคิดของปรัชญาเมธีที่ปรากฏออกมาในรูปของงานเขียน ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับความพยายามใด ๆ ที่จะเข้าใจความคิดของปรัชญาเมธีนั้น ๆ เสมอ การวิเคราะห์งานเขียนชิ้นสำคัญ ๆ ของปรัชญาเมธีนั้น อาจแยกวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายย่อยออกไปได้อีกดังต่อไปนี้ คือ

1.1 เพื่อหาความหมายที่ปรัชญาเมธีพยายามจะสื่อ โดยการพิจารณาจากคำจำกัดความและคำอธิบายของคำที่ปรัชญาเมธีเลือกใช้ในงานเขียนของตน

1.2 เพื่อพิจารณาส่วนของงานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งจากแง่ของงานเขียนชิ้นนั้น ๆ ทั้งหมด

1.3 เพื่อพิจารณางานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่ง จากแง่ของงานเขียนทั้งหมดในช่วงชีวิตของปรัชญาเมธีนั้น ๆ ว่ามีความต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร

1.4 เพื่อวิเคราะห์งานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่ง จากแง่ของแบบการประพันธ์และสไตล์การเขียนว่า มีความสำคัญอย่างไรหรือไม่กับการเสนอแนวคิดและวิธีการตีความที่ถูกต้อง

1.5 เพื่อการวิเคราะห์งานเขียนชิ้นใดชิ้นหนึ่งอย่างละเอียด เพื่อหาความหมายที่แท้จริงที่ปรัชญาเมธีประสงค์จะสื่อถึงผู้อ่าน

2. การแยกแยะระหว่างเจตนา (Intention) ของปรัชญาเมธีและผล (effect) อันเกิดจากการยอมรับความคิดนั้น ๆ

ในขณะที่แนวทางแรก เน้นการหาความหมายโดยดูจากความตั้งใจหรือเจตนาของตัวปรัชญาเมธีเป็นสำคัญ แนวทางที่สอง กลับให้ความสำคัญแก่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในการเมืองจากการตีความความคิดนั้น ๆ แล้วนำไปปฏิบัติจริง ๆ ผู้ที่ยึดตามแนวทางการตีความแบบนี้ถือว่า จริงอยู่ ความหมายหรือผลกระทบที่ตามมาทีหลังอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ปรัชญาเมธีนั้น ๆ คาดคะเนไว้ล่วงหน้าก็ได้ แต่ในเมื่อปรัชญาการเมืองนั้น ๆ ผ่านการตีความของผู้อ่าน และกลายเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ตามมา จึงต้องถือเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่จะต้องศึกษาค้นคว้า โดยไม่ต้องคำนึงว่านั่นเป็นส่วนหนึ่งของความตั้งใจเดิมของปรัชญาเมธีหรือไม่ นี่ย่อมหมายถึงการยอมรับว่า การตีความปรัชญาการเมืองมีผลกระทบต่อการเมืองในทางปฏิบัติ การตีความนั้น ๆ ก็ถูกกระทบโดยแนวปฏิบัติทางการเมืองอีกทีหนึ่ง

3. การศึกษาชีวประวัติของปรัชญาเมธี (Biographical approach)

แนวทางนี้มีข้อสมมติฐานสำคัญอยู่ที่ว่า ความคิดย่อมเกิดจากบุคคล เพราะฉะนั้นความรู้เกี่ยวกับชีวประวัติของบุคคลนั้น ๆ จะสามารถช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจหรือสามารถตีความปรัชญาการเมืองของบุคคลนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เราสามารถบอกได้ว่าเหตุการ์ณ

สำคัญอะไร ๆ ในชีวิตของปรัชญาเมธี ก่อให้เกิดความคิดอะไรขึ้นในช่วงชีวิตนั้น ๆ ของปรัชญาเมธี ตลอดจนสามารถบอกได้ว่า งานเขียนที่เขียนขึ้นไปในช่วงต่าง ๆ ของชีวิตของปรัชญาเมธีนั้น ๆ มีความสืบเนื่องกันอย่างไร เช่นการที่มาร์กซ์ ต้องทนทุกข์ทรมานด้วยโรคฝีขณะเขียน capital ทำให้เขามีความก้าวร้าวเป็นพิเศษกับนายทุนในงานเขียนชิ้นนั้น หรือโรคไตของรูสโซ้ทำให้ Social Contract มีความไม่ปะติดปะต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าปรัชญาเมธีนั้น ๆ เขียนอัตชีวประวัติของตนไว้ อัตชีวประวัติดังกล่าวก็จะถูกถือว่ามีค่าไม่ต่างอะไรจากงานเขียนด้านปรัชญาการเมืองไปเลย คือถือว่าตัวบุคคลและงานเขียนของเขาก็คือของอย่างเดียวกัน อันได้แก่ภาพสะท้อนบุคลิกของปรัชญาเมธีนั่นเอง

4. แนวทางจิตวิทยา (Psychological approach)

คือการนำเอาวิธีการทางจิตวิทยาและจิตวิเคราะห์มาใช้ศึกษาปรัชญาเมธี ในกรณีนี้ความคิดของปรัชญาเมธีเองที่ปรากฏออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของข้อมูลตามวิธีการนี้ ผู้ศึกษาจะพิจารณาชีวิตและกระบวนการผลิตผลงานทั้งหมดของตัวปรัชญาเมธีเพื่อนำมาสร้างให้เห็นขั้นตอนของการเกิดความคิดของปรัชญาเมธีเองไม่รู้ ในบางกรณีแนวทางการตีความแบบนี้จะถือเอาว่า ผลงานทางทฤษฎีของปรัชญาเมธีที่ปรากฏออกมา เป็นเพียงความพยายามของผู้เขียนที่จะต่อสู้กับปัญหาทางจิตวิทยาของผู้เขียนเอง และผลงานของผู้เขียนก็คือ “อาการ” ที่จะบอกให้ผู้ศึกษาได้ทราบ “การเจ็บป่วย” ทางจิตของผู้เขียน

5. แนวทางอุดมการณ์ (Ideological approach)

ผู้ใช้แนวทางปกคิจะเป็นผู้มีความสามารถเปิดเผยเกี่ยวกับท่าทีทางการเมืองของตนเองอยู่มากแนวทางนี้คือการนำเอาสูตรสำเร็จทางอุดมการณ์ที่มีอยู่ก่อนแล้วมาเป็นเครื่องมือในการอธิบายความคิดของปรัชญาเมธี เพราะฉะนั้น โทมัส มอร์ จึงถูกมองว่าเป็นตัวแทนกรรมาชีพในสมัยที่ชนชั้นนี้แทบจะยังไม่ได้เกิดขึ้นเลย เป็นต้น แต่อันตรายที่เด่นชัดที่สุดของแนวทางนี้อยู่ที่ว่าการประเมินค่าผลงานของปรัชญาเมธีโดยวิธีการนี้ จะมีกำเนิดมาจากแนวคิดและบทสรุปที่ถูกกำหนดอยู่ในความคิดของผู้ศึกษาอยู่ก่อนแล้ว “ข้อมูล” หรืองานเขียนของปรัชญาเมธี เป็นเพียงชิ้นส่วนที่จะต้องนำมาใส่ลงไว้ในสูตรสำเร็จทางอุดมการณ์เพื่อใช้อธิบายเท่านั้นเอง

6. แนวทางประวัติศาสตร์ (Historical approach)

แนวทางประวัติศาสตร์เป็นแนวทางที่พยายามที่จะให้ความสำคัญแก่กาลเวลาและสถานที่ในยุคสมัยที่แตกต่างกันออกไป ในการศึกษาตัวปรัชญาเมธีและผลงาน คือมากกว่าการศึกษาตัวบทเพียงอย่างเดียว สิ่งที่แนวทางนี้พยายามจะกระทำ ได้แก่การชี้ให้เห็นบริบท (context) แห่งความสลับซับซ้อนที่เหตุการณ์หรือความคิดหนึ่งใดจะต้องถูกเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่ต่างกันอย่างมากมวฯ จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวทางนี้ เป็นแนวทางที่มีความ

ทะเลทรายมากที่สุด เพราะเกือบจะไม่มีอะไรที่จะสามารถละเว้นการพิจารณาได้นับตั้งแต่ตัวบท (text) ชีวประวัติและตลอดจนสภาพทางวัฒนธรรม (ภาษาและวิธีการคิด) เศรษฐกิจสังคมสมัยที่มีการเขียนงานต่าง ๆ ขึ้น รวมถึงเหตุการณ์และแนวคิดที่อุบัติขึ้นก่อนสมัยนั้น ๆ ความพยายามที่จะสร้างความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ ที่ใกล้เคียงมากที่สุดกับความเป็นจริงในสมัยที่ปรัชญาเมธีเขียนงานของตน ไม่ว่าจะ เป็นภาษาที่ใช้ แนวคิด และตรรกศาสตร์ที่อาจแตกต่างออกไปจากยุคปัจจุบัน เพื่อที่จะได้ทราบว่าผู้คนในยุคอื่น ๆ มีความคิดเห็นในทางการเมืองอย่างไร คือเป้าหมายหลักของสำนักนี้

2.4 สรุป

ในการศึกษาหาความหมายที่แท้จริงของตัวบทในวรรณกรรม ผู้ตีความจะต้องใช้ความระมัดระวังจัดความรู้ หรือข้อสงสัยในวรรณกรรมที่มีอยู่เดิมออก และเริ่มต้นศึกษาใหม่โดยวางตัวเป็นกลาง ไม่มีอคติ (bias) สิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่ที่ว่าเราจะพยายามรับฟังในสิ่งที่ปรัชญาเมธีประสงค์จะสื่อถึงเรา เราจะต้องพยายามแสวงหาว่าอะไรคือ คำถามที่ปรัชญาเมธีพยายามจะตอบ ไม่ใช่บังคับให้เขาต้องตอบคำถามของเรา จริงอยู่แนวความคิดหรือวิธีการตีความที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาความคิดของนักคิด ซึ่งแตกต่างกันไปตามยุคสมัยผลการตีความอาจทำให้ได้ความหมายอย่างกว้างขวาง แต่ถ้าศึกษาตัวบทในวรรณกรรมอย่างละเอียดรอบคอบ และระมัดระวังอย่างดีที่สุดแล้ว ก็จะทำให้สามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่เป็นตัวบทอันเปิดเผย กับตัวบทที่ไม่เปิดเผยในวรรณกรรมชิ้นเดียวกันของนักคิด นักเขียน ทั้งนี้เพราะส่วนหนึ่งนักคิด นักเขียน จำเป็นต้องมีวิธีการเขียนออกมาในรูปปกปิด ที่เปิดโอกาสให้คนเพียงไม่กี่คนได้เข้าใจ โดยไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อความเชื่อของคนหมู่มาก ที่มีต่อความเป็นหลักของสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของสังคมนั้น ๆ (สมบัติ จันทรวงศ์ 2527: 26)

คำตอบที่เกิดขึ้น ได้จากการตีความตามตัวบทที่เป็นไปได้หลายแนวทาง กล่าวคือ ตัวบทที่ตีความนั้น ๆ สามารถตีความได้หลากหลายความหมาย ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่แตกต่างกันของผู้ที่ทำการตีความนั้น ในการศึกษาความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับแนวคิดผู้นำ เป็นการศึกษาวรรณกรรมในยุคปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนต้องการให้งานเขียนเผยแพร่ หรือเปิดเผยต้นฉบับ การตีความในที่นี้ต้องการค้นหาความหมายของวรรณกรรม ที่ให้ความคิดทางการเมืองในแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ และจะเป็นการง่ายที่จะตีความบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก โดยไม่ได้เริ่มต้นศึกษาจากกรอบใด ๆ แต่จะให้ความสำคัญกับความหมายของตัวบท (Text) ซึ่งเป็นส่วนที่ระบุความคิดของนักคิด นักเขียน ทั้งนี้เพราะกรอบต่าง ๆ ที่เรามีจะใช้โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม จะเป็นตัวกำหนดหรือชี้ความคิดของผู้ตีความให้อยู่ในกรอบหรือคล้อยตาม ดังนั้นในการศึกษารั้วนี้จึงใช้แนวทางการตีความตามตัวบทเป็นหลัก กล่าวคือ เน้นความสำคัญของตัวงาน แต่ไม่ได้ลด

ความสำคัญของบริบทออกทั้งหมด อีกทั้งผู้ศึกษายังได้ศึกษาวรรณกรรมที่มีผู้รจนาถึงพระมหาชนก ในมิติต่างๆ เช่น บทความเรื่อง ความเพียรของพระมหาชนก เรื่องพลังศักดิ์สิทธิ์แห่งพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกวรรณคดีระดับโลก เป็นต้น

และด้วยเป็นการศึกษาที่กล่าวถึงแนวคิดทางการเมือง โดยมุ่งเน้นไปที่แนวคิดผู้นำทางการเมืองซึ่งภายใต้วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนกนั้นอิงอยู่บนความเป็นประวัติศาสตร์ทางด้านศาสนาซึ่งมีตัวบทที่สำคัญอันสะท้อนออกมาและสื่อถึงความเป็นปรัชญาการเมือง ซึ่งในขณะเดียวกันก็มีบริบทอันเป็นเงื่อนไขตามธรรมชาติประการหนึ่งที่สนับสนุนและจะก่อให้เกิดปรัชญาการเมืองขึ้นด้วย เพราะอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าทิศทางของวรรณกรรมหรือปรัชญาที่แสดงออกนั้นจะเป็นไปในรูปใดก็ตามก็ยังคงจะต้องตอบปัญหาหลักๆ ที่ถามถึง ผลที่จะตามมาของปรัชญาการเมืองนั้น ๆ ว่าจะให้อะไร ได้บ้างซึ่งก็คือ ความคิดคืออะไร การมีชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร และความยุติธรรมที่แท้จริงเป็นอย่างไร เป็นต้น ซึ่งการศึกษาวิจัยถึงแนวคิดผู้นำทางการเมืองในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกนี้ย่อมจะสะท้อนถึงปรัชญาทางการเมืองในประเด็นเหล่านี้ด้วย

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ในแง่ของแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทั้งในด้านลักษณะของผู้นำ บทบาทของผู้นำ ภาวะของผู้นำ หรือ แนวคิดที่เกี่ยวกับผู้นำในวรรณกรรมประเภทการเมือง ที่อาศัยการตีความ ดังเช่น กรณีของพระมหาชนก เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงกรอบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ดังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ

สุภัทรา โกษะ โยธินงาน (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ลักษณะผู้นำทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พบว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำที่มีความขยันขันแข็งในการทำงานและขึ้นชอบในตำแหน่งผู้นำ โดยการศึกษาจากการใช้สำนวนโวหาร การทำงานในหน้าที่ การดำเนินความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและโลกทัศน์ นอกจากนั้นจอมพลสฤษดิ์ยังจัดอยู่ในประเภทผู้นำที่มีบารมีและอศนิขม

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์มีลักษณะเป็นผู้นำทางการเมืองตามแนวคิดข้างต้น ได้แก่ ปัจจัยภายนอก คือ ภาวะสงครามเย็น และความสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกา ปัจจัยภายในซึ่งได้แก่ สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น ฐานอำนาจทางการทหาร การยอมรับจากประชาชน และปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูจากโรงเรียน ประสบการณ์ในการทำงาน รวมทั้งบุคลิกภาพและนิสัยส่วนตัว

ธรรมเนียม แจ่มใส(2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทผู้นำทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : ศึกษากรณีการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500 พบว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีที่มีภาวะความเป็นผู้นำทางการเมืองสูง และได้ใช้ภาวะความเป็นผู้นำอันเป็นลักษณะสำคัญ คือ ความรู้ความสามารถ ชั้นเชิงทางการเมือง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ วิสัยทัศน์ ความเด็ดขาดอดทน ความเป็นผู้มีวาทีศิลป์ดี ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีจิตใจกว้าง บุคลิกภาพ และบารมีที่โดดเด่นเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการปฏิบัติตน ดำเนินบทบาททางการเมืองขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500 ทำให้สามารถรักษาอำนาจไว้ได้อย่างต่อเนื่องยาวนานถึง 9 ปี 5 เดือน

สุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543: 102-105) ได้ศึกษางานเรื่อง พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่ อัครคุณุสสุตร จักกวัตติสสุตร ญุทนต์สสุตร มหาโคปาลสสุตรและอุพโคปาลสสุตร เนื้อหาของพระสสุตร ได้กล่าวถึงผู้นำตามนัยของกำเนิดที่มาเชิงอุดมคติ ส่วนหลักพุทธธรรมที่แสดงถึง ภาวะของผู้นำ มีปรากฏในพระสสุตรคือ ลักษณะสสุตร สปัปฺริสสสุตร นอกจากนี้จะพบหลักพุทธธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 พละ 5 สปัปฺริสสธรรม 7 ทศพิธราชธรรม ของกษัตริย์ เป็นต้น ได้นิยามคุณสมบัติและลักษณะของผู้นำในฐานะเป็นอุดมคติที่ผู้ได้ปกครองปรารถนา และเป็นจุดหมายของสังคมตามหลักพุทธธรรม

ลักษณะผู้นำที่ประยุกต์หลักพุทธธรรม พบว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นแนวทางในการทำงาน คิดเป็นจำนวนร้อยละ66 รองลงมาคือความกล้าหาญในการแก้ไขต่อสิ่งที่ป็นภัยของสังคม คิดเป็นจำนวนร้อยละ65.33 และเมื่อมีการร้องเรียนของชุมชนได้เสนอให้มีการตรวจสอบทุกครั้งคิดเป็นจำนวนร้อยละ64.67 จากผลการวิจัยลักษณะและการประยุกต์หลักพุทธธรรมของกำนันและผู้ใหญ่บ้านซึ่งมาจากการเลือกตั้งตามกฎหมายเป็นเหตุผลที่มีต่องานที่ได้กระทำผ่านมาเป็นสิ่งสำคัญในการประเมินคุณสมบัติของตัวผู้นำหรือภาวะผู้นำที่พึงประสงค์

ไพรัตน์ เทศพานิช (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดทางการเมืองในสามก๊ก และเจ้าผู้ปกครอง พบว่า

1. ความคิดทางการเมืองที่มีรูปแบบหรือวิธีการของมาคิอาเวลลี ในวรรณกรรมสามก๊กและในหนังสือเจ้าผู้ปกครองมีลักษณะคล้ายคลึงกัน
2. ในด้านรูปแบบของเนื้อหา วรรณกรรมสามก๊กได้นำเสนอความคิดทางการเมือง ซึ่งมีรูปแบบหรือวิธีการแบบ มาคิอาเวลลี ในลักษณะที่แนบเนียนและเหนือกว่าในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง

สุวิมล อิศระธนาชัยกุล (2546: 77) ได้ศึกษาถึงความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมไทย: ศึกษากรณีนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พบว่า ในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินแสดงให้เห็นถึงความคิดแบบอนุรักษนิยมของท่าน ที่ให้ความสำคัญกับประเพณี เพราะประเพณีเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงระเบียบ ความเชื่อหลักปฏิบัติที่สืบทอดมายาวนานย่อมผ่านการกลั่นกรองมาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงให้เห็นถึงประเพณีเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับสถาบันหลักของสังคมไทย ทั้งสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นประเพณีจึงมีความสำคัญที่จะช่วยแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นไทยที่เราสมควรภูมิใจ

การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่ขัดต่อวิถีชีวิตความเป็นไทยจึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควร เช่น การปฏิบัติตามรัฐนิยมที่พยายามเปลี่ยนแปลงตามอย่างมหาอำนาจตะวันตก เป็นสิ่งที่ท่านค่อนข้างไม่เห็นด้วยเพราะถือว่าแต่ละประเทศ แต่ละสังคมต้องมีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน การบังคับใช้มาตรฐานเดียวกันย่อมเป็นไปได้ นอกจากนี้ความคิดในการต่อต้านคอมมิวนิสต์และความคิดแบบกษัตริย์นิยมและประเพณีนิยมก็เป็นความคิดที่เด่นชัดของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยเฉพาะช่วงที่แต่งนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน เป็นช่วงที่แนวคิดฝ่ายซ้ายกำลังแพร่ระบาด ท่านจึงแต่งนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินมาเผยแพร่แนวคิดกษัตริย์นิยม และประเพณีนิยมตอบโต้แนวคิดของปัญญาชนฝ่ายซ้ายขณะนั้น

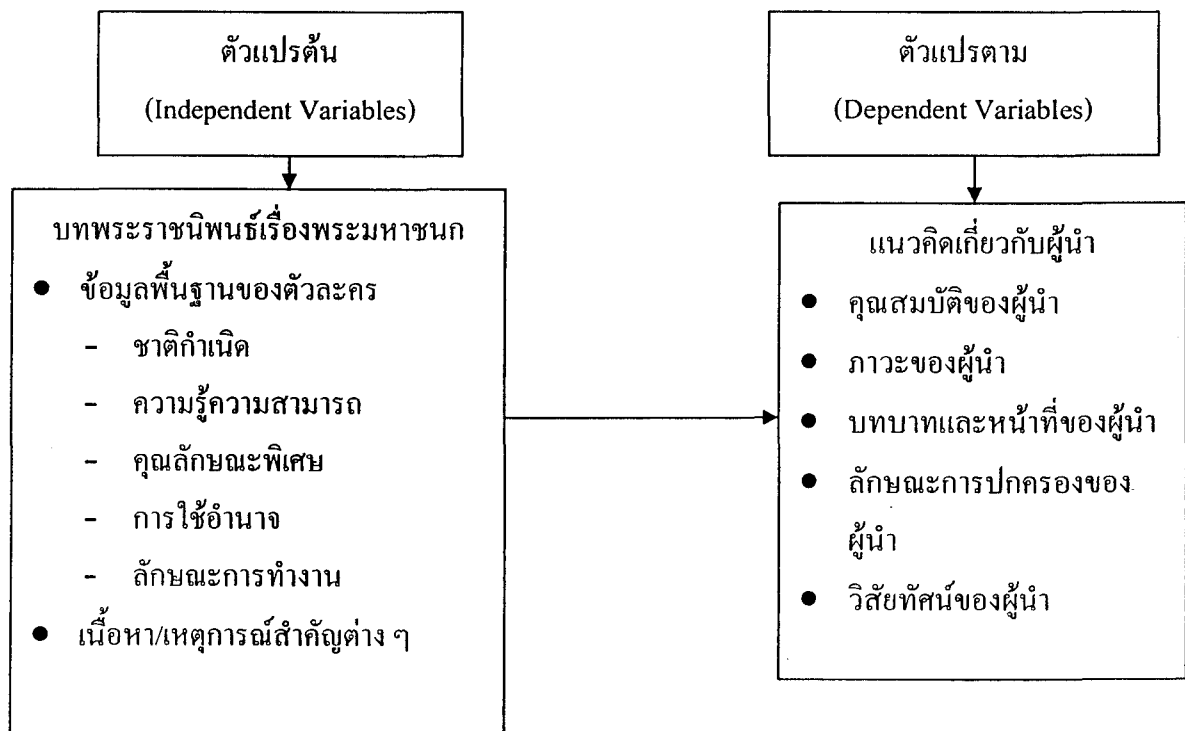
พรณี กัมมสุทธิ (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทความเป็นผู้นำของพระรามในรามเกียรติ์ พบว่า การเกิดภาวะผู้นำของพระรามนั้นมีลักษณะของผู้นำที่ยิ่งใหญ่ตามทฤษฎีมหาบุรุษ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่เหนือกว่าคนทั่วไป และเป็นผู้มีบุญญาธิการ เช่น การเป็นนารายณ์อวตาร มีพระวรกายสีเขียว และเป็นผู้มีรูปงาม สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะของบุคลิกภาพทางด้านร่างกาย ส่วนบุคลิกภาพทางด้านจิตใจพระรามเป็นผู้ที่มีเขาวีปัญญาและเขาวีอารมณ์ที่ดี มีความเมตตากรุณา มีความสามารถในการใช้ภาษา และเป็นผู้รักษาความสัตย์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการเป็นผู้นำ

นอกจากนี้ในการสร้างภาวะความเป็นผู้นำของพระรามนั้นพระองค์ได้ใช้อำนาจ 2 ประเภท คือ อำนาจตามธรรมเนียมประเพณีและอำนาจบารมี เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยส่งเสริมในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาให้เชื่อฟังและปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจ ในภาวะความเป็นผู้นำของพระรามนี้ ทำให้เกิดบทบาทที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพ เมื่อพระรามอยู่ในสถานภาพหนึ่งก็จะมีสิทธิและหน้าที่อย่างหนึ่ง เมื่อพระรามอยู่ในอีกสถานภาพหนึ่ง สิทธิและหน้าที่ก็จะเปลี่ยนแปลงไป

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเจาะลึกถึงแนวคิดจากบทพระราชนิพนธ์ในแง่ที่ว่า ในบทพระราชนิพนธ์มีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำอย่างไร

ดังนั้นกรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในการศึกษารั้งนี้ จึงเป็นการกล่าวถึงแนวคิด “เกี่ยวกับผู้นำ” เน้นที่ “คุณสมบัติของผู้นำ ภาวะของผู้นำ บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ ลักษณะการปกครองของผู้นำ และวิสัยทัศน์ของผู้นำ” เพื่อจะทำให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในประเด็นต่างๆ มากยิ่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องกล่าวถึงลักษณะขององค์ประกอบต่างๆ ของแนวคิด ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะของแนวคิดที่ได้แสดงออกในบทพระราชนิพนธ์ รวมทั้งจะเป็นการกล่าวถึง “แนวคิดทฤษฎีการตีความวรรณกรรม” ในด้านการตีความ โดยเน้นที่ตัวบทเป็นสำคัญแต่ก็มีได้ละเอียดบริบทของวรรณกรรมนั้นด้วย อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพื้นฐานในการศึกษาถึงแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้น เหตุนี้จึงมีการกล่าวถึง ลักษณะของวรรณกรรม ตลอดจนถึงระดับของบริบทนั้นๆ อีกทั้งแนวคิดดังกล่าวจะเป็นข้อพิจารณาให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์นั้นเป็นอย่างไร โดยสามารถเขียนความสัมพันธ์ของตัวแปรได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาในเรื่องนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ “วิธีการค้นคว้า” รวบรวมข้อมูลโดยเน้นที่ตัวบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก เป็นหลัก และพระไตรปิฎกในฐานะที่เป็นต้นกำเนิดของพระมหาชนก รวมทั้งศึกษา เอกสาร รายงาน และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ พระราชนิพนธ์ พระมหาชนก และแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ รวมทั้งศึกษาจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็น วารสาร หนังสือพิมพ์ งานวิจัยต่าง ๆ เป็นต้นในการนำข้อมูลมาประกอบการพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 บทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ฉบับปกอ่อนพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2540

1.2 พระไตรปิฎก เล่มที่ 28 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก มหานิบาต ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับพระมหาชนก เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะบทบาทต่าง ๆ ของพระมหาชนกในด้านผู้นำ

1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวกับผู้นำ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ถึงความเป็นผู้นำในลักษณะต่าง ๆ ของพระมหาชนก

2. เครื่องมือในการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารเป็นหลัก ผู้ศึกษาได้สร้างเครื่องมือขึ้นมาเป็น “แบบบันทึกเอกสาร” โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ กรอบแนวคิดที่กำหนด คือ แนวคิดผู้นำทางการเมือง ความสัมพันธ์ของบริบทต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับผู้นำ ในมิติต่างๆตามที่ได้กำหนดในกรอบแนวคิด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารที่เป็นข้อมูล ปฐมภูมิ ซึ่งได้แก่ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับปกอ่อน ซึ่งจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มขนาด 14.60 x 21.00 เซนติเมตร เนื้อในพิมพ์ด้วยกระดาษอาร์ตมัน 105 แกรม หน้า 178 หน้า อีกทั้งได้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากห้องสมุด และจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆซึ่งเกี่ยวข้องกับพระมหาชนกและมีนัยของแนวคิดผู้นำทางการเมือง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

และในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยจะเป็นการวิเคราะห์ว่าในบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนก มีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำอย่างไร ซึ่งผู้ศึกษาวิจัย ได้ใช้แนวคิดทฤษฎีมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ เมื่อทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารแล้ว จึงทำการตรวจสอบข้อมูล นำมาข้อมูลมาแยกแยะจัดหมวดหมู่ จุดบันทึกและทำดัชนีข้อมูล ทำข้อสรุปชั่วคราว กำจัดข้อมูลที่ไม่จำเป็น สร้างบทสรุปและพิสูจน์บทสรุปของการวิจัย นำเสนอรายงานในรูปของการพรรณนาเชิงอธิบายความ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิจัยเรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก นั้น จากการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ตลอดจนการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ตีความ ข้อมูลเหล่านั้น ทำให้ได้ผลการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่วางไว้ โดยสามารถแบ่งวิเคราะห์ ออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ทรัพยากรทางอำนาจอันเป็นองค์ประกอบและบริบทของพระมหาชนก

ตอนที่ 2 คุณสมบัติที่เด่นๆ ของพระมหาชนก

ตอนที่ 3 คุณสมบัติพิเศษด้านผู้นำของตัวละครในพระมหาชนก

ตอนที่ 4 แนวคิดผู้นำทางการเมืองที่ปรากฏ

ตอนที่ 1 ทรัพยากรทางอำนาจอันเป็นองค์ประกอบและบริบทของพระมหาชนก

1.1 ด้านสติปัญญา

ในบทพระราชนิพนธ์ นอกจากพระมหาชนกจะเป็นผู้ที่มีความเพียรเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ยังกล่าวได้ว่า พระมหาชนกทรงเป็นบุคคลตัวอย่างด้านสติปัญญาอีกด้วย เพราะนอกจากความเพียรของพระมหาชนกที่ปรากฏเด่นชัดในบทพระราชนิพนธ์แล้วยังเห็นได้ว่า “ปัญญา” ของพระองค์ก็เป็นสิ่งที่ปรากฏเด่นชัดควบคู่กับความเพียรของพระองค์ ตลอดบทพระราชนิพนธ์ได้แสดงให้เห็นถึงสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดของพระมหาชนกในหลายๆ ประการด้วยกัน ดังนี้

1.1.1 ปัญญาในการศึกษาเล่าเรียน

พระมหาชนกเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการศึกษาเล่าเรียน จะเห็นได้ว่าพระมหาชนกทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ ทั้งปวงภายในพระชนม์ 16 ปี ซึ่งเนื้อความในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงการศึกษาของพระมหาชนก คือการศึกษาด้านไตรเพทและศิลปศาสตร์ ดังความว่า “พระกุมารทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวง ภายในพระชนม์ 16 ปี” (พระมหาชนก 2540: 16) ภายในพระชนม์ 16 ปี เมื่อตีความแล้วอาจกล่าวได้ว่าพระมหาชนกเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด จึงสามารถเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ ทั้งปวงได้ภายในพระชนม์เพียง 16 ปีซึ่งหากเป็นผู้อื่นอาจต้องใช้เวลามากกว่านี้ แต่เป็นเพราะพระองค์เป็นผู้ที่มีปัญญาจึงสามารถใช้เวลาเรียน ได้น้อยกว่าผู้อื่น

การเรียนไตรเพท ได้แก่ คัมภีร์พระเวททั้งสามของศาสนาพราหมณ์ คือ
 ฤคเวท สามเวท และยชุรเวท คัมภีร์ฤคเวทกล่าวถึงเทพเจ้าต่าง ๆ มีบทสรรเสริญและบทขอให้เทพ
 เจ้าช่วยเหลือ ยชุรเวทแสดงเนื้อหาเกี่ยวกับการประกอบพิธีบูชาเทวดา และสามเวทเป็นบทคาถา
 สำหรับเห่กล่อมเทวดาและถวายโสม นอกจากนี้ไตรเพทอาจรวมถึงคัมภีร์อุปเวทด้วย เนื่องจาก
 คัมภีร์อุปเวทประกอบด้วยความรู้ต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นภาคผนวกของคัมภีร์ไตรเพททั้งสาม กล่าวคือ
 อายุรเวทหรือตำราแพทยศาสตร์เป็นภาคผนวกของสามเวท และธนูรเวทหรือวิชายิงธนูและ
 ยุทธศาสตร์การใช้อาวุธในการทำสงคราม เป็นภาคผนวกของยชุรเวท (วิมลศิริ ร่วมสุข 2522: 8-14)

ศิลปศาสตร์ เป็นเนื้อหาวิชาความรู้ต่าง ๆ ซึ่ง พรณิ กัมมสุทธี

(2544: 46) ได้ศึกษาผลงานของ พระยาสุนทรพิพิธ ที่ได้กล่าวถึง ในคัมภีร์ธัมมธิติ สิบปกถา ที่
 กล่าวถึง เรื่องความรู้ด้านวิทยาการต่างๆ หรือศิลปศาสตร์ต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์แต่โบราณกาล
 จะต้องทรงศึกษาอบรมให้มีความชำนาญนั้น เรียกว่า ศิลปศาสตร์ 18 ประการ ซึ่งมีดังนี้ คือ

1. สุตติศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้รอบตัว รู้กระทั่งฟังเสียงและภาษาของสัตว์
 ร้องว่าร้ายหรือดี
2. สัมมติศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้และเข้าใจในกำเนิดของภูเขาและต้นไม้
 ต่าง ๆ ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน รู้จนว่าชื่อนั้น ๆ มีคุณหรือโทษอย่างไร
3. สังขยาศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องการคำนวณ
4. โยคศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องช่าง
5. นิตติศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องระเบียบแบบแผนของราชการ
 บ้านเมือง
6. วิเสสิกศาสตร์ หรือพานิชศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องการค้าขาย
7. คันธัพพศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้ในเรื่องล่านำการขับร้อง
8. คณิตศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้ในเรื่องนักขัตฤกษ์และดวงดาว
9. ธนุพเมธศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้ในการสำแดงเพลงธนู
10. ปุราณศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้ในเรื่องโบราณคดี
11. ติกิจจศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องแพทยศาสตร์
12. วิติทาสศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องการแต่งกาย ฉันทและตำนาน
13. โชติศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องการพยากรณ์
14. มายาศาสตร์ หรือยุทธศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องพิชัยสงครามเล็ก
 กลอุบายในการรบ
15. เหตุศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้ถึงเหตุผลอันจะบังเกิดต่อไป

16. วันตฤณศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้ในเรื่องการเลี้ยงสัตว์พาหนะ ปศุสัตว์ และการเพาะหว่านปลูกพืช
17. มนตศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้ในเรื่องเวทย์มนต์คาถา
18. สัทศาสตร์ หรือ ปาสัณฑาศาสตร์ วิชาว่าด้วยความรู้เรื่องโลกโวหาร คือเข้าใจพูดเจรจา

เห็นได้ว่าการเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์เป็นการศึกษาเล่าเรียนที่มีเนื้อหาวิชาความรู้มากมายหลากหลายการที่พระมหากษัตริย์สามารถเรียนได้ในพระชนม์เพียง 16 ปี จึงถือได้ว่าพระองค์เป็นผู้ที่มีปัญญาเป็นเลิศ เพราะหากพระองค์ไม่ทรงมีปัญญาที่เฉลียวฉลาดไม่เป็นผู้ที่ใฝ่เรียนใฝ่รู้แล้วคงไม่สามารถเรียนได้ภายในเวลาดังกล่าวนี้ อีกทั้งยังเห็นได้ว่าพระองค์นอกจากจะทรงมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดแล้ว ยังทรงเห็นความสำคัญของการศึกษา เห็นได้จากเมื่อทรงเห็นเหล่าข้าราชการและประชาชนยังมีความเขลาเบาปัญญา ก็เกิดความสังเวชอยากที่จะให้คนเหล่านั้นได้รับการศึกษาที่ดี จึงทรงตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นเพื่อให้คนเหล่านั้นได้มีวิชาความรู้และยังเป็นการพัฒนาให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองอีกด้วย การศึกษาจึงมีส่วนช่วยให้ เกิดวิสัยทัศน์ของความเป็นผู้นำที่จะพิจารณา หรือมองอนาคตให้ทอดไกลออกไป

1.1.2 ปัญญาในการทำให้พระมารดาบอกความจริง

พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉียบแหลมเฉลียวฉลาด ตั้งแต่ทรงพระเยาว์จะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่ทรงถามความจริง จากพระมารดา เรื่องที่ว่าใครเป็นบิดาของตนก็ทรงมีวิธีที่ทำให้พระมารดาพูดความจริง ซึ่งหากเป็นเด็กอื่นๆ ก็อาจไม่ใช้วิธีเช่นนี้ ดั่งเนื้อความที่ว่า “มารดาของเราไม่บอกเหตุการณ์นี้ตามจริง ท่านไม่บอกแก่เรา ตามใจของท่าน ยกไว้เถิด เราจักให้ท่านบอกความจริงให้ได้ เมื่อพระกุมารคิณนมพระมารดา จึงกัดพระถันพระมารดาไว้ ตรัสว่า “ข้าแต่แม่ แม่จงบอกบิดาแก่ฉัน ถ้าแม่ไม่บอก ฉันจักกัดพระถันของแม่ให้ขาด” พระนางไม่อาจตรัสลง พระโอรส จึงตรัสบอก” (พระมหากษัตริย์ 2540: 42-43) จากตรงนี้ทำให้เห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีปัญญาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงเป็นเด็กแต่ก็ทรงมีวิธีคิดที่ จะทำให้พระมารดาบอกความจริงแก่ตนให้ได้ แม้ว่าพระมหากษัตริย์ควรใช้วิธีนุ่มนวลอ่อนโยน ในการเอาชนะเพื่อสิ่งที่ตนใคร่รู้ก็ตาม หากแต่ในบางครั้งมนุษย์โดยเฉพาะคนที่จะเป็นผู้นำ ก็จะต้องรู้จักการเรียนรู้ถึงวิธีการอันเด็ดขาดเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย การที่พระองค์ทรงกระทำเช่นนั้น นับว่าสมเหตุสมผลอยู่ เพราะก่อนหน้านั้นทรงใช้วิธีการถามและขอร้องแล้วแต่ไม่ได้ผล เหตุผลอีกประการก็คือ โดยความเป็นจริงสันติวิธีอาจเป็นวิธีการที่ใช้แก้ปัญหาได้ดี แต่ก็ไม่สามารถใช้ได้ในทุกสถานการณ์เสมอไป

1.1.3 ปัญหาในการเอาตัวรอด

ความมีสติปัญญาของพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งที่ว่ากล่าวถึงคือตอนที่เรือกำลังจะจมกลางมหาสมุทร ทรงมีสติรอบคอบ ซึ่งเห็นได้จากเนื้อความที่กล่าวไว้ว่า

พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนย เสรวยจนเต็มท้อง แล้วชุบผ้าเนื้อเกลี้ยงสองผืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดงเวลาเรือจม มหาชนเป็นภิกษาของปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต “พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่เสากระโดง ทรงกำหนดทิวว่า เมืองมิลิลาอยู่ที่ศนี้ ก็กระโดดจากยอดเสากระโดง ล่องพื้นผิวน้ำปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อุสกะหนึ่ง (70) เมตร เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก” (พระมหากษัตริย์ 2540: 48) จากเนื้อความได้แสดงให้เห็นถึงปัญญาของพระมหากษัตริย์ ในการเอาตัวรอดให้พ้นจากอันตรายต่างๆ มาได้ ทรงรู้จักที่จะกินน้ำตาลกรวดคลุกกับเนย เพื่อที่จะทำให้อาหารไม่หิวเวลาที่ต้องอยู่ในน้ำหลายๆ วัน หรือการรู้จักที่จะเอาผ้าชุบน้ำมันมานุ่ง เพื่อไม่ให้สัตว์มาทำอันตรายพระองค์ ซึ่งปัญญาของพระองค์นี้เป็นเรื่องเตือนใจแก่คนทั้งหลายได้ว่าผู้ที่มีปัญญาและมีสติอยู่เสมอ ย่อมสามารถแก้ไขปัญหาลักษณะต่างๆ ไปได้ ซึ่งก็เป็นประโยชน์อย่างมหาศาล ต่อการเป็นผู้นำของพระองค์ ในกาลต่อมา

ซึ่งนัยของการเอาตัวรอดนั้นมีด้วยกันหลายเหตุผล คือ การเอาตัวรอดเพื่อให้อาหารตนเองพ้นภัยเฉพาะหน้า กล่าวคือ เมื่อยามที่ภัยมาถึงตัว ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องรักษาชีวิตของตนเป็นสำคัญ ชีวิตใครใคร่รัก จำเป็นต้องรักษาชีวิตไว้ให้ได้ เจกเช่น พระมหากษัตริย์ เมื่อพระองค์ต้องประสบภัยอันตรายต่างๆ ก็ทรงพยายามที่จะรักษาชีวิตของพระองค์ พยายามเอาตัวรอดจากเหตุการณ์นั้นๆ ให้ได้ ไม่ทรงยึดติดกับจารีตเก่า ๆ เช่น การกราบไหว้เทวดา เพื่อร้องขอความช่วยเหลือจากเทพเทวดา แต่ทรงพึ่งตนเอง ทรงพยายามที่จะคิดหาวิธีการต่างๆ ที่จะช่วยให้ตนพ้นภัยและภัยอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น ก็เป็นภัยที่มีได้คาดคิดมาก่อน อีกทั้งเป็นภัยที่มีอาจห้ามได้ การที่จะเอาตัวรอดจากวิกฤตินั้นย่อมเป็นเรื่องยาก จำเป็นต้องอาศัยทั้งกำลังกาย กำลังสติปัญญา และกำลังใจ ที่จะต่อสู้กับอันตรายนั้น จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่เรือประสบกับคลื่นที่รุนแรง เรือกำลังจะแตก ในมหาสมุทรเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย แม้ภัยอันตรายจะถาโถมสักเพียงใด แต่แล้วพระองค์ก็สามารถเอาตัวรอดจากเหตุการณ์นั้นมาได้ การเอาตัวรอดของพระมหากษัตริย์ถือเป็นการเอาตัวรอดเพื่อให้อาหารตนเองพ้นภัยเฉพาะหน้า เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า มิได้คาดคิดมาก่อน แต่พระองค์ก็สามารถเอาตัวรอดมาได้เป็นอย่างดี ทรงมีกำลังสติปัญญา กำลังกาย และกำลังใจที่ไม่ย่อท้อในการต่อสู้กับอุปสรรค จนสามารถผ่านพ้นอุปสรรคนั้นไปได้

ในเรื่องนี้ นับว่าเป็นข้อเตือนใจที่สำคัญสำหรับทุกคน โดยเฉพาะบุคคลผู้เป็นผู้นำ เนื่องจากผู้ที่เป็นผู้นำเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการนำพากลุ่ม

หรือประเทศไปสู่ความสำเร็จ รวมถึงการทำหน้าที่ในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดในกลุ่มหรือประเทศนั้นด้วย ซึ่งเมื่อตนเองเข้าไปดำรงตำแหน่งผู้นำ ย่อมต้องเกิดปัญหาเข้ามาในระหว่างที่ตนทำหน้าที่ของผู้หน้านั้นอยู่ และอาจเป็นปัญหาที่มีได้คาดคิดมาก่อนหรือทราบมาก่อน แล้วก็ตามก็ต้องคิดหาวิธีจัดการกับปัญหานั้นๆ ลงให้ได้ เพื่อไม่ให้สมาชิกในกลุ่มหรือประชาชนในประเทศชาติได้รับความเดือดร้อน หรือนั่นก็หมายถึงเพื่อที่ตนเองจะไม่เดือดร้อนด้วยเช่นกัน ไม่ว่าในยามที่บ้านเมืองเกิดปัญหาน้อยใหญ่สักเพียงใด ตนในฐานะที่เป็นผู้นำ ก็ต้องพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างถึงที่สุด ไม่ควรย่อท้อต่ออุปสรรค ในขณะที่เดียวกันก็ต้องใช้ปัญญาอย่างเต็มที่ในการแก้ไขปัญหานั้นๆ ต้องทำให้บ้านเมืองรอดพ้นจากปัญหาดังกล่าว นั้นไปให้ได้

อีกประการคือ การเอาตัวรอดเพื่อให้พ้นวิกฤตและสร้างโอกาสใหม่ให้กับชีวิต จากบทเรียนในการเอาตัวรอดของพระมหากษัตริย์ ทำให้เห็นถึงคุณค่าของการรักษาชีวิต คุณค่าของการต่อสู้ และจากบทเรียนของพระมหากษัตริย์ในเรื่องนี้ นับว่าเป็นบทเรียนที่มีคุณค่ายิ่งต่อบุคคลผู้เป็นผู้นำของประเทศชาติบ้านเมือง เนื่องจากในยามที่บ้านเมืองประสบกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ทั้งปัญหาภายในและภายนอกประเทศ ผู้นำประเทศก็ควรย่อท้อต่ออุปสรรค ควรเร่งหาวิธีแก้ไขเพื่อให้บ้านเมืองรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ นั้นให้ได้ เพราะผู้นำประเทศถือเป็นตัวแทนของประชาชนในชาติ เป็นผู้ที่ได้รับมอบภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ นั่นก็คือ หน้าที่ในการบริหารพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองสงบสุข การนำพาประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตก็เท่ากับเป็นการนำพาตนเองและทุกคนในชาติให้รอดพ้นจากวิกฤตนั้นด้วย

ไม่เพียงแต่ผู้นำจะต้องพยายามนำพาชาติบ้านเมืองให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ แล้วผ่านพ้นไปเท่านั้น แต่การเอาตัวรอด ยังต้องเป็นการเอาตัวรอดเพื่อให้ตนเอง (ประเทศชาติ) ได้สร้างโอกาสใหม่ๆ ที่จะพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งหมายถึง การไม่หยุดนิ่งเพียงแต่การแก้ไขปัญหา แต่เป็นการแก้ไขเพื่อหาโอกาส หาทางพัฒนาให้เจริญมากขึ้นไปอีก ดังเช่น พระมหากษัตริย์ที่ทรงพยายามทำให้พระองค์รอดพ้นจากเหตุการณ์ในมหาสมุทร และเร่งหาโอกาสที่จะให้ตนได้ราชสมบัตินั้นมา คือ การเข้ารับการตอบปัญหาของพระโปลงนุก ซึ่งพระองค์ก็ประสบความสำเร็จกับโอกาสใหม่ แต่เป็นเป้าหมายเดิม นั่นคือ ราชสมบัติ ซึ่งหากพระมหากษัตริย์ไม่ใช้โอกาสใหม่ของพระองค์ แต่ทรงกลับไปทำการค้า เพื่อเป็นทุนในการรบ แล้วจึงมารบนั้น ก็ไม่รู้ว่าอีกนานอีกนานเท่าใดพระองค์จึงจะได้ครองราชสมบัติ ผู้นำประเทศก็เช่นกัน เมื่อพยายามให้ชาติบ้านเมืองรอดพ้นวิกฤตแล้ว ก็ไม่ควรหยุดนิ่งเพียงแต่การแก้ไขปัญหานั้นๆ เพราะการหยุดนิ่งก็เท่ากับเป็นการหยุดโอกาสในการพัฒนาไปด้วย ฉะนั้น ผู้นำจึงต้องเร่งสร้างโอกาสใหม่ๆ และใช้โอกาสนั้นในการพัฒนา เพื่อเป้าหมายเดิมของประเทศ นั่นก็คือ ความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุขของประเทศไทยบ้านเมืองนั่นเอง

1.1.4 ปัญหาในการตอบปัญหาของพระโปลชนก

ตอนที่เห็นได้ชัดถึงความมีสติปัญญาของพระมหากษัตริย์อีกคนหนึ่ง ก็คือ ในตอนที่ทรงสามารถตอบปัญหาของพระโปลชนกได้จนได้รับคำสรรเสริญจากมหาชนและทรงได้ครองราชย์สมบัติ ดังเนื้อความที่กล่าวว่า “พระมหาสัจธรรมสามารถไขอุทานปัญหาของพระโปลชนกราชทั้งสี่ข้อ แล้วตรัสถามว่า ปัญหาอื่นอะไรยังมีอีกหรือไม่ อนาคตทั้งหลายกราบทูลว่าไม่มีแล้ว พระเจ้าข้า มหาชนต่างร่าเริง แล้วยินดีแล้วว่า โออัสจรรย พระราชาองค์นี้เป็นบัณฑิตจริงๆ” (พระมหากษัตริย์ 2540: 108) จากเนื้อความได้แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามที่พระโปลชนกถามถึงประชาชนทั้งหลาย กล่าวยกย่องพระมหากษัตริย์ว่า ทรงเป็นราชาที่เป็น “บัณฑิต” ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีเยี่ยมไปด้วยปัญญา หรือกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เป็นเลิศมีปัญญาคือ เป็นผู้ที่ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา ด้วยพระปัญญาของพระองค์ทำให้พระองค์เป็นที่ยกย่องเชิดชูและเป็นวีรบุรุษแก่ผู้อื่น และด้วยเพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีปัญญามากกว่าคนอื่น ๆ หลายท่านก็ยิ่งทำให้พระองค์สามารถคิดหรือทำอะไรต่าง ๆ ได้อย่างมากมายในขณะที่ผู้อื่นไม่สามารถคิดหรือกระทำได้เช่นเดียวกับพระองค์

ปัญหาทั้งสี่ข้อนั้นมีอยู่ว่า ผู้ที่สามารถยังสิวลิเทวีให้ยินดี หรือผู้ใดรู้หัวนอนแห่งบัลลังก์ที่เหลี่ยม หรือผู้ใดอาจยก สหัสสถามณูขึ้นได้ หรือผู้ใด อาจนำขุมทรัพย์ใหญ่สิบหกแห่งออกมาได้ ขุมทรัพย์ใหญ่สิบหกขุมเหล่านี้คือ ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ตก ขุมทรัพย์ภายใน ขุมทรัพย์ภายนอก ขุมทรัพย์ไม่ใช่อะไรภายใน ไม่ใช่ภายนอก ขุมทรัพย์ข้างขึ้น ขุมทรัพย์ข้างลง ขุมทรัพย์ที่ไม่รังใหญ่ทั้งสี่ ขุมทรัพย์ในทิวทัศน์หนึ่ง โดยรอบ ขุมทรัพย์ใหญ่ที่ปลายงาทั้งสอง ขุมทรัพย์ที่ปลายขนหาง ขุมทรัพย์ที่น้ำ ขุมทรัพย์ที่ยอดไม้ และขนุนหนักพันแรงคนยก บัลลังก์ที่เหลี่ยม หัวนอนอยู่เหลี่ยมไหน และยังสิวลิเทวีให้ยินดี (พระมหากษัตริย์ 2540: 102-103)

หากแต่มีเหตุผลอีกประการที่น่าพิจารณาก็คือ พระมารดาของพระมหากษัตริย์ทรงเคยเป็นพระมเหสีของพระราชอาองค์ก่อน คือพระอรวิสุทธิชนก ดังนั้นย่อมต้องทรงทราบถึงเงื่อนไขของปริศนาซึ่งอาจเป็นปัญหาที่รู้ในหมู่ของกษัตริย์ หรือธรรมเนียมของผู้ครองเมืองอยู่ก่อนก็เป็นได้ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้พระมารดาอาจจะทรงเคยบอกให้ พระมหากษัตริย์ทรงทราบมาก่อนก็ได้ ซึ่งมีข้อบ่งชี้ที่เป็นไปได้ก็คือ พระมหากษัตริย์ทรงมีความปรารถนาที่จะ ได้ราชสมบัติคืนจึงทรงแจ้งพระดำริให้พระมารดาทราบ พระมารดาจึงให้ทรัพย์ที่พระองค์นำคิดตัวมาแก่พระมหากษัตริย์ ซึ่งเท่ากับว่าพระมารดาที่ทรงสนับสนุนให้พระมหากษัตริย์ คิดทำการเอาราชสมบัติคืน และนี่ก็คือความมีปัญญาอัน รอบคอบของพระมหากษัตริย์ที่ทรงดำรงการไว้้อย่างรอบคอบชัดเจนมาก่อน

ตลอดบทพระราชนิพนธ์ได้แสดงให้เห็นถึงปัญญาของพระมหากษัตริย์อยู่เสมอ จากปัญญาของพระมหากษัตริย์ที่กล่าวมานี้ ทำให้กล่าวได้ว่า ปัญญาของพระองค์มีส่วน

สำคัญที่ทำให้พระองค์ได้ทรงครองราชย์สมบัติ มีส่วนสำคัญที่ทำให้พระองค์มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย มีส่วนสำคัญที่ทำให้พระองค์สามารถปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสงบสุข ปัญหาของพระองค์ ทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากเหล่าข้าราชการและประชาชน พระมหากษัตริย์ทรง แสดงให้เห็นในขณะที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำว่า การมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดนอกจากจะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ประ โยชน์แก่ผู้อื่นด้วย กล่าวคือ หากผู้อื่นจะนำปัญญา ด้านต่าง ๆ ไปประพฤติปฏิบัติตามบ้าง ก็ย่อมจะเป็นประ โยชน์แก่ตนเองไม่น้อย

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เห็น ได้ตั้งแต่ยังทรง พระเยาว์ เห็นได้ว่าตลอดในบทพระราชนิพนธ์มีหลายตอนด้วยกันที่กล่าวถึงความมีสติปัญญาที่ เฉลียวฉลาดของพระองค์ และความเฉลียวฉลาดของพระองค์นี้ก็เป็นที่ยอมรับของมหาชนทั้งหลาย เมื่อทรงเป็นกษัตริย์ก็ทรงใช้สติปัญญาที่เฉลียวฉลาดของพระองค์ปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง และสงบสุข เพราะหากพระมหากษัตริย์ไม่ทรง มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดแล้ว พระองค์คงไม่สามารถ ผ่านพ้นหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าความมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเป็น คุณสมบัติที่สำคัญของพระมหากษัตริย์รวมทั้งยังเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้นำ

1.1.5 มีสติรอบคอบ รู้จักใคร่ครวญเหตุผล วางแผน และคาดการณ์อนาคต

พระมหากษัตริย์นอกจากจะทรงมีปัญญาในการเอาตัวรอดแล้ว ยังทรงเป็น ผู้ มีสติรอบคอบ รู้จักคิดใคร่ครวญเหตุผล เหตุการณ์หลายๆ ตอนในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อน ให้เห็นถึงการมีสติรอบคอบ รู้จักใคร่ครวญเหตุผลของพระองค์ ตัวอย่างเช่น เมื่อครั้งที่พระมารดา ไม่บอกความจริงเรื่องพระบิดา เมื่อถูกเด็กอื่นลือว่าเป็นบุตรหญิงหม้าย พระมหากษัตริย์ทรงมีสติ รอบคอบ คิดใคร่ครวญเหตุผล ว่าพระมารดาโกหก พระมารดาไม่ได้บอกความจริง เพราะถ้า พราหมณ์เป็นพ่อของตนจริง เหตุใดเด็กอื่นถึง ได้กล่าวว่า พระมารดาเป็นหม้าย และเมื่อต้องการที่จะ ทราบความจริงจากพระมารดา ก็มีได้ทรงคาดคั้นให้พระมารดาบอกความจริงเลยในขณะนั้น แต่ พระองค์ทรงรู้จักที่จะทรงวางแผนว่าจะทำเช่นไร พระมารดาจึงจะยอมบอกความจริง และทรง คาดการณ์เอาไว้แล้วว่าหากทำเช่นนี้จะทำให้ตนได้รู้ความจริงเป็นแน่

หรือเมื่อครั้งที่เรือกำลังจะจมลงในมหาสมุทรนั้น พระมหากษัตริย์ทรงมี สติรอบคอบ รู้จักใคร่ครวญเหตุผล มิได้ทรงร้องไห้คร่ำครวญกราบไหว้เทวดาเหมือนคนอื่นๆ แต่ ทรงคิดว่าควรที่จะทำอย่างไรตนถึงจะมีชีวิตรอดจากเหตุการณ์นั้น ได้ และการที่จะเอาแต่ร้องไห้คร่ำ ครวญกราบไหว้เทวดา เหมือนคนอื่นๆ ไม่ได้เป็นการช่วยให้ตนรอดพ้นจากอันตรายได้เลย การที่ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีสติรอบคอบ รู้จักใคร่ครวญเหตุผล จากเรื่องต่างๆ ทำให้พระองค์สามารถ คิดหรือวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ และทางออกหรือวิธีแก้ไขปัญหาต่างๆ ลงไปได้ จากนั้นก็ทรงคิด วางแผนว่าควรจะทำเช่นใด เมื่อสถานการณ์พลิกผันไม่เป็นไปดังที่วางแผนไว้ตั้งแต่ต้น ก็ทรงคิด

วางแผนใหม่ว่า ควรที่จะทำอะไรก่อน หลัง คือ ควรที่จะทำอะไรให้ตนเองอยู่รอดได้เป็นเวลาหลายๆ วัน ควรที่จะทำอะไรให้ตนเองกระโดดไปได้ไกลๆ เพื่อจะได้รอดพ้นฝูงปลาและเต่า เนื่องจากทรงเห็นแล้วว่าคนอื่นๆ ต่างก็ตกเป็นอาหารของฝูงปลาและเต่า และควรที่จะไปยังที่ใดและอยู่ในที่ใด ทั้งหมดนี้พระมหากษัตริย์ได้ทรงวางแผน และได้กระทำตามที่วางแผนไว้ การวางแผนที่ดีของพระองค์จึงมีส่วนทำให้พระองค์รอดชีวิตมาได้ นอกจากนี้ยังทำให้เห็นได้อีกว่าพระมหากษัตริย์มีปัญหาในการคาดการณ์อนาคตอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการคาดการณ์ว่า ควรจะกินอะไร และต้องกินเข้าไปมากน้อยแค่ไหน ที่จะทำให้พระองค์สามารถอยู่ได้เป็นเวลาหลายๆ วัน หรือการคาดการณ์ว่า การไปยังที่นี้จะสามารถไปถึงยังจุดหมายปลายทางได้จริงหรือไม่ และยังเห็นได้อีกว่าทรงคาดการณ์ถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับบ้านเมือง หากประชาชนและข้าราชการบริพารยังขาดสติปัญญา และคาดการณ์ว่าหากประชาชนมีความรู้ มีสติปัญญาที่ดี จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าการคาดการณ์ของพระองค์มีส่วนที่ทำให้พระองค์ดำเนินการต่างๆ ไปได้อย่างมีแนวทาง

1.1.6 มีทรัพย์

พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำท่านหนึ่งที่มีทรัพยากรส่วนตนที่สูง กล่าวคือ พระองค์มีทรัพย์สมบัติที่สามารถนำมาเป็นทุนเพื่อสร้างกิจการหรือดำเนินการต่างๆ ได้ ดังข้อความที่ปรากฏว่า ซึ่งทรัพย์นั้นถือเป็นปัจจัยที่สำคัญประการต้นๆ ในการทำกิจกรรมทางการเมือง เช่น การก่อตั้งพรรคการเมือง การดำเนินการทางการเมือง ในขั้นตอนต่างๆ ล้วนต้องใช้จ่ายเงินทุนทั้งสิ้น การที่พระมหากษัตริย์ที่มารดาให้มา เพื่อประกอบการดำเนิน จุดหมายหลักๆ ก็เพื่อจะทวงเอาราชสมบัติคืน ซึ่งก็คือ การก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองนั่นเอง แม้ว่าทรัพยากรด้านทุนนี้จะไม่ได้ช่วยให้พระองค์ประสบความสำเร็จ (เพราะเรือแตก) ก็ตาม แต่การมีทุนทรัพย์ก็เป็นองค์ประกอบให้ผู้กระทำการมีความเชื่อมั่น ในงานที่จะทำไปกว่าครึ่ง หากพิจารณาย้อนกลับไป ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่มีทรัพย์เป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว การค้าขายทางเรือก็คงไม่เกิดขึ้น และถ้าไม่มีการค้าทางเรือเสียแล้ว นางมณีเมขลาก็ไม่ได้โอกาสในการอุ้มพระมหากษัตริย์ไปยังเมืองมิลิลา ซึ่งนั่นคือจุดหมายปลายทางของเรื่อง ดังนั้น ทุนทรัพย์ที่พระมหากษัตริย์มีจึงเป็นจุดเริ่มต้นของทุกสิ่งทุกอย่าง และเป็นเหตุผลให้พระมหากษัตริย์มีความมั่นใจว่า พระองค์จะประสบความสำเร็จ

1.1.7 มีชาติตระกูลสูง

ผู้ที่เกิดในตระกูลสูงๆ โดยเฉพาะที่มีความพร้อมสมบูรณ์ในทุกๆ ด้านย่อมมีโอกาสมากกว่าคนอื่นๆ ในสังคม กล่าวคือ คนที่เกิดในตระกูลต่ำๆ มักพลาดหวังกับโอกาสที่มาถึงตน หรือแทบจะไม่มีโอกาสในการแสดงออกหรือขวนขวาย ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ชาติตระกูลที่สูงนั้นให้โอกาสแก่ผู้ที่อยู่ในตระกูลนั้นๆ หลายประการด้วยกัน เช่น มีโอกาสคบคนที่อยู่

ในระดับเดียวกัน สามารถชักนำกันและกัน ช่วยเหลือกันไม่ให้เสื่อมลงมีโอกาสที่จะคบค้าสมาคมกับผู้ที่มิอำนาจหรือผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านในเมือง มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรต่างๆ ได้มากกว่า คนที่เกิดในตระกูลต่ำ เมื่อกระทำกิจกรรมใดอยู่ก็มีผู้ให้ความร่วมมือโดยง่าย เนื่องจากตระกูลของตนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

หากพิจารณาจากผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ จะพบว่าส่วนใหญ่ผู้นำนั้นๆ จะมาจากตระกูลใหญ่ๆ หรือเป็นตระกูลที่มีเครือข่ายที่ใหญ่อยู่แล้ว การทำงานทางการเมืองของผู้นำท่านนั้น ก่อนข้างจะได้รับการสนับสนุน ยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในตระกูลเดียวกันให้การสนับสนุน ยิ่งเพิ่มน้ำหนักให้กับผู้นำท่านนั้นอีก พระมหากษัตริย์ ทรงได้รับการสนับสนุนจากพระมารดา ให้กระทำกิจกรรมคือการค้า เพื่อเป้าหมายใหญ่คือ การขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งเท่ากับได้รับการสนับสนุนจากคนในตระกูลของตน อีกทั้งความเหมาะสมความพร้อมนั้นก็มิชัดเจนอยู่แล้ว

1.1.8 มีอาชีพการงาน

อาชีพการงานถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของผู้นำ เนื่องจากความมั่นคง ความเป็นหลักเป็นฐานที่ชัดเจนของผู้นำ เป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จอย่างหนึ่ง ในสายตาของคนทั่วไป เพราะคนส่วนใหญ่มองความสำเร็จของบุคคลที่เสนอตัวมาเป็นผู้นำของตนว่าเป็นอย่างไร มีพื้นฐานมีเบื้องหลังอย่างไร มีแนวทางในการทำงานของเขา เขามีวิธีการทำงานอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ และเขาจะมีแนวทางหรือแนวโน้มอย่างไรในการบริหารงาน ในระดับหน่วย กรม กอง กระทรวง หรือ ระดับประเทศ ให้ประสบความสำเร็จ เหตุผลอีกประการคือ อาชีพการงานที่ผู้นำกระทำนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าพิจารณา กล่าวคือ อาชีพหรืองานแต่ละงานนั้น มีความยากง่ายไม่เท่ากัน ความสามารถที่คนคนนั้นแสดงออก จึงเป็นเรื่องสำคัญที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าเป็นงานที่มีความยาก หรือมีความสลับซับซ้อนแล้ว ผู้นำท่านนั้นๆ สามารถกระทำจนประสบความสำเร็จอย่างดี ย่อมมีโอกาสได้รับเลือกหรือพิจารณาจากประชาชนได้มากกว่า

หากพิจารณาในแง่ของอารมณ์ความรู้สึก หรือศีลธรรมก็เป็นอีกกรอบหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปจะพิจารณาถึง กล่าวคือ อาชีพที่ผู้นำนั้นกระทำอยู่แต่เดิม ประกอบไปด้วยศีลธรรมหรือไม่ หรือว่าอาชีพนั้นเป็นไปในทางเสื่อมเสีย ต่อศีลธรรมอันดี หรือ เป็นที่ติฉินนินทาของสุภาพชนทั้งหลาย แม้ว่าอาชีพนั้นจะประสบผลสำเร็จ สร้างเงินทองให้ได้มากก็ตาม ดังนั้นอาชีพการงานจึงเป็นองค์ประกอบประการหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปจะยึดถือเป็นข้อคำนึงถึง การพิจารณาในการเลือกผู้นำ

พระมหากษัตริย์ทรงประกอบกิจการงาน โดยความสุจริต กล่าวคือ ทรงค้าขายด้วยการเดินเรื่อนับว่าเป็นอาชีพที่เสี่ยงต่ออันตรายหลายๆ ประการด้วยกัน ต้องใช้ความวิริยะ

อุตสาหกรรมอย่างมาก ในการดำเนินการ ถึงแม้ว่าอาชีพดังกล่าวของพระมหากษัตริย์จะไม่ประสบความสำเร็จในการกระทำก็ตาม แต่ก็ยังคงประกอบที่น่าพิจารณาอย่างหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ไม่ได้เป็นคนหลักลอยหรือทำอะไรไม่เป็น หรือมิใช่เป็นคนที่มีทรัพย์สมบัติมากอยู่แล้ว แต่ไม่คิดทำอะไรให้เจริญงอกงามเพิ่มขึ้น ภายใต้รัฐธรรมนูญแม้จะกล่าวถึงการทำงานของพระมหากษัตริย์เพียงเท่านี้ แต่ก็เป็นผลสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีพื้นฐานในการทำงาน มีความมั่นคงชัดเจนในการกระทำของตนเป็นสำคัญ มีความเหมาะสมกับการเป็นผู้นำทางการเมืองของพระองค์

1.1.9 มิมิตรและบริวารที่ดี

ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพการงาน หรือกระทำหน้าที่ใดๆ ก็ดี ส่วนหนึ่งของความสำเร็จนั้นที่ไม่อาจปฏิเสธก็คือ การมีเพื่อนหรือบริวารที่ดีที่คอยช่วยเหลือให้การสนับสนุน เนื่องจาก ข้อเท็จจริงที่ว่า ไม่มีใครอยู่ได้คนเดียวในโลก ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น เพราะหลักความสัมพันธ์กันแบบนี้ โดยธรรมชาตินั่นเอง เป็นตัวกำกับ จึงทำให้คนทุกคนในโลกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ที่สำคัญ คนที่เป็นผู้นำก็เป็นคนหนึ่งที่มิปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง โดยเฉพาะผู้ร่วมงานซึ่งมิตรและบริวารที่ดี เป็นบุคคลรอบข้างที่ใกล้ชิดกับผู้นำ ในขณะที่เดียวกันบุคคลเหล่านี้ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องข้องในฐานะผู้แนะนำ ให้คำปรึกษา หรือช่วยคิดช่วยทำในกิจในหน้าที่ ที่ผู้นำมอบให้

โดยเหตุผลของบริวารหรือมิตรที่ดีของผู้นำนั้น หลักๆ ก็คือ ผู้ที่คอยแนะนำ ชี้แนะ ให้ข้อเสนอแนะ ในทางที่ถูกต้องแก่ผู้นำ คอยป้องกันภัยอันตราย หรือทางที่เสื่อมเสีย อันจะเกิดขึ้นกับผู้นำ ป้องกันยับยั้งมิให้ผู้นำกระทำในสิ่งที่ผิด หรือคอยตักเตือนให้สติ กับผู้นำ หากการกระทำของผู้นำมีแนวโน้มว่าจะกระทำไม่ถูกต้อง ซึ่งมิตรและบริวารที่ดีนั้นมีลักษณะตามที่กล่าวนี้เป็นหลัก ในส่วนของพระมหากษัตริย์ทรงมีพราหมณ์มหาศาลเป็นมิตรที่ดี มีมเหสีเป็นผู้ใกล้ชิดที่ดีด้วยเช่นกัน ซึ่งบุคคลทั้งสองเป็นสัมมาทิฐิ ในขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์พอสมควร และมี คเชนทรสิงห์บัณฑิต กับ จารุเตโชพราหมณ์ ดังนั้น การที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จได้ เหตุผลประการหนึ่งก็มาจากการที่พระองค์ทรงมีมิตรและบริวารที่ดีนั่นเอง

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ทำให้เห็นถึงทรัพยากรทางอำนาจของพระองค์ โดยเฉพาะปัญญาของพระมหากษัตริย์ในการมีสติรอบคอบ รู้จักใคร่ครวญเหตุผล วางแผนและคาดการณ์อนาคต ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นขั้นเป็นตอน และเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พระองค์สามารถบริหารปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า ไม่ว่าจะมีความรอบคอบมีสติ รู้จักใคร่ครวญเหตุผล วางแผนและคาดการณ์อนาคตนี้ก็เป็นคุณสมบัติอันต่อการเป็นผู้นำทางการเมืองอีกประการ เพราะเหตุว่าการบริหารบ้านเมืองจำเป็นต้องมีความลุ่ม

รอบคอบ ในกิจทั้งปวงเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนรวม ผู้นำทางการเมืองในทุกระดับชั้น ต้องระลึกรั้งอยู่เสมอ

สรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์มีความรู้ความสามารถสมกับการเป็นผู้นำ ในสภาพหน้า ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยหนึ่งของความเป็นผู้นำในทางการเมืองของพระองค์ โดยเฉพาะพื้นฐานด้านการเรียนรู้อันเป็นปัจจัยที่สำคัญ ต่อการประคอง คัดค้านให้เกิดองค์ความรู้ประการต่างๆที่สามารถเป็นคุณูปการต่อการพัฒนาในภายหน้านั้น เป็นปัจจัยที่มีอาจปฏิเสธได้สำหรับบุคคลผู้เป็นผู้นำ ดังนั้นความมีสติปัญญารอบรู้ในทุกๆด้านของพระมหากษัตริย์ จึงมีคุณูปการต่อการเป็นผู้นำทางการเมืองอย่างเด่นชัด

ตอนที่ 2 คุณสมบัติที่เด่นๆอันมีผลต่อการเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์

2.1 มีศีลธรรมและคุณธรรม

คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้นุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้นำที่ค้ำจุนก็คือ การมีคุณธรรม พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีศีลธรรมและคุณธรรม ทรงรักษาศีลและปกครองบ้านเมืองโดยใช้คุณธรรม ทรงเป็นผู้ที่ประกอบแต่ความดีงาม ซึ่งคุณธรรมของพระมหากษัตริย์ที่เห็นได้ชัด คือการปกครองบ้านเมืองโดยใช้หลักทศพิธราชธรรม ทำให้บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ประชาชนรักใคร่

ในบทพระราชนิพนธ์ ได้สะท้อนให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่ประกอบแต่ความดีงามไม่ว่าพระองค์จะอยู่ในชนชั้นใด กล่าวคือ มีทั้งที่เป็นเพียงชนชั้นสามัญธรรมดา และทั้งที่ดำรงอยู่ในชนชั้นกษัตริย์ พระองค์ก็ทรงเป็นผู้ที่ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามอยู่เสมอ เห็นได้จาก เมื่อพระองค์ทรงเป็นเด็กชาวบ้านธรรมดาไม่มีใครรู้ว่าพระองค์เป็นเชื้อพระวงศ์ อีกทั้งพระองค์เองก็ไม่ได้ทราบความจริงมาตั้งแต่แรก แต่พระองค์ก็ทรงเป็นเด็กที่ดี มีความกตัญญู ไม่ทำให้พระมารดาเดือดเนื้อร้อนใจ เมื่อทรงเจริญวัย ก็ทรงทำหน้าที่ของการเป็นบุตรที่ดี โดยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทรงเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ทรงมีความเพียรพยายามเป็นเลิศ อีกทั้งยังทรงเป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำ คือทรงเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง ก็ทรงได้รับการยกย่องสรรเสริญจากเหล่าข้าราชการและประชาชน เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ทรงรักษาศีลห้า ทรงบำเพ็ญพรตวิหารสี่ ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติชอบ เห็นได้จากเมื่อพระองค์ทรงครองราชย์โดยธรรม ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรม คือใช้ธรรมในการปกครองทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

จากเนื้อความในตอนทีกล่าวไว้ว่า “ตั้งแต่นั้นมาพระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญ
ทศพิธราชธรรม ครองราชย์สมบัติโดยธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย”(พระมหาชนก
2540: 117) ทำให้เห็นได้ว่าพระมหาชนกทรงเป็นกษัตริย์ที่ทรงดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม คือ
1. ทาน 2. ศีล 3. ปริงจาคะ 4. อาชวะ 5. มัทวะ 6. ตปะ 7. อักโกธะ 8. อวิหิงสา 9. ขันติ 10. อวิโรธนะ
ซึ่งทรงบำเพ็ญทุกข้อ แต่ข้อที่เด่นชัดที่สุดคือ ศีล และขันติ ที่ทรงบำเพ็ญชดเจนปรากฏเด่นชัดใน
วรรณกรรม ทรงใช้ธรรมในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มี
ลักษณะของธรรมราชา เป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุใดพระองค์จึงต้องทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม
ครองราชย์โดยธรรม และทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย การที่พระองค์ทรงปฏิบัติอย่างนี้
อาจกล่าวได้ว่า เนื่องจากทรงเห็นว่าการปฏิบัติดังกล่าวในฐานะผู้นำของพระองค์จะช่วยทำให้
ประเทศชาติบ้านเมืองสงบสุข อีกทั้งยังทรงทำหน้าที่ของการเป็นพุทธศาสนิกชน โดยการบำรุงพระ
ปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน

เมื่อครั้งที่พระมหาชนกกำลังว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรก็ยังทรงนึกถึงได้ว่า วันนั้น
เป็นวันอุโบสถ เมื่อนึกได้ดังนั้น จึงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็มและสมาทานอุโบสถศีล ทำให้เห็นได้
ว่า พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่รักษาศีลอยู่เสมอ แม้ในยามที่ตนเองกำลังเดือดร้อนแต่ก็มีทรงละสิม
ศีลธรรมที่ทรงปฏิบัติแม้ว่าจะอยู่ในสภาวะที่คับขัน ในสภาวะที่ไม่รู้ว่าจะจะเป็นหรือตายแต่พระองค์ก็
ทรงที่จะรักษาศีลธรรมอันดีที่เคยปฏิบัติแสดงให้เห็นว่า พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่ปฏิบัติศีลปฏิบัติ
ธรรมอยู่เสมอ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ก็ทรงเป็นกษัตริย์ที่ปกครอง โดยธรรมและยึดหลัก
ทศพิธราชธรรม และทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย แสดงให้เห็นถึงความมีคุณธรรมของ
พระมหาชนก

ตัวอย่างธรรมที่พระมหาชนกทรงปฏิบัติได้แก่ ธรรมในข้อของอาชวะ ความ
ซื่อตรง พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่มีความซื่อตรง รักษาสัตย์อยู่เสมอ เมื่อพระองค์ได้ให้กำนันกับนาง
มณีเมขลาไว้ว่าจะตั้งสถาบันการศึกษา เมื่อถึงเวลาอันสมควร เมื่อพระองค์ได้ครองราชย์สมบัติแล้ว
จึงทรงตั้งปุทะเลียมหาวิชาลัยตามที่นางมณีเมขลาได้บอกไว้มิได้ทรงวางเฉย ทรงเห็นถึง
ความสำคัญของคำพูดของนางมณีเมขลา และทรงปฏิบัติตามนั้นเมื่อถึงเวลาที่สมควร

ตัวอย่างธรรมอีกข้อที่ทรงปฏิบัติ คือ ความไม่โกรธง่าย เห็นได้จากเมื่อครั้งที่
ข้าราชการบริพารทั้งหลายได้ลี้ลอมรสาติของมะม่วงในอุทยานของพระองค์ และเมื่อต้นมะม่วงถูก
โค่นทำลายด้วยฝีมือคนเหล่านั้นก็ได้ทรง โกรธหรือลงโทษคนเหล่านั้น แต่พระองค์กลับเกิดความ
สงสารที่เห็นความเบาปัญญาของคนเหล่านั้น

เห็นได้จากเนื้อความที่กล่าวว่า คนอื่น ๆ มีอุปราชเป็นต้นจนถึงคนรักษาข้างรักษา
 ม้า รู้ว่าพระราชเสวยผลมีรสเลิศแล้ว ก็เก็บเอาผลมากินกัน ฝ่ายคนเหล่านี้ยังไม่ได้ผลนั้น ก็ทำลาย
 กิ่งด้วยท่อนไม้ ทำเสียไม่มีใบ ต้นก็หัก โคนลง มะม่วงอีกต้นหนึ่งตั้งอยู่คงงาม คุณงามมีพรรณดั่ง
 แก้วมณี พระราชาเสด็จออกจากพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงตรัสถามเหล่าอมาตย์
 ว่า “นี่อะไรกัน” เหล่าอมาตย์กราบทูลว่า “มหานทรบ่าวว่าพระองค์เสวยผลรสเลิศแล้ว ต่างก็แย่งกัน
 กินผลมะม่วงนั้น” พระราชาตรัสถามว่า “ใบและวรรณะของต้นนี้สิ้น ไปแล้วใบและวรรณะของต้น
 นอกนี้ยังไม่สิ้นไป เพราะเหตุไร” อมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบและวรรณะของอีกต้นหนึ่งไม่สิ้น
 ไป เพราะไม่มีผล” พระราชาสดับดังนั้น ได้ความสังเวช” (พระมหานก 2540: 124) ในความเป็น
 จริงแล้วบุคคลทั้งหลายที่ทำให้ต้นมะม่วงเสียหายไปนั้นควรได้รับการลงโทษ แต่พระมหานกทรง
 สังเวชบุคคลเหล่านั้นและไม่ทรงเอาโทษแก่บุคคลเหล่านั้นเลย

และก็เนื่องด้วยความที่พระองค์เป็นผู้ที่ทรงธรรมนี้เอง จึงทำให้พระองค์มีทรงต้อง
 ใช้อำนาจ พรีาพรีอ กล่าวคือพระมหานกพระพุทธิธรรมอยู่เป็นอาจิม เมื่อมีเหตุการณ์มากระทบ
 แม้ว่าเหตุการณ์นั้นๆพระองค์ทรงสามารถใช้พระราชอำนาจที่ทรงมีอยู่ก็ได้ แต่พระองค์ก็มีหทัย
 อ่อนโยนต่อผู้ได้บังคับบัญชา ทำให้การปกครองของพระองค์นั้น ไปทางด้านใช้พระคุณมากกว่าใช้
 พระเดช ซึ่งนี่ก็เป็นคุณลักษณะที่เด่นๆของพระองค์อีกประการหนึ่ง อันมีผลต่อการเป็นผู้นำทาง
 การเมือง

2.2 ด้านการมีจิตใจที่มั่นคงมีสติและความศรัทธาในความเพียร

พระมหานกเป็นผู้มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวต่อคำกล่าวของผู้อื่น เห็นได้จากเมื่อ
 ครั้งที่ทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน 7 คืนนั้น เมื่อนางมณีเมขลากล่าวทศอบพระองค์
 พระองค์ก็ไม่ทรงหวั่นไหว ดังข้อความในตอนทีกล่าวว่า

“ฝั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณไม่ได้ ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่าง
 ลูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ถึงฝั่งก็จักตาย” (มหานก 2540: 75)

พระมหานกทรงตรัสตอบไปว่า “ท่านพูดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้
 ตายก็จักพ้นครหา” (มหานก 2540: 78) เมื่อพระมหานกจะทำให้ นางมณีเมขลาจำนนต่ออภัยคำจึง
 ตรัสว่า

ดูก่อนเทวดา ผู้ใดรู้แจ้งว่าการทำงานที่ทำจะไม่ลุล่วงไปได้จริง ๆ ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้า
 ผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน ดูก่อนเทวดา คนบาง
 พวกในโลกนี้เห็นผลแห่งความประสงค์ของตนจึงประกอบการทำงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้น
 จะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คน
 อื่นๆ จมลงในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายน้ำอยู่ และได้เห็น ท่าน มาสติคู้ใกล้ๆ เรา

เรานั้นจะพยายามตามสติกำลัง จึงทำความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร
(พระมหาชนก 2540: 86)

เห็นได้ว่าแม้พระมหาชนกจะถูกนางมณีเมขลาทดสอบอย่างไรแต่ พระมหาชนกก็
ทรงที่จะพยายามกระทำอย่างนั้น ทรงมีจิตใจที่มั่นคงที่จะทำความเพียรนั้นต่อไป ทรงมีความ
ศรัทธาในความเพียรของพระองค์ เพราะทรงเชื่อว่า การที่ผู้ใดจะทำงานใด ๆ ก็ตามไม่ควรที่จะ
คิดถึงอุปสรรคและความล้มเหลวและละทิ้งความพยายามนั้น แต่ต้องมีเป้าหมายต้องรู้ว่าเป้าหมาย
คืออะไร พระมหาชนกทรงเห็นว่าควรที่จะพยายามอย่างเต็มที่พยายามอย่างถึงที่สุด แม้ว่าจะงานนั้นจะ
ประสบผลสำเร็จหรือไม่ก็ตามอย่างน้อยก็ควรที่จะทำให้สุดกำลังความสามารถเสียก่อน อย่างเช่น
พระองค์ ทรงมีความเพียรพยายามทรงมีเป้าหมายที่ชัดเจนคือฝั่ง แม้จะไม่รู้ว่าเมื่อใด และไม่รู้ว่า
จะไปถึงหรือไม่ แต่พระองค์ก็ทรงพยายามอย่างถึงที่สุดเท่าที่สติกำลังและความสามารถของพระองค์
จะทำได้ ซึ่งความมุ่งมั่นนี้เป็นคุณลักษณะเด่นในการเป็นผู้นำทางการเมืองของพระองค์ และผู้นำ
ทางการเมืองในยุคปัจจุบันก็ควรประพฤติปฏิบัติ ตามแบบอย่างพระมหาชนกได้ทรงกระทำแล้ว
นั้น

นอกจากพระมหาชนกจะทรงมีจิตใจที่มั่นคงแล้ว พระองค์ยังทรงเป็นผู้ที่มีสติอยู่
เสมอ พระเทพ โสภณ ได้กล่าวถึงความมีสติและความศรัทธาของพระมหาชนกไว้ว่าพระราชนิพนธ์
เรื่อง “พระมหาชนก” แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและมีความเชื่อมั่นอันแรงกล้าในพลัง
ความสามารถของมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่ายามคับขันพระมหาชนกก็สามารถควบคุมตนเองด้วยสติ
และความระลึกรู้ได้ ทรงตั้งสติและแก้ไขปัญหาเหตุการณ์เฉพาะหน้าให้ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ก็ด้วย
ความมีสติอยู่เสมอและความศรัทธาเชื่อมั่นในพลังความสามารถของตนที่มีอยู่

ผู้นำที่ดีควรมีคุณสมบัติในด้านดังกล่าวนี้ คือ ควรเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง
และมีความมุ่งมั่นในสิ่งที่ตนกระทำ ซึ่งพระมหาชนกทรงมีความเชื่อมั่นในความเพียรทรงเชื่อว่า
ความเพียรก่อให้เกิดผลสำเร็จ คนทุกคนควรมีความเพียร และเมื่อพระองค์มีความเชื่อมั่นในความ
เพียรแล้วก็ทรงมุ่งมั่นที่จะทำความเพียรนั้นต่อไป แม้จะมองไม่เห็นฝั่งแต่พระองค์ก็ทรงมุ่งมั่นที่
จะว่ายน้ำต่อไป นอกจากพระมหาชนกจะเป็นผู้เชื่อมั่นในความเพียรแล้วยังกล่าวได้ว่าทรงมีความ
เชื่อมั่นในความแข็งแรงของพระองค์อีกด้วย เนื่องจากการที่จะต้องว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรในขณะที่
เรือแตกนั้น พระองค์ก็ทรงเชื่อมั่นว่าพระองค์จะทรงสามารถว่ายน้ำให้ถึงฝั่งให้ได้ด้วยพระกำลังของ
พระองค์ นอกจากนี้แล้วพระมหาชนก ยังทรงมีความเชื่อมั่นในพระสติปัญญาของพระองค์เห็นได้
จากในตอนทรงเข้ารับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของพระ โปลงชนก พระองค์ยังไม่ทราบปัญหาเลยว่า
ปัญหาอะไรบ้าง ไม่มีเวลาให้เตรียมพระองค์ แต่เพราะพระองค์มีความเชื่อมั่นในพระสติปัญญาของ

พระองค์และพระองค์ก็สามารถไขปัญหานั้น ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นและมีความมุ่งมั่นในพระองค์อยู่เสมอ

พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีจิตใจมั่นคงมีสติและความศรัทธา ทำให้พระองค์สามารถผ่านพ้นจากเหตุการณ์และสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี จึงถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการมีจิตใจที่มั่นคงมีสติและความศรัทธาด้วยเหมือนกัน เพราะหากพระองค์ไม่มีจิตใจที่มั่นคงไม่มีสติอยู่เสมอและไม่ศรัทธา ในความเพียรและความสามารถของพระองค์แล้ว พระองค์ก็อาจจะไม่สามารถรอดพ้นจากเหตุการณ์ต่างๆ มาได้

ดังนั้นหากทุกคนมีจิตใจที่มั่นคงมีสติและความศรัทธาอยู่เสมอแล้วก็จะยอมผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นได้ประพฤติปฏิบัติตามอยู่แล้ว กล่าวคือความมุ่งมั่นมีสติ และศรัทธา จะสามารถทำให้น่าทำกิจการนั้นๆ ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ แม้ว่าจะมีปัญหาอุปสรรคนานัปการ พระมหากษัตริย์มีคุณสมบัติประการนี้อยู่ จึงช่วยให้พระองค์สามารถทำงานที่พระองค์ตั้งพระทัยไว้สำเร็จลุล่วงไปได้ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็เพื่อจะบอกว่า การงานต่าง ๆ นั้น บุคคลต้องขยัน มีความมุ่งมั่น มีศรัทธา ที่จะกระทำจริงๆ งานจึงจะประสบผลสำเร็จ ดังนั้นคุณสมบัติส่วนนี้ของพระมหากษัตริย์จึงส่งผลให้ ความเป็นผู้นำของพระองค์ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3 มีความกตัญญู รักมารดา

คุณสมบัติอีกประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ คือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความกตัญญู รักมารดา ไม่ทรงทำให้มารดาเสียพระทัย ทรงเข้าใจถึงเหตุผลที่มารดากล่าวลงตนว่าพรหมณ์เป็นพ่อ ความกตัญญูต่อมารดานี้แม้แต่เหล่าเทวดายังทรงทราบ และเห็นว่าพระมหากษัตริย์ยังไม่สมควรตาย เห็นได้จากเนื้อความในตอนที่กำลังกล่าวว่า

ในกาลนั้น “ท้าวโลกบาลทั้งสี่ มอบให้เทพธิดาชื่อนางมณีเมขลา เป็นผู้ดูแลรักษา สัตย์ทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยคุณ มีบารุงมารดาเป็นต้น เป็นผู้ไม่สมควรจะตายในมหาสมุทร” (พระมหากษัตริย์ 540: 66) จากเนื้อความแสดงให้เห็นว่า นอกจากพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ที่ รักษาสัตย์ เป็นผู้ที่ประกอบคุณงามความดีแล้ว พระองค์ยังเป็นผู้ที่ดูแลมารดาเป็นอย่างดี หรือกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีความกตัญญู ซึ่งความกตัญญูของพระมหากษัตริย์ ก็เป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นางมณีเมขลาเห็นถึงความดีงามและเห็นว่าควรให้การช่วยเหลือ เนื่องจากบุคคลที่มีความกตัญญูเป็นผู้ที่ควรได้รับผลตอบแทนจากความกตัญญูนั้น ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ก็คือ ความกตัญญู และความกตัญญูนี้ก็ควรเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ผู้นำพึงมีพึงปฏิบัติด้วยเช่นกัน เพราะหากบุคคลผู้เป็นผู้นำไม่มีความกตัญญูแล้ว ก็จะไม่ได้รับการยกย่องรวมทั้งจะไม่ได้รับการเชื่อถือจากผู้อื่น เพราะคงไม่มีใครอยากได้ผู้นำที่ไม่มีความกตัญญูมาเป็นผู้นำทำหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองอย่างแน่นอน

นัยประการหนึ่งที่น่าพิจารณา สำหรับคุณความดีที่บุคคลประพฤติปฏิบัติ จนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับของคนทั่วๆ ไปก็คือ หากบุคคลประกอบกิจการงานของตน โดยเนื้องานหรือกิจนั้นๆ บุคคลต้องต่อสู้ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญาของตนเอง หากแต่ก็มีที่คุณความดีที่บุคคลได้กระทำแล้ว เช่น มีความกตัญญูต่อบิดามารดา เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น เป็นเหตุให้ได้รับความช่วยเหลือจากสังคม ซึ่งในปัจจุบันก็มีให้พบเห็นอยู่บ่อยครั้ง ที่บุคคลเป็นผู้กตัญญูต่อบิดามารดาแล้วประสบเคราะห์กรรม หรือปัญหาอุปสรรคในชีวิต เป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หรือสื่อต่างๆ จนมีผู้แสดงความประสงค์ ที่จะให้ความช่วยเหลือ จนเขาประสบความสำเร็จ หรือผ่านพ้นอุปสรรคนั้นไปได้ เหมือนกับพระมหาชนกเป็นผู้ประกอบคุณความดีเอาไว้มากอย่างที่ปรากฏ เมื่อพระองค์ประสบภัยพิบัติก็มีนางมณีเมขลามาช่วยเหลือ หากเปรียบดังสุขภาพิต คนคิดคนทำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ ก็จะไม่ผิคนัก ดังนั้น นางมณีเมขลาจึงเปรียบเสมือนคนในสังคมที่มีความสามารถพอที่จะช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าได้นั่นเอง

ดังนั้น ความกตัญญูจึงเป็นนิมิตรหมายของความเป็นคนดีประการหนึ่ง ที่สังคมได้ตราขึ้นไว้ กล่าวคือ เมื่อสังคมได้ตรากฎ หรือ ข้อประพฤติกฎที่จะทำให้เป็นการส่งเสริมบุคคลหรือเป็นการส่งเสริมสังคมให้ดีขึ้น การตรากฎหรือข้อประพฤตินั้น จะเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องจากสังคมเป็นอย่างมาก ความกตัญญูก็เป็น ข้อประพฤติกฎอย่างหนึ่งที่สังคมให้การยอมรับและยกย่องการกระทำนั้นอย่างมาก ในทางกลับกันสังคมก็จะเตือนผู้ที่ไม่กระทำกตัญญู และกดข่มบุคคลนั้นๆ ไม่ให้ได้รับสิ่งที่ควรจะได้จากสังคม เป็นต้น การที่พระมหาชนกทรงเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบิดามารดา จึงเป็นความยอมรับจากสังคม โดยปริยาย และขณะเดียวกันก็เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับอนุชนรุ่นหลัง หรือผู้ได้บังคับบัญชาได้ประพฤติปฏิบัติตาม ความกตัญญูจึงส่งผลให้ความเป็นผู้นำของพระมหาชนกชัดเจนขึ้นอีกประการหนึ่ง

2.4 เป็นผู้พูดดี พูดมีประโยชน์

พระมหาชนกนอกจากจะเป็นผู้ที่กตัญญู รักมารดาแล้ว ยังเป็นผู้ที่พูดดี พูดมีประโยชน์ เช่นการพูดให้เห็นถึงความสำคัญของความเพียร แม้แต่นางมณีเมขลายังกล่าวชื่นชม ในคำพูดของพระมหาชนก คาถาแต่ละบทที่พระมหาชนก กล่าวกับนางมณีเมขลาแล้วแต่ เป็นคำพูดที่มีคุณค่า ควรจดจำ และปฏิบัติ เป็นอย่างยิ่ง ยกตัวอย่าง เช่น ในตอนที่พระมหาชนก กล่าวว่า “ท่านพูดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้ตายก็จักพ้นครหา ตรัสละนี้แล้วจึงกล่าวคาถาว่า บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างถูกผู้ชาย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง” (พระมหาชนก 2540: 78-79) จากเนื้อความทำให้เห็นได้ว่า พระมหาชนกเป็นผู้ที่พูดดี หรือกล่าวได้ว่า เป็นผู้ที่มีวาทศิลป์ รวมทั้งคำพูด

ของพระองค์ยังเป็นประโยชน์แก่บุคคลทั้งหลาย แม้แต่เทพเทวดายังชื่นชมกับคำพูดของพระองค์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติในข้อนี้ของพระองค์ออกมาได้อย่างชัดเจน

ซึ่งประเด็นของการพูดดี มีประโยชน์นี้ เป็นความสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบให้ความเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์ที่ทำให้พระองค์ประสบความสำเร็จ และยังผลให้ประชาชนมีความนิยมในพระองค์ และยอมรับในความเป็นผู้นำ พร้อมทั้งจะปฏิบัติตาม ตามที่พระองค์ทรงชี้แนะ ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ ผู้นำในทุกระดับควรมีและประพฤติปฏิบัติให้เกิดความคุ้นชินไว้ เพราะจัดว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการเป็นผู้นำ

2.5 ไม่ย่อท้อต่อคำห่มินของผู้อื่น

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ไม่ย่อท้อต่อคำห่มินของผู้อื่น แม้จะมีใครพูดดูหมิ่นตนอย่างไร ก็ไม่ทรงสนพระทัย ไม่ย่อท้อที่จะทำกิจนั้น เห็นได้จากเมื่อครั้งที่ถูกนางมณีเมขลากล่าวให้หมัดกำลังใจ ก็มีทรงย่อท้อ ทรงมุ่งมั่นที่จะว่ายน้ำต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็ทรงพยายามพูดให้นางมณีเมขลาเห็นถึงความตั้งใจ มุ่งมั่นในความเพียรของพระองค์ คำพูดของนางมณีเมขลาไม่ได้มีผลต่อความตั้งใจของพระองค์ ตัวอย่างคำพูดของนางมณีเมขลา เช่น “ฝั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณมิได้ ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่างลูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ถึงฝั่งก็จกตาย” (พระมหากษัตริย์ 2540: 75)

การไม่ย่อท้อต่อคำห่มินคำเหยียดหยามของผู้อื่นก็เป็นอีกประการหนึ่ง ที่จะส่งเสริมให้บุคคลผู้เป็นผู้นำ มีลักษณะที่โดดเด่น กล่าวคือ คุณสมบัติของผู้ผู้นำนั้นต้องเป็นผู้ที่หนักแน่นในความคิดของตนเอง หรือในอุดมการณ์ของตนและของสังคมที่ตนดำรงอยู่ เพราะความหนักแน่นนั้นเป็นคุณประโยชน์ประการหนึ่งที่จะคอยหักล้างกับการ ดูหมิ่นดูแคลน หรือการเยาะเย้ยถากถาง จากบุคคลรอบข้าง หากผู้นำใส่ใจกับการดูหมิ่นของคนรอบข้างซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคม จะส่งผลให้ผู้นำกระทำการไม่สำเร็จตามเป้าหมาย นอกจากจะไม่ใส่ใจต่อคำห่มินของผู้อื่นแล้ว ควรที่จะชี้แจงหรือใช้โอกาสนั้นตอบโต้ ชี้แนะแก่บุคคลเหล่านั้นถึงการกระทำของตนและอุดมการณ์ของตนด้วย

ซึ่งในกรณีของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงอดทน ต่อคำห่มินของนางมณีเมขลา และในขณะเดียวกันทรงกลับใช้โอกาสเดียวกันนั้น ชี้แจงให้นางมณีเมขลาเข้าใจ ในสิ่งที่พระองค์กระทำและทรงกล่าวสอนให้คิดแก่นางมณีเมขลาด้วย การที่พระองค์ทรงไม่ย่อท้อต่อคำห่มินของผู้อื่นนับได้ว่าเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้ความเป็นผู้นำของพระองค์ชัดเจนและแสดงถึงความหนักแน่นของพระองค์ด้วย

2.6 ทรงมีความเชื่อมั่นในความเพียร

พระมหากษัตริย์ทรงมีความเชื่อมั่นในความเพียร ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ทำให้พระองค์ เป็นผู้นำที่ยิ่งยวด กล่าวคือ พระองค์ทรงมีความเชื่อมั่นในความเพียรที่พระองค์ทรงกระทำอยู่ ทรงเชื่อมั่นและระลึกอยู่เสมอว่าความเพียรก่อให้เกิดผลสำเร็จ คนทุกคนต้องกระทำความเพียรและควรทำความเพียรอย่างถึงที่สุด เมื่อทรงมีความเชื่อมั่นในผลแห่งการกระทำความเพียรแล้ว พระองค์จึงทรงทำความเพียรอย่างถึงที่สุดและ ความเชื่อมั่น ในความเพียรนี้เองที่ทำให้พระองค์ได้ครองราชย์สมบัติ ทำให้นางมณีเมขลาเห็นถึงความเชื่อมั่นในความเพียรของพระองค์ จนช่วยให้พระองค์รอดชีวิตมาได้ หากพระองค์ไม่เชื่อมั่น ในความเพียรที่จะว่ายน้ำให้ถึงฝั่งให้ได้แล้ว พระองค์คงจมลงในมหาสมุทรเป็นแน่ ไม่สามารถว่ายน้ำอยู่ได้เป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน

ในประเด็นเรื่องการว่ายน้ำ 7 วัน 7 คืนนี้ แม้จะดูว่าเกินความสามารถของมนุษย์ก็จริง แต่ก็ยังไม่เคยปรากฏว่า ใครเคยทดลองปฏิบัติอย่างนี้ดู ซึ่งก็คงไม่มีเหตุผลที่จะต้องทดลองอย่างนี้ หากแต่ในความเป็นจริงนั้น ความเพียรที่บุคคลพยายามกระทำด้วยความมุ่งหวังว่าจะสำเร็จ ก็เป็นความสามารถที่มนุษย์ที่ควรกระทำ เพราะอาจบางทีบุคคลนั้นๆ อาจมีความสามารถระดับนั้นก็ได้ หรือเขาอาจพบผู้ช่วยในระหว่างทางเหมือนพระมหากษัตริย์ก็เป็นได้ สิ่งสำคัญคือ ความสามารถของมนุษย์นั้นต้องเพียรพยายามแสดงออกให้ถึงที่สุดก่อน ก่อนที่จะคิดว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะถ้าคิดว่า เป็นไปไม่ได้แล้ว มนุษย์ก็จะไม่คิดกระทำการใด การพัฒนาของมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้ที่สามารถไปถึงดาวดวงอื่นได้ ก็เพราะมีความคิดความเพียรว่า “มันจะเป็นไปได้” ศักยภาพของมนุษย์สามารถทำได้ เพียงแต่ต้องทดลองทำดูก่อน และมีความเชื่อมั่นในความเพียรพยายามนั้นเป็นสำคัญ

เนื้อความที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในความเพียรของพระมหากษัตริย์ มีอยู่ว่า “ดูก่อนท้าวเรา ไตร่ตรองเห็นปฏิปทาแห่งโลก และอานิสงส์แห่งความเพียร เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็ต้องพยายามว่ายน้ำอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร” (พระมหากษัตริย์ 2540: 69) พระองค์ทรงมุ่งมั่นที่จะกระทำความเพียรพยายาม ถึงแม้ว่าพระองค์จะยังไม่เห็นจุดหมายปลายทางว่าจะเป็นอย่างไร และจะมาถึงเมื่อไหร่พระองค์ก็ไม่ทรงรู้ด้วยซ้ำว่าจะรอดชีวิตหรือไม่ แต่พระองค์ก็มีทรงลดละความพยายามนั้น เหมือนกับตอนที่พระองค์ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร แม้ว่าพระองค์จะมองไม่เห็นฝั่ง ไม่รู้ว่าจะต้องว่ายน้ำเป็นเวลาอีกนานเท่าไรจึงจะถึงฝั่ง ไม่รู้ว่าข้างหน้าจะต้องเจอกับอันตรายใด ๆ หรือไม่ รวมทั้งพระองค์ก็ต้องเจอกับพายุและกระแสน้ำที่รุนแรงสักเพียงใด แต่พระองค์ก็ทรงพยายามว่ายน้ำต่อไป เพราะทรงเชื่อว่าจะต้องว่ายน้ำให้ถึงฝั่งให้จงได้

แม้พระองค์จะถูกนางมณีเมขลากล่าวอย่างไร พระองค์ก็ไม่ทรงลดความเชื่อมั่นในความพยายามของตนเอง คำกล่าวของนางมณีเมขลาเมื่อมีอยู่ว่า “ฝั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณมิได้

ยอมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่างถูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ทันถึงฝั่งก็จกตาย” (พระมหาชนก 2540: 75)

เมื่อได้ยินนางมณีเมขลากล่าวอย่างนั้น พระองค์ก็มีทรงละความเชื่อมั่นยังทรงมีความมุ่งมั่นที่จะเพียรพยายามต่อไปโดยไม่สนใจในคำกล่าวของนางมณีเมขลา เห็นได้จากเนื้อความที่กล่าวว่า “ท่านพูดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้ตายก็จกพันครหา” ครัสละนี้แล้ว จึงกล่าวคาถาว่า “บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมุญญาติ เทวดา และบิดามารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างถูกผู้ชายยอมไม่เคียดคร้อนในภายหลัง” (พระมหาชนก 2540: 78-79) พระมหาชนกทรงเชื่อว่า การที่พระองค์ทรงทำความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุดแล้ว แม้ตายไป หรือ ไม่ประสบผลสำเร็จก็ย่อมมีความภาคภูมิใจในการกระทำของตน ไม่มีผู้ใดที่จะครหานินทา อีกทั้งพระองค์ยังทรงแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในความเพียรไม่หวั่นไหวต่อคำกล่าวของผู้อื่น เพราะพระองค์ทรงเชื่อว่าเมื่อพระองค์ได้ทรงพยายามอย่างถึงที่สุดแล้วแม้ตายไปก็จะมีภูมิใจในความพยายามนี้ และที่สำคัญก็จะเป็นที่ภาคภูมิใจของครอบครัว ในเมื่อเกิดเป็นชายก็ไม่ควรที่จะย่อท้อต่อความยากลำบากที่จะมาถึง ควรที่จะเพียรพยายามต่อสู้กับอุปสรรคนานาประการ อย่างเช่นที่พระมหาชนกทรงกระทำในมหาสมุทรนั้น

ในประเด็นดังกล่าวนี้ ความเพียรพยายาม เป็นบ่อเกิดของความสำเร็จ เนื่องจากว่าการงานใดๆก็ตามหากได้ใช้ความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุดแล้ว ความสำเร็จก็จะตามมา ข้อความดังกล่าวนี้ได้รับการพิสูจน์ยืนยันมาเป็นเวลาหลายพันปีแล้ว หากแต่เมื่อมากำหนดเป็นคุณลักษณะที่ผู้นำควร จะประพฤติปฏิบัติให้เกิดเป็นความคุ้นชินกับตนแล้ว ก็จะเป็นเครื่องชี้วัดถึงศักยภาพของความเป็นผู้นำของบุคคลท่านนั้นๆ พระมหาชนกทรงมีศักยภาพด้านความเพียรพยายามนี้ อย่างไม่ต้องสงสัย และยังเป็นความเพียรชนิดที่เรียกว่า ขันอุกฤษฏ์ อีกด้วย ดังนั้นพระองค์จึงประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ทรงคาดหวังไว้ ความเพียรพยายามจึงมีคุณูปการต่อ ผู้นำ ด้วยประการฉะนี้

2.7 มีจิตใจเข้มแข็ง

พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่มีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ เห็นได้จากเมื่อครั้งที่เรือกำลังจะจมลงในมหาสมุทร ในขณะที่คนอื่น ๆ ในเรือต่างพากันร้องไห้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดา แต่พระองค์ไม่ทรงทำอย่างนั้น ไม่หวาดกลัวต่ออันตรายที่กำลังเข้ามา ทรงคิดแต่ว่าจะทำอย่างไรให้ตนรอดพ้นจากเหตุการณ์นั้นไปได้ และเมื่อทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรก็ทรงแสดงให้เห็นถึงความมีจิตใจที่เข้มแข็งของพระองค์ยิ่งนัก แม้พระองค์จะมองไม่เห็นฝั่งไม่รู้ว่าข้างหน้าจะเจอเหตุการณ์อะไรบ้างแต่พระองค์ก็ยังทรงที่จะว่ายน้ำต่อไป จิตใจที่เข้มแข็งของพระมหาชนก มิได้แสดงให้เห็นเพียงแค่นั้นตอนที่เรืออัปปาง และทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเท่านั้น แต่พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีจิตใจ

ที่เข้มแข็งตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์มาแล้ว ซึ่งจิตใจที่เข้มแข็งของพระมหากษัตริย์เห็นได้จากเนื้อความในตอนต่างๆ ดังนี้

2.7.1 ในตอนที่เด็กคนอื่นกล่าวว่าเป็นบุตรหญิงหม้าย

จิตใจที่เข้มแข็งของพระมหากษัตริย์เห็นได้ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อครั้งที่ถูกเด็กคนอื่น กล่าวว่าคุณเป็นบุตรหญิงหม้ายก็มีได้โกรธแค้น หรือก่นแสบแต่อย่างใด แต่ทรงกลับไปถามพระมารดา เพราะต้องการทราบความจริง เมื่อพระมารดาตรัสลงว่า พราหมณ์เป็นบิดาของพระองค์ โดยพระองค์ก็ทรงเชื่อตามที่พระมารดาบอก และพระองค์ก็ทรงบอกกับเด็กคนอื่นว่า พราหมณ์เป็นบิดา เมื่อครั้งที่เด็กคนอื่นถามว่า พราหมณ์เป็นอะไรกับพระองค์ พระองค์จึงทรงคิดได้ว่า พระมารดาตรัสลง การที่พระมหากษัตริย์ถูกพระมารดาหลอกให้เชื่อว่า พราหมณ์เป็นพ่อก็น่าจะทรงทำให้เสียพระทัยมากแล้วอีกทั้งยังต้องถูกเด็กคนอื่น ๆ ล้อว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ ยิงนำที่จะทรงเสียพระทัยมากขึ้นไปอีก แต่ถึงกระนั้นพระองค์ก็มีทรงเสียพระทัยแต่อย่างใด ไม่โกรธพระมารดา ไม่ร้องไห้ แสดงให้เห็นว่าทรงมีจิตใจที่เข้มแข็งยิ่งนัก และทรงคิดว่า การเสียใจไม่ช่วยให้อะไรดีขึ้น ในเมื่อมารดา ไม่บอกความจริงก็ไม่เป็นไร ถึงอย่างไรแล้วพระองค์ก็ต้องทรงรู้ความจริงให้ได้และทรงมีวิธีที่จะทำให้มารดาบอกความจริง

เห็นได้จากเนื้อความในตอนดังกล่าวว่า พระกุมารทรงคิดว่า “พวกเด็ก ๆ เราเป็นบุตรหญิงหม้ายอยู่เนื่อง ๆ ช่างเถอะ เราจักถามมารดาของเรา” วันหนึ่งพระกุมารจึงทูลถามพระมารดา ว่า “ข้าแต่พระมารดา ใครเป็นบิดาของฉันทน์” พระมารดาตรัสพระกุมารว่า “พราหมณ์เป็นบิดาของลูก” วันรุ่งขึ้นพระกุมารตีเด็กทั้งหลาย เมื่อเด็กทั้งหลายกล่าวว่า “บุตรหญิงหม้ายดี” จึงตรัสว่า “พราหมณ์เป็นบิดาของเรามีใช่หรือ” ครั้นพวกเด็กถามว่า “พราหมณ์เป็นอะไรกับเธอ” จึงทรงคิดว่า เด็กเหล่านี้กล่าวว่า “พราหมณ์เป็นอะไรกับเธอ” มารดาของเราไม่บอกเหตุการณ์นี้ตามจริง ท่านไม่บอกแก่เรา ตามใจของท่าน ยกไว้เถิดเราจักให้ท่านบอกความจริงให้ได้” (พระมหากษัตริย์ 2540: 39-42) เมื่อทรงทราบความจริง ก็มีได้ทรงเสียพระทัย มีได้ทรง โกรธเคือง ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่เข้มแข็งของพระองค์ด้วยเช่นกัน

2.7.2 ในตอนที่เรือกำลังจะจมลงในมหาสมุทร

อีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงจิตใจที่เข้มแข็งของพระมหากษัตริย์ คือเมื่อครั้งที่เรือกำลังจะจมลงในมหาสมุทรนั้น มหาชนทั้งหลายต่างพากันหวาดกลัว ร้องไห้คร่ำครวญ กราบไหว้ เทวดาทั้งหลาย แต่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงทำเช่นนั้น กลับมีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ร้องไห้คร่ำครวญแต่อย่างใด เพราะทรงคิดว่าการกระทำเช่นนั้น ไม่ช่วยให้อะไรดีขึ้น ทรงมีจิตใจที่เข้มแข็งจนทำให้พระองค์สามารถรอดชีวิตมาได้ในที่สุด

เห็นได้จากเนื้อความในตอนทีกล่าวว่า “เรือแล่นด้วยกำลังคลื่นที่ร้ายกาจ ไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ แผ่นกระดานก็แตกด้วยกำลังคลื่น น้ำเข้ามาแต่ที่นั่นนั่น เรือก็จมลงในกลางมหาสมุทร มหาชนกลัวมรณภัย ร้องไห้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดาทิ้งหลาย แต่พระมหาสัตว์ไม่ทรงกันแสง ไม่ทรงคร่ำครวญ ไม่ไหว้เทวดาทิ้งหลาย” (พระมหาชนก 2540: 58)

จากเนื้อความในตอนต่าง ๆ นี้ ทำให้เห็นได้ว่าพระมหาชนกทรงมีจิตใจที่เข้มแข็งกว่าคนธรรมดาทั่วไป และด้วยจิตใจที่เข้มแข็งนี้ทำให้พระองค์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ ซึ่งความเป็นผู้นำนั้นความเข้มแข็งเป็น พลังอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้นำประสบความสำเร็จ กล่าวคือ

ประการแรก ความเข้มแข็งช่วยให้พ้นภัย กล่าวคือ ภัยอันตรายประการต่างๆ นั้นล้วนเกิดขึ้นกับบุคคลทุกคน ต่างแต่เพียงว่าใครจะประสบภัยมากน้อยกว่ากันเท่านั้น และใครจะสามารถแก้ไขปัญหาล่วงพ้นภัยนั้นๆ ไปได้ เช่นเดียวกับผู้นำทางการเมืองต้องประสบกับภัยประการต่างๆ ทั้งของส่วนตน และของส่วนรวมหรือภัยของประชาชนที่ตนเป็นผู้นำอยู่ หากผู้นำเป็นคนอ่อนแอเสีย ก็ไม่สามารถช่วยนำพาประชาชน หรือ ผู้ตามล่องพ้นเหตุอันๆ ไปได้ ความเข้มแข็งจึงเป็นกำลังหรือพลังอย่างหนึ่งที่ผู้นำควรฝึกฝนให้เกิดขึ้นกับตน

ประการที่สอง ความเข้มแข็งช่วยในการแก้ไขปัญหา กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาเป็นเรื่องหนึ่งที่ผู้นำ กระทำอยู่ตลอดเวลา เพราะผู้นำต้องรับภาระในการแก้ไขปัญหาทุกชนิดในสังคม ทั้งที่เป็นปัญหาหาส่วนตัวของผู้นำเองและของส่วนรวม ซึ่งนอกจากกำลังสติปัญญาที่ผู้นำจะต้องมีแล้ว ความเข้มแข็งอันเป็นลักษณะส่วนตัว ซึ่งผู้นำก็ต้องฝึกฝนไว้อีกประการหนึ่ง เพราะความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ สามารถช่วยให้การแก้ไขปัญหาสำเร็จไปได้ดีกว่าครั้ง ในกรณีของพระมหาชนก พระองค์ทรงมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจและด้านกำลังกาย ซึ่งทำให้พระองค์ในเวลาที่จะทรงแก้ไขปัญหาย่างใดอย่างหนึ่ง ทรงสามารถกระทำได้เลย อย่างไม่ต้องลังเล ซึ่งการกระทำดังนี้ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า มาจากความเข้มแข็งของพระองค์ด้วย

ประการที่สาม ความเข้มแข็งทำให้ไม่ต้องอับอายเพราะวิงวอนขอร้องต่อผู้อื่น กล่าวคือ บุคคลที่มีความเข้มแข็งอยู่เป็นพื้นฐาน จะไม่คร่ำครวญขอร้องให้ผู้อื่นช่วยเหลือตนอย่างง่าย ๆ ซึ่งนั่นก็จะไม่ทำให้ตนเองรู้สึกอับอายกับการกระทำของตน แม้ว่าการขอร้องให้ผู้อื่นช่วยเหลือในกิจที่เราไม่สามารถทำได้เองนั้น จะเป็นเรื่องปกติของสังคมก็ตาม หากแต่การขอร้องให้ผู้อื่นช่วยเราในแบบคร่ำครวญเพื่อให้เห็นใจในผลประโยชน์ของเราฝ่ายเดียวนั้น ไม่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้นำของหมู่ กลุ่ม ไม่ควรที่จะขอร้องแบบคร่ำครวญวิงวอนแต่ประการใด ควรจะมีกำลังใจที่เข้มแข็ง สามารถฝ่าฟันอุปสรรคไปได้เอง ซึ่งคุณสมบัติประการนี้พระมหาชนกทรงมีอยู่แล้วในพระองค์ จึงสั่งให้ความเป็นผู้นำของพระองค์เด่นชัดมากขึ้น โดยลำดับ

2.8 เห็นความสำคัญของความเพียร และ ปฏิบัติความเพียร

พระมหาชนกเป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นว่าความเพียรก่อให้เกิดผลสำเร็จ พระมหาชนกถือเป็นสัญลักษณ์ของความเพียร โดยการทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่าพระมหาชนกเป็นแบบฉบับของความเพียร โดยแท้จริง เห็นได้อย่างชัดเจนในตอนที่ว่ายน้าในมหาสมุทร ที่ถือได้ว่าเป็น สัญลักษณ์แห่งการปฏิบัติความเพียรอันบริสุทธิ์

ดังข้อความในตอนที่ พระมหาสัตว์เมื่อจะทำนางมณีเมขลาให้จันนต่อด้อยคำ จึงได้ตรัสคาถาต่อไปนี้ว่า

ดูก่อนเทวดา ผู้ใคร่รู้ว่าการทำงานที่ทำ จะไม่ลุล่วงไปได้จริงๆ ชื่อว่า ไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะมีผู้ผลแห่งความเกียจคร้าน ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบการทำงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่นๆในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่าน มาสถิตอยู่ใกล้ๆเรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลัง จักทำความเพียรที่นุรุษควรทำ ไปให้ถึง ผังแห่งมหาสมุทร (พระมหาชนก 2540: 68)

พระมหาชนกเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของความเพียรเป็นอย่างยิ่ง ทรงเห็นว่าความเพียรก่อให้เกิดผลสำเร็จ ทรงระลึกอยู่เสมอว่าคนเราต้องมีความเพียร และความเพียรของพระองค์นี้เองที่ทำให้นางมณีเมขลาช่วยให้พระองค์รอดชีวิตมาได้ ความเพียรนี้เองที่ทำให้พระองค์ว่ายน้ำอยู่ได้เป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน ความเพียรนี้เองที่ทำให้พระองค์ได้ครองราชย์สมบัติ ตลอดบทพระราชนิพนธ์ได้แสดงให้เห็นถึงความเพียรของพระมหาชนกอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นความเพียรที่จะต้องการรู้ความจริงจากพระมารดา ความเพียรที่จะเอาราชสมบัติคืน และความเพียรของพระมหาชนกที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือความเพียรของพระองค์ในมหาสมุทร ไม่ว่าพระองค์จะทรงทำอะไรก็ทรงมีความเพียรนั้นประกอบด้วยเสมอ จึงกล่าวได้ว่าพระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของความเพียร และการที่พระองค์เป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของความเพียรอยู่เสมอ นั้นนับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของพระองค์ด้วยเช่นเดียวกัน อีกทั้งยังทำให้เห็นได้ว่าผู้นำทั้งหลายก็ควรเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของความเพียรและปฏิบัติความเพียรนั้นด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุว่าการเห็นความสำคัญ และลงมือปฏิบัติ นั้น เป็นขั้นตอนของการกระทำที่ต่างวาระกัน แต่เป็นความเกี่ยวเนื่องของกันและกัน โดยเฉพาะถ้าเป็นคุณสมบัติของผู้นำแล้ว จำเป็นที่จะต้องมิตั้งสองประการ กล่าวคือ ทั้งต้องปฏิบัติความเพียรในกิจ ในหน้าที่ของผู้นำ และการปฏิบัตินั้นก็ไม่ว่าจะปฏิบัติไปเรื่อยๆ สักๆแต่ว่าทำก็ไม่ คือ ต้องเห็นความสำคัญของกิจที่กระทำ นั้นด้วย คุณสมบัติประการดังกล่าวนี้เป็นคุณสมบัติเด่นๆ ของพระมหาชนก ที่ทรงปฏิบัติและ

ทรงสามารถชี้แจงให้ผู้อื่น เห็นคุณประโยชน์ของความเพียรนั้นด้วย เพราะพระองค์ทรงเป็นตัวอย่าง ในการแสดงออกด้านนี้ ซึ่งผู้นำนั้นนอกจากจะปฏิบัติความเพียรในด้าน การบริหาร การปกครอง รวมถึงการดูแลในทุกข์สุขของราษฎรแล้ว ยังต้องชี้แนะให้เขาเหล่านั้น เห็นถึงเหตุ และ ผล ของการ ปฏิบัตินั้นด้วย เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องของผู้ตาม

2.9 มีวาจามั่นคง รักษาสัตย์

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีวาจามั่นคงยืนหยัดในคำพูดของตน ไม่ว่าใครจะ พูดอย่างไร แต่ตนก็ยืนหยัดในคำพูดที่ตนพูด ไว้อย่างนั้น เห็นได้ว่าไม่ว่านางมณีเมขลาจะกล่าว ว่าอย่างไรก็ตามแต่พระองค์ก็ทรงมั่นคงในคำพูดของตน ว่าความพยายามก่อให้เกิดผลสำเร็จ และทรง พูดให้นางมณีเมขลายอมรับความจริงในข้อนี้ นอกจากนี้ยังรักษาคำสัตย์ของตน เห็นได้จากเมื่อครั้งที่ ทรงรับปากกับนางมณีเมขลาไว้ว่าจะตั้งสถาบันการศึกษา เมื่อทรงครองราชย์แล้วก็ทรงระลึกถึง คำพูดนั้นอยู่เสมอ และพระองค์ก็ทรงตั้งสถาบันการศึกษานั้นขึ้นมาในที่สุด แสดงให้เห็นว่าพระ มหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีวาจามั่นคงและรักษาสัตย์อยู่เสมอ

การมีวาจาสัตย์นั้น ถือเป็นความสำคัญประการต้นๆของการเป็นผู้นำ ไม่ว่าผู้ นั้นจะเป็นผู้นำกลุ่มชนธรรมดา หรือเป็นผู้นำทางการเมือง เพราะในสังคมทุกสังคมล้วนให้ ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวนี้อยู่มาก จากความจริงที่ว่า มนุษย์ ไม่อาจที่จะอยู่เพียงผู้เดียวในโลก ได้ หากแต่ต้องอยู่กันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกันของคน ในหมู่กลุ่มนั้นจึงเป็น ความสำคัญอย่างยิ่ง และในความสัมพันธ์นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ กับ ผู้ตามถือว่ามี ความสำคัญเป็นระดับต้นๆ การรักษาสัตย์วาจานั้น ก็จัดเป็นความสัมพันธ์ในระดับนี้

ดังนั้นการที่ผู้นำจะคงรักษาสถานภาพของตนไว้ให้มั่นคง ได้ สิ่งหนึ่งใน องค์ประกอบหลายอย่างก็คือ การรักษาความสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ภายใต้ การนำ หรือ อยู่ภายใต้การ บังคับบัญชา และการเป็นผู้เป็นรักษาในสัตย์วาจานั้นก็จัดเป็นความสัมพันธ์นี้ด้วย ซึ่งพระมหากษัตริย์ ทรงมีความชัดเจนในพระองค์เอง ทรงเป็นผู้กล่าวคำสัตย์ และขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับผิดชอบต่อ พระคำรัสของพระองค์ด้วย ซึ่งประการนี้ได้สะท้อนออกถึงว่า การเป็นผู้นำของพระองค์ที่จะสาน ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับราษฎรของพระองค์ ให้กลมเกลียวสมานฉันท์เป็นไปในทิศทาง เดียวกัน

สรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีคุณสมบัติที่เด่นๆอยู่หลายประการด้วยกัน และ คุณสมบัติเหล่านั้นล้วนส่งผลต่อความเป็นผู้นำทางการเมืองของพระองค์ในลำดับต่อมา เพราะการ กระทำในปัจจุบันของบุคคล ย่อมมีส่วนสะท้อนมาจากเหตุที่เขาได้สร้างไว้ในอดีต พระมหากษัตริย์ก็มี ลักษณะเช่นนั้น พระองค์ทรงเป็นผู้นำที่มหาชนให้การเคารพยกย่อง สรรเสริญ และกล่าวว่า พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายๆด้าน ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำของประชาชน

ชาวเมืองมิดิลา ซึ่งความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์เหล่านี้ ล้วนแต่มาจากคุณสมบัติที่พระองค์ฝึกฝนตนเอง บ้าง เป็นสิ่งที่พระองค์ได้เรียนรู้เพิ่มเติมบ้าง เป็นสิ่งที่พระองค์พิจารณาในภาวะการณ์ปัจจุบัน บ้าง เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จัดเป็นองค์ประกอบและคุณสมบัติของผู้นำทั้งสิ้น ซึ่งผู้นำในปัจจุบัน ควรที่จะประพฤติปฏิบัติตามเพื่อความสำเร็จในด้านการเป็นผู้นำของประชาชน

ตอนที่ 3 คุณสมบัติพิเศษด้านผู้นำของตัวละครในพระมหากษัตริย์

คุณสมบัติพิเศษของมหาบุรุษเป็นความพิเศษเฉพาะด้าน ซึ่งไม่เป็นสากลแก่บุคคล ทั่วไป กล่าวคือพระมหากษัตริย์เป็นบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ ทั้งโดยชาติตระกูล กำลังสติปัญญา ความสามารถ กิริยามารยา รูปร่าง วรรณะ ซึ่งพระองค์มีความพิเศษ ดังนี้

3.1 เป็นคนมีบุญญาธิการหรือมีบุญบารมี

บารมี หรือ บุญญาธิการ หมายถึง คุณสมบัติพิเศษของบุคคล ซึ่งทำให้เขามีความแตกต่างจากคนธรรมดาและคนอื่น ๆ ทำให้ดูเหมือนว่าบุคคลนั้นมีความสามารถที่เหนือมนุษย์ หรืออย่างน้อยก็ต้องมีคุณสมบัติบางอย่างเป็นพิเศษ คุณสมบัติเหล่านี้มนุษย์ธรรมดาทั่วไปไม่มี แต่จะถือว่าเป็นคุณสมบัติที่ได้มาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งคำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ อาจจะเป็นพระเจ้าหรือสรวงสวรรค์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นตามที่คนเชื่อว่ามีอยู่ (ณรงค์ สินสวัสดิ์ 2537: 103-104) ก็ได้ หากแต่มีลักษณะที่แตกต่างจากมนุษย์ทั่วไป เพียงบางประการ ที่สำคัญคนที่มีบุญญาธิการก็ดำรงสถานภาพเป็นมนุษย์เหมือนกัน ต้องเวียนตายเวียนเกิด ประสบทุกข์และสุขคละเคล้ากันไปด้วยเช่นกัน ดังนั้น คนมีบุญญาธิการจึงมีลักษณะแตกต่างจากมนุษย์ทั่วไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และลักษณะนั้นๆ ก็เป็นลักษณะเด่นๆ ที่ปรากฏชัด ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ทั่วไปควรที่จะบำเพ็ญหรือปฏิบัติตามเยี่ยงอย่าง หรือแบบฉบับที่คนมีบุญญาธิการเขาประพฤติปฏิบัติ

ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสื่อให้เห็นอยู่ตลอดเวลาว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีบุญบารมีเหนือคนทั่วไป เห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากคนธรรมดาหลายประการ ซึ่งเป็นความสามารถที่เหนือมนุษย์ จากเนื้อความในตอนแรกที่ทรงประพันธ์ว่า “สัตว์ในครรภ์ของพระเทวีมิใช่สัตว์สามัญแต่เป็นมหาสัตว์ผู้มีบารมีเต็มแล้วมาบังเกิด” (พระมหากษัตริย์ 2540: 20) ทรงย้ำเตือนให้ผู้อ่านได้รับรู้ว่าพระมหากษัตริย์มิใช่คนธรรมดา เห็นได้จากคำว่า “พระมหาสัตว์” แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่ยิ่งใหญ่กว่าคนธรรมดาทั่วไป

ในพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์เป็นตัวละครที่มีลักษณะเด่นที่แตกต่างไปจากมนุษย์ทั่วไป หรือกล่าวได้ว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ เนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นภพหนึ่งของ

พระพุทธเจ้า ในเรื่องจะเห็นได้ว่ามีการใช้ถ้อยคำเรียกพระมหาชนกด้วยความยกย่องอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นการบ่งบอกเสมอว่า พระมหาชนกมีลักษณะที่แสดงถึงความเป็นบุญบารมี คือ คำว่า “พระมหาสัตว์” ซึ่งจะเห็นได้ว่า คำนี้มี ความหมายถึงพระมหาชนก จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้ย้าเตือนผู้อ่านเสมอว่า พระมหาชนก เป็นผู้มีบุญบารมี ด้วยเหตุนี้พระมหาชนกจึงมีลักษณะเด่นและพิเศษกว่าตัวละครอื่น ๆ คือ มีความเป็นสมมติเทพ และมีความเป็นมนุษย์อยู่ในองค์เดียวกัน

ในฐานะตัวละครเอก พระมหาชนก เป็นตัวละครที่เป็นอุคมกคิขของมนุษย์ทั่วไป คือ มีชาติกำเนิดอันสูงส่ง เก่งกล้าสามารถ มีข้อบกพร่องน้อย และเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยบุญญาธิการ ความเป็นบุญบารมียังเป็นสิ่งที่ช่วยคุ้มครองพระมหาชนก ด้วยเหตุนี้พระมหาชนกจึงได้รับความช่วยเหลือจากเทพเทวดาต่าง ๆ อยู่เสมอ ไม่ว่าพระมหาชนกจะได้รับความเดือดร้อนในเรื่องใด ๆ แต่ด้วยพระองค์เป็นผู้ที่มีบุญบารมีจึงมักมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการแสดงถึงพระเดชานุภาพของพระองค์ ดังเห็นได้จากเนื้อความในตอนต่าง ๆ ดังนี้

ตอนที่กล่าวว่า สัตว์ในครรภ์ของพระเทวีนั้นมิใช่สัตว์สามัญ แต่เป็นมหาสัตว์ผู้มีบารมีเต็มแล้วมาบังเกิด ด้วยเดชานุภาพแห่งพระมหาสัตว์นั้นบันดาลให้ภพของท้าวสักกเทวราช สำแดงอาการร้อน ท้าวสักกเทวราชทรงพิจารณาเหตุการณ์แล้วทรงดำริว่า “สัตว์ที่บังเกิดในครรภ์ของพระเทวีมีบุญมาก เราควรจะไปทีนั้น” จึงเนรมิตเกวียนมีประทุนเป็นเครื่องปกปิด จัดตั้งเตียงไว้ในเกวียนนั้น เนรมิตคนเหมือนคนแก่ แล้วขับเกวียนไปหยุดที่ประตูศาลาที่พระเทวีประทับอยู่” (พระมหาชนก 2540: 20)

ตอนที่กล่าวว่า “ด้วยอานุภาพแห่งพระโอรสของพระองค์ ในกาลที่พระเทวีจะเสด็จขึ้นเกวียน แผ่นดินได้หนุนพองขึ้นตั้งจดท้ายเกวียน” (พระมหาชนก 2540: 23)

ตอนที่กล่าวว่า ขณะนั้นมีพราหมณ์ผู้เฟื่องมณฑลคนหนึ่งชาว กาลจัมปากะเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ พร้อมด้วยมาณพประมาณห้าร้อยคนแวดล้อมเดิน ไปเพื่ออาบน้ำ แลดูมาแต่ไกลเห็นพระเทวีนั้น มีพระรูปร่างยิ่งสมบูรณ์ด้วยความงามเป็นเลิศ ประทับอยู่ ณ ศาลานั้น ด้วยอานุภาพแห่งพระมหาสัตว์ผู้บังเกิดในพระครรภ์ของพระเทวี พอเห็นเท่านั้น “ก็เกิดเสนาหาราจะว่าเป็นน้องสาวของตน” (พระมหาชนก 2540: 30)

พระมหาชนกมิใช่บุคลลธรรมดาแต่เป็นผู้ที่มีบารมีมากและบุญบารมีของพระองค์ก็มักจะแสดงอานุภาพให้เห็นอยู่เสมอ บุญบารมีของพระองค์ทำให้พระองค์ได้รับความช่วยเหลือจากเหล่าเทพเทวดา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าแม้แต่เทพเทวดายังสามารถรับรู้ได้ถึงความเป็นบุญบารมีของพระองค์ ถึงขนาดที่ว่าเมื่อพระองค์อยู่ในครรภ์ยังสามารถทำให้ภพของท้าวสักกเทวราชสำแดงอาการร้อน จนท้าวสักกเทวราชต้องรีบมาช่วยเหลือ เนื่องจากผู้มีบุญบารมีกำลังได้รับความเดือดร้อน และอาจกล่าวได้ว่าพระมหาชนกเป็นผู้ที่มีบุญบารมีเหนือกว่า

ท้าวสักกเทวราช ทำให้ท้าวสักกเทวราชต้องคอยช่วยเหลือพระองค์ หรือในตอนทีพระเทวีจะเสด็จขึ้นเกวียน ด้วยอาณภาพแห่งบุญบารมีของพระมหาชนกทำให้แผ่นดินนูนพองขึ้นเพื่อรองรับพระเทวีกับพระมหาชนก ซึ่งแม้แต่กระทั่งผืนดินก็ยังรับรู้และน้อมรับในบุญบารมีของพระมหาชนก

บุญบารมีของพระมหาชนกยังปรากฏให้คนทั่วไปได้เห็นด้วย ดังเช่นในตอนทีแสดงอาณภาพทำให้เมื่อพราหมณ์มหาศาลเห็นพระเทวีในครั้งแรก ก็เกิดความรักใคร่เอ็นดู เหมือนกับว่าพระเทวีเป็นน้องสาวของตน และช่วยเหลือให้พระเทวีได้พักอาศัยอยู่กับตน ด้วยความมีบุญบารมีนี้ทำให้เห็นได้ว่า ผู้มีบุญบารมีไม่ว่าอยู่ที่ใดหรืออยู่ในสถานะใดก็ย่อมได้รับความช่วยเหลือจากเหล่าเทพเทวดาอยู่เสมอ อีกทั้งยังกล่าวได้ว่า เทพเทวดาทั้งหลายมีหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษาผู้ที่มีบุญบารมีด้วยเช่นกัน และ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ทีแสดงให้เห็นถึงความมีบุญบารมี และความสามารถที่เหนือมนุษย์ของพระมหาชนกอยู่ตลอดเวลา รวมความว่าบุญบารมีนั้นหมายถึง อาณภาพทีเหนือจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ จะเป็นไปได้โดยปกติ กล่าวคือ มีลักษณะพิเศษ การกระทำทีพิเศษ อันไม่น่าจะเป็นไปได้ เช่น ความแข็งแรงทีเหนือความแข็งแรงของมนุษย์ทั่วไปจะทำได้ เป็นต้น หรือรูปลักษณะพิเศษ เช่น มีรัศมีเปล่งออกมา มีสีผิวผิดแปลกจากคนทั่วไป คือ มีผิวสีทอง เป็นต้น และมีลักษณะอื่นๆ อันประกอบกัน จนทำให้ดูหรือรู้สึกว่าคุณคนผู้นั้นสูงส่งกว่าคนทั่วไป ดังเห็นได้จากเนื้อความในตอนต่างๆ ดังนี้

3.1.1 ทรงว่ายน้ำได้เป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน

เมื่อครั้งทีเรือแตกและกำลังจะจมลงในมหาสมุทรนั้นพระมหาชนกทรงต้องว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน ดังเห็นได้จากเนื้อความในตอนทีกล่าวว่า “มหาสัตว์ทรงว่ายน้ำในมหาสมุทรอยู่ 7 วัน” (พระมหาชนก 2540: 58) ในขณะที่มหาชนต่างจมลงในมหาสมุทรบ้างก็เป็นที่รักษาของสัตว์ทะเล แต่พระองค์กลับทรงรอดชีวิตแต่เพียงผู้เดียว หากพระองค์ไม่สามารถว่ายน้ำอยู่ได้ถึง 7 วัน 7 คืน นางมณีเมขลาทีจะไม่เห็นพระองค์ และไม่ได้ช่วยเหลือพระองค์ไว้ จากในตอนทีกล่าวว่า “นางมณีเมขลาได้ตรวจตรามหาสมุทรเป็นเวลาเจ็ดวัน เล่ากันว่า นางเสวยทิพสมบัติเพลินมิได้ตรวจตรา บางอาจารย์กล่าวว่า นางเทพธิดาไปเที่ยวสมาคมเสวย นางคิดได้ว่า “วันนี้เป็นวันที่เจ็ดทีเรามีได้ตรวจตรามหาสมุทรมีเหตุอะไรบ้างหนอ” เมื่อนางตรวจดูก็เห็นพระมหาสัตว์” (พระมหาชนก 2540: 66) เพราะเหตุไคนางมณีเมขลาตรวจตรามหาสมุทรในวันที่ 7 พอดี จึงทำให้นางเห็นพระมหาชนก เพราะเหตุไคพระมหาชนกจึงสามารถว่ายน้ำได้เป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน และเพราะเหตุไคนางมณีเมขลาถึงช่วยพระองค์ไว้ เหตุไคพระองค์จึงไม่เป็นเหยื่อของสัตว์ทะเล และไม่ถูกสัตว์ทะเลทำร้าย เหตุไคคนอื่น ๆ ถึงล้มตายไปกันหมดเหลือแต่พระองค์เพียงผู้เดียว จากตรงนีทำให้อาจกล่าวได้ว่าเพราะคนอื่น ๆ ไม่มีบุญบารมีอย่างเช่นพระองค์ บุญบารมีทีทำให้

พระองค์ทรงว่ายน้ำอยู่ได้เป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน บุญบารมีที่ทำให้พระองค์ได้พบกับนางมณีเมขลา บุญบารมีที่จะคอยคุ้มครองปกป้องรักษาให้พระองค์ทรงอยู่รอดปลอดภัย

ในประเด็นดังกล่าวนี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงนัยที่ทรงแสดงถึงความต่อเนื่องของความพยายาม ซึ่งความต่อเนื่องดังกล่าวนี้ทรงมุ่งเน้นถึงความต่อเนื่องชนิดที่ไม่ขาดระยะ หรือขาดช่วงในระหว่าง โดยมีองค์ประกอบที่ชัดเจน กล่าวคือ พระมหาชนกมีความตั้งใจอย่างยิ่งที่จะเอาชนะอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทรงทำพระองค์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ คือ พระองค์ไม่นำทรัพย์สินใดๆ ติดตัวในขณะที่พระองค์กระโดดลงว่ายน้ำ ซ้ำยังเอาผ้าถุงไปชุบน้ำมันเพื่อไม่ให้ผ้าอมน้ำ เพื่อไม่ให้สัตว์น้ำเข้าใกล้พระองค์ และสุดท้ายพระองค์ทรงกำหนดทิศทางที่จะไป ซึ่งองค์ประกอบที่ครบถ้วนชัดเจน ดังที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ เป็นความชัดเจนที่จะทำให้ตัวละครดำเนินต่อไปได้ ไม่ขาดตกบกพร่องหรือมีข้อโต้แย้งในภายหลัง

หากแต่นัยที่พระองค์ทรงต้องการสื่อออกมาก็คือ ความพยายามอย่างต่อเนื่องของผู้นำ ซึ่งถ้าหากนำองค์ประกอบที่มีอยู่ครบอย่างชัดเจนของผู้นำแต่ละท่าน มาศึกษาและเพิ่มความพยายามอย่างต่อเนื่องเข้าไปกำกับ ก็จะสอดคล้องกับความมุ่งหมายที่พระเจ้าอยู่หัวทรงสื่อออกมา อย่างเช่น ผู้นำทางการเมืองของไทย ที่มีองค์ประกอบชัดเจน คือ มีพรรคการเมืองรองรับ มีฐานเสียง มีกฎหมายรองรับ มีสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบบนี้เป็นต้น เมื่อผู้นำได้ถูกเลือกคัดสรรเข้ามา สิ่งที่ผู้นำต้องทำก็คือ จัดการแก้ไข พัฒนา และนำพาการบริหารไปให้ถึงจุดหมาย แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้นำทุกท่านต้องประสบก็คือ ปัญหาอุปสรรค ซึ่งทุกยุคทุกสมัยผู้นำจะต้องประสบกับอุปสรรคทางการเมือง ทางการบริหารการปกครองไม่มากก็น้อย และทุกคนอีกเช่นกันต้องพยายามฟันฝ่าอุปสรรคปัญหานั้นๆ ไปให้ได้ ซึ่งประเด็นสำคัญอยู่ที่ ผู้นำแต่ละท่านจะมีความพยายามต่อเนื่องหรือไม่ในการเอาชนะปัญหาอุปสรรคนั้นๆ เนื่องจากความต่อเนื่องในการเอาชนะ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ เป็นความสำคัญ เป็นองค์ประกอบในทางปฏิบัติที่ผู้นำจะต้องกระทำอย่างจริงจัง นัยของการว่ายน้ำตลอด 7 วัน 7 คืน ของพระมหาชนกจึงอยู่ตรงนี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสื่อออกให้เห็นถึงความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง ความมุ่งมั่นแน่วแน่ของพระมหาชนกเพื่อจะเอาชนะปัญหาอุปสรรคให้ได้นั้นเป็นสำคัญ เมื่อนัยเป็นดังนี้ ความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องในการแก้ปัญหาอุปสรรคของผู้นำทางการเมืองจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งมั่นที่จะแสดงออก

3.1.2 แข็งแรงมีกำลังมาก

พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่มีพระกำลังมากตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ทรงมีร่างกายที่แข็งแรงกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด มิได้สร้างขึ้นมาในภายหลัง ความแข็งแรงของพระองค์นี้กล่าวถึงไว้ในหลายตอนด้วยกัน เห็นได้จากเมื่อครั้งที่ยังทรง

พระเยาว์เมื่อเล่นกับเด็กอื่นทั่วไปหากโดนเด็กอื่นรังแกก็จะทรงดีทำให้เด็กเหล่านั้นทั้งเจ็บทั้งร้องไห้ เห็นได้ว่าพระองค์ทรงแข็งแรงและมีพระกำลังมากกว่าเด็กคนอื่น ๆ การที่เด็กคนหนึ่งจะทำให้เด็กคนอื่น ๆ กลัวนั้นอาจไม่ใช่เรื่องยาก แต่ด้วยความที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีพระกำลังมากกว่าเด็กทั่วไปหลายเท่าตัว ทำให้เด็กเหล่านั้นเกรงกลัวพระองค์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความมีบุญบารมีของพระองค์

ดังเห็นได้จากเนื้อความในตอนแรกที่กล่าวว่า “พระกุมารนั้น ทรงเจริญวัยก็เล่นกับพวกเด็ก เด็กพวกใดรังแกทำให้พระกุมารขัดเคืองพระกุมารก็จับเด็กพวกนั้นให้มันแล้วตี ความที่พระองค์มีพระกำลังมาก” (พระมหากษัตริย์ 2540: 38)

ในตอนที่เราจะกล่าวถึงในมหาสมุทรแล้วพระองค์ทรงสามารถกระโดดน้ำไปได้ไกลพ้นจากฝูงปลาและเต่าไปได้ ซึ่งเป็นระยะไกลถึง 70 เมตร หากพระองค์ไม่ทรงมีร่างกายที่แข็งแรง และมีกำลังมากแล้วคงไม่สามารถทำเช่นนี้ได้ ในตอนนี้ นอกจากจะกล่าวถึงความที่พระองค์มีพระกำลังมากแล้วยังเห็นได้ว่าความสามารถของพระองค์นี้มีมากกว่าบุคคลธรรมดาหลายเท่าตัว เพราะบุคคลธรรมดาไม่สามารถที่จะกระโดดไปได้ไกลขนาดนั้น และในความเป็นจริงแล้วคงไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถทำเช่นนั้นได้ แต่ด้วยความที่พระองค์มิใช่คนธรรมดาแต่เป็นผู้ที่มีบุญบารมีมากจึงทำให้พระองค์สามารถทำเช่นนั้นได้

ดังเห็นได้จากเนื้อความในตอนแรกที่กล่าวว่า “มหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ทรงกำหนดทิศว่า เมืองมิลินทอยู่ทิศนี้ ก็กระโดดจากยอดเสากระโดง ล่วงพ้นฝูงปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อุสภะหนึ่ง (๗๐ เมตร) เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก” (มหากษัตริย์ 2540: 5)

หรือในตอนแรกที่กล่าวว่า “จำแต่เดิมนั้นพระมหาสัตว์เป็นไปอยู่ในคลื่นซึ่งมีลีลาดีแถมดี เหมือนท่อนต้นกล้วยทอง ข้ามมหาสมุทรด้วยกำลังพระพาหาพระมหาสัตว์ทรงว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรอยู่เจ็ดวัน เหมือนว่ายน้ำข้ามวันเดียว” (มหากษัตริย์ 2540: 58) การที่คนธรรมดาจะว่ายน้ำอยู่ได้ถึง 7 วันก็นับว่าเป็นเรื่องยากและเหลือเชื่อแล้วและการที่จะว่ายน้ำอยู่ 7 วันและเหมือนกับว่าว่ายน้ำอยู่แค่วันเดียวย่อมเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่ด้วยความที่พระมหากษัตริย์มิใช่คนธรรมดาทั่วไปแต่เป็นผู้ที่มีบุญบารมีพระองค์จึงสามารถทำเช่นนั้นได้

อีกตอนที่แสดงให้เห็นถึงความแข็งแรงและพระกำลังมากของพระมหากษัตริย์ คือ ในตอนที่พระองค์สามารถยกสหัสตามธนูซึ่งหนักถึง หนึ่งพันแรงคน หมายถึง ธนูที่ใช้แรงคนโก่งหนึ่งพันคน แต่พระมหากษัตริย์โก่งได้ง่ายเหมือนธนูตีศฝ้ายของสตรี ด้วยความที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความแข็งแรงและมีพระกำลังมากกว่าบุคคลธรรมดาหลายเท่าตัว พระองค์จึงสามารถทำได้และทำได้สบาย เหมือนกับ โก่งธนูที่ตีศฝ้ายได้ด้วยเส้นใยฝ้ายของเสื้อผ้าสตรี ธนูที่ต้องใช้คนโก่งถึงหนึ่งพันคนแต่พระองค์คนเดียวก็สามารถโก่งได้ แค่นี้ก็แสดงให้เห็นถึงพระเดชานุภาพของ

พระองค์ คนทั้งมิดิลานคร ไม่ว่าจะเป็นเหล่าอมตย์ ข้าราชการบริพาร หรือประชาชนไม่สามารถทำได้ อย่างเช่นพระองค์ การที่พระองค์ทรงทำได้นั้นแสดงให้เห็จนถึงบุญบารมีของพระองค์ บุญบารมีที่พระองค์จะได้เป็นกษัตริย์แห่งมิดิลานคร และอาจกล่าวได้ว่า สหสตามธนูนี้มีไว้สำหรับผู้ที่มิบุญบารมีเท่านั้น

จากเนื้อความในตอนต่าง ๆ นี้ ทำให้เห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงและมีพระกำลังมาก มากกว่าบุคคลธรรมดา และด้วยพระกำลังอันมหาศาลนี้ทำให้พระองค์สามารถทำอะไรได้หลาย ๆ อย่างที่คนทั่วไปไม่สามารถทำได้ แสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของพระองค์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษเฉพาะของพระองค์ และในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลให้ความเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์ สำเร็จผลได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ คุณลักษณะพิเศษนั้นมักจะมีกับผู้นำอยู่ในทุกยุคสมัย ต่างแต่ว่าจะมีคุณลักษณะพิเศษในด้านใด หรือ เค้นในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ไม่ได้ เพราะมีให้เห็นอยู่เป็นประจำ

เหตุผลที่สำคัญอีกประการก็คือ ผู้นำที่มีบุญบารมีนั้น มักจะมีผู้คอยให้ความช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ กล่าวคือ ผู้นำมิใช่คนที่ทำงานแต่เพียงผู้เดียว เพราะแม้แต่ผู้นำที่เป็นจอมเผด็จการ ก็ยังมีผู้ช่วยอำนวยความสะดวกให้ รับใช้ใกล้ชิด นำกิจการงานนั้น ไปปฏิบัติเต็มความสามารถ ผู้นำในระบอบประชาธิปไตยก็เช่นกัน ก็มีทีมงานที่มีความรู้ความสามารถ มาคอยให้คำปรึกษาแนะนำ และนางาน ไปปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จ ผู้นำในแบบของ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็เป็นประดุจเดียวกัน ดังนั้นด้วยความที่พระมหากษัตริย์จะได้เป็นผู้นำในกาลต่อมา จึงมีผู้คอยช่วยเหลือพระองค์อยู่ตลอดเวลา แม้พระองค์ได้ครองราชย์มาเป็นผู้นำทางการเมืองแล้ว ก็ยังมีพราหมณ์มหาศาล มาคอยให้คำปรึกษาข้อราชการแก่พระองค์ ซึ่งในมิติหนึ่งก็ต้องกล่าวว่า เป็นด้วยบุญบารมีของพระองค์ ที่ทำให้มีคนดี เป็นผู้รับใช้ใกล้ชิด

ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ นอกจากพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้นำบารมีแล้ว พระโปลชนกก็ถือเป็นผู้ที่มีบารมีเช่นกันเห็นได้จากตอนที่พระโปลชนกถูกจองจำและทรงตั้งสัจจาธิษฐานจนเครื่องจองจำนั้นหลุดออก แสดงให้เห็นถึงความมีบุญบารมีของพระโปลชนกและการที่พระองค์เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคง เชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของตน ทำให้ตนสามารถหลุดพ้นจากการจองจำนั้นได้ หากเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่มีบุญบารมีแล้ว คงไม่สามารถทำเช่นนี้ได้ เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่เหลือเชื่อถือว่า เป็นเพราะอำนาจพิเศษของพระโปลชนก เพราะอยู่ดี ๆ เครื่องจองจำเหล่านั้นคงไม่สามารถหลุดออกมาเองได้ และคงไม่ใช่ใครก็ตามที่ตั้งสัจจาธิษฐานแล้ว จะทำให้เครื่องจองจำนั้นหลุดออกได้ แต่เป็นเพราะพระโปลชนกเป็นผู้ที่มีบุญบารมีพระองค์ทรงมีความสามารถเหนือมนุษย์ทั่วไป เมื่อพระองค์ทรงตั้งสัจจาธิษฐาน จึงทำให้เครื่องจองจำนั้นหลุดออก แม้แต่ประตูก็เปิดให้พระองค์ออกไปได้อีก จากเหตุการณ์นี้ทำให้

กล่าวได้ว่าผู้ที่มีบุญบารมีย่อมแคล้วคลาดปลอดภัย ไม่มีอันตรายใด ๆ ทำร้ายได้ ดังเช่นพระโปลงนกอีกทั้งพระองค์ยังเป็นเชื้อพระวงศ์ซึ่งถือเป็นลักษณะของผู้ที่มีบุญบารมีด้วยเช่นกัน

เห็นได้จากเนื้อความในตอนที่กำลังว่าว่า “พระโปลงนกจึงถูกจองจำและควบคุม รักษาในคุกหาสน์ ใกล้พระราชนิเวศ พระโปลงนกทรงตั้งสัจจาธิษฐานว่า “ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ซื่อกับพระเชษฐาจริง เครื่องจองจำจงคงตรึงมือเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงคงปิดสนิทถ้าข้าพเจ้ามิได้คิดคดทรยศ เครื่องจองจำ จงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงเปิด ทันใดนั้นเครื่องจองจำได้หักลงเป็นท่อนๆ แม้ประตูก็เปิดกว้าง” (พระมหากษัตริย์ 2540: 4-5) จากข้อความที่ปรากฏนั้น พระโปลงนกทรงมีบุญบารมีเป็นเครื่องนำทาง ให้พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ หรือก็คือ ได้เป็นผู้นำของผสกนิกรชาวเมืองมิดิลานนั่นเอง

ที่สำคัญความพิเศษ หรือลักษณะที่เด่นๆนั้น ผู้นำคนใดจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการเป็นผู้นำของตน เพราะความพิเศษของมนุษย์นั้นย่อมมีความสำคัญ มีความหมายที่เป็นประโยชน์อยู่ในตนเอง อย่างเช่น ความพิเศษที่สามารถแสดงออกให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้เห็น ซึ่งก็เป็นจุดสนใจประการหนึ่ง ตามสามัญธรรมคาของมนุษย์ เนื่องจากความสนใจของมนุษย์เรานั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่ความศรัทธา เกิดความเคารพนับถือและ ยอมปฏิบัติตามในเวลาต่อมา ดังนั้นความสามารถพิเศษ หรือ ความพิเศษในเชิงบุญบารมีนั้น ย่อมสามารถกระตุ้นความสนใจของมนุษย์ให้เกิดความสนใจได้ และผลที่ตามมาก็คือ สิ่งที่สามารถนำมาเสนอต่อเขาเหล่านั้น และเขาเหล่านั้นก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามจนเกิดผลเป็นรูปธรรม ความพิเศษหรือลักษณะเด่นเฉพาะจึงมีคุณประโยชน์โดยลักษณะอย่างนี้

โดยรวมแล้วบารมีหรือบุญญาธิการ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงนั้น เป็นลักษณะของการสั่งสมความดีที่บุคคลกระทำ กล่าวคือ สั่งสมมาเป็นระยะเวลาชาน ชนิดที่เรียกว่าข้ามภพข้ามชาติเลยทีเดียว นับสำคัญประการหนึ่ง ที่พระองค์ทรงพยายามนำเสนอ ต่อสาธารณชนก็คือ การจะเป็นผู้นำหรือเป็นผู้ประกอบกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้ประสบความสำเร็จนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย บุคคลต้องมีความพากเพียรพยายาม บำเพ็ญ สั่งสม เรื่องนั้นอยู่บ่อยๆ กระทำให้เป็นความเคยชินและไม่ทอดทิ้งต่อเป้าหมาย อย่างเช่น พระมหากษัตริย์ที่ทรงพยายามสื่อออกให้เห็นว่า ทรงว่ายนํ้าอยู่ถึง 7 วัน 7 คืน ซึ่งเป้าหมายก็คือ การถึงฝั่ง การว่ายนํ้าคือความพยายามอย่างที่สุด และเหตุที่พระมหากษัตริย์ทรงไปถึงริมฝั่งได้ โดยความช่วยเหลือจากผู้อื่นนั้น เป็นเพราะบุญบารมีที่พระองค์ทรงสั่งสมไว้มากแล้วนั่นเอง ซึ่งภายใต้วรรณกรรมนี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นให้เห็นว่า บุคคลจะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นนั้น ส่วนใหญ่เขาต้องเป็นผู้บำเพ็ญความดีมาก่อน และต้องสั่งสมมาเป็นเวลานาน

ดังนั้น บารมีของผู้นำทางการเมือง จึงเป็นเรื่องหนึ่งที่พระองค์ทรง แสดงออกผ่านบทพระราชนิพนธ์ ซึ่งน่าจะหมายถึง การสั่งสมความดีของผู้นำแต่ละท่านๆ โดยเฉพาะหากพิจารณาในบริบทที่แคบในส่วนของสังคมไทยนั้น ผู้นำทางการเมืองที่เราทราบถึง ภูมิหลังของแต่ละท่านนั้น จะทราบว่า การสั่งสมความดีของแต่ละท่าน มีมากน้อยไม่เท่ากัน ดังนั้น บารมีทางการเมืองจึงมีแตกต่างกันมากน้อยไม่เท่ากันด้วย ซึ่งก็เป็นสถานะที่สมเหตุสมผล หากพิจารณา ในประเด็นว่า บารมีทางการเมืองของผู้นำแต่ละท่านมีประโยชน์อย่างไรก็สามารถพิจารณา ได้จากการบรรลุถึงเป้าหมายของผู้นำทางการเมืองท่านนั้นๆ ได้ เช่น ผู้นำพรรคที่ได้เป็นผู้นำรัฐบาลและ สามารถนำนโยบายที่พรรคของตนประกาศหาเสียงไว้ มาขับเคลื่อนให้เป็นผลในทางปฏิบัติได้จริง หรือสามารถควบคุมกติกาทิศทางการเมือง ให้รัฐบาลของตนสามารถอยู่บริหารประเทศได้ครบเทอม ย่อมเป็นสิ่งชี้วัดบารมีทางการเมืองได้เป็นอย่างดี เนื่องจากถ้าผู้นำที่มีบารมีสูงๆ แสดงออกโดยการ ชี้นำหรือแสดงความประสงค์ ต้องการให้ประเทศขับเคลื่อนไปในทิศทางใด เรื่องนั้นๆ ก็จะดำเนิน ไปสู่ความสำเร็จได้ในที่สุด ซึ่งนี่เป็นนัยประการหนึ่ง ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงออกผ่านบทพระ ราชนิพนธ์

3.2 เป็นเชื้อพระวงศ์เกิดในตระกูลกษัตริย์

คุณสมบัติอีกประการที่ทำให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำแบบบารมี คือ พระองค์ ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ เกิดในตระกูลกษัตริย์ เป็นโอรสของพระอริราชชนก กษัตริย์แห่งกรุงมิตินคร กับพระเทวี ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นลักษณะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ไม่สามารถสร้างขึ้นได้ในภายหลัง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นผู้ที่มีบารมีมาตั้งแต่เกิด เพราะด้วยความเป็นจริงแล้ว ผู้เป็นเชื้อพระวงศ์ ย่อมเป็นผู้มีบารมีได้รับการยกย่องสรรเสริญ มากกว่าสามัญชนธรรมดา

เนื้อความที่แสดงให้เห็น ถึงความมีบารมีของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่ยังทรงพระ เยาว์ เด็กอื่น ๆ ต่างก็เกรงกลัวพระองค์ ในเนื้อความยังกล่าวถึง บารมีของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ เป็นเชื้อพระวงศ์ กล่าวไว้ว่า “และด้วยความที่เป็นผู้เข้มงวดเพราะมานะ โดยที่พระองค์เกิดในตระกูล กษัตริย์ที่ไม่เจือปนทำให้พวกเด็กเหล่านั้นทั้งเจ็บทั้งกลัว จึงร้องไห้เสียงดัง” (พระมหากษัตริย์ 2540: 39) คุณสมบัติพิเศษประการนี้ ถือเป็นเรื่องเฉพาะกับพระมหากษัตริย์เท่านั้น

หากแต่ ในแนวทางของการเป็นผู้นำทางการเมืองนั้น ผู้ที่เกิดในตระกูลสูงนั้น โดยเฉพาะในตระกูลของกษัตริย์ ย่อมมีมานะที่สูงด้วยเช่นกัน และก็เพราะมานะของกษัตริย์นี้เองที่ สามารถทำให้ทรงมีความพยายามมากกว่าคนสามัญธรรมดาทั่วไป เพราะว่า มานะของกษัตริย์นั้น หมายถึง ความถือพระองค์ มิได้มีความหมายว่าความพยายามดังความหมายทั่วไป ในด้านการเป็น ผู้นำนั้น มานะของกษัตริย์ย่อมสร้างแนวทางที่แข็งแกร่ง ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้มีเป้าหมายที่ชัดเจน

เป็นปลายทาง ดังนั้นพระมหากษัตริย์ได้สะท้อนออกถึง มานะความเป็นกษัตริย์ของพระองค์ จนกระทั่งมาประทับอยู่ที่เป้าหมายสูงสุดของพระองค์ ซึ่งก็คือ ผู้นำสูงสุดของปวงชนนั่นเอง

และยังมีนัยอีกบางประการที่สะท้อนถึง ความที่ผู้นำเกิดในตระกูลสูง กล่าวคือ ผู้ที่เกิดในตระกูลสูงนั้น ย่อมมี “โอกาส” มากกว่าคนธรรมดาทั่วไป ด้วยเหตุว่า ตระกูลหรือราชสกุล ชั้นสูงนั้น เป็นแหล่งที่เพียบพร้อมด้วยปัจจัยประการต่างๆ เมื่อความพร้อมมีอยู่สูง โอกาส ในอันที่จะกระทำให้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้สำเร็จลุล่วงลง ไปนั้นก็มิได้อยู่สูงเช่นกัน ในกรณีของพระมหากษัตริย์ พระองค์ก็ทรงได้รับการสนับสนุน ทุนทรัพย์จากพระมารดา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการก้าวมาเป็นผู้นำในที่สุด ซึ่งก็ต้องนับว่าพระองค์มีโอกาสมากกว่าคนอื่นๆ และด้วยความเป็นผู้นำที่ชัดเจนของพระองค์นั้น พระองค์ก็ได้ทรงใช้โอกาสนั้นก่อนเกิดประโยชน์มากที่สุด ในการเป็นผู้นำ

3.3 มีรูปโฉมสง่างาม และมีลักษณะของมหาบุรุษลักษณะ

ลักษณะพิเศษอีกประการที่แสดงให้เห็นถึงความมีบารมีของพระมหากษัตริย์ ซึ่งแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป เป็นสิ่งที่ติดตัวพระองค์มาตั้งแต่ประสูติ มิได้สร้างขึ้นมาจากภายหลัง คือ พระองค์ทรงมีรูปโฉมที่งดงาม เพราะหาใช่ทุกคนไม่ที่จะมีรูปโฉมที่งดงาม แม้ปรารถนาที่จะมีรูปโฉมที่งดงามเพียงใดก็ไม่สามารถมีได้

ตอนที่กล่าวถึงรูปโฉมที่งดงามของพระมหากษัตริย์เมื่อมีความว่า “เมื่อมีพระชนม์มิได้๑๖ ปี เป็นผู้ทรงมีรูปโฉมอันอุดม” (พระมหากษัตริย์ 2540: 46)

ความมีรูปโฉมที่งดงามของพระมหากษัตริย์เห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อครั้งนั้นที่ พระองค์สามารถทำให้พระนางสิวลีเทวีพอพระทัย เพราะพระมหากษัตริย์จะได้ครองราชย์ก็ต่อเมื่อ ไขปัญหาของพระโปลกชนกได้ และสามารถทำให้พระนางสิวลีเทวีพอพระทัย ซึ่งพระมหากษัตริย์ นอกจากจะไขปัญหาได้แล้วยังสามารถทำให้พระนางสิวลีเทวีพอพระทัยได้อีกด้วย เห็นได้จาก พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่โปรดปรานของพระนางสิวลีเทวีตั้งแต่แรกพบ หากพระองค์ไม่ทรงมีรูปโฉมที่งดงามแล้ว คงเป็นไปได้ยากที่จะเป็นที่ถูกพระทัยตั้งแต่แรกพบ ถึงขนาดกับยื่นพระหัตถ์ให้ เกาะ

ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งที่พบในพระมหากษัตริย์ ซึ่งปรากฏในหลักพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำที่ยิ่งใหญ่ หรือ มหาบุรุษลักษณะของมหาบุรุษว่า มี 32 ประการ เช่น พื้นฝ่าเท้าเรียบเสมอกัน รูปเท้าดุจสังข์คว่ำ กายตรงเหมือนกายพรหม คางดุจคางราชสีห์ เขี้ยว สีขาวงาม สีมิวกายดุจทอง เป็นต้น

ลักษณะมหาบุรุษลักษณะทั้ง 32 ประการนี้ เป็นลักษณะที่ปรากฏทางกายภาพ ซึ่งบ่งบอกความเป็นบุรุษ ผู้มีบุญญาธิการ มีคุณธรรมสูงส่ง เหมาะกับการเป็นผู้ปกครอง ซึ่งสามารถจะปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรม นำความเจริญและความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง ซึ่งพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะของปรีสลักษณะอยู่บ้างคือ มีผิวสีทอง เห็นได้จากเนื้อความในตอนที่ พระมารดาของพระมหากษัตริย์ ให้ประสูติกาลแก่พระองค์ว่า “ไม่นานนักพระนางก็ประสูติพระโอรส มีวรรณะดังทอง” (พระมหากษัตริย์ 2540: 38)

แสดงให้เห็นว่าในพระมหากษัตริย์นั้น ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำในเรื่องของลักษณะ ปรีสลักษณะ 32 ประการนี้ด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้นำที่ดีควรมีลักษณะดังกล่าว ซึ่งพระมหากษัตริย์มีลักษณะของปรีสลักษณะอยู่บ้าง คือมีผิวกายสีทอง ซึ่งจัดเป็นคุณสมบัติพิเศษของพระมหากษัตริย์ประการหนึ่ง ที่แตกต่างจากบุคคลสามัญทั่วไป

การมีบุคลิกดีรูปร่างสูงสง่า ผู้ที่มีบุคลิกดีรูปร่างสูงสง่าย่อมเป็นที่เกรงขาม รวมทั้งคนส่วนใหญ่ยังให้การยอมรับในลำดับแรกๆว่าบุคคลนั้นเป็นผู้นำได้ พระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีบุคลิกดีรูปร่างสูงสง่า หากที่คิมมิได้ ในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ว่าเป็นผู้ที่มีบุคลิกดีรูปร่างสูงสง่าเปี่ยมไปด้วยความเพียบพร้อม เห็นได้จากเนื้อความที่กล่าวว่า “เมื่อมีพระชนม์ได้ ๑๖ ปี เป็นผู้ทรงพระรูปโฉมอันอุดม” (พระมหากษัตริย์ 2540: 46)

และการมีรูปลักษณะที่ดีเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของผู้นำ เพราะหากผู้นำเป็นบุคคลที่เมื่อพิจารณาแล้ว ไม่เป็นที่น่าเจริญใจ ก็ยากที่จะเป็นที่เชื่อถือ หรือชื่นชม โดยง่ายต่อผู้ที่พบเห็น การมีรูปลักษณะที่ดี สง่างามย่อมเป็นที่ถูกอกถูกใจของประชาชน หรือ ผู้ที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาเป็นข้อแรก ดังที่ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากที่ผู้นำ เป็นคนบุคลิกลักษณะดี ประชาชนให้ความร่วมมือ เนื่องจากว่าความพอใจของประชาชน ในด้านของรูปธรรมภายนอกนั้น เป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ซึ่งเรื่องดังกล่าว มีให้เห็นอยู่ในสังคม อย่างเช่น คารานักแสดงที่เป็นที่ชื่นชอบของประชาชน เพราะมีรูปโฉมอันงดงาม ลงสมัครรับเลือกตั้ง ก็ได้รับเลือกให้เป็นผู้แทน ทั้งนี้บางครั้งความรู้ความสามารถของเขายังไม่เพียงพอด้วย ซึ่งเป็นข้อยืนยันในเรื่องของรูปธรรมภายนอกที่มีผลต่อ ประชาชนทั่วไป ดังนั้นเรื่องรูปโฉมที่งดงามสง่าของพระมหากษัตริย์ จึงเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของพระองค์ที่มีส่วนต่อการเป็นผู้นำอยู่บ้างบางส่วน

3.5 ทรงมีสมบัติคู่บารมี

เรื่องสมบัติคู่บารมีนี้ ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า ย่อมเกิดขึ้นกับผู้ที่มีบุญ ดังในสิริชาดก อภันตวรรค ขุททกนิกาย ความว่า “โภคะเป็นอันมากย่อมล่วงเลยสัตว์เหล่าอื่นไปเสีย (และย่อม) เกิดขึ้นในที่ทั้งปวงเทียว สำหรับผู้มีบุญอันกระทำไว้ ไซ้แต่เท่านั้น รัตนะทั้งหลายก็บังเกิดขึ้นแม้มิใช่บ่อเกิด... ไก่ (แก้ว) แก้วมณี ไม่เท่า (แก้ว) และหญิงชื่อว่าบุญญลักษณาเทวี ย่อมเกิดขึ้นแก่อนาถบิดชกเศรษฐีผู้ไม่มีบาป มีบุญอันกระทำไว้แล้ว” และในมหาสุทตสนสูตร

มหาวรรค ที่มณิกาย กล่าวถึง สิ่งอันเลิศเป็นของคูบารมีแก่ธรรมราชา 7 อย่าง คือ รัตนะ 7 ประการ ได้แก่

1. จักรัตนะ คือ จักรแก้ว อาวุธคู่กายพระราชา
2. หัตถิรัตนะ คือ ช้างแก้ว ช้างเผือกคูบารมี
3. อัสนีรัตนะ คือ ม้าแก้ว ม้าทรงคูบารมี
4. มณีรัตนะ คือ แก้วมณี อภรณ์คูบารมี
5. อิตถิรัตนะ คือ นางแก้ว นางงามคูบารมี
6. กฤหบดีรัตนะ คือ ขุนคลังแก้ว ขุนคลังคูบารมี
7. ปรินายกรัตนะ คือ เสนาบดีแก้ว เสนาบดีคูบารมี

อาจกล่าวได้ว่า รัตนะ 7 ประการ หรือ แก้ว 7 ประการนี้ นี้ น่าจะหมายถึงสิ่งที่ดี คนที่ดีที่คอยสนับสนุนในทางที่ดี แก่ผู้ปกครอง เป็นกำลังสนับสนุนส่งเสริมให้การปกครองมีประสิทธิภาพ คือ คู่ครองที่ดี ขุนคลังที่ดี และเสนาบดีที่ดีซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้จะคอยเป็นผู้ประคับประคอง ให้ข้อเสนอแนะในทางที่ถูกต้องรวมทั้งเป็นกำลังกาย และใจในการบริหารบ้านเมือง

ในพระมหาชนกได้กล่าวถึงสมบัติคูบารมีของพระมหาชนกอยู่บ้าง ได้แก่ “อิตถิรัตนะ คือ นางแก้ว นางงามคูบารมี ซึ่งเป็นมเหสีของจักรพรรดิ หมายถึงหญิงงามหญิงดีในอุดมคติของชาวอินเดียโบราณ เป็นแบบฉบับของหญิงดีและภรรยาที่ดี” (ทัศนีย์ สิ้นสกุล 2519: 165) ซึ่งนางแก้วนางงามคูบารมีของพระมหาชนกก็คือ พระนางสีวลีเทวี เพราะพระนางเป็นผู้ที่มีความฉลาดหลักแหลมเป็นคู่ครองที่ดีของพระมหาชนก

เนื้อความที่กล่าวถึงความฉลาดหลักแหลมของพระนางสีวลีเทวีมีความว่า “พระเจ้าโปลชนกราชไม่มีพระโอรส มีแต่พระธิดาองค์หนึ่ง พระนามว่า สีวลีเทวี เป็นหญิงฉลาดเฉียบแหลม” (พระมหาชนก 2540: 102)

สิ่งที่ผู้นำมีอยู่คู่กายนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประการ และในจำนวนนั้น ก็คือผู้ที่คอยช่วยคิดช่วยแก้ไขอย่างใกล้ชิดซึ่งก็คือคู่ครอง เนื่องจากว่าคู่ครองนั้นมีความจำเป็นสำหรับผู้นำอยู่พอสมควร อย่างที่เห็นในปัจจุบันว่า คู่ครองช่วยแบ่งเบาภาระของผู้นำได้หลายประการ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เห็นอยู่โดยปกติ ไม่ว่าคู่ครองของผู้นำนั้นจะเป็นหญิงหรือชาย ล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น ในกรณีของพระมหาชนก ทรงมีพระนางสีวลีเทวี เป็นมเหสีอยู่เคียงข้างพระองค์เป็นผู้คิดคู่ปรึกษาของพระองค์ในขณะที่ทรงเป็นผู้นำทางการเมือง

นัยที่สำคัญของการมีอิสตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้นำนั้นก็คือ โดยธรรมชาติแล้วอิสตรีเป็นผู้ที่มีอารมณ์ละเอียดอ่อน และความละเอียดอ่อนนี้เองเป็นอุปสรรคประการแก่ผู้ที่อยู่

ใกล้ชิด ในที่นี้ก็หมายถึงผู้นำนั่นเอง ซึ่งความละเอียดอ่อนมีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น ด้านการปรับกลยุทธ์ต่อสถานการณ์เฉพาะหน้า ด้านการควบคุมอารมณ์ ฉลาดในการใช้มารยาทเป็นต้น ซึ่งผู้นำหลายต่อหลายท่าน ประสบผลสำเร็จนั้นก็มาจาก การมีอิศตรีผู้ใกล้ชิดเป็นกำลังที่สำคัญ

เหตุผลอีกประการก็คือ อิศตรีเป็นผู้คอยดูแลกิจการงานภายใน หรือก็คือในบ้านในเรือน เพราะหากผู้นำที่ทำงานเพื่อปวงชนต้องมาสาละวน อยู่กับงานในครัวเรือน งานในหน้าที่ของผู้นำก็จะบกพร่องไป กล่าวคือ การคิดปรับปรุงพัฒนา หรือการคบคิดเพื่อแก้ปัญหา นั้น บุคคลผู้เป็นผู้นำนั้นจะต้องมีเวลาให้กับตนเองเป็นสำคัญ ซึ่งเห็นได้ในปัจจุบันที่ผู้นำส่วนใหญ่ จะวางมือจากกิจการครัวเรือนของตนเอง โดยปล่อยให้เป็นการธุระ ของบุตรและภรรยา เหตุผลที่สำคัญ นอกจากเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนแล้ว ก็เพื่อให้ผู้นำได้มีเวลาในการคิดและกระทำด้านการบริหาร บ้านเมืองอย่างเต็มที่ ดังนั้นการที่อิศตรีรับผิดชอบต่องานบ้าน ไม่ต้องให้ผู้นำเขามารับผิดชอบด้วย จึงเป็นการแบ่งเบาภาระของผู้นำเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์มี เมล็ดที่ฉลาดเฉียบแหลม ดังที่ปรากฏในวรรณกรรม ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า การบริหารบ้านเมืองของพระองค์ที่ประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งเป็นผลมาจาก การมีพระเมสสิเป็นผู้คอยช่วยเหลือ ในกิจต่างๆ อิศตรีจึงมีความสำคัญต่อผู้นำทางการเมืองการปกครองด้วยประการฉะนี้

3.6 ทรงมีบริวารหรือผู้ช่วยที่ดี

นัยประการหนึ่งของประเด็นดังกล่าวก็คือ พระมหากษัตริย์มีผู้ช่วยที่ดี ซึ่งผู้ช่วยที่ดีนั้นสามารถที่จะทำให้ผู้นำปฏิบัติงานได้อย่างชนิดที่มีความบกพร่องน้อยที่สุด กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ปฏิบัติภาระหน้าที่ในฐานะผู้นำของชาวเมืองมิตีลา โดยประสบความสำเร็จเรียบร้อยนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการปฏิบัติหน้าที่ ช่วยเหลือจากมิตรและบริวาร ซึ่งพระองค์มีพรหมณ์มหาศาลซึ่งเป็นอาจารย์ของบรรดาศิษย์ในสำนักทศปาโมกษ์ มีศิษย์ในสังกัดของอาจารย์ มาเป็นผู้ช่วยในการบริหาร คือ จารุเดโชพรหมณ์ คเชนทรสิงห์บัณฑิต ดังเห็นได้ในเนื้อความตอนต่างๆ ที่ยกขึ้นมากล่าวอ้างว่า พระองค์ได้ทรงใช้บุคคลเหล่านี้ ให้ปฏิบัติภารกิจหน้าที่ต่างๆ กัน บุคคลเหล่านั้นแสดงออกถึงการช่วยเหลืออย่างแข็งขัน ซึ่งนัยของผู้นำทุกท่านล้วนต้องมีผู้ช่วยเหลือที่ดี จึงจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ไปได้

เช่นเดียวกับการเมืองในปัจจุบันที่ผู้นำในระดับพรรคที่ดี ในระดับประเทศที่ดี ต้องมีคู่คิดคู่ปรึกษา หรือผู้ช่วยที่เพียบพร้อมทั้งด้านวันวุฒิคุณวุฒิ หรืออย่างทันสมัยใหม่เรียกกันว่า ผู้มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน ซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องในประการนั้นๆ เป็นอย่างยิ่ง การเมืองปัจจุบันจึงมีผู้ช่วยที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เช่น ด้านกฎหมาย ด้านการวิเคราะห์แผนงาน ด้านการประเมินผลเป็นต้น ผู้ช่วยเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้นำ ซึ่งจะทำให้ผู้นำทำงานได้สะดวก สามารถ

ตัดสินใจได้ง่ายขึ้น แก้ปัญหาได้รวดเร็วขึ้นเป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีผู้ช่วยที่ดีสามารถแบ่งเบาภาระให้กับผู้นำได้เป็นอย่างมาก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้คอยกระตุ้นเตือนให้ผู้นำอยู่ในกรอบ อยู่ในเส้นทางของการเป็นผู้นำ ป้องกันไม่ให้ผู้นำต้องออกนอกกลุ่มนอกทางไปเป็นสำคัญ นัยของการมีผู้ช่วยที่ดี คือ ผู้ทรงความรู้ทั้งด้านวิยวุฒิและคุณวุฒิ ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระนิพนธ์เป็นบริพารของพระมหากษัตริย์นั้น จึงเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญว่าผู้นำไม่ได้ประสบความสำเร็จเพียงผู้เดียว หากแต่ต้องมีผู้ช่วยที่ดีบริวารที่ดีอีกด้วย จึงจะประสบความสำเร็จได้

นัยอีกประการก็คือ การเลือกผู้ช่วยที่ดีหรือเลือกบริวารที่ดีนั้น สำคัญต่อผู้นำมาก กล่าวคือ ผู้นำต้องมีวิจาร์ณญาณพอสมควรในการคัดเลือกผู้ช่วยที่ดี เพราะผู้ช่วยที่พยายามเสนอตัวเข้ามาให้ผู้นำพิจารณาอย่างเช่นในสังคมปัจจุบันนั้น ล้วนแต่มุ่งหวังผลประโยชน์แอบแฝงในตำแหน่งผู้ช่วยด้วยกันทั้งสิ้น เมื่อตำแหน่งผู้ช่วยมีความสำคัญสามารถที่จะเอื้อผลประโยชน์ให้กับตัวผู้ช่วยเองได้ การคัดเลือกตัวผู้ช่วยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญในระดับต้นทาง ซึ่งนัยประการนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงต้องการชี้ให้ผู้นำในสังคมปัจจุบันพึงสำเหนียกการพิจารณาคัดเลือก ผู้ช่วยของผู้นำเองว่า ได้คัดเลือกผู้ช่วยที่เหมาะสมมาหรือไม่ บุคคลดังกล่าวจะให้คุณหรือโทษมากกว่า หากเลือกเขาเข้ามาช่วยเหลือ มิใช่ว่ากันตามโควตาที่พรรคการเมืองต่างๆ กำหนด ตำแหน่งผู้ช่วยมาให้แล้วก็สร้างความเสียหายต่อประเทศชาติอย่างที่เป็นอยู่

ตอนที่ 4 ลักษณะแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองที่ปรากฏ

4.1 ด้านภาวะผู้นำ

ความหมายโดยทั่วไปของภาวะผู้นำตามที่นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ เมื่อนำมาวิเคราะห์บทพระราชนิพนธ์เพื่อหาความหมายของภาวะผู้นำ ที่แฝงในบทพระราชนิพนธ์เห็นได้ว่าในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำของพระมหากษัตริย์ว่า พระองค์ทรงมีการปฏิสัมพันธ์กับเหล่าข้าราชการบริหารด้วยความเป็นกันเอง และเป็นไปในลักษณะของการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการบริหารที่ดี และเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง ไม่ทรงใช้อำนาจบังคับแต่พระองค์ทรงได้รับความร่วมมือที่ดีจากเหล่าข้าราชการ การที่พระมหากษัตริย์ใช้การปรึกษารือกับเหล่าข้าราชการนอกจากจะทำให้การบริหารเป็นไปด้วยความรอบคอบแล้ว ยังเป็นการที่จะทำให้เหล่าข้าราชการเห็นว่า พระมหากษัตริย์ให้ความสำคัญกับตนด้วยเช่นกันมิได้ละเลยในความรู้ความสามารถของพวกเขา ทำให้เมื่อพวกเขาปฏิบัติงานก็จะเป็นไปด้วยความเต็มใจ

พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่ไม่โกรธง่ายเมื่อมีเรื่องที่ผิดพลาดเสียหาย พระองค์ก็ใช้การสอบถามถึงความ เป็นมาและให้โอกาสบุคคลนั้นได้แก้ไข เห็นได้จากเมื่อครั้งที่ดินมะม่วงเสียหาย

ดังข้อความที่ปรากฏว่า “ คนอื่นๆมีอุปราชเป็นต้นจนถึงคนรักษาช้าง รักษาม้า รู้ว่าพระราชเสวยผล มีรสเลิศแล้ว ก็เก็บเอาผลมากินกัน ฝ่ายคนเหล่านี้ยังไม่ได้ผลนั้นก็ทำลายกิ่งด้วยท่อนไม้ ทำเสียไม่มี ใบ ต้นก็หักโค่นลง” (พระมหาชนก 2540: 124) จากการที่ข้าราชการและประชาชนพากันขี้แย ผลมะม่วงนั้น พระองค์ทรงทราบก็ได้ถามความจากพราหมณ์มหาศาล เมื่อทราบถึงที่มาแล้วก็มีทรง โกรธ แต่ทรงปรึกษาหารือกับพราหมณ์มหาศาลถึงวิธีการที่จะฟื้นฟูต้นมะม่วงนั้น และมอบหมาย งานนั้นให้พราหมณ์มหาศาลไปรับผิดชอบ เนื่องจากทรงเห็นว่าพราหมณ์เป็นผู้ที่เหมาะสมกับงาน นั้น การที่พระองค์ทรงมอบหมายงานที่มีความสำคัญและความยาก ให้กับพราหมณ์มหาศาลนั้นเป็น การทำให้พราหมณ์มหาศาลเห็นว่า ตนเป็นผู้ที่พระมหาชนกได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า สามารถ ทำงานนี้ได้ เห็นว่าตนมีความรู้ความสามารถ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงมีพระราชดำริ ถึงวิธีการฟื้นฟูต้น มะม่วงถึง 9 วิธี ซึ่งเป็นการแนะนำแนวทางในการทำงานให้กับพราหมณ์มหาศาลด้วยเช่นกัน ด้วย ความที่พระองค์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความคิดริเริ่มและมีการตัดสินใจที่ดีทำให้พระองค์ เป็นที่เชื่อถือยอมรับ และได้รับความร่วมมืออย่างดีจากเหล่าข้าราชการเป็นอย่างดี ทำให้ พระองค์สามารถบริหารบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองได้

4.1.1 ผู้นำจะต้องแสดงออกถึงความสามารถให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เห็น

ในประเด็นดังกล่าวนี้พระมหาชนก ได้แสดงออกโดยนัยประการหนึ่ง ซึ่งก็คือความเพียรที่ผู้นำต้องมีเป็นคติประจำตน โดยพระองค์กล่าวกับผู้อื่นในฐานะว่าเป็นเรื่องสามัญ ธรรมดา เช่นประโยคว่า “คุณก่อนเทวดา ผู้ใคร่รู้แจ้งว่าการทำงานที่ท่าจะไม่ลุล่วงไปได้จริงๆชื่อว่าไม่ รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสียก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน” (พระมหาชนก 2540: 86) จากเนื้อความท่อนนี้ที่ปรากฏ ชี้ชัดได้ว่าพระมหาชนกทรง กล่าวยืนยันถึง วิธีคิดของพระองค์และความมุ่งมั่นแน่วแน่ของพระองค์ การที่พระองค์ทรงกระทำเช่นนี้ ยังผลให้ พระองค์รอดพ้นอันตรายมาปกครองประชาชนชาวกรุงมิถิลา กล่าวคือ ความเพียรพยายามแม้ใน กิจการงานที่ดูทำท่าว่าจะไม่มีผลสำเร็จนั้น บุคคลก็ไม่ควรละเว้นที่จะไม่พยายาม หากแต่ควรจะ พยายามให้เกิดความต่อเนื่อง คือ กระทำไม่ขาดสาย เพราะเมื่อบุคคลหยุดอยู่ในระหว่าง ความเกียจ คร้านก็จะปรากฏตามมา ความเสียหายก็จะเด่นชัด ในกรณีของพระมหาชนกทรงยืนหยัด ได้ชัดเจน ว่าพระองค์เพียงผู้เดียวที่ได้ทอดพระเนตรเห็น เทวดามาลอยอยู่ในอากาศตรงพระพักตร์ของ พระองค์ ความสามารถในด้านความเพียรของพระองค์นี้ปฏิเสธไม่ได้ก็จริงแล้ว และยังสามารถให้ มหาชนกได้รับรู้รับทราบ อันเป็นบริบทแวดล้อมประการหนึ่ง ที่ส่งเสริมให้พระมหาชนกมีภาวะผู้นำ ทางการเมืองที่ชัดเจน

ในประเด็นเดียวกันนี้ ยังมีความคิดเห็นของบุคคลอื่นซึ่งได้แก่ พระอรอด- กถาจารย์ ผู้รจนาศรีอมรินทร์ ได้อธิบายไว้ว่า “พระมห เสถ์ศรีทรงแสดงความว่า บุคคลเมื่อกระทำความ

เพียรทางกายและความเพียรทางใจว่า เราจักไปในที่นี้ จะเรียนสิ่งนี้ การงานเหล่านั้นย่อมสำเร็จ ที่เดียว เพราะฉะนั้นจึงควรทำความเพียรนี้” (พระมหาชนก 2540: 87) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อบริบทของ พระมหาชนกมีความชัดเจนอย่างนี้ พระองค์จึงได้ทรงกระทำความเพียรให้ประจักษ์ พระองค์จึงชื่อว่า ได้รักษาชีวิตของตน ดังนั้นความสามารถของพระองค์จึงเป็นที่กล่าวถึงอย่างไม่รู้ลืม มาจนถึง ปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นได้ว่า ประชาชนได้เห็นความสามารถของพระองค์แล้วประการหนึ่ง

4.1.2 ความเพียรพยายามอย่างมุ่งมั่น ที่ผู้นำควรแสดงออก

ความเพียรของพระมหาชนก ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของพระราชนิพนธ์ เรื่องนี้ และด้วยความเพียรนี้เองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การแสดงออกมาซึ่งความคิดหลักของชาดกนี้ คือให้เห็นว่า ความเพียรต้องมี และสำคัญที่สุดว่า คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร แม้จะไม่เห็น อย่างในเรื่องนี้ คือแม้จะไม่เห็นฝั่งก็ต้องว่ายน้ำต่อไปและมีคำตอบอยู่ที่ว่าทำไมต้องว่ายน้ำ ไม่เห็นฝั่งมีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ เพราะหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะไม่พบเทวดา คนอื่นไม่มีความเพียรที่จะว่ายน้ำก็จะจมเป็นอาหารของปลาของเต่าไปหมดแล้ว ฉะนั้น ความเพียร แม้จะไม่ทราบว่าจะถึงเมื่อไหร่ ไม่เห็นฝั่งก็ต้องเพียรว่ายน้ำ สำหรับอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้น ศูนย์กลางของหนังสือ คือ ความเพียร โดยไม่คำนึงว่าจะได้ประโยชน์อะไร คือได้ผลอะไร”

(พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระมหาชนก วันที่ 28 มีนาคม 2539)

www.praphansarn.com/new/q_lift/detail.asp?id=139_23k

จากความพยายามอย่างมุ่งมั่น โดยมีต้องคำนึงถึงผลที่จะตามมา ในด้าน ความเพียรพยายามของผู้นำ ทางการเมืองถือเป็นเรื่องที่สำคัญประการหนึ่ง เนื่องจากว่า การคาดการณ์คำนึงถึงผลประโยชน์โดยประการเดียว ทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย กล่าวคือ ในบางครั้งผู้นำต้องกระทำกิจการนั้นๆ โดยมีเพียงหวังผลประโยชน์ใดๆ เพียงทำงานเพื่องานเท่านั้น เพราะการทำงานเพื่อผลของงาน เป็นการตั้งใจทำงานอย่างจริงจัง ซึ่งก็เป็นลักษณะของการทำงานอย่างถึงที่สุด ดังเช่นที่พระมหาชนก ทรงพยายามว่ายน้ำอย่างตั้งใจ ซึ่งผลที่จะเกิดขึ้นนั้นมีอาจทราบได้ว่าเป็นผลเช่นใด หากแต่ก็ทรงได้พยายามทำในสิ่งนั้นๆ ในเวลานั้นๆอย่างมุ่งมั่นตั้งใจ จากประเด็นดังกล่าวนี้ เป็นการสะท้อนออกประการหนึ่งของความเพียรพยายามของบุคคลที่เป็นผู้นำ ผลสะท้อนที่สำคัญก็คือ ความเพียรพยายามอย่างนี้จะส่งผลให้บุคคลที่กระทำประสบความสำเร็จอย่างสูง ในทางการเมืองการปกครองก็เช่นกัน ถ้าผู้นำเพียรพยายามแก้ไขปัญหายอย่างจริงจัง ผลที่จะเกิดขึ้นต่อส่วนรวมนั้น ย่อมมีอยู่สูงเช่นกัน ซึ่งผลนั้นก็คือ ผลประโยชน์อันเกิดจากความเพียรพยายามของผู้นำนั่นเอง

ด้วยความเพียรของพระมหากษัตริย์เองที่ทำให้พระองค์ได้ครองราชย์สมบัติ ในที่สุด ทรงมีความเพียรอย่างถึงที่สุด แม้ไม่รู้ว่าจุดหมายปลายทางแห่งความสำเร็จจะยาวไกลสักเพียงใด แม้จะมีอุปสรรคนานาประการ แต่พระองค์ก็มีทรงย่อท้อ ไม่ทรงลดละที่จะกระทำความเพียรนั้น ทรงมีความเพียรพยายามอยู่ตลอดเวลาทรงยึดมั่นในความเพียร ทรงรู้คุณประโยชน์แห่งความเพียรนั้น และทรงเชื่อมั่นและระลึกอยู่เสมอว่า การที่บุคคลนั้นกระทำความเพียรอย่างถึงที่สุดแล้วย่อมประสบความสำเร็จ จึงทำให้เห็นถึงพระวิริยะบารมีของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้จึงถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านความเพียร แม้แต่ทวดตนเองยังกล่าวยกย่องในความเพียรของพระมหากษัตริย์ และให้ความช่วยเหลือ ดังเนื้อความในตอนที่ว่า

นางมณีเมขลาได้ถามว่า “ข้าแต่ท่านบัณฑิตผู้มีความบากบั่นมาก ข้าพเจ้าจักนำท่านไปที่ไหน” เมื่อพระมหาสัตว์ตรัสว่า “มิลินทร” นางจึงอุ้มพระมหาสัตว์ขึ้นคุดควยก้า คอกไม้ ไขแขนทั้งสองประคองให้นอนแนบทรงพาเหาะไปในอากาศ เหมือนคนอุ้มลูกรักฉะนั้น (พระมหากษัตริย์ 2540: 96)

นัยประการหนึ่งที่สะท้อนออกมาให้เห็น จากข้อความข้างต้นนี้ก็คือ การได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น กล่าวคือ ในด้านความมุ่งมั่นอันเกิดจากความเพียรพยายามของผู้นำ ความมุ่งมั่นที่ผู้นำได้แสดงออกนั้น จะได้รับความร่วมมือและการช่วยเหลือจากผู้ร่วมงาน โดยนัยของประเด็นนี้อยู่ที่ ความมุ่งมั่นต่อการทำงานของตัวผู้นำ เพราะเมื่อตัวผู้นำมุ่งมั่นพยายามอย่างเต็มความสามารถ ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองก็ดี ผู้ร่วมงานก็ดี ผู้อยู่ใกล้ชิดก็ดี บุคคลหรือกลุ่มคนเหล่านี้ จะให้ความช่วยเหลือต่อกิจนั้นๆ ที่ผู้นำกำลังทำอยู่ เมื่อผู้นำได้รับความร่วมมืองานก็จะมีโอกาสบรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น หรือหากมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นในระหว่าง ก็จะมีคนเหล่านั้นนั่นเอง ให้ความช่วยเหลือต่อผู้นำของเขา ซึ่งนัยประการดังกล่าวนี้มีได้กล่าวขึ้นลอยๆ แต่ข้อเท็จจริงนั้นเกิดขึ้นแก่สังคมทุกสังคม เช่น โครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพยายามอย่างมุ่งมั่นที่จะให้เกิดผลประโยชน์แก่ราษฎรของพระองค์ ก็ปรากฏว่าราษฎรของพระองค์ได้ให้ความร่วมมือกับพระเจ้าอยู่หัว ในโครงการต่างๆทุกโครงการ ซึ่งข้อเท็จจริงนี้สามารถยืนยันนัยที่กล่าวถึงนี้ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงไม่เป็นการแปลกแต่อย่างใด หากความมุ่งมั่นต่อกรวายน้ำข้ามมหาสมุทรของพระมหากษัตริย์ จะมีผู้มาช่วยเหลือต่อพระองค์

ความเพียรของพระมหากษัตริย์ไม่ได้มีการยอมรับแค่ในบทพระราชนิพนธ์ แต่ด้วยความเพียรนี้ ยังได้รับการยอมรับจากความเป็นจริงด้วย จะเห็นได้ว่ามีบุคคลต่างๆ ได้กล่าวถึงความเพียรของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างมากมาย และถือว่าความเพียรของพระมหากษัตริย์เป็นที่น่ายกย่องและน่าเอาเยี่ยงอย่างเป็นอย่างยิ่ง บุคคลที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ ยกตัวอย่างได้ดังนี้ คือ

อาจารย์พิษณุ สุภณนิมิตร ศิลปินผู้ออกแบบพระราชนิพนธ์พระมหาชนกล่าว่า “เท่าที่ได้สัมผัสสดครั้งนี้ ในเรื่องความเพียรในการที่จะสร้างสิ่งที่ดีมีคุณค่านี้ ผมว่าตรงนี้สำคัญ คือความเพียรนี้ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะต้องมุ่งหวังเอาประโยชน์จากความเพียรซึ่งทรงใช้คำว่าเป็นความเพียรบริสุทธิ์” (www.praphansam.com/new/q_lift/detail.asp?id=139_23k)

ธีระวัฒน์ คະนะมะ หนึ่งในศิลปินผู้วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์พระมหาชนกล่าว่าเสริมไว้ว่า “ทรงหยิบเรื่องนี้มา ก็เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเรา ใกล้ตัวคนไทย ใกล้ตัวคนทั่วไปว่า เป็นเรื่องของความเพียร ของการสร้าง ของการมานะ ของการขยันหมั่นเพียรเท่านั้น จึงจะสร้างความเป็นมนุษย์ได้ สร้างคน สร้างบ้านเมืองต่างๆ ได้”

(www.praphansam.com/new/q_lift/detail.asp?id=139_23k)

รองศาสตราจารย์ เสถียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต ได้สรุปความคติธรรมแห่งพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกล่าไว้อย่างน่าสนใจ โดยได้กล่าวว่า “มีมากมาย มหาศาล ขึ้นอยู่กับว่าเราคิดได้กว้างไกลแค่ไหน คติธรรมที่เป็นหลักเลยก็คือความเพียร เพราะชาคนนี้เป็นชาคกที่เน้นเรื่องวิริยะบารมีของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระมหาชนกล่า เป็นการแสดงอานุภาพของความเพียร นี่คือการหลักหรือคติธรรมหลักที่ใส่ไว้ในมหาชนกชาคก ทั้งนี้พระมหาชนกล่าสอนความเพียร ใช้ความเพียรให้ถูกต้อง แต่ความเพียรนั้นจะมีคุณธรรมอย่างหนึ่งที่มาประกอบ ที่มีความสำคัญทัดเทียมกันก็คือ...ปัญญา”

(www.praphansam.com/new/q_lift/detail.asp?id=139_23k)

อาจารย์พิชัย นิรันดร์ ได้กล่าวเกี่ยวกับความเพียร หลังจากที่ได้ดูรายงานวาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ ได้กล่าวว่า มนุษย์ชาติทุกคนมีปัญหาไม่แตกต่างกัน เพียงแต่เราขาดความมานะอดุสาหะ ความเพียรพยายามตัวนี้จะไปชะล้างความมืดมัว หมอกอะไรต่างๆ ที่มาบดบังใจ บดบังความคิดเราอยู่ที่นี่ให้ใสกระจ่างขึ้น เพียงแต่เราขอให้เราอดทนมานะพยายามเดิน ไปให้ถึงจุด” (www.praphansam.com/new/q_lift/detail.asp?id=139_23k)

จากความหมายหลายๆประการ ที่ท่านผู้รู้ทั้งหลาย ได้เสนอนั้นพออนุมานในทางการเมืองได้ว่า ความเพียรพยายามของผู้ผู้นำนี้ สามารถช่วยชะล้างความมืดมัวทางความคิดได้ กล่าวคือ โดยธรรมชาติของผู้ที่ทำงาน ในบางครั้งย่อมเกิดความท้อถอย หมกกำลังใจ หรือ อยากล้มเลิกสิ่งที่กำลังทำนั้นอยู่ หากแต่ถ้าบุคคลนั้นมีผู้นำที่มีความเพียรพยายาม อันเป็นแบบอย่างที่ดี ก็สามารถสร้างกำลังใจ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่เขาได้ ความมืดมัวทางความคิดที่เขา กำลังประสบอยู่ก็จะสามารถบรรเทาเบาบางลงได้ หรือจะกล่าวให้ชัดเจนไปว่า ความเพียรพยายามของผู้ผู้นำที่ประกอบด้วยปัญญาอันชาญฉลาดนั่นเอง เป็นตัวช่วยชะล้างความมืดมัวทางความคิด ของผู้ร่วมงาน หรือผู้ได้บังคับบัญชา หรือปวงชนที่เขานำเป็นผู้นำ; เหตุผลก็เพราะว่าผู้นำที่มีสติปัญญา

ประกอบด้วยความเพียรพยายามอย่างมุ่งมั่นนั้น เขาจะมีความพร้อมและเข้าถึงบริบทของปัญหาที่กำลังดำเนินอยู่ เช่น ปัญหาของผู้ร่วมงาน ผู้นำที่มุ่งมั่นตั้งใจจะเข้าไปช่วยแก้ปัญหาให้กับเขาอย่างจริงจัง หรือ ปัญหาของประชาชน ผู้นำก็จะสามารถเข้าไปแก้ปัญหาได้ตรงจุดประสงค์ของประชาชน เช่น การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ในการแก้ไข ช่วยเหลือในสิ่งที่ประชาชนกำลังประสบอยู่ให้สำเร็จลุล่วงไป ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะยากสักเพียงใด ความมีสติปัญญาบวกกับความตั้งใจอย่างมุ่งมั่น จะเป็นปัจจัยหลักของผู้นำที่จะกระทำให้สำเร็จ ความมีดีมัว ความหนักใจกับทุกข์ภัยของประชาชนที่กำลังประสบก็จะบรรเทาเบาบางลงได้

จากบทพระราชนิพนธ์ได้แสดงให้เห็นถึงความเพียรของพระมหากษัตริย์ เมื่อนำมาพิจารณากับสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันแล้วอาจกล่าวได้ว่า ความเพียรสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความเพียรแบบอุดมคติ และความเพียรที่เป็นจริง

ความเพียรแบบอุดมคติ คือ ความตั้งมั่นในอันที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ประสบผลสำเร็จฝ่ายเดียวโดยไม่ลดละความพยายามที่จะกระทำอย่างนั้น คือ จะมีความพยายามอย่างที่สุดไม่มีการละทิ้งเป้าหมายของตน ซึ่งความเพียรแบบอุดมคติน่าจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ มีอิทธิบาทสี่ เป็นพื้นฐาน และมีธรรมชื่อ วิริยารัมภะ เป็นเครื่องคอยกำกับ กล่าวคือ มีความพอใจในอันที่จะปฏิบัติต่อเรื่องนั้น ๆ หรือวัตถุประสงค์นั้น ๆ เป็นเบื้องต้น (ฉันทะ) แล้วดำเนินการประกอบกิจนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมอหรือเพิ่มความเพียรนี้ขึ้นไปเรื่อย ๆ อย่างที่เรียกว่าขั้นอุกฤษฏ์ (วิริยะ) ในกรณีนี้สามารถพิจารณาได้จากถ้อยคำรัสขของพระมหากษัตริย์ที่ตรัสตอบกับนางมณีเมขลาว่า “ดูก่อนเทวดา ผู้ใคร่แจ้งว่าการทำงานที่ทำจะไม่ลุล่วงไปได้จริง ชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน” (พระมหากษัตริย์ 2540: 86) ทั้งนี้บุคคลนั้นมีความตั้งใจมั่นคงต่อสิ่งนั้นอย่างไม่หวั่นไหว (จิตตะ) และสุดท้ายตรึงตรองในสิ่งที่ตนปฏิบัติอย่างรอบคอบ คือคิดพิจารณาในประเด็น โดยรอบด้าน ซึ่งเป็นองค์คุณประกอบที่สำคัญ

และยังมีองค์คุณที่สนับสนุนอิทธิบาทสี่ข้อนี้ อีกประการคือ วิริยารัมภะ ซึ่งแปลว่า การปรารภความเพียรเนื่องจากความเพียรอันเป็นลักษณะอุดมคติ เป็นลักษณะของการประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่องประดุจพระมหากษัตริย์ว่ายนํ้าตลอดเจ็ดวันเจ็ดคืน ซึ่งการประพฤติปฏิบัติต่อเนื่องเช่นนี้จัดเป็นความเพียรในอุดมคติอยู่ในขั้นพยายามอย่างอุกฤษฏ์ และมีการปรารภความเพียรนั้นเป็นข้อสนับสนุนที่ต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เป็นความเพียรที่ใช้ความวิริยะอุตสาหะอย่างสูงยิ่งเป็นการยากที่คนสามัญธรรมดาจะทำได้ หากแต่จะทำได้ก็แต่บุคคลนั้นเป็นบุคคลพิเศษ ที่มีองค์ประกอบพิเศษอันเหนือกว่าคนสามัญธรรมดาเท่านั้น ดังนั้น ความเพียรเชิงอุดมคติจึงเป็นเรื่องหรือลักษณะที่พิเศษ หากแต่ก็เป็นกรอบประการหนึ่ง ที่จะสามารถเป็นเครื่องกระตุ้นให้คนสามัญธรรมดาทั่วๆ ไป ได้ตั้งเป็นเป้าหมายไว้เรื่อยเป็นแรงผลักดันให้ กระทำ

ตามแนวทางของอุดมคติแม้จะเป็นไปไม่ได้ทีเดียวในเชิงอุดมคติแต่สิ่งที่พยายามก็ไม่ได้ไร้ผลเสียทีเดียว

ในส่วนของความเพียรที่เป็นจริงนั้นหมายถึง ความเพียรพยายามที่จะกระทำให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายเช่นกัน หากแต่มีนัยที่น่าพิจารณาอยู่ สองประการ คือ ความเพียรในอันที่จะรักษาสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้ เช่น อุดมการณ์ ตำแหน่งหน้าที่ หรือ วัตถุประสงค์ของที่มีอยู่แล้ว และประการที่สองความเพียรในอันที่จะสร้างสิ่งใหม่หรือเรื่องใหม่ให้เกิดขึ้น คือ ความเพียรพยายามในการก่อเกิดสิ่งใหม่หรือ เป้าหมายใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นกับตน หรือภายใต้หน้าที่การงานของตน ในกรณีที่เกี่ยวข้องผู้นำทางการเมือง ความเพียรที่เป็นจริงนั้นคือ เป็นการเพียรพยายามที่จะแสวงหาอำนาจในการปกครองอย่างหนึ่ง และเพียรพยายามที่จะรักษาอำนาจที่ได้มานั้นอย่างหนึ่ง ทั้งนี้อำนาจที่ได้มานั้นจัดเป็น การสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นกับผู้นำ

ซึ่งมิตีความเพียรที่เป็นจริงนั้น เป็นความพยายามอยู่ตลอดเวลาของผู้นำ คือ มีลักษณะเป็นพลวัตรอยู่ตลอดเวลา เมื่อ ได้สิ่งหนึ่งแล้วก็พยายามก่อให้เกิดในอีกสิ่งหนึ่ง ที่สูงขึ้น ไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ตนได้วางไว้ เช่น ความพยายามที่จะเป็นผู้นำกลุ่มการเมือง หรือ พรรคการเมือง เมื่อความพยายามบรรลุเป้าหมายแล้วก็เพียรพยายามสร้างต่อไปอีก เช่น การขยายพรรคการเมืองในกลุ่มของตนให้ใหญ่ขึ้น สร้างความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องจนสามารถไต่เต้าขึ้นเป็นผู้นำในการจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งโดยภาพรวมนั้นความเพียรที่ปรากฏ โดยรูปธรรมก็คือ ความพยายามที่จะรักษาสิ่งที่มีอยู่ (คือกลุ่มพลพรรคหรือสมาชิกของตน) และพยายามสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น (คือการขยายอาณาเขตและการไต่เต้าขึ้นไปสู่ตำแหน่งทางการเมืองที่สูงขึ้น) ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้และคนสามัญธรรมดาก็สามารถใช้ความเพียรพยายามไปให้ถึงจุดหมายดังกล่าวได้ หากมีความเพียรพยายามมากพอ หรือถึงขีดขั้นนั้นๆ ซึ่งก็มีความแตกต่างกับความเพียรในลักษณะอุดมคติ

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นความเพียรในแบบอุดมคติก็ดี หรือความเพียรในแบบที่เป็นจริงก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มิคุณประโยชน์และมีคุณค่า แก่บุคคลที่ประกอบความเพียรด้วยกันทั้งสิ้น หากแต่ใครจะสามารถหยิบนำเอาไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นให้ได้มากที่สุด หรือนำไปใช้ให้เหมาะสมได้มากที่สุดนั่นเอง

4.1.3 ผู้นำที่ดีต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

พระมหากษัตริย์เป็นตัวละครที่แสดงออกถึง ภาวะผู้นำได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะ ประเด็น ที่พระองค์รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เมื่อมีผู้ให้ข้อเสนอแนะ หรือแสดงความคิดเห็น พระองค์ก็พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นเหล่านั้น อย่างเช่นกรณีที่พราหมณ์กราบทูลเรื่อง การก่อตั้งสถาบันการศึกษา หรือ ในเหตุการณ์ที่ต้นมะม่วงถูกโค่นลง เป็นต้น พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำทรงรับฟังความเห็นของบุคคลรอบข้างแม้ว่าจะระบการปกครองในละครจะเป็น สมบูรณาญาสิทธิราชย์

ก็ตาม นัยประการดังกล่าวนี้จึงเป็นข้อบ่งชี้ว่า ผู้นำที่ดีไม่ว่าจะอยู่ภายใต้ระบบการปกครองแบบใดก็ตาม ควรที่จะรับฟังเสียงของบุคคลที่อยู่รอบข้างด้วย ที่สำคัญความคิดเห็นของบุคคลต่างๆล้วนแต่มีเป้าหมายด้วยกันทั้งสิ้น หากผู้นำพิจารณาให้ลึกซึ้งว่า ผู้ที่เสนอความคิดเห็นออกมานั้น มีจุดมุ่งหมายอันใดก่อเกิดผลประโยชน์หรือไม่ หากก่อให้เกิดผลประโยชน์แล้ว ในฐานะผู้นำจะนำความคิดเห็นนั้น มาปรับประยุกต์ใช้ได้อย่างไร ซึ่งประเด็นนี้เองเป็นจุดเน้นที่สำคัญของการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

เมื่อพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ ให้ตัวละครคือ พระมหาชนกในฐานะผู้นำ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ความคิดเห็นของพราหมณ์มหาศาลเป็นต้น ก็เพราะทรงมีนัยเพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ผู้นำที่ดีนั้นต้องรับฟังเสียงที่อยู่รอบข้างทุกชนิด ทั้งเสียงทักท้วงไม่เห็นด้วย ทั้งเสียงสนับสนุนเห็นด้วยไปพร้อมกัน หากแต่กระบวนการเลือกเฟ้นพิจารณานี้เป็นประเด็นที่สำคัญอีกขั้นหนึ่ง ว่าผู้นำจะอย่างไรกับข้อคิดเห็นเหล่านั้น จะปรับประยุกต์ใช้อย่างไร หากผู้นำไม่รับฟังเสียงทักท้วงเสียเลย รับฟังแต่เสียงสนับสนุนเห็นด้วยกับตนเองอย่างเดียว จนเป็นอคติหรือเกิดความลำเอียงซึ่งนั่นก็จะเป็นบ่อเกิดของปัญหา แบ่งฝักฝ่าย เมื่อคนในสังคมเป็นฝ่ายสองฝ่าย ที่มีความเห็นไม่สอดคล้องกันจนนำไปสู่การแบ่งแยก ซึ่งจะเป็นการยากต่อการแก้ไข แม้ว่าประเด็นที่กล่าวถึงจะอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการก็ตาม แต่ประเด็นเรื่องการรับฟังเสียงของท่านผู้นำนั้น ก็ยังคงเป็นประเด็นหลักที่ต้องการให้ผู้นำสำนึกอยู่ตลอดเวลาตนเอง

4.1.4 ภาวะผู้นำอันประกอบด้วยคุณสมบัติในมิติของศาสนา

ในด้านพุทธธรรม ได้กล่าวถึงผู้นำในฐานะผู้บริหารว่ามีส่วนอย่างมากในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร และยังผลให้เกิดความผาสุกแก่สมาชิกหรือประชาชนในอาณาเขต จุดสำคัญที่แสดงถึงภาวะความเป็นผู้นำที่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญ ดังปรากฏในหลักพุทธธรรมว่าด้วยความเป็นจักรพรรดิ คือ การให้ทาน การเฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์ และดูแลความประพฤติของสมาชิกในเขตแดน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมาก คือ ความเป็นอยู่สุขสบายหรือความมั่งคั่งของสมาชิกในราชอาณาจักรนั้น มิใช่เป้าหมายสำคัญของความรุ่งเรืองสถาพรของรัฐเพียงประการเดียว แต่ความเป็นอยู่ตามธรรม คือ ความสงบสุข ที่มีรากฐานมาจากความมีศีลธรรม คุณธรรมของสมาชิกทุก ๆ คนในราชอาณาจักร ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของผู้นำ อันจะสามารถแสดงถึงภาวะผู้นำพึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม

ในพระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำโดยเน้นไปที่ความดีงาม ความมีคุณธรรม ความเป็นมิตรของผู้นำ การนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ดีงาม ในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวให้เห็นว่า พระมหาชนกมีคุณสมบัติที่เป็นความดีงามของผู้นำหลายประการ ถือได้ว่าพระองค์มีภาวะผู้นำที่เน้นไปตามหลักพระพุทธศาสนา คือ พระองค์ทรงมีคุณธรรม เห็นได้จากกรที่ทรงใช้

ธรรมในการปกครองบ้านเมือง ทรงมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ทรงเป็นผู้ที่รักษาศีลอยู่เสมอ ไม่ว่าพระองค์จะใช้ชีวิตอย่างไร อยู่ในสถานการณ์ที่ร้ายแรงอย่างไร พระองค์ก็ยังคงรักษาศีลอยู่เสมอ ทรงประกอบความดีงาม เมื่อเป็นผู้นำเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองก็ทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ทรงบำเพ็ญศุภกิจธรรม สามารถปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข และทรงนำพาบ้านเมืองสู่ความเจริญรุ่งเรือง ด้วยความดีงามทั้งหลายของพระมหากษัตริย์ ดังที่กล่าวมานี้ทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องยอมรับจากข้าราชการและประชาชน ทรงมิได้โน้มน้าวให้ใครปฏิบัติตามโดยตรงจากคำพูด แต่ด้วยความดีงามของพระองค์ต่างหาก ที่เป็นสิ่งชักจูงให้คนทั้งหลายปฏิบัติตาม ด้วยความเต็มใจ เห็นได้จากไม่ว่าพระองค์จะทรงมีพระประสงค์หรือพระราชดำริในเรื่องใด ๆ เหล่าข้าราชการบริพารก็จะน้อมรับและไปนำปฏิบัติตามนั้น

4.1.5 ภาวะผู้นำที่ได้จากบทพระราชนิพนธ์

จากบทพระราชนิพนธ์ ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่ที่คุณสมบัติที่ดีงามของผู้นำ ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้แสดงออกถึงภาวะความเป็นผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาออกมาได้อย่างชัดเจนดังเช่น การที่พระมหากษัตริย์ทรงมีคุณสมบัติที่ดีงามในหลาย ๆ ประการ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความอดทน ความเพียรพยายาม ความกตัญญู ความมีศีลธรรมและคุณธรรม อีกทั้งพระองค์ยังสามารถบริหารบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรือง ทรงสามารถทำให้ข้าราชการบริพารปฏิบัติงานได้ด้วยใจปราศจากการบังคับ เพราะข้าราชการบริพารมีความเชื่อมั่นและยกย่องในความดีงามของพระองค์

ดังนั้นจึงสามารถสรุปความหมายของภาวะผู้นำ ที่ปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์ได้ว่า

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติของผู้นำ ที่ช่วยเสริมสร้างให้ผู้นำได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากผู้ตามมากยิ่งขึ้น โดยเป็นคุณสมบัติที่เน้นไปที่ความดีงามของผู้นำ เช่น ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีคุณธรรม มีศีลธรรม ความเป็นมิตร ฯลฯ และความสามารถในการชักจูงให้คนทั้งหลายปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ โดยมีจุดหมายอยู่ที่ความดีงาม

ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการที่บุคคลแสดงลักษณะ หรือคุณสมบัติส่วนตัว เมื่อได้มีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มระหว่างที่มีการทำงานร่วมกัน เช่น ความเป็นกันเอง ความมีอิทธิพลที่ดีของผู้นำ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฯลฯ ทำให้ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิกของกลุ่มและมีผลทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายหรือผลสำเร็จ

ความหมายของภาวะผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นความหมายในทางพระพุทธศาสนาที่ดีหรือความหมายโดยทั่วไปก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้ผู้นำสามารถนำพากลุ่มให้

ประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งหมายรวมถึงคุณสมบัติส่วนตัวของผู้หน้านั้นด้วย จึงกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำมีส่วนสำคัญอย่างมากสำหรับผู้นำในการพากลุ่มไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ

4.2 บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ

4.2.1 ด้านการเป็นผู้บริหาร

การบริหารเป็นความสำคัญที่สุดของการเป็นผู้นำ ในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนถึงการบริหาร ในทางการเมืองการปกครองไว้หลายประการ เช่น ขบวนการทำงานกลุ่ม ซึ่งในประเด็นนี้พระ โปโลชนก เป็นตัวแทนของตัวละครที่สื่อให้เห็นอย่างเด่นชัด ซึ่งตอนที่พระ โปโลชนกได้จัดทัพมาเพื่อชิงเอาราชสมบัติจากพระอริราชชนก ดังข้อความที่ปรากฏคือ “พระโปโลชนกสามารถแผ่อิทธิพลชนบทชายแดนและรวบรวมกำลังพลจำนวนมาก...ทรงให้ประชุมพลพรรค แล้วเคลื่อนทัพ ไปสู่กรุงมิลิตา พร้อมด้วยมวลชนจำนวนมาก...” (พระมหาชนก 2540: 8) จากเนื้อความที่ปรากฏ พระ โปโลชนกได้ทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำที่มีชั้นเชิงในการบริหารงานดังนี้

ทรงควบคุมความสัมพันธ์กลุ่ม ให้มีลักษณะกลมเกลียวกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งก็คือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ก็คือเป้าหมายในการครองราชย์ของพระ โปโลชนก หรือการชิงราชสมบัติมาให้ได้ ในกรณีนี้พระ โปโลชนกต้องทุ่มเทความสามารถ ให้ผู้ที่เข้าร่วมอุดมการณ์กับพระองค์ได้เห็น และยึดเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างถูกต้องครบถ้วน เช่น ความสัมพันธ์ของพระองค์กับกองทัพ ความมีระเบียบวินัยของกองทัพ การประสานงานระหว่างแม่ทัพนายกอง ตลอดจนพลทหารในกรมกองเหล่าต่างๆ จนถึงฝ่ายเสบียงต่างๆ ซึ่งการประสานงานต้องมีการประกอบหลายๆด้านด้วยกัน เพื่อจุดหมายอันเดียวกัน ที่สำคัญการให้ความสำคัญกับสมาชิกของพระองค์ หรือก็คือเหล่าทหารและชาวบ้านที่เข้าร่วมกับพระองค์ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เป็นกำลังที่สำคัญ ในอันที่จะปฏิบัติงานของพระองค์ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

และในการบริหารงานของพระ โปโลชนกนี้ ยังรวมไปถึงการวางแผนด้านต่างๆด้วย เช่น การวางแผนกลุ่มซึ่งในที่นี้ก็คือ เหล่าทหารและชาวบ้านของพระองค์ การวางแผนก็คือ การจัดแบ่งหน้าที่กันไปปฏิบัติตามความสามารถ ความเหมาะสมของแต่ละคนเพื่อประสิทธิภาพของกองทัพ และการวางแผนในการรบ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากกว่าการวางแผนในประการแรก เพราะการรบมีปัจจัยหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความพร้อมของอาวุธยุทโธปกรณ์ ความพร้อมของกำลังทหาร ความพร้อมของเสบียง การเลือกทำเลที่ตั้งทัพ การกำหนดสมรภูมิรบ ฯลฯ ซึ่งมีปัจจัยอีกหลายประการ หากพระ โปโลชนกไม่มีความฉลาดในการบริหาร ก็เป็นการยากที่พระองค์จะมีชัย

แต่ก็เพราะความฉลาด ความสามารถในการบริหารของพระองค์ เนื่องจากพระองค์เพียงผู้เดียวที่ออกมาจากที่คุ้มขังออกมาเพียงลำพังแล้ว รวบรวมประชาชนพลพรรคขึ้นเป็น

จำนวนมาก แล้วก็กลับมาตีเอาเมืองจนได้รับชัยชนะขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมือง ย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่ทรงบริหารจัดการเป็นอย่างดี และเป็นที่น่าสังเกต ตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ เป็นผู้นำทางการเมืองการปกครอง ซึ่งถ้าหากคำนวณจากอายุของพระมหากษัตริย์ กี่ราวๆ 20 ปี ที่ทรงครองราชย์ (หากนับแต่พระมหากษัตริย์ ทรงอยู่ในครุฑพระมารดาในขณะที่ยังเสด็จหนีออกจากเมือง จนถึงนางมณีเมขลาอุ้มพระมหากษัตริย์มาที่พระราชอุทยานฯ) ไม่ปรากฏว่าพระองค์มีปัญหาใดๆในการบริหารการปกครอง เช่น ประเด็นที่พระองค์ไม่มี ราชโอรส สืบทอดราชสมบัติ มีแต่พระราชธิดาพระองค์เดียว ก็ไม่ปรากฏว่ามีปัญหาการแย่งชิงอำนาจ จากเหล่าอำมาตย์ หรือเหล่าทหาร ทำให้พิจารณาได้ว่าพระโพลชนกทรงมีพระปรีชาสามารถ ในการจัดการบริหารการเมืองการปกครอง ภายใต้การนำของพระองค์

ในบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ก็ทรงแสดงออกถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้วยเช่นกัน ดังเช่นเนื้อความตอนที่ทรงดำริที่จะฟื้นฟูต้นมะม่วง ด้วยวิธีของพระองค์ ดังข้อความที่ปรากฏว่า “อย่างไรก็ตาม ก่อนอื่นเราต้องหาทางฟื้นฟูต้นมะม่วงให้กลับมีผลก่อน ฯลฯ” (พระมหากษัตริย์ 2540: 129) แล้วพระองค์ก็ทรงแนะวิธีในการฟื้นฟูต้นมะม่วง ทรงมอบหมายบุคคลให้กระทำหน้าที่ต่างๆกันไป ซึ่งภายใต้เนื้อความ โดยรวม ได้สะท้อนถึงนิสัยของความสามารถของพระองค์ ในด้านการบริหาร กล่าวคือ

ประการแรก ทรงให้ความสนใจต่อสมาชิกของพระองค์ ซึ่งในที่นี้ก็คือ ตัวท่านอุทิจจงพราหมณ์ และ ศิษย์ของท่านทั้งสองคน ซึ่งการให้ความสนใจต่อสมาชิกของคณนั้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งด้าน การบริหารของผู้นำ เพราะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดข้อปลีกย่อยต่างๆที่สมาชิกนั้นๆมีอยู่ เมื่อถึงเวลาที่จะชี้แจง หรือเรียกขานวานใช้ ให้ประกอบกิจใดๆก็สามารถใช้ได้ถูกที่ถูกบุคคล

ประการที่สอง ทรงควบคุมความสัมพันธ์ของกลุ่มคือระหว่าง จารุเตโชพราหมณ์ ผู้ชำนาญการเพาะปลูก ให้มีการทำงานสอดคล้องสัมพันธ์กับ คเสนสิงห์บัณฑิต ผู้ชำนาญการถอน ซึ่งความสัมพันธ์ของสองท่านนี้ เท่ากับเป็นการใช้งานต่อบุคคลถูกที่ ถูกเวลา ความสามารถเหมาะสมกับงาน เนื่องจากการควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันนั้น สำคัญต่อการทำงานเป็นอย่างมาก ในกรณีของพระมหากษัตริย์นั้น เรื่องที่กระทำมีอยู่ประการเดียว แต่คนที่ใช้ให้ไปทำนั้น มีความสามารถคนละด้าน การชี้แจงหรือควบคุมให้ปฏิบัติงานนั้น อย่างถูกสัดส่วนย่อมเป็นปัจจัย ต่อผลของงานเป็นอย่างยิ่ง การเป็นผู้นำต้องคำนึงถึงการบริหาร แม้ในเรื่องปลีกย่อยอย่างนี้ด้วย

ประการที่สาม พระองค์ทรงกำหนดวัตถุประสงค์ ให้ชัดเจนลงไปเลยว่า พระองค์จะให้เขาทำอะไร ให้นักที่เชี่ยวชาญดำเนินการปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอย่างไร เพราะการ

แจ้งวัตถุประสงค์ให้ผู้ร่วมงานนั้นทราบชัดเจน เป็นการวางกรอบไว้ชัดเจนประการหนึ่ง เนื่องจากผู้อยู่ภายใต้การชี้นำ หรือภายใต้การบังคับบัญชา หากทราบถึงหน้าที่ของตน จุดมุ่งหมายของตนอย่างแจ้งชัดแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะปฏิบัติงานอย่างมีทิศทางที่แน่นอน ซึ่งจะทำให้ผลของงานออกมาตรงตามวัตถุประสงค์มากที่สุด ดังนั้นการบริหารงานของผู้บังคับที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ให้แจ้งชัด เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทำงานอย่างสะดวก อย่างที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำ

ประการที่สี่ ทรงวางแผน กำหนดกรอบกฎเกณฑ์ ให้แต่ละฝ่ายได้ไปปฏิบัติอย่างชัดเจน เช่น ในประเด็นนี้ ทรงใช้ให้คนที่ชำนาญการถอนเอาเครื่องยนต์จับดินมะม่วงให้ตรง ทรงใช้ให้คนที่ชำนาญการปลูก ไปจัดการดำเนินการขยายพันธุ์มะม่วง ด้วยวิธีต่างๆ ทรงกำหนดวางแผนกับพราหมณ์มหาศาล ให้ช่วยในเรื่องของการจัดการศึกษา เพื่อจะทรงแก้ไขสมาชิกของพระองค์ ซึ่งก็คือตั้งแต่อำมาตย์ไปจนถึงคนเลี้ยงช้าง คนเลี้ยงม้า ประชาชนทั้งหลาย ให้มีความรู้ ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุเลยทีเดียว การวางแผน กำหนดกรอบกฎเกณฑ์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้นำ ต้องเตรียมการจัดกระทำให้เป็นระบบ คือ ควรทำอะไรก่อน อะไรหลัง ควรทำอะไรเพื่อการวางแผนไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้นในอนาคต หรือก็คือการวางแผนเพื่ออนาคตนั่นเอง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ด้านการบริหารของผู้นำ

ในชั้นนี้พระมหากษัตริย์ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงความสามารถของพระองค์ ด้านการบริหาร ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำของประชาชนชาวเมืองมิลิตา แม้ในบทพระราชนิพนธ์จะไม่ได้เน้น ถึงความสามารถในด้านการบริหารของพระองค์ไว้มากนักก็ตาม แต่จากข้อความบางช่วงบางตอน ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถด้านการบริหาร ของพระมหากษัตริย์ ดังที่กล่าวมานั้น

4.2.2 ด้านเป็นผู้ให้การศึกษา

บทบาทและหน้าที่ของผู้นำประการหนึ่งนั้น คือการทำให้ประชาชนของตน มีความรู้ความสามารถ ซึ่งสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการชี้นำให้ประชาชนเป็นผู้ประกอบไปด้วยสติปัญญา อันเนื่องมาจากการทำหน้าที่ของผู้นำนั้นต้องพิจารณาจรรจบด้าน ที่ผู้นำพึงกระทำ เพราะการช่วยเหลือประชาชนเป็นสิ่งที่ต้องกระทำที่จริง หากแต่การช่วยเหลือโดยที่เขาสามารถพัฒนาตนเอง ได้ช่วยเหลือตัวเองได้นั้นหรือ เป็นการช่วยเหลือที่ยั่งยืน ซึ่งก็คือการให้การศึกษาแก่เขา (ประชาชน)

ในบทพระราชนิพนธ์นี้ ได้กล่าวถึงความคิดของนางมณีเมขลา ที่ต้องการให้ความคิดของบุคคลผู้เป็นบัณฑิตไม่จางหายสูญไปในอากาศจึงได้กล่าวว่า “ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์มิบังควรหายไปในอากาศ ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจาก โอบุษฐ์ของท่าน ถึงกาลอันสมควรท่านจงตั้งถาดบ้นการศึกษาให้ชื่อว่า “โพธิยาลัยมหาวิชาลัย” ในกาลนั้นท่านจึง

จะสำเร็จกิจที่แท้” (พระมหาชนก 2540: 96) จากกาลานี้ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ซึ่งพิจารณาได้ว่า นางมณีเมขลาต้องการให้ พระมหาชนกได้เผยแพร่ความคิดของพระองค์ออกไปยัง สาธารณชน เพราะความคิดดังกล่าว สามารถยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นได้ อีกมากมายเหลือที่จะ คณานับ อีกนัยหนึ่งก็เป็นการสะท้อนถึง เรื่องของการศึกษานั้น เป็นเรื่องที่มีผู้นำจำเป็นจะต้องทำเป็น อย่างยิ่ง ซึ่งหากกล่าวเป็นรูปศัพท์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “ตั้งสถาบันการศึกษาชื่อ โปธิยาลัยมหา วิชาลัย” อันมีความหมายที่อรรถกถาจารย์แปลไว้ว่า “สถาบันการศึกษาที่ให้แสงสว่างและความรู้ อันยิ่งใหญ่” (พระมหาชนก 2540: 97)

จากชื่อของสถาบันการศึกษา คือ โปธิยาลัยมหาวิชาลัยนี้ เป็นการสะท้อน ออกให้เห็นได้ว่า การศึกษาที่สามารถยกระดับความรู้ของคน โดยเฉพาะในเรื่องของ “ปัญญา” นั้น สำคัญเป็นที่สุด สืบเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ หากผู้นำสามารถให้ความรู้ ที่ยิ่งใหญ่แก่ ประชาชนได้แล้ว ความรู้นั้นก็จะสามารถเป็นผลสะท้อนกลับมาช่วยในการปกครองของผู้นำอย่าง แน่แท้

เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์แล้วก็ทรงตั้งสถาบันการศึกษา โดยให้ชื่อ ว่า “ปุทะเลียมมหาวิชาลัย” ซึ่งเป็นการตั้งชื่อตามปุทะเล ที่ชาวสุวรรณภูมิเรียกกัน หากแต่ปุทะเลียม มหาวิชาลัย ก็จัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ โดยการเน้นถึงความ เป็นวิชาที่สามารถปลดปล่อยจากกิเลสมีความ โง่เขลาและ โมหะเป็นต้น และเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเพื่อ ระลึกถึงปุทะเลียมครั้งเมื่อคราวที่พระมหาชนกทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร และรู้สึกเหมือนได้ เหยียบอะไรบางอย่าง ทำให้พระมหาชนกทรงได้พักอ่อนเป็นคราว ๆ ซึ่งคาดว่าเป็นการเหยียบเท้า บนหลังปุทะเลียม จึงตั้งชื่อตามนามนี้เพื่อเป็นการระลึกถึง ส่วน “โปธิยาลัยมหาวิชาลัย” เป็นชื่อ ที่อาจารย์ทิศาปาโมกข์ให้ความเห็นว่าเป็น นามของสถาบันฤๅษีคัคคนที่วัดพระเชตุพนฯ ใน เทวมหานครเมืองสุวรรณภูมิ ซึ่งชื่อหลังนี้ มีความหมายว่าสถานที่แห่งการเรียนรู้ เพื่อการตรัสรู้ หรือการเรียนรู้เพื่อความเป็นวิชา อันเป็นระดับของ โปธิญาณ

แม้ว่าพระมหาชนกจะมีได้ให้คำสัตย์ว่าจะตั้งสถาบันการศึกษาตามที่นางมณี เมขลาบอก เพียงแต่นางมณีเมขลาบอกให้ตั้งสถาบันการศึกษาขึ้น เมื่อถึงเวลาอันสมควร ถึงแม้พระ มหาชนกจะมีได้รับปาก แต่ก็มิได้ทรงปฏิบัติหรือนางมณีเมขลาเมื่อนางมณีเมขลาบอกให้พระองค์ตั้ง สถาบันการศึกษานั้น เนื่องจากพระมหาชนกทรงเห็นว่าภารกิจที่ตนได้มาถึงยังมีอีกมากมาย ได้อย่าง รวดเร็วนั้น ก็ด้วยได้นางมณีเมขลาช่วยเหลือเอาไว้ อีกทั้งนางมณีเมขลาเองก็เห็นถึงความเพียร พยายามของพระองค์จึงช่วยให้พระองค์ถึงที่หมายได้โดยเร็ว และการที่พระมหาชนกจะตั้ง สถาบันการศึกษาตามที่นางมณีเมขลาบอกก็มีใช่เรื่องเสียหาย แต่เป็นสิ่งที่ดีงาม และจะเป็น

ประโยชน์แก่ประชาชนและบ้านเมืองของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า ถึงเวลาที่สมควร จึงทรงตั้งสถาบันการศึกษาตามคำที่นางมณีเมขลาบอกไว้ในครั้งนั้น

หากแต่สิ่งที่สะท้อนออกจากการกระทำในกิจนี้ของพระมหากษัตริย์นั้น เป็นหน้าที่ประการหนึ่งของความเป็นผู้นำของพระองค์ ซึ่งการจัดการด้านการศึกษา ให้ความรู้แก่ประชาชนที่ตนเป็นผู้นำนั้น เป็นเรื่องที่ต้องสมควร การที่พระองค์ทรงตรึกตรองถึงความโง่เขลาของข้าราชการของพระองค์ แล้วทรงดำริจะก่อตั้งสถาบันการศึกษาให้แก่คนเหล่านั้น ก็เป็นการถูกต้องแล้ว ในประเด็นนี้มีพิกัดกล่าวถึง เรื่องรับปากกับนางมณีเมขลาหรือไม่ประการใด เพราะนี่เป็นหน้าที่ของผู้นำโดยตรง แม้ว่าในสังคมที่กล่าวกันว่าเจริญแล้ว ผู้นำยังให้ความสำคัญกับเรื่องของการศึกษา ดังที่เห็นนโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อเป็นผู้นำของรัฐบาล ในทุกยุคทุกสมัย ที่หาเสียงโดยการชี้ประเด็น การปฏิรูปการศึกษา การขยายโอกาสการศึกษาแก่ประชาชน การส่งเสริมด้านการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งที่ผู้สมัครท่านต่างๆ ยกขึ้นมาหาเสียง อันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นหน้าที่ประการหนึ่งที่ผู้นำต้องดำเนินการ ซึ่งพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงแสดงออกให้เห็นในด้านนี้ด้วยเช่นกัน

4.2.3 ด้านเป็นผู้ทำหน้าที่วางแผนและกำหนดนโยบาย

การวางแผน (Planning) คือ “การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ที่ทำ แล้วกำหนดเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อใช้สำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต” (วิน เชื้อ โพธิ์หัก 2537: 3) ซึ่งภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำของพระมหากษัตริย์ได้ปรากฏการวางแผนเพื่อการพัฒนาในอนาคตไว้เช่นกัน

การทำงานที่สำคัญ ๆ หากขาดการวางแผนที่ดี งานนั้น ๆ แม้จะสำเร็จลุล่วงไปได้แต่ก็ย่อมพบอุปสรรคมากมาย ผู้นำที่ต้องการทำงานให้ได้ผลสำเร็จนั้น ต้องมีความสามารถในการหยั่งสถานการณ์และการวางแผน ซึ่งในอดีตการหยั่งรู้สถานการณ์เป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตัวลักษณะนี้สอนกันไม่ได้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเอง แต่ในปัจจุบันการวางแผนนั้น ผู้นำยุคใหม่จะต้องอาศัยหลักวิทยาศาสตร์และหลักเหตุผลมาช่วยด้วย เช่น “การหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ โดยการใช้ความสามารถในการหยั่งรู้ข้อมูลที่เคยกระทำมาในอดีตอย่างเดียว อาจจะไม่ไ้ผล จะต้องใช้ทั้งหลักวิทยาศาสตร์ และการหยั่งรู้สถานการณ์ควบคู่ไปพร้อมกัน” (พรณี กัมมสุทธิ 2544: 117)

ตลอดบทพระราชนิพนธ์จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงกระทำการสิ่งใดพระองค์จะทรงมีการเตรียมการและการวางแผนที่ดี เห็นได้จากตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อครั้งที่พระองค์จะทำให้พระมารดาบอกความจริงเรื่องพระบิดาของตน การที่พระองค์จะทำอย่างนั้นได้ แสดงว่าพระองค์ทรงมีการคิดไตร่ตรองวางแผนเอาไว้แล้วว่า จะทำอย่างไรพระมารดาจึงจะบอกความจริงแก่ตน เห็นได้จากเนื้อความในตอนท้ายที่กล่าวว่า “พระมารดาไม่บอกเหตุการณ์นี้ตามจริง

ท่านไม่บอกแก่เรา ตามใจของท่าน ยกไว้เถิด เราจักให้ท่านบอกความจริงให้ได้” (พระมหานก 2540: 42) ซึ่งพระองค์ใช้วิธีกัดยอดพระธารัตน์ ในขณะที่พระองค์ทรงเสวยน้ำนมจากพระมารดา จนพระมารดาต้องบอกความจริง ทรงรู้จักการเตรียมการตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อทรงเจริญวัย ก็ทรงเตรียมการวางแผนของพระองค์อยู่เสมอ เช่นในตอนที่พระองค์คิดจะ เอรราชสมบัติคืนก็ทรงมีการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอน โดยทรงคิดว่าในขั้นแรกพระองค์ต้องหาทรัพย์สินไว้ก่อน เพื่อเตรียมที่จะเอาราชสมบัติคืน

เมื่อคิดเช่นนั้น จึงทรงคิดหาวิธีว่าจะทำอะไรจึงจะได้ทรัพย์สินนั้นมาเพิ่ม พระองค์จึงทรงแบ่งเอาสมบัติที่ติดตัวพระมารดาไปเป็นทุนในการทำการค้า เพื่อที่จะให้ตนมีทรัพย์สินมากพอที่จะทำการเอาราชสมบัติคืน และทรงวางแผนต่อไปว่าควรจะไปทำการค้ายังดินแดนสุวรรณภูมิ เพราะทรงเล็งเห็นแล้วว่าเมืองสุวรรณภูมิเป็นเมืองที่ เจริญรุ่งเรืองในด้านการค้าขาย อีกตอนที่แสดงให้เห็นว่าพระมหานกทรงเป็นผู้ที่มีการเตรียมการวางแผนอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะทรงทำอะไร หรืออยู่ในสถานการณ์เช่นไร คือในตอนที่เราอธิบายในมหาสมุทร พระองค์ทรงเตรียมวางแผนไว้ว่าพระองค์จะอย่างไร ให้ทรงรอดพ้นจากเหตุการณ์นั้นไปได้ ทรงคิดหาวิธีที่จะทำให้ตนเองสามารถอยู่รอดในทะเลได้หลาย ๆ วันและไม่เป็นอันตรายจากสัตว์ทะเล พระองค์จึงทรงเสวยน้ำตาลกรวดคลุกกับเนย พร้อมกับผ้าชุบน้ำมันมานุ่ง จากนั้นทรงขึ้นไปยืนที่ยอดเสากระโดงเรือแล้วทรงกำหนดทิศว่าตนจะไปยังที่ใด นั่นก็คือ มิถิลานคร เหตุที่ทรงกำหนดว่าจะไปมิถิลานคร เพราะทรงเห็นว่าตนไม่สามารถไปทำการค้าได้แล้ว จึงควรที่จะไปยังมิถิลานครก่อนแล้วค่อยคิดหาวิธีเอาราชสมบัติคืนในภายหลัง การวางแผนในเรื่องต่าง ๆ ของพระมหานก ดังที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีการเตรียมการวางแผนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทรงกระทำสิ่งใดก็ทรงมีการเตรียมการในสิ่งนั้นๆ ก่อนเสมอ

จากนั้นเมื่อพระมหานกได้ทรงครองราชย์สมบัติ พระองค์ในฐานะกษัตริย์ปกครองมิถิลานคร ก็ย่อมมีหน้าที่ในการวางแผนในการบริหารปกครองบ้านเมือง ถึงแม้ในบทพระราชนิพนธ์จะไม่ได้กล่าวถึงการวางแผนไว้อย่างชัดเจน แต่ก็พอมีให้เห็นอยู่บ้าง เช่น ในการที่พระองค์จะทรงมีพระประสงค์สิ่งใด หรือมีพระราชดำริในเรื่องใด ๆ นั้น พระองค์ก็ทรงมีการปรึกษาหารือกับเหล่าข้าราชการ มิได้ทรงตัดสินใจด้วยพระองค์เอง แต่ทรงวางแผนว่าควรจะต้องปรึกษาหารือและเตรียมการในเรื่องนั้น ๆ ก่อน และการที่พระมหานกทรงปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสงบสุข ปราศจากการรุกรานจากนานาประเทศนั้น แสดงให้เห็นถึงการวางแผนในการป้องกันและปกครองบ้านเมืองเป็นอย่างดี

หน้าที่ในการวางแผนของผู้ที่ปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานก มิได้เห็นได้จากพระมหานกเพียงพระองค์เดียว แต่ยังเห็นได้จากพระโพลชนกในฐานะที่

พระองค์เป็นผู้นำของกลุ่มคนทรงเตรียมการวางแผน ที่จะรบกับเมืองมิถิลาเนื่องจากทรงเห็นว่าสมควรแก่เวลาแล้ว และทรงเห็นว่าตนมีกำลังและความพร้อมที่จะทำการรบ พระองค์ทรงมีการวางแผนเตรียมการในการรบเป็นอย่างดีโดยเริ่มจากการให้ประชุมพลพรรค พร้อมด้วยมวลชนจำนวนมาก เพื่อปรึกษาหารือ ถึงยุทธวิธีในการรบทรงเตรียมกำลังพลไว้อย่างพร้อมเพียง ทรงเตรียมการในการใช้ยุทธโศภรณ์ เตรียมพาหนะ เช่นช้าง เตรียมการที่จะตั้งค่ายพักแรม ทำให้เห็นได้ว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่มีการวางแผนเป็นอย่างดี จนทำให้พระองค์มีชัยชนะในการรบ

คั่งข้อความในตอนทีกล่าวว่า พระโปลชนกสามารถเผอิทธิพลทั่วชนบทชายแดนและรวบรวมกำลังพลจำนวนมาก ทรงดำริว่า “แต่ก่อนนี้ เรามิคิดคดทรยศต่อพระเชษฐา แต่บัดนี้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เราจึงจะจัดการตามสมควรแก่กรณี” ทรงให้ประชุมพลพรรค แล้วเคลื่อนทัพไปสู่กรุงมิถิลา พร้อมด้วยมวลชนจำนวนมาก เมื่อถึง ก็ทรงให้ตั้งค่ายพักแรม กองทัพอยู่นอกพระนคร เมื่อเหล่าทหารขามิถิลารับทราบข่าวว่า “พระโปลชนกเสด็จมา ก็พากันขนยุทธโศภรณ์ มีพาหนะช้างเป็นต้น มาที่กองบัญชาการของพระโปลชนกเป็นจำนวนมาก ชาวนครพลเรือนอื่น ๆ ก็เข้ามาสวามิภักดิ์ด้วย” (พระมหากษัตริย์ 2540: 8-9)

นัยประการหนึ่งที่สะท้อนถึงการวางแผนของพระโปลชนกก็คือ การดึงมวลชนเข้าร่วม ซึ่งการดึงมวลชนเข้าร่วมต่อการรบของพระองค์ ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างใหญ่หลวง กล่าวคือ ผู้นำที่ทำการใหญ่และประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่มีมวลชนเป็นฐานรองรับที่สำคัญ ดังเช่น การวางแผนหาเสียงของนักการเมืองในปัจจุบัน ถ้าผู้นำพรรคท่านใดสามารถดึงมวลชนเข้าร่วมได้มากเท่าใด โอกาสที่จะชนะการเลือกตั้งก็มีมาเท่านั้น หรือ ผู้นำที่คิดจะแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงอะไรที่สำคัญๆ ในบ้านในเมือง เขาต้องวางแผนในการดึงมวลชนเข้าร่วมเพื่อให้ได้เสียงส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงนั้น ดังนั้น ความสามารถในการดึงมวลชนเข้าร่วมของพระโปลชนก จึงเป็นการวางแผนที่ชาญฉลาดของผู้นำทางการเมือง

หน้าที่ของผู้นำประการหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์คือ หน้าที่ในการป้องกันศัตรูภายนอก เห็นได้จากในตอนที พระโปลชนกส่งสาส์นถึงพระอริราชชนก ว่าจะทรงมอบราชสมบัติหรือจะทรงสู้รบ เมื่อเป็นเช่นนั้น “พระอริราชชนกจึงตัดสินใจที่จะทรงรบ เพื่อที่จะรักษาราชสมบัตินั้นไว้และเพื่อความสงบสุขในบ้านเมือง” (พระมหากษัตริย์ 2540: 12) เมื่อมีภัยมาถึงบ้านเมือง พระองค์ก็ทรงทำหน้าที่ในการปกป้องบ้านเมืองด้วยการออกรบ ถึงแม้จะต้องทรงสละชีวิตของพระองค์เอง

ซึ่งภายใต้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ ที่พระอริราชชนกได้แสดงออก ในตอนที่กล่าวถึงนี้ก็คือ ผู้นำต้องมีความเสียสละแม้แต่ชีวิตของตนเอง กล่าวคือ พระอริราชชนกได้ปฏิบัติหน้าที่ในการรบ เพื่ออุทิศหมายในการรักษา ความสงบสุขของประชาชนของพระองค์ไว้

ฐานะที่พระองค์เป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำที่จะรักษาอำนาจทางการเมือง หน้าที่ในการป้องกัน อริราชศัตรู ซึ่งแม้พระองค์จะพิจารณาเห็นว่า การปฏิบัติหน้าที่อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ หรือต้องสูญเสียถึงชีวิตก็ตาม ซึ่งจัดได้ว่า เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำอย่างอุกฤษฏ์

การป้องกันข้าศึกศัตรูจากภายนอกนั้น หากพิจารณาถึง หน้าที่ของผู้นำในปัจจุบันที่ทำหน้าที่ในการปกป้องข้าศึกซึ่งอาจไม่ใช่ ในเรื่องของบุคคล อันเป็นลักษณะของ บุคลาธิษฐาน กล่าวคือ ในบางเรื่องผู้นำทางการเมืองต้องวางแผนในการปกป้องหลายๆสิ่งหลายอย่าง อันเป็นของประชาชนส่วนรวม เช่น การวางแผนปกป้องทางด้านเศรษฐกิจของชาติเป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวมที่ผู้นำต้องรับผิดชอบ หรือในมิติของผู้นำทางการเมือง เช่น ผู้นำที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมือง การวางแผนปกป้องลูกพรรคเพื่อมิให้ถูกพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม ดึงดูดไป หรือวางแผนปกป้องเพื่อที่จะรักษาฐานที่มั่น ด้านฐานเสียงของพรรคคนไว้ ไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามรุกล้ำเข้ามาเบียดแย่งพื้นที่ไปได้ เป็นต้น ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นหน้าที่ของผู้นำที่จะต้องคิดต้องทำ แม้บางครั้งผู้นำจะต้องปกป้องด้วยเกียรติของตน หรือต้องสูญเสียเงินทองของตนเพื่อรักษาพรรค หรือ ลูกพรรคไว้ก็จะต้องทำ ดังที่ผู้นำอย่างพระอริยราชชนกได้ทรงกระทำแล้วนั้น

แม้ในบทพระราชนิพนธ์จะไม่ได้กล่าวถึงหน้าที่ในการป้องกันศัตรู ภายนอกของพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจนแต่อาจกล่าวได้ว่า การที่พระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง ให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุขปราศจากการทำศึกสงคราม ไม่มีผู้ใดกล้าเข้ามาบุกรุกานมิถิลาณครนั้น ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ ซึ่งอาจหมายรวมถึงด้วยพระปรีชาสามารถในการปกครองจึงถือว่าพระองค์ได้ทำหน้าที่ ในการป้องกันศัตรูภายนอกด้วยเช่นกัน

หน้าที่อีกประการหนึ่ง ที่ผู้นำควรปฏิบัติคือ หน้าที่ในการเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะผู้นำทุกคนต่างก็ล้วนแล้วแต่ ต้องมีหน้าที่ในการเป็นผู้นำ ซึ่งก็แล้วแต่ว่าใครจะปฏิบัติหน้าที่ ได้ครบถ้วนสมบูรณ์เพียงใด หน้าที่ของผู้นำมีอยู่ด้วยกันหลายประการ และหน้าที่ต่าง ๆ ก็มีเป้าหมายอยู่ที่การนำพาให้กลุ่ม หรือ ประเทศ ประสบความสำเร็จ ซึ่งหน้าที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้นำทุกคนควรมี คือ หน้าที่ในการเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสติปัญญา ความเพียร ความสามารถ ดังเช่นพระมหากษัตริย์ เมื่อผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ผู้ตามก็ย่อมอยากปฏิบัติตาม อยากร่วมงานด้วย และนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายได้เช่นกัน

หน้าที่ในการเป็นผู้นำที่ดีหรือเป็นแบบอย่างอย่างที่ดี นั้น ในบทพระราชนิพนธ์ ได้สื่อถึงความเป็นผู้นำในด้านการเพียรพยายามอันเป็นตัวอย่างที่ดี ที่ควรเผยแพร่ให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้และยึดถือเป็นแบบอย่าง เป็นแบบปฏิบัติต่อไป พระเทพ โสภณได้กล่าวถึงความเพียรในพระมหากษัตริย์ไว้ว่า

การแสดงออกมาซึ่งความคิดหลักของชาคนี่ คือให้เห็นว่าความเพียรต้องมีและสำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมีความเพียร ซึ่งการกระทำความเพียรที่นุรักษ์ควรทำ ที่พระมหาชนากล่าวนี้ ควรหมายถึงความเพียรพยายามตามหน้าที่ของตน และค่าของคนก็อยู่ที่การทำหน้าที่ และต้องกระทำให้ดีที่สุด เพราะถ้าคนไม่ทำหน้าที่ คนๆนั้นก็จะมีค่าอะไรเลย (ปิ่นทาสิริกุล ใน www.moomkafae.com/index.php?lay=show&ac=article&id=147534-39k)

เนื่องจากความเพียรนั้นเป็นค่ากลางๆ หากมีการกำหนดทิศทาง ถึงการเพียรพยายามในหน้าที่ของตน ดังตัวอย่างที่ ผู้นำอย่างพระมหาชนกได้ทรงกระทำ เป็นแบบอย่างไว้แล้ว เพราะการทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดนั้น เป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้คุณค่าของคนปรากฏชัดขึ้น เมื่อคุณค่าของคนปรากฏจากผลของการปฏิบัติหน้าที่แล้ว แนวทางที่บุคคลนั้นกระทำ ย่อมเป็นแบบอย่างให้กับอนุชนรุ่นต่อไปได้ เพราะแบบอย่างที่ดีเป็นกรอบที่สำคัญประการหนึ่งที่สังคมยึดถือ อย่างเช่น ผู้นำที่ซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่ยกย่องของสังคม เมื่อกาลเวลาสามารถพิสูจน์ให้สังคมนั้นๆ เห็น ได้ชัดว่าเขาเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตจริงๆ ผู้นำท่านนั้นก็ จะได้รับการยกย่องเชิดชู ได้รับการกล่าวถึงว่า น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดี ควรที่นักการเมืองรุ่นต่อๆมาจะประพฤติปฏิบัติตาม

4.2.4 ด้านทำรัฐสักปลอดภัยมันคงให้กับสมาชิก

ในด้านความมั่นคงปลอดภัยที่ผู้นำควรกระทำให้เกิดแก่มวลสมาชิก ส่วนหนึ่งนั้นมาจาก การปรับสภาพอารมณ์ของตัวผู้นำเอง กล่าวคือ การกลับคืนสู่สภาพปกติและคืนหน้า (Resilience and Renewal) เป็นความสามารถที่จะควบคุมจัดการกับความรู้สึก หรือภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้น ได้อย่างเหมาะสมและชาญฉลาด โดยการเสริมสร้างจากภาวะของ การที่ตระหนักรู้ในอารมณ์ของตน เมื่อโกรธ ผิดหวัง หรือ เศร้า เสียใจ ก็สามารถควบคุมตนเองได้ คิดไตร่ตรองก่อนตัดสินใจ สามารถนำพาภาวะอารมณ์ของตนให้กลับคืนสู่สภาพปกติได้โดยเร็ว จากร้ายกลายเป็นดี สามารถปรับตัว ปรับอารมณ์ได้อย่างคล่องแคล่วและรวดเร็วในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ตัวอย่าง เช่นในกรณีของ พระมหาชนก เมื่อทรงทราบว่า เรือจะแตกในมหาสมุทรก็ทรงสามารถปรับอารมณ์ให้อยู่ในสภาวะปกติ ทรงควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก ทรงมีสติ ซึ่งเห็นได้จากเนื้อความในตอนที่ว่า “มหาชนกแล้วมรรณภัย ร้องให้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดาทิ้งหลาย แต่พระมหาสัตว์ไม่ทรงกันแสง ไม่ทรงคร่ำครวญ ไม่ไหว้เทวดาทิ้งหลาย พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนย เสวยจนเต็มท้อง แล้วชุบน้ำเนื้อเกลี้ยงสองฝืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดงเวลาเรือจม” (พระมหาชนก 2540: 58) จากข้อความดังกล่าวนี้ทำให้ทราบว่า พระมหาชนกมีบุคลิกลักษณะของผู้นำในด้านการปรับอารมณ์ เพื่อให้เกิดความพร้อมในอันที่จะแก้ปัญหา ทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาในอนาคต แม้ว่าในเหตุการณ์นี้

พระองค์จะไม่สามารถช่วยเหลือสมาชิกของพระองค์ได้ แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการฝึกและการควบคุมอารมณ์ที่เด่นชัด เพื่อปรับใช้ในอนาคต

การทำให้สมาชิกรู้สึกปลอดภัยนั้น ส่วนหนึ่งที่มีอาจปฏิเสธ ก็คือ การสร้างกำลังใจ วิธีคิด การวางแผนในการดำเนินชีวิต และการพึ่งพาตนเอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ผู้นำต้องสร้างเป็นภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นกับตนเองก่อน ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ ควบคุมอารมณ์ไม่คืนกลับ ไม่คร่ำครวญ กราบไหว้ทเวคาให้ช่วยเหลือ ก็เนื่องมาจากพระองค์ได้สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีไว้กับพระองค์ แม้ว่าในเหตุการณ์ครั้งนี้พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงสามารถช่วยเหลือ หมู่สมาชิกของพระองค์ได้ เพราะเป็นเหตุการณ์ที่สุดวิสัยสุดที่จะช่วยเหลือได้ หากแต่ก็เป็นประสบการณ์ที่ทำให้พระองค์ได้สร้างกำลังใจ และวางแผนในการดำเนินชีวิตทั้งของพระองค์เอง และของหมู่พสกนิกรที่พระองค์ได้เป็นผู้นำในกาลต่อมาด้วย กล่าวคือ ความรู้สึกถึงความมั่นคงของราษฎรนั้น พระมหากษัตริย์ได้ทรงช่วยดำเนินการวางแผนให้ เช่นการให้การศึกษาแก่คนเหล่านั้น ด้วยว่า การศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญของการดำเนินชีวิต เมื่อการดำเนินชีวิตมีทิศทางที่ถูกต้องแล้ว ความมั่นคงในชีวิตก็จะเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลที่ตามมา เช่น ความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงในการดำเนินชีวิต เป็นต้น ดังนั้นประสบการณ์ที่ผู้นำได้รับ ย่อมมีผลต่อการกำหนดวางแผน เพื่อการช่วยเหลือแก่ผู้อื่นในเวลาต่อมา ดังที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงกระทำแล้ว

ความมั่นคงปลอดภัยอีกส่วนหนึ่งที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ก็คือ ความมั่นคงที่พระ โปลงนุกได้สร้างขึ้น กล่าวคือพระ โปลงนุกเป็นตัวละครหนึ่งที่ได้มีส่วนสะท้อน ถึงนัยประการนี้ เช่น เมื่อครั้งที่พระองค์ยกทัพมาเพื่อจะตีเอาเมืองมิดิลานนั้น ทรงให้ความมั่นคงแก่ผู้เข้าร่วมอุดมการณ์ของพระองค์ ซึ่งอย่างน้อยทรงชี้ให้เห็นได้ว่า ผู้นำนั้นต้องไม่ใช่คนหูเบาอย่างพระอริราชชนกที่ทรงเชื่อคำยุยงของคนใกล้ชิด ดังข้อความที่ปรากฏว่า “อมาตย์คนหนึ่งไปเฝ้ากราบทูลพระราชาหลายครั้งว่า “ขอเดชะ พระอุปราชเล่น ไม่ชื่อกับพระองค์ พะยะคะ” ความสืเนหาของพระอริราชชนกกราบทูลต่อพระอนุชา ทนทานต่อคำอาบพิษอันซ้ำซากไม่ได้ พระ โปลงนุกจึงถูกจองจำ” (พระมหากษัตริย์ 2540: 4) คือผู้นำต้องมีความหนักแน่น พระอริราชชนกทรงไม่มีความหนักแน่น เป็นเหตุให้พระองค์ต้องเสื่อมเสียทุกอย่างในเวลาต่อมา ที่สำคัญเป็นเหตุให้เหล่าทหารและประชาชนของพระองค์ ล้มตามเป็นจำนวนมากในการรบกัน ความมั่นคงปลอดภัยของราษฎรของพระอริราชชนกจึงไม่มี เพราะผู้นำเป็นเหตุ

ในขณะที่ความมั่นคงต่อผู้ที่เข้าร่วมกับพระ โปลงนุกมีอยู่มากกว่า เพราะอย่างน้อยพระองค์ก็ทรงทำให้คนทั้งหลายเชื่อได้ว่า การเข้าร่วมกับพระองค์นั้น จะมีชีวิตที่ปลอดภัยมั่นคงกว่า เพราะทรงสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้น ทรงนำเสนอวิธีคิดให้ผู้อื่นได้รับทราบนี้เอง จนเป็นเหตุให้พระองค์รวบรวมไพร่พลเป็นจำนวนมากมาทำการรบได้ ภายใต้อุบายการณ์นี้ได้สะท้อน

ถึงการเมืองในปัจจุบันอยู่พอสมควร กล่าวคือ นักการเมืองที่พยายามชักชวนให้ประชาชนเห็นด้วยกับอุดมการณ์ของตน พยายามชี้ให้ประชาชนเห็นว่าหากปฏิบัติตามที่ เขาแนะนำหรือวางแผนไว้ นั้นประชาชนจะมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตอย่างมาก ซึ่งก็เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ ผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันได้กระทำกัน อย่างที่เห็นเด่นชัดก็ ในช่วงของการหาเสียงเลือกตั้งนั้น ผู้นำพรรคการเมืองใช้ความพยายามอย่างสูงในการ นำเสนอความมั่นคงปลอดภัยที่ดีเลิศแก่ประชาชน หากประชาชน เลือกที่จะเชื่อเขาและให้การสนับสนุนต่อพรรคของเขา จนเขาได้เป็นรัฐบาล ดังนั้นเรื่องความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต เป็นเรื่องหนึ่งที่ผู้นำต้องกระทำ และตระหนักถึงให้มาก

4.2.5 เป็นสัญลักษณ์ของความมุ่งหมาย และอุดมคติของกลุ่ม

ภายใต้แนวคิดของผู้นำนั้น สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ปรากฏกับผู้นำ เนื่องจากผู้นำในทุกแบบทุกประเภท ล้วนเป็นสัญลักษณ์ทางด้านนามธรรมและรูปธรรม พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม โดยลักษณะที่พระองค์ทรงได้แสดงออกให้ประชาชนทั้งหลายได้รับรู้รับทราบ กล่าวคือ สัญลักษณ์อันเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของพระองค์ ด้วยเหตุว่า การที่พระองค์ทรงบรรลุปาหมาย คือได้ครองราชย์สมบัติ ในกรุงมิลิถานัน มาจากความเพียรของพระองค์โดยแท้ ดังที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงมนสิการว่า “ชื่อว่าความเพียรควรทำแท้ ถ้าเราไม่ได้ทำความเพียรในมหาสมุทร เราจักไม่ได้สมบัตินี้” (พระมหากษัตริย์ 2540: 113) จึงเห็นได้ว่าการที่พระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพของประชาชนทั้งหลาย ในตำแหน่งพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มพระองค์สำเร็จบรรลุปาหมายนี้ได้ ก็ด้วยความเพียรอย่างที่พระองค์ทรงมนสิการนั่นเอง

ดังนั้นสัญลักษณ์ในด้านการเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์นั้นเกิดจากความสามารถของพระองค์เองเป็นหลัก พระองค์ทรงปกครองด้วยหลักทศพิธราชธรรม ดังเช่นข้อความที่ว่า “พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมครองราชย์สมบัติโดยธรรม” (พระมหากษัตริย์ 2540: 117) จึงทำให้ปวงพสกนิกรของพระองค์จงรักภักดีต่อพระองค์ ยกย่องพระองค์ให้เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มไปโดยปริยาย

ในขณะที่เดียวกัน พระมหากษัตริย์ทรงกำหนดสร้างความเชื่อ ความศรัทธาต่างๆ ให้เกิดแก่ประชาชน โดยทั่วไป เช่น ผู้นำผู้ปกครองไม่ใช่คน โกรธง่าย ดังเหตุการณ์ในตอนที่พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่า ต้นมะม่วงถูกประชาชนหักกิ่งก้านยื้อแย่งกันจนต้นมะม่วงเสียหาย ทรงตรัสว่า “อย่าโทมนัสไปเลยอาจารย์ผู้ดำริการ ต้นมะม่วงโค่นไปแล้ว ณ บัดนี้ปัญหาคือ ฟันฟุต้นมะม่วงได้อย่างไร” (พระมหากษัตริย์ 2540: 132) ซึ่งการที่พระองค์ไม่ทรงดำเนินโทษแก่ข้าราชการบริหารของพระองค์ ทั้งยังทรงชี้แนะแนวทางในการแก้ไขต่อปัญหาต่างๆ นั้น ในขณะเวลาอย่างนั้น ย่อมต้องสร้างศรัทธาให้แก่ผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาเป็นอย่างยิ่ง ในภาพรวมแล้วพระมหากษัตริย์ได้กำหนด ในการสร้างความเชื่อความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน โดยการให้การศึกษากับประชาชน

ในทุกลำดับชั้น ซึ่งพระองค์ได้ทรงตั้งสถาบันการศึกษา ชื่อ “ปุทะเลยมหาวิทยาลัย” อันทำให้ประชาชนยังมีความรู้ เพิ่มพูนสติปัญญาและเป็นผลให้ ประชาชนเกิดความเชื่อความศรัทธาต่อพระองค์ยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งก็ทำให้พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ในอุดมคติของกลุ่มไปโดยปริยาย

นัยประการหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ได้สะท้อนในการเมืองการปกครองยุคปัจจุบัน เกี่ยวกับผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ด้านความมุ่งหมายของกลุ่ม ก็คือ ภายใต้ระบบพรรคการเมืองนั้น กลุ่มของบุคคลที่อยู่ในพรรคการเมืองพรรคเดียวกัน ต่างยึดถือและเชิดชูผู้นำพรรคของตนว่า ผู้นำคนนี้จะสามารถทำให้พรรคชนะการเลือกตั้ง ผู้นำของตนจะมีกลยุทธ์ในการนำพรรคของตนให้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล ผู้นำของตนจะสามารถนำพาประชาชน ประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองฯ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ ล้วนเป็นความมุ่งหมายของกลุ่มการเมืองในยุคปัจจุบัน การสร้างสัญลักษณ์ด้านการเป็นผู้นำของกลุ่มตน หรือของพรรคตนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ในขณะเดียวกัน ตัวผู้นำเองก็จะต้องมีความเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มจริงๆ ตามความมุ่งหมายของกลุ่มด้วย

อีกประการหนึ่งที่ปรากฏ ในการเมืองยุคปัจจุบัน ก็คือ ผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์เชิงอุดมคติของกลุ่ม กล่าวคือ ความนิยมชมชอบต่อพรรคการเมืองใดพรรคหนึ่งของประชาชนนั้น สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธ ได้ก็คือ ความซื่อสัตย์ บริสุทธิ์ ความมีวิสัยทัศน์ของผู้นำพรรค ความตั้งใจจริงของผู้นำพรรค เป็นต้น ซึ่งรวมความแล้วเรื่องคุณสมบัติที่ยกขึ้นกล่าวนั้น เป็นลักษณะเชิงอุดมคติของกลุ่มหรือของพรรคการเมือง ดังนั้น บทบาทของผู้นำพรรคการเมือง ที่มีความตั้งใจจริงในการทำงาน มีวิสัยทัศน์ มีความซื่อสัตย์บริสุทธิ์ จึงมีผลเป็นสัญลักษณ์เชิงอุดมคติของกลุ่ม หรือของพรรคไปด้วย เมื่อผู้นำที่มีลักษณะเชิงอุดมคติของพรรคแบบนี้ ย่อมส่งผลดีต่อพรรค เช่น ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของพรรคดีขึ้น ผลที่จะตามมาเป็นลำดับก็คือ ประชาชนจะเข้าร่วมให้การสนับสนุนต่อพรรคมากขึ้น หากมีมากขึ้นอย่างสูงสุดแล้วโอกาสในการชนะการเลือกตั้ง และได้จัดตั้งรัฐบาลก็มีมากขึ้นด้วย ดังนั้น ผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์เชิงอุดมคติของกลุ่มจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นเรื่องผู้นำทางการเมืองต้องตระหนัก และสำนึกอยู่ตลอดเวลา

ดังที่ได้ปรากฏแล้วกับพระมหากษัตริย์ว่า การที่พระองค์ทรงมีความเพียรพยายาม ทรงทำให้ราษฎรเกิดความเชื่อมั่น และศรัทธา ทรงเป็นผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ในด้านความมุ่งหมายของกลุ่มและอุดมคติของกลุ่มได้นั้น ส่งผลให้ความเป็นผู้นำของพระองค์ ประสพกับความราบรื่นในการบริหารการปกครองบ้านเมืองมากเพียงใด

4.3 ลักษณะของผู้นำด้านการเมืองการปกครอง

4.3.1 คุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไป

คุณสมบัติของผู้นำในด้านการเมืองการปกครอง ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์นั้น ประเด็นของการใช้สิทธิและอำนาจนั้นก็เป็นการหนึ่งที่น่าพิจารณาถึง เพราะการโน้มน้าวโดยไม่ต้องใช้สิทธิอำนาจ (Influence Without Authority) สิ่งสำคัญ ในการโน้มน้าวจิตใจของผู้ได้บังคับบัญชา คือ การมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยให้ความสนิทสนมเป็นกันเองกับผู้ได้บังคับบัญชา จะทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาให้ความไว้วางใจ เกิดความเคารพนับถือ ให้ความจงรักภักดี โดยที่ผู้นำไม่ต้องใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับ ผู้ได้บังคับบัญชาก็จะปฏิบัติงานด้วยความจริงใจ ตัวอย่าง เช่น เมื่อครั้งที่พระมหากษัตริย์มีพระราชดำริ ที่จะทรงตั้งสถาบันการศึกษาและทรงปรึกษาหารือกับท่านอาจารย์ศึกษาปาโมกษ์และท่านอาจารย์ก็เห็นด้วยและสนองตามพระราชดำรินั้น

ในเรื่องของการ โน้มนำนั้น ในประเด็นนี้ มีนัยสำคัญบางประการ คือ พระมหากษัตริย์ทรงเคยศึกษาศิลปวิทยา กับพราหมณ์มหาศาลมาก่อน พราหมณ์มหาศาลย่อมรู้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีสติปัญญาไม่น้อยเพียงใด ทรงมีความตั้งใจมุ่งมั่นเพียงใด และทรงต้องการสิ่งใดจากเป้าหมายนั้นๆ ดังนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์จะกระทำสิ่งใดย่อมเป็นการไตร่ตรองถี่ถ้วนมาก่อนแล้ว และในฐานะที่ใกล้ชิดคุ้นเคยกันมาก่อน ก็ไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจบังคับแต่อย่างใดงานก็สำเร็จผลได้

นัยประการที่สอง สำหรับผู้นำก็คือ การที่ผู้นำให้ความสนิทสนมกับผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ และตั้งเขาเหล่านั้นไว้ในฐานะอันควร ย่อมเป็นคุณประการต่อผู้นำเองในภายภาคหน้า กล่าวคือ สามารถที่จะให้เขาสนองตอบหรือช่วยเหลือ ในกิจการงานของผู้นำให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างไม่ยากเย็นอะไร ดังที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งพราหมณ์มหาศาลในฐานะที่ปรึกษาของพระองค์ ในขณะที่พราหมณ์ก็พร้อมจะสนองตอบต่อความต้องการของพระมหากษัตริย์ เช่น ในตอนที่ทรงตั้งสถาบันการศึกษาว่า “พระราชอาเป็นผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ตีไว้ใจได้ และประดิษฐาน ปูตะเลียมหาวิชาลัย ได้แน่นอน มิถิลา ยังไม่สิ้นคนดี” (พระมหากษัตริย์ 2540: 140) ซึ่งการรับรองแข่งขันของพราหมณ์มหาศาล อันประกอบด้วยข้อเท็จจริงไปในคราวเดียวกัน ย่อมทำให้งานของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำ ส่อเค้าว่าจะสำเร็จได้โดยง่าย ซึ่งทั้งนี้ก็เนื่องมาจาก ผู้นำ (พระมหากษัตริย์) ทรงยกย่องและปรึกษากับผู้รู้ให้ความสำคัญกับผู้รู้ และ ได้รับความร่วมมือจากผู้รู้เป็นประการสำคัญ

การใช้อำนาจทางการเมืองของผู้นำ เป็นสิทธิอันชอบธรรมประการหนึ่ง ที่ผู้นำสามารถทำได้ หากแต่การใช้อำนาจในลักษณะที่ไม่มีการบังคับนั้นหรือก เป็นการใช้อำนาจที่มี

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างมาก ในบทพระราชนิพนธ์นี้ พระโปลชนกทรงแสดงออกให้เห็นว่า การใช้อำนาจโดยการ โน้มน้าวให้กลุ่มบุคคลกระทำ ตามแนวพระประสงค์ของพระองค์นั้น สำเร็จผลมากน้อยเพียงใด เมื่อพระโปลชนกสามารถดึงมวลชนเข้าร่วม ต่ออุดมการณ์ของพระองค์ได้แล้ว พระองค์ย่อมเป็นผู้นำของกองทัพนั้น โดยปริยาย และในความเป็นผู้นำของกองทัพ ย่อมมีสิทธิในการใช้อำนาจอย่างชอบธรรมสมบูรณ์แบบ ยิ่งพระองค์มีฐานะเป็นเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ เคยมีตำแหน่งชั้นสูงเป็นถึง พระอุปราช และถูกตั้งข้อกล่าวหาว่าพระองค์คิดคดทรยศ (เป็นกบฏ) ยิ่งทำให้พระองค์มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจ เพื่อแก้ข้อกล่าวหาเหล่านั้น และปฏิบัติกิจให้สำเร็จ ลุล่วงไป ซึ่งเท่าที่เนื้อความปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ พระโปลชนกมิได้ทรงใช้อำนาจ โดยภาวะที่ดูแลอำนาจ หากแต่มีลักษณะของการ โน้มน้าว ให้บุคคลอื่นเห็นชอบเข้าร่วมกับพระองค์ ปฏิบัติในกิจที่พระองค์ทรงให้กระทำ การใช้อำนาจของพระองค์ในลักษณะนี้จึงบรรลุผล สมความปรารถนาเป็นอย่างยิ่ง คือสามารถนำกองทัพเข้ายึดเมืองมิดิลา ได้ และพระองค์ก็ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ สมดังเจตนา

การใช้อำนาจโดยวิธีการ โน้มน้าวนี้ เป็นนัยหนึ่ง ที่การเมืองไม่ว่ายุคสมัย ใดๆก็สามารถใช้ได้ กล่าวคือ ในสมัยปัจจุบันผู้นำทางการเมืองหลายๆท่าน ก็ใช้วิธีการ โน้มน้าวให้ปฏิบัติตาม อยู่บ่อยครั้งในเหตุการณ์ที่ต่างกันไป การใช้อำนาจของผู้นำโดยวิธีการ โน้มน้าว นั้น จัดเป็นศาสตร์และศิลป์ของการปกครองประการหนึ่ง แม้แต่เรื่องที่ยิ่งใหญ่ของชาติ ในบางครั้งผู้นำที่ใช้วิธี โน้มน้าว หรือสร้างแรงจูงใจ หรือ การเกลี้ยกล่อมก็ตาม ก็เคยประสบความสำเร็จมาแล้ว เช่น มหาตมะ คานธี มหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของอินเดีย ผู้ใช้หิงสาวิธี เป็นวิธีการ โน้มน้าวต่อประชาชนในประเทศ ให้เข้าร่วมในกิจต่างๆเพื่อต่อต้านอังกฤษ และก็ประสบความสำเร็จในที่สุด จะเห็นได้ว่า กลวิธีในการใช้อำนาจนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ และในบทพระราชนิพนธ์ได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงนัยดังกล่าวนี้ และสามารถนำมาเป็นแบบอย่าง ให้ผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ได้พิจารณาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตาม เพื่อผลที่ดีทางการเมืองการปกครอง

การเล็งเห็น โอกาส (Opportunity Sensing) เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ที่เป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้นำต้องใช้เป็นกลยุทธ์ในการบริหาร เนื่องจากการสร้างโอกาสที่ต่างเวลาและสถานที่ เล็งเห็นถึงความเป็นไปได้และเป็นการให้โอกาสแก่ผู้ได้บังคับบัญชา โดยให้ความเชื่อมั่นในตัวผู้ได้บังคับบัญชาว่า จะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ (พรธณี กัมมสุทธิ 2544: 87) ตัวอย่างเช่น ตอนที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้ พราหมณ์มหาศาลฟื้นฟูต้นมะม่วง ซึ่งนับว่าเป็นงานที่ยากมาก แต่ทรงเล็งเห็นแล้วว่าพราหมณ์มหาศาล มีความสามารถเหมาะสมที่จะทำงานนี้ได้ รวมทั้งพราหมณ์มหาศาลเองยังมีบิรวาร ที่สามารถจะช่วยทำงานนี้ให้สำเร็จลงได้ พระองค์เล็งเห็นในขณะนี้แล้วจึงมอบหมายงานนี้ให้

ซึ่งภายใต้หัวข้อคุณสมบัติของผู้นำทั่วไป ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์นี้ การเล็งเห็น โอกาส ก็เป็นอีกคุณสมบัติหนึ่งที่ผู้นำ ควรจะเรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ เพราะในด้าน ข้อเท็จจริงของผู้นำทางการเมืองนั้น การจกฉวยโอกาสเพื่อให้กิจหรือเป้าหมายของกลุ่มตน บรรลุผลนั้นถือว่าสำคัญมาก ดังเช่นพระโปลชนกที่ได้ทรงกระทำ เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงพิจารณา เห็นว่า โอกาสได้มาถึงแก่พระองค์ โดยเห็นได้จากเนื้อความตอนที่พระองค์ทรงยกทัพมาประชิด พระนคร ดังมีเนื้อความว่า “เมื่อถึงก็ทรงให้ตั้งค่ายพักแรมกองทัพอยู่นอกพระนคร เมื่อเหล่าทหาร ขาวมิดิลาธิบดีรับทราบ ว่า พระโปลชนกเสด็จมา ก็พากันขนยุท โธปกรณ์ มีพาหนะช้างเป็นต้น มาที่ กองบัญชาการของพระโปลชนกเป็นจำนวนมาก ขาวนครพลเรือนอื่นๆก็เข้ามาสวามิภักดิ์ด้วย” (พระมหาชก 2540: 9) ซึ่งถ้าหากอยู่ในเหตุการณ์ตอนนี้ ก็ย่อมที่จะเข้าใจได้ว่า สภาพภายในเมือง มิติลา กำลังละล้าละสายอยู่ระดับหนึ่ง เพราะขนาดเหล่าทหารที่อยู่ภายในเมือง ยังขนอาวุธ ยุท โธปกรณ์มาเข้าร่วมกับพระองค์ ประชาชนพลเรือนก็เข้ามาร่วมด้วยเช่นกัน ทำให้เห็นได้ว่า สถานการณ์ภายในเมืองคงไม่มีความมั่นคงมากนัก เหตุผลที่น่าพิจารณาอีกประการก็คือ พระโปลชนกเคยเป็นอุปราชมาก่อน ย่อมต้องทราบดีว่า เหล่าทหารในกองทัพมีอยู่จำนวนเท่าใด ที่ เข้ามาร่วมกับพระองค์มีมากน้อยเท่าใดที่สำคัญค่ายคูประตูบอยู่ ณ ที่ใดบ้างย่อมทรงทราบกระจ่าง ชัดอยู่แล้ว

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า โอกาสที่พระองค์จะนำทัพเข้าตีเมือง เพื่อนำชัยมีความ เป็นไปได้สูง ประกอบกับไพร่พลของพระองค์ มีความฮึกหาญอยู่เต็มกำลัง ซึ่งพิจารณาจากข้อความ ที่ว่า “ไพร่พลของพระอริราชชนกถูกทหารของพระ โปลชนก ตะลุยหั่นแหลก และพระองค์เองต้อง เสียพระชนม์ชีพในที่รบ” (พระมหาชก 2540: 14) จากเนื้อความตอนนี้ เป็นการพิจารณาย้อนกลับ ไปว่าพระองค์ทรงมีความพร้อมทั้งกำลังพลทั้งโอกาส ในฐานะของผู้นำพระองค์ทรงใช้โอกาสนี้ให้ เป็นประ โยชน์ จึงทรงลงมือปฏิบัติ และผลสำเร็จจึงตามมา ดังนั้นการเล็งเห็น โอกาสและการใช้ โอกาสให้เป็นประ โยชน์ จึงเป็นคุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไป ที่ควรเรียนรู้และกระทำให้เกิด ประโยชน์

ในด้านของการเมืองยุคปัจจุบัน การเล็งเห็น โอกาสของผู้นำเป็นเรื่องที่มี ความต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา จะว่าเป็นเกมส์ของการชิงไหวชิงพริบของกันและกันก็ไม่ผิดนัก ใน การเมืองยุคปัจจุบัน กระบวนการข่าวเข้ามามีบทบาทที่สำคัญ อันจะทำให้ผู้นำเล็งเห็น โอกาสที่ตน จะดำเนินการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป เนื่องจากโอกาสทางการเมืองนั้น เกิดขึ้นและพัฒนาไปอย่าง รวดเร็ว ข้อมูลด้านข่าวสารและกระบวนการสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญ ผู้นำทางการเมือง จะเป็น ระดับชาติหรือระดับผู้นำพรรคการเมืองก็ตาม ต้องมีหน่วยข่าวสารของกลุ่มตน โดยเฉพาะ เหนือ ระดับชาติก็มีหน่วยข่าวกรองแห่งชาติ ระดับพรรคการเมืองก็มีหน่วยข่าวกรองพรรคเป็นต้น ข้อมูล

ด้านข่าวสารนั้น หากผู้นำท่านใดสามารถเข้าถึงและมีความชัดเจนกว่า ก็สามารถเป็นต่อใน สถานการณ์นั้นๆ ในประเด็นนี้หากพิจารณาในระดับพรรคการเมือง กล่าวคือ ผู้นำพรรคการเมืองที่ เพิ่งเสร็จสิ้นการเลือกตั้ง ย่อมแสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งก็คือ หลังเสร็จสิ้นการเลือกตั้ง หากพรรคการเมืองชนะการเลือกตั้ง แบบจำนวน ส.ส.ในพรรคมีสัดส่วนไม่ห่างกันนัก คือ ไม่ได้ ชนะแบบสามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้ แต่ต้องร่วมมือกับพรรคการเมืองต่างๆ เพื่อรวบรวม จำนวน ส.ส. ให้มีจำนวนที่จะจัดตั้งรัฐบาลผสมได้ ซึ่งในขั้นนี้ข้อมูลข่าวสารถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ของผู้นำพรรคต่อการตัดสินใจ ที่จะเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล หรือเข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่นเพื่อ จัดตั้งรัฐบาล หรือจะถูกถอดทิ้งให้เป็นฝ่ายค้าน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ เป็นการชิงไหวชิงพริบ ความได้เปรียบเสียเปรียบกันอยู่ตลอดเวลา เป็นการเล็งหาโอกาสของผู้นำพรรคการเมือง ว่าจะต้อง ตัดสินใจอย่างไร ดังนั้นการพิจารณาถึงโอกาสที่จะทำอะไรในทางการเมืองหรือในด้านการบริหาร ส่วนอื่นๆจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ผู้นำต้องใคร่ตรองให้รอบคอบในการตัดสินใจ การเล็งหาโอกาสจึง เป็นคุณสมบัติของผู้นำในทุกระดับชั้น

4.3.2 ลักษณะการปกครองแบบธรรมราชา

ผู้นำที่เป็นธรรมราชา ตามหลักพุทธธรรม หมายถึง ผู้นำที่ทรงไว้ซึ่งความรู้ ในธรรมะของพระพุทธศาสนา และยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยธรรมนั้น ซึ่งรวมทั้งทศพิธราชธรรม นั้นด้วย

สมัยพุทธกาลการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นที่ยอมรับกันอยู่ การแก้ปัญหาการปกครองก็อยู่ที่ทำให้ผู้ปกครองเป็นคนดี และการเป็นคนดีก็คือ ยึดถือธรรมเป็น หลักนั่นคือ การเป็นธรรมราชา ลักษณะของธรรมราชา มีกล่าวไว้ในจกกวัตติสูตรอย่างชัดเจนคือ ทรงตั้งอยู่ในธรรม ยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครอง ความเป็นธรรมราชาเช่นนี้ไม่อาจสร้างขึ้น ได้โดยใช้ระบบภายนอก แต่ต้องอบรมให้เกิดขึ้นภายในองค์พระราชนั้น ปัจจัยภายนอกเป็นแต่ ส่วนประกอบ หากพระมหากษัตริย์ทรงยึดมั่นในธรรมแล้วก็ย่อมเป็นธรรมราชาได้ง่าย ดังที่ พระเจ้าลิไทแห่งกรุงสุโขทัยเป็นตัวอย่าง (ปรีชา ช้างขวัญยืน 2543: 92) ความคิดทางการเมืองแบบ ธรรมราชาของพระมหาธรรมราชาลิไท มีลักษณะสำคัญกล่าวคือ เน้นให้เห็นถึงลักษณะของ พระมหากษัตริย์ที่เป็นธรรมราชานั้น จะต้องยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และพระ ราชจรรยาวัตร ตามหลักพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังต้องมีหลักปฏิบัติในการปกครองรวมทั้ง ประเพณีการปกครอง และความยุติธรรมทางการเมืองสำหรับธรรมราชาควบคู่ไปด้วย (ฉรงค์ พ่วงพิศ 2544: 737)

ในบทพระราชนิพนธ์ ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นธรรมราชาของ พระมหาชนก ซึ่งทรงเป็นราชาที่ปฏิบัติธรรม เห็นได้จากพระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่รักษาศีลอยู่

ตลอดเวลา เห็นได้จากเมื่อครั้งที่ทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืนนั้น ยังทรงสังเกตว่าวันนั้น เป็นวันอุโบสถ จึงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็ม และทรงสมาทานอุโบสถศีล แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ที่รักษาศีลอยู่เสมอ แม้ในขณะที่ตนเองกำลังได้รับความเดือดร้อนและอาจกำลังจะตายในมหาสมุทรนั้น พระองค์ก็ยังทรงรักษาศีลอยู่เสมอ เมื่อพระมหากษัตริย์ได้ครองราชย์สมบัติเป็นกษัตริย์ปกครองมิติลานคร พระองค์ทรงครองราชย์โดยธรรมและทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข และนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมือง ในบทพระราชนิพนธ์ตลอดเรื่องแสดงให้เห็นถึงธรรมของพระมหากษัตริย์อยู่เสมอ เห็นได้จากเนื้อความในตอนต่าง ๆ เช่น

ดังเนื้อความในตอนทีกล่าวว่า “จำแต่เดิมนั้น พระมหาสัตว์เป็นไปอยู่ในคลื่นซึ่งมีศีลดังแก้วมณีเหมือนท่อนคันทกกล้วยทอง ข้ามมหาสมุทรด้วยกำลังพระพาหา พระมหาสัตว์ทรงว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรอยู่เจ็ดวัน เหมือนว่ายน้ำข้ามวันเดียว (พระองค์ทรงสังเกตเวลานั้นว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ จึงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็ม ทรงสมาทานอุโบสถศีล)” (พระมหากษัตริย์ 2540: 58)

ตอนที่กล่าวว่า “ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ทรงครองราชย์สมบัติโดยธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย” (พระมหากษัตริย์ 2540: 117) ซึ่งที่กล่าวมานั้น เป็นลักษณะของการปกครองแบบธรรมราชา ดังมีข้อความบางตอนที่กล่าวถึงลักษณะการปกครองของพระองค์ เช่น

ธรรมในข้ออีก โกรธ ความไม่โกรธ เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ดินมะม่วงเสียหาย จากการที่เหล่าอมาตย์กราบทูลเรื่องที่ดินมะม่วงเสียหายไปนั้น แทนที่พระมหากษัตริย์จะเกิดความโกรธ เนื่องจากข้าราชการและประชาชนทั้งหลาย ต่างพากันยื้อแย่งผลมะม่วง ซึ่งเป็นของพระองค์ แต่พระองค์กลับเกิดความสังเวชที่คนเหล่านั้นทำให้ดินมะม่วงเสียหาย แสดงให้เห็นธรรมในข้อที่กล่าวถึง ความไม่โกรธของพระองค์

ดังเนื้อความในตอนที่ว่า เหล่าอมาตย์กราบทูลว่า “มหากษัตริย์ทราบว่าพระองค์เสวยผลรสเลิศแล้ว ต่างก็แย่งกันกินผลมะม่วงนั้น” พระราชาตรัสถามว่า “ใบและวรรณะของต้นนี้ ลื่นไปแล้ว ใบและวรรณะของต้นนอกนี้ยังไม่ลื่นไป เพราะเหตุไร” อมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบและวรรณะของอีกต้นหนึ่งไม่ลื่นไป เพราะไม่มีผล” พระราชาสดับดังนั้น ได้ความสังเวช (พระมหากษัตริย์ 2540: 124)

ธรรมในข้อของอาชวะ ความซื่อตรง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีความซื่อตรง รักษาสัตย์อยู่เสมอ เมื่อพระองค์ได้ให้คำมั่นกับนางมณีเมขลาไว้ว่าจะตั้งสถาบันการศึกษา เมื่อถึงเวลาอันสมควร คือเมื่อพระองค์ได้ครองราชย์สมบัติแล้วจึงทรงตั้งปูทะเลียมหาวิทยาลัย

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชา คือทรงเป็นพระราชที่ปกครองโดยธรรม และยังให้คนทั้งหลายยินดีได้ด้วยธรรมะของพระองค์ รวมถึงทศพิธราชธรรม ซึ่งพระมหากษัตริย์ปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

เนื้อความที่ปรากฏนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึง ความจำเป็นอย่างหนึ่งที่ผู้นำทางการเมืองต้องประพฤติธรรม ต้องสร้างองค์ประกอบให้เกิดขึ้นภายในของตนก่อน ซึ่งนับประการหนึ่งที่สะท้อนออกจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ในด้านของผู้นำทางการเมืองก็คือ ความสงบสุขเรียบร้อยของการบริหารการปกครอง ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ทรงแสดงให้เห็นว่า ผู้นำที่ดีนั้นต้องประพฤติปฏิบัติธรรม กระทำตนให้เหมาะสมกับการเป็นผู้นำของหมู่ชน เนื่องจากประเทศชาติจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบร่มเย็นนั้น ปัจจัยส่วนหนึ่งนั้นมาจากผู้นำของประเทศ เพราะถ้าผู้นำเป็นคนโหดเหี้ยมบาปบุญญา หรือลุแก่อำนาจ ก็อาจทำให้ประเทศชาติเสียหาย หรือตกเป็นเมืองขึ้นของชนชาติอื่น ได้ อย่างที่เคยปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ ในทางตรงกันข้ามถ้าได้ผู้นำที่มีสติปัญญา มีความสามารถรอบรู้ในกิจทั้งปวง มีคุณธรรมเพราะได้ประพฤติปฏิบัติธรรม และมีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ย่อมสามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้ มิพักที่จะกล่าวว่า ประเทศของตนจะตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่นๆ ดังนั้นตัวตนของผู้นำนั้นจึงจัดว่ามีความสำคัญ ต่อระบบการเมืองการปกครอง สำคัญต่อการดำรงอยู่ของประเทศชาติด้วย

เมื่อพิจารณาถึงตัวผู้นำที่ดี มีความพร้อมเหมาะสมกับการเป็นผู้นำนั้น ภายใต้อาณัติของบทพระราชนิพนธ์ ได้กล่าวถึงลักษณะอันเป็นองค์ประกอบของผู้นำ ในพระมหากษัตริย์ว่า พระองค์เป็นผู้ไม่โกรธง่าย ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ดังข้อความที่ปรากฏแล้วในตอนต้นนั้น เมื่อนำมาพิจารณากับนักการเมืองในปัจจุบัน โดยเฉพาะผู้นำนั้นจะเห็นได้ว่า คุณลักษณะดังกล่าวนี้มีความจำเป็น ต่อการเป็นผู้นำทางการเมืองอย่างมิเสื่อมคลาย เช่น ผู้นำหากเป็นผู้ที่โกรธง่ายนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า ผู้นำขาดทักษะอันเป็นองค์ประกอบปลีกย่อยหลายประการ เนื่องจากว่าผู้นำของประเทศเป็นคนมัก โกรธต่อการกระทำของประชาชน เช่น ประชาชนที่รวมตัวกันเดินขบวนประท้วง ซึ่งพวกเขาเข้ามาเรียกร้องอย่างใดอย่างหนึ่ง หากผู้นำโกรธและใช้อำนาจสั่งการเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ประท้วงเพียงเท่านี้ ปัญหาอีกหลายๆประการก็จะเกิดขึ้นตามมา เพราะภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ที่สังคมมนุษย์ทั่วโลกกำลังรู้จักและซึมซับในปัจจุบันนี้ ทำให้คนส่วนใหญ่ทราบถึงสิทธิเสรีภาพ ในการกระทำของตน เมื่อประชาชนผู้อยู่ภายใต้การนำของผู้นำ ลูกขึ้นประท้วงเรียกร้อง หรือแสดงเจตจำนงประการใด ผู้นำจำเป็นจะต้องตรึงตรองอย่างรอบคอบ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไป หากผู้นำลุแก่อำนาจหรือความโกรธแล้ว อาจทำให้ปัญหานั้นบานปลายออกไปอีก หรือถึงขั้นที่เลวร้าย ก็คือนำไปสู่การล้มล้างผู้นำในที่สุด ซึ่งก็เคยเกิดขึ้นมาแล้วในประวัติศาสตร์

ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อฝึกตนเองของผู้นาจจึงเป็นเรื่องที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องใด ๆ ดังที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแสดงให้เห็นแล้วในบทพระราชนิพนธ์

สรุป ลักษณะธรรมราชา มีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะทำให้บ้านเมือง ประเทศชาติ เจริญรุ่งเรืองสงบสุข ธรรมต่าง ๆ ที่ธรรมราชาทรงปฏิบัตินั้นล้วนแล้วแต่เป็นความดีงามทั้งสิ้น ดังเช่นพระมหากษัตริย์พระองค์ทรงเป็นธรรมราชาทรงเป็นราชาที่ปฏิบัติธรรมและด้วยธรรมที่ทรงปฏิบัตินี้เองทำให้ พระองค์สามารถนำพาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสงบสุข ประชาชนรักใคร่และให้การยอมรับนับถือ เนื่องจากพระองค์เป็นราชาที่ปฏิบัติธรรมนั่นเอง และ ในขณะเดียวกัน ผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ก็ควรที่จะประพฤติปฏิบัติ ให้ได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารบ้านเมือง

1) ลักษณะเชิงบารมีของธรรมราชา

ตัวละครในบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ ได้สื่อถึงความเป็นผู้นำในลักษณะที่มีบารมี ในกรณีของพระโปลชนก ที่ทรงมีบารมีรวบรวมประชาชนจำนวนมากมาเพื่อจะรบเอกราชสมบัติกับพระอริราชชนก ดังเช่น ข้อความว่า “พระโปลชนกสามารถแผ่อิทธิพลทั่วชนบทชายแดนและรวบรวมกำลังพลจำนวนมาก” (พระมหากษัตริย์ 2540: 8) จากเนื้อความตอนดังกล่าวนี้ พระโปลชนก เพิ่งเสด็จหนีออกจากเรือนจำได้ ไม่นานที่จะมีพลพรรคอะไรมากมาย หรืออาจมีก็เป็นจำนวนน้อย เนื่องจากว่า ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งขึ้นมีอำนาจสูงสุดก็จะพยายามลิดรอนอำนาจของอีกฝ่าย ที่จะขึ้นมามีอำนาจเช่นกัน ในกรณีนี้ พระอริราชชนก ทรงขึ้นครองราชย์ และทรงสั่งจองจำพระโปลชนก สมัครพรรคพวกหรือบริวารของพระโปลชนก ก็จำต้อง ต้องโทษด้วยไม่มากนักน้อย หรือที่ไม่ต้องโทษก็ต้องติดนอกรให้ห่างรัศมีของโทษ เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ พระโปลชนกเมื่อเสด็จหนีออกจากเรือนจำได้แล้วจะหาพลพรรคจำนวนมากได้อย่างไร

หากแต่เนื่องด้วยลักษณะของผู้นาจที่อิงอยู่กับบารมี ที่สามารถแผ่ขยายอิทธิพลของตนให้ขยายออกไป กล่าวคือ ประชาชนที่ยอมรับนับถือให้พระโปลชนกมีอำนาจสั่งการในการปฏิบัติภารกิจช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ดังข้อความที่ปรากฏในตอน ที่ พระโปลชนกมาตั้งค่ายพักแรมกองทัพอยู่นอกพระนครว่า “เมื่อเหล่าทหารขามิถิลารับทราบ ว่า พระโปลชนกเสด็จมา ก็พากันขนยุทธโศปกรณ์ มีพาหนะช้าง เป็นต้น มาที่กองบัญชาการของพระโปลชนก เป็นจำนวนมาก ขวานครพลเรือนอื่นๆ ก็เข้ามาสวามิภักดิ์ด้วย” (พระมหากษัตริย์ 2540: 9) จากข้อความนี้พิจารณาได้ว่า ประชาชนและเหล่าทหารขามิถิลานครต่างยอมรับพระโปลชนกเป็นผู้นำ ด้วยความรักและอุทิศตัวให้อย่างแข็งขัน มิใช่ยอมช่วยเหลือเพื่อต้องการผลประโยชน์อื่นใด หรือเพราะความหวาดกลัวต่อพระโปลชนกก็ไม่ หากแต่ด้วยพระบารมีของพระโปลชนก

ประการแรก ในขณะที่เหล่าทหารและประชาชนเข้ามาสวามิภักดิ์ต่อพระองค์นั้น พระโปลงนก็ยังไม่มีตำแหน่งใดๆ ทางการเมืองเลย จ้ำยังเป็นนักโทษของพระอริราชชนกอีกด้วย แต่ด้วยบารมีของพระองค์ หรืออาจเป็นด้วยบุคลิกลักษณะของพระองค์ ในด้านผู้นำจึงทำให้ เหล่าทหารและประชาชนเข้ามาร่วมกับพระองค์ด้วยความเต็มใจ

ประการที่สอง ประชาชนและเหล่าทหารอาจทราบว่า พระโปลงนไม่ได้ทรงทำความผิดในฐานะก่อกบฏ จึงมีส่วนทำให้ประชาชนยอมรับ และเห็นความชอบธรรมในความคิดของพระโปลงน พร้อมทั้งให้การสนับสนุน ซึ่งในประเด็นนี้ ลักษณะเชิงบารมีของพระโปลงนนั้นต้องพิจารณาย้อนกลับไปในอดีตของพระองค์ว่าเป็นอย่างไร เป็นไปในทิศทางดังกล่าวหรือไม่ หากพิจารณาเมื่อครั้งของพระโปลงนตั้งสัจจาอธิษฐาน ให้โช่ตรงวันที่จงจำพระองค์หลุดดังความว่า “ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ซื่อกับพระเชษฐาธิราชจริง เครื่องเครื่องจงจำจงตรงมือเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูถึงกงปัดสนิท ถ้าข้าพเจ้ามิได้คิดคดทรยศ เครื่องจงจำ จงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูถึงเปิด ทันใดนั้นเครื่องจงจำได้หักลงเป็นท่อนๆ แม้ประตูเปิดกว้าง” (พระมหาชนก 2540: 4-5) การที่พระโปลงนอธิษฐานอย่างนี้ เป็นเรื่องเชิงอภินิหารก็จริง แต่เป็นบริบทที่ช่วยให้พิศุจน์ได้อย่างหนึ่งว่า พระโปลงนเป็นคนที่ซื่อตรงมาแต่เดิม และความซื่อตรงมาแต่เดิมนี้อเอง เมื่อเหตุการณ์นี้เปลี่ยนแปลงไป จึงสร้างความชอบธรรมให้กับพระองค์ในการเข้าทำศึกกับพระเชษฐาธิราช ดังนั้น เหล่าทหารและประชาชนที่เข้ามาร่วมสวามิภักดิ์กับพระโปลงน และช่วยพระองค์ทำการรบอย่างแข็งขัน อย่างที่เรียกว่า “อุทิศตัวให้” ซึ่งพิจารณาได้จากข้อความว่า “ไพร่พลของพระอริราชชนกถูกทหารของพระโปลงน ตะลุยหันแหลก และพระองค์ต้องเสียดพระชนม์ชีพในทีรบ” (พระมหาชนก 2540: 14) เมื่อทหารของพระโปลงนทำงานถวายชีวิตอย่างนี้ ก็สามารถช่วยให้เป้าหมายของพระโปลงนสำเร็จดังประสงค์ ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยลักษณะเชิงบารมีของพระองค์ในประเด็นดังกล่าวนี้

นัยประการหนึ่งที่สะท้อนออกก็คือ ผู้นำต้องแสดงออกให้ผู้ที่เข้าร่วมหรือผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชา ทำงานให้ด้วยความเต็มอกเต็มใจ ชนิดที่กล่าวว่า “อุทิศตนให้” ซึ่งผู้นำในลักษณะเชิงบารมีที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้น ได้สะท้อนออกให้เห็นถึงลักษณะเชิงบารมีของผู้นำในยุคปัจจุบันอยู่บ้างบางประการ กล่าวคือในวรรณกรรมนั้น จุดเน้นที่ชัดเจนของ บารมี ก็คือ การที่คนนิยม ศรัทธา ให้ความไว้วางใจ พร้อมใจเข้าร่วมปฏิบัติกิจของผู้นำอย่างจริงจัง ประกอบกับความพิเศษประการต่างๆ ที่ผู้นำนั้นมีอยู่ ซึ่งลักษณะเชิงบารมีของผู้นำในยุคปัจจุบัน ก็มีลักษณะประดุจเดียวกัน คือมีผู้เข้าร่วมงานปฏิบัติงานอย่างจริงจัง หรือเข้าร่วมอุดมการณ์กับผู้นำท่านนั้นๆ อย่างชนิดที่เรียกว่า “อุทิศตัวให้” เป็นต้น

ซึ่งภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น หากจะพิจารณาถึง บารมีของผู้นำทางการเมืองยุคปัจจุบัน ก็คงต้องพิจารณาจากบริวารผู้แวดล้อมของผู้นำท่านนั้นๆ หรือความสามารถของผู้นำในการกระทำสิ่งใดแล้วสำเร็จดังที่เขาได้กล่าวไว้ ซึ่งบริบทเหล่านี้เป็น เครื่องชี้วัดบารมีทางการเมืองของผู้นำในยุคปัจจุบันประการหนึ่ง ผู้นำที่ประสบความสำเร็จในการ เป็นผู้นำประเทศ หรือผู้นำพรรคการเมืองก็ตาม ส่วนใหญ่มีบริวารที่มีความสามารถมาเป็นกำลังที่ สำคัญของผู้นำ หากพิจารณาในประเด็นนี้ก็จะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องจริงสำหรับผู้มีบารมี เพราะหาก ผู้นำไม่ได้ประกอบคุณงามความดี หรือเฉลี่ยผลประโยชน์ให้กับผู้แวดล้อม ช่วยเหลือต่อพวกเขา ตามสมควร หรือเป็นผู้นำที่มีลักษณะโดดเด่น เช่นเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตจริงๆ เป็นคนเด็ดเดี่ยวเฉียบ ขาดตรงตามกฎระเบียบเป็นต้น ก็จะไม่สามารถดึงบริวารหรือคนที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วม อุดมการณ์กับตนได้ ลักษณะเชิงบารมีทางการเมืองของเขาก็จะค่อยลงไป หากแต่ที่ปรากฏใน ปัจจุบัน ผู้นำทางการเมืองโดยเฉพาะระดับพรรคการเมือง มีตัวชี้วัดที่เห็นได้ง่ายกล่าวคือ ถ้าผู้นำ ท่านใดอุททมนจนเจือต่อสมาชิกได้ดี สามารถตอบสนองต่อความต้องการของ หมู่มวลชนสมาชิกได้ สมควร ก็จะมีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเข้าไป เป็นสมาชิกกับพรรคการเมืองนั้นๆ เป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้นำท่านนั้นมีบารมีทางการเมืองขึ้นมาอย่างโดดเด่น ในเวลาอันรวดเร็ว

หากแต่บารมีในลักษณะดังกล่าวนี้ มีลักษณะที่ไม่ยั่งยืน กล่าวคือ การ กระทำอันเป็นเหตุให้เกิดบารมีในแบบดังกล่าวมีการยุติลง หรือความสัมพันธ์ในเชิงผลประโยชน์ ไม่สมดุล ไม่เป็นไปดังเช่นที่เคยเป็นมา ผู้นำนั้นๆก็จะหมดบารมีทางการเมืองลงในที่สุด กล่าวคือ หมดความนิยม ศรัทธา ไม่คิดที่จะช่วยเหลืองานของผู้นำด้วยความเต็มใจ หากแต่ก็ยังมิ บารมีของ ผู้นำทางการเมืองอีกลักษณะหนึ่ง ที่ไม่ต้องอิงอาศัยบริวารหรือสมัครพรรคพวกเป็นจำนวนมาก แต่ อาศัยคุณลักษณะเฉพาะตนของตนเท่านั้น ทำให้เกิดบารมีทางการเมือง เช่น ผู้นำพรรคการเมืองที่มี ความตั้งใจในการทำงานซื่อสัตย์สุจริต ไม่เคยมีประวัติคอร์รัปชันเป็นต้น ผู้นำในแบบดังกล่าวนี้ เมื่อ เขาต้องการความร่วมมือจากผู้ร่วมงานหรือผู้ได้บังคับบัญชา ให้ดำเนินงานกิจการนั้นๆ ก็มักมีคนรับ สนองช่วยเหลือทำงานแล้วเสร็จ อันสืบเนื่องมาจาก ความนิยม ความศรัทธาในตัวผู้นำที่มีอยู่แต่ เดิม เมื่อมีกิจที่ผู้นำต้องการให้เขาเข้าร่วมปฏิบัติ หรือ รับเป็นภาระธุระเขาจะกระทำด้วยความเต็มใจ ซึ่งก็จัดเป็นบารมีของผู้นำประการหนึ่งที่สัมผัสได้ ซึ่งบารมีทางการเมืองในลักษณะที่สองนี้ เป็น ลักษณะที่ยั่งยืนกว่า ทั้งนี้ก็ต้องยอมรับประการหนึ่งว่า ภายใต้บริบทของรูปแบบการปกครองที่ อำนาจเป็นของประชาชน คือระบอบประชาธิปไตยอย่างในปัจจุบัน ลักษณะเชิงบารมีของผู้นำก็มี ลักษณะเปลี่ยนไป อย่างที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้นทั้งสองลักษณะ ต่างแต่ว่าจะเลือกพิจารณาผู้นำ ทางการเมืองในลักษณะใดเท่านั้น

หากเลือกในแบบที่มีบริวารจำนวนมาก ซึ่งทำให้ตัวผู้นำมีบารมี มีอำนาจ ต่อรองทางการเมืองสูง สามารถขับเคลื่อนแนวคิดต่างๆ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมได้ไม่ยาก แต่ใน ขณะเดียวกันก็ต้องคอยรักษา สมานความสัมพันธ์ อันเป็นเหตุให้เกิดบารมีชนิดนี้ไว้ ไม่ให้คลอนแคลนเสื่อมลง เพราะถ้าเสื่อมคลายลงเมื่อใด นั่นหมายความว่าผู้นำท่านนั้นจะหมดบารมีลง ไปด้วย หรือ บารมีทางการเมืองในแบบที่ผู้นำฝึกฝนตนเอง จนเป็นคุณลักษณะเด่นประจำตนอันเป็นบ่อเกิด บารมีของตน ซึ่งเป็นเหตุทำให้ผู้อื่นเคารพ นิยม และเต็มใจร่วมงานให้ความร่วมมือกับตน อย่างไม่มีเงื่อนไข หรือหากมีก็เป็นเงื่อนไขสามัญธรรมดาที่สามัญชนปฏิบัติกัน ซึ่งการปฏิบัติงานทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ผู้นำทางการเมืองจำเป็นต้องมี บารมีทางการเมืองเหล่านี้เป็นองค์ประกอบ สนับสนุน จึงจะนำไปสู่เป้าหมายทางการเมืองอันเป็นประโยชน์โดยรวมของประเทศชาติ และของ คนได้

2) คุณธรรมของผู้นำ

พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าคนเรามากใช้ศิวพรณ ชาติ วรรณะ เป็น เครื่องกำหนดความสูงต่ำ แต่แท้ที่จริงแล้วสิ่งที่กำหนดความสูงต่ำได้แก่ธรรมและอธรรม คนทุก ชาติชั้นวรรณะต่างก็เป็นคนสูงคนต่ำได้ตามความประพฤติของตน กษัตริย์หรือพราหมณ์ที่ประพฤติ เลวก็ย่อมต่ำกว่าศูทรที่ประพฤติดี (ปรีชา ช้างขวัญยืน 2533: 65-66)

คุณธรรมของผู้นำเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่ง สำหรับผู้นำ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนให้เห็นถึง คุณธรรมและศีลธรรมของผู้นำของพระมหากษัตริย์ ใน ข้อต่าง ๆ ตามหลักของพรหมวิหาร 4 ประการ ซึ่งผู้นำจะต้องกอปรด้วยธรรมสำหรับการประพฤติ ปฏิบัติของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง เพราะพรหมวิหาร 4 คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มี จิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหม

(1) เมตตา (Loving-kindness)

พระมหากษัตริย์ที่มีความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือ ให้ทุกคนประสบประโยชน์ความสุข เช่นในกรณีของการตั้งสถาบันการศึกษา นอกจากจะเป็นการ รักษาสัตย์ที่ให้ไว้กับนางมณีเมขลาแล้ว พระองค์ยังทรงเห็นว่า ข้าราชการบริพารและประชาชน ทั้งหลายยังขาดความรู้อีกมาก การตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นมาจะเป็นประโยชน์ แก่คนเหล่านี้มาก ยิ่งนัก จึงทรงตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นมา เห็นได้จากเนื้อความในตอนที่กำลังกล่าวหาว่า “เหตุการณ์ในวันนี้ แสดงความจำเป็น นับแต่อุปราช จนถึงคนรักษาช้างรักษาม้า และนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกใน โมหภูมิทั้งนั้น พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมคต พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน พวกนี้ชอบผลมะม่วงก็ทำลาย ต้นมะม่วง” (พระมหากษัตริย์ 2540: 140) ซึ่งนี่เป็นพระเมตตาของพระองค์ในฐานะผู้นำ

(2) กรุณา (Compassion)

พระมหากษัตริย์ทรงมีความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง ทรงสังเวชข้าราชการและประชาชนทั้งหลาย ที่ต่างพากันแย่งผลมะม่วงจนเป็นเหตุให้ ต้นมะม่วงโคนล้มเสียหาย คนเหล่านั้นชอบมะม่วงแต่กลับทำลายมะม่วง พระองค์จึงทรงอยากช่วยเหลือให้พวกเขาเหล่านั้นมีความสำนึก และมีความรู้ ความกรุณาอันเป็นพื้นฐานของพระองค์ เป็นเหตุเบื้องต้นให้ทรงดำริที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งผู้นำต้องมีความกรุณาอย่างเสมอกับคนทุกชนชั้น ไม่แบ่งจำกัดระดับใด และพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงแสดงออกให้เห็นแล้วในความกรุณาข้อนี้

(3) มุทิตา (Sympathetic joy)

พระมหากษัตริย์มีความเบิกบานยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข การที่พระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข ประชาชนไม่เดือดร้อน ปลอดภัยจากการรุกรานใดๆ เมื่อ ผศกนิกรของพระองค์มีความสุขอยู่เย็นเป็นสุข พระองค์ก็ทรงมีความปลาบปลื้มยินดีในความสุขนั้นด้วย เพราะความปลาบปลื้มยินดีของผู้นำนั้น เป็นสิ่งสะท้อนให้ประชาชนได้เห็นในภาพรวมหลายๆ อย่าง หากจะกล่าวถึงตัวผู้นำนั้น เป็นหน้าตาหรือบานกระจกสะท้อนภาพลักษณะก็ไม่ผิดนัก ดังนั้นความเบิกบานจากมุทิตาจิตจึงเป็นเรื่องหนึ่ง ที่ผู้นำต้องกระทำและแสดงออก

(4) อุเบกขา (Equanimity)

พระมหากษัตริย์มีใจเป็นกลาง คือ พระองค์ทรงมองความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบ สม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตราข่าง มองเห็นถึงการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่สิ่งที่ตนประกอบ พร้อมกับที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรมนั้น ในกรณีที่เหล่าข้าราชการและประชาชนทำลายต้นมะม่วงนั้น พระองค์ก็มีทรงเอาโทษใครแต่อย่างใด ไม่มีความโกรธ ทรงหาต้นตอว่าใครเป็นผู้กระทำ ใครเป็นผู้ริเริ่มก่อเหตุการณ์นั้น แต่พระองค์ทรงมองถึงผลว่าเมื่อมะม่วงเสียไปแล้ว จะมีวิธีที่จะฟื้นฟูขึ้นมาอย่างไร และจะทำให้บุคคลเหล่านั้นรู้สำนึกได้อย่างไร คือ เมื่อทราบเหตุของปัญหาแล้ว ในบางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการลงโทษ หรือลงโทษก็ไม่ก่อประโยชน์อันใดบางอย่างต้องให้กาลเวลาเป็นตัวพัฒนาปรับปรุง ดังนั้นการวางตนเป็นกลางให้เกิดความนิ่ง แล้วจึงดำเนินการต่อเรื่องนั้น จึงเป็นอีกลักษณะหนึ่ง ที่ผู้นำต้องศึกษาเรียนรู้ และใช้ให้เป็นให้ถูก โอกาส

หลักพรหมวิหาร สี่ประการนี้ผู้นำในทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ควรที่จะประพฤติปฏิบัติก็เนื่องจากว่า คุณธรรมของผู้นำที่ชื่อว่า พรหมวิหารสี่ แม้จะเป็นชื่อของธรรมะในพระพุทธศาสนา หากแต่ก็เป็นคุณธรรมที่มีความเป็น “สากล” ที่สามารถใช้ได้กับทุกชนชาติ

ภาษา เพราะคุณธรรมที่ผู้นำควรมีควรประพฤติปฏิบัติ นั้น มิได้จำกัดแต่เพียงชนชาติที่นับถือศาสนาใดเท่านั้น ซึ่งเป็นเพราะผลของคุณธรรมที่ผู้นำได้ประพฤติปฏิบัติแล้วนั่นเอง เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็น “สากล” ซึ่งประชาชนผู้อยู่ภายใต้การนำของผู้นำที่ประพฤติพรหมวิหารธรรมนั่นเอง เป็นผู้บอกเป็นผู้สะท้อนออกมาให้เห็น

พระมหากษัตริย์ทรงประพฤติปฏิบัติพรหมวิหารธรรม ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้น และผลของการประพฤติปฏิบัติ นั้น ก็ตกอยู่กับประชาชนของพระองค์คือ ทำให้ความสงบสุขเกิดขึ้นแก่ประชาชนโดยตรง ซึ่งผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันก็ควรที่จะประพฤติปฏิบัติ พรหมวิหารธรรมด้วย เพื่อความสงบสุขของประชาชนอันเป็นที่สุดของความปรารถนา ด้านการบริหารการเมืองการปกครอง หากพิจารณาในมุมแคบ กล่าวคือ ในระดับผู้นำที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมือง ที่ประพฤติปฏิบัติพรหมวิหารธรรม อันได้แก่ ความมีเมตตา มีความกรุณา มีมุทิตาจิต และมีการวางอุเบกขา ซึ่งเป็นข้อธรรมที่มีองค์ประกอบพร้อม เหมาะสมกับความเป็นผู้ใหญ่หรือผู้นำโดยเฉพาะ คือมีทั้งความเห็นใจผู้อื่น คิดที่จะช่วยเหลือผู้อื่น มีความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จ และมีหลักการวางตัวอันเหมาะสมเมื่อ ไม่สามารถช่วยเหลือ ตามครรลองคลองธรรมได้ เช่น สมาชิกพรรคประพฤตินิด ต้องได้รับการลงโทษ สุดที่ผู้นำจะช่วยเหลือ ก็ต้องวางตนให้เหมาะสมไม่ก้าวก่าให้เสีย ความยุติธรรมของสังคม หรือกฎระเบียบที่บัญญัติ ดังนั้นผู้นำต้องมีพรหมวิหารธรรมนี้ เป็นคุณเครื่องประกอบสำหรับตนอย่างจริงจัง จึงจะก่อผลสำเร็จทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

3) หลักทศพิธราชธรรม (Royal Virtues or Virtues of Rulers)

หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ (ทศพิธราชธรรม) นี้ เป็นคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองหรือธรรมะของผู้ปกครอง ซึ่งแต่ครั้งเดิมถือเป็นธรรมะหรือพระราชกิจวัตรของพระราชามหากษัตริย์ ซึ่งไม่เฉพาะแต่พระราชามหากษัตริย์เท่านั้นที่จะทรงประพฤติปฏิบัติตามกลุ่มหลักธรรมกลุ่มนี้ซึ่งนักบริหาร นักปกครอง หรือผู้นำ ทุกระดับชั้น ก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ และมีคุณค่า (Values) อย่างมหาศาล ซึ่งเป็นการเจริญรอยตามพระยุคลบาทของพระราชามหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม หรือ “ธัมมิกราชา” (ประยงค์ สุวรรณบุบผา 2537: 295) และพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำทางการเมือง ก็ได้ทรงปฏิบัติตามหลักของทศพิธราชธรรมนี้ด้วย

ทศพิธราชธรรมนั้นมี 10 ประการ ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ที่ผู้นำทางการเมืองควรรนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริง อันได้แก่

(1) ทาน การให้ (Charity)

ในเรื่องของการให้ นั้นแม้จะไม่ได้กล่าวถึงการให้โดยตรงแต่ในพระมหากษัตริย์จะเห็นได้ว่าการให้ที่ยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ในฐานะกษัตริย์ปกครองสูงมีเถลิงนั้นพระ

มหาชนทรงบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ แก่บ้านเมือง เช่น การตั้งสถาบันการศึกษา ให้ประชาชนได้มีการศึกษากันอย่างถ้วนหน้า

ภายใต้หลักการ การให้ นั้น มีการให้อยู่หลายลักษณะด้วยกัน แต่ที่ผู้นำทางการเมืองควรจะให้กับประชาชนก็คือ วัตถุประสงค์ของที่จะยังประโยชน์ให้เกิดแก่ประชาชน ซึ่งวัตถุประสงค์ของนั้น อาจเป็นในรูปของนโยบาย โดยเฉพาะผู้นำระดับประเทศในประเทศที่กำลังพัฒนาศักยภาพของประชาชนมีน้อย จำเป็นที่จะต้องได้รับปัจจัยการช่วยเหลือจากรัฐ ผู้นำไม่ควรมองข้ามในองค์ประกอบเหล่านี้ เพราะการพัฒนาที่จะประสบผลสำเร็จได้คือพอสมควรมัน ก็คือ การมีวิสัยทัศน์ที่พร้อมต่อการดำเนินการ เมื่อผู้นำคิดหาวิธีที่จะช่วยเหลือต่อผู้ที่ยากไร้ ผู้ที่มีศักยภาพที่ต่ำ ให้สามารถประกอบการได้ จึงเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้เขาได้พัฒนาตนเองอย่างแท้จริงด้วย หากผู้นำมีความตระหนักรู้เห็นสมควรที่จะให้ วัตถุประสงค์ของกับใครกลัวว่าจะเป็นภาระของตน หรือภาระของรัฐ เมื่อเป็นเช่นนี้แม้แต่สมาชิกของตนก็ไม่สามารถผูกมิตรผูกน้ำใจไว้ได้ การดำเนินการตามโครงการที่ตนกำหนดเห็นจะเป็นไปได้ยาก หรือไม่ก็อาจจะได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ผลสำเร็จของงานหรือเป้าหมายก็จะล่าช้าออกไปอีก ดังนั้นการให้จึงเป็นวิธีการอันเป็นองค์ประกอบประการหนึ่ง ที่ผู้นำต้องคำนึงถึง และปฏิบัติให้ได้ เพื่อผลทางการเมือง ผลทางการปกครองและผลประโยชน์อันจะเกิดแก่ประชาชน

(2) ศีล (High Moral Character)

พระมหากษัตริย์มีความประพฤติดีงามทั้งทางกายและวาจา ทรงประกอบแต่กรรมที่เป็นสุจริต และทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชนพลเมืองทั่วไป ตลอดเรื่องในพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์รักษาศีล คือ รักษากาย วาจา ใจ ให้สะอาดอยู่เสมอ ทรงรักษาศีลห้า เห็นได้จาก พระองค์ไม่เคยฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปด และไม่ดื่มของมึนเมา และ ทรงรักษาศีลอุโบสถด้วย ดังที่ปรากฏว่าพระองค์สมาทานศีลอุโบสถในขณะที่ทรงว่ายน้ำในมหาสมุทร เมื่อครั้งเรือแตก จึงกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์รักษาศีลอยู่เสมอ

ผู้นำที่ดีคือ ผู้นำที่มีลักษณะองอาจ ไม่เป็นคนเก้อเขินในที่ทั้งปวง และการที่ผู้นำจะสง่างามเผย งามองอาจในที่ทุกสถานนั้น มีอำนาจของการประพฤติปฏิบัติประการหนึ่ง ที่มาจากการรักษาศีล ซึ่งศีลนั้นแปลว่า ความปกติสุขของมนุษย์ มีหลักการอธิบายถึงคุณประโยชน์ของศีล ไว้มากมาย หากแต่ภายใต้การวิเคราะห์ เรื่องทศพิธราชธรรมที่ผู้นำควรปฏิบัตินี้จะขอยกเพียงประเด็นที่จะทำให้ผู้นำ มีความอง่างสง่างาม สมกับที่เป็นผู้นำของหมู่ชน กล่าวคือ หากผู้นำประพฤติปฏิบัติศีล ได้ครบทั้งห้าข้อ อย่างที่พระมหากษัตริย์ปฏิบัติ ผู้นำท่านนั้นๆจะมีความปลอดภัย โปร่งปราศจากความเก้อเขิน ยกตัวอย่างเช่น การรักษาศีลในข้อที่สอง เรื่องอทินนาทานา การลักทรัพย์ หากผู้นำเป็นผู้ประพฤติสุจริต ไม่ทุจริต คอร์รัปชัน รับสินบน หรือเบียดบังงบประมาณเป็นต้น

ตัวเองย่อมมองอาจ ปราศจากบาดแผล เมื่อมีผู้กระทำความผิด จะเป็นผู้ใกล้ชิด หรือ สมาชิกพรรค หรือผู้ได้บังคับบัญชา หรือ ประชาชน ผู้นำย่อมสามารถลงโทษ ตำหนิติเตียน หรือบอกสอนในสิ่ง ที่ถูกที่ควร ได้อย่างไม่ขัดเขิน มีความมองอาจ วางตัวเหมาะสมกับการเป็นผู้นำ เมื่อชี้แจงบอกสอนแก่ บุคคลนั้นๆ ไปแล้ว ก็มีคนเชื่อฟังพร้อมที่จะปฏิบัติตาม ความมีศีลจึงเป็นคุณสมบัติต่อการเป็นผู้นำ เป็นอย่างมาก และให้ผลที่ชัดเจนต่อการปกครอง

(3) ปริจาคะ (Self-Sacrifice)

ในบทพระราชนิพนธ์พระอริยฐานกทรงการเสียดสละความสุข สำราญส่วนตัว ทรงออกรบในฐานะที่คนเป็นผู้นำของบ้านเมือง แม้แต่ชีวิตของพระองค์เองก็ทรง เสียดสละ เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎรและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

สำหรับพระมหากษัตริย์ปกครองเมืองมิตินครก็ ทรงเสียดสละความสุขของพระองค์เอง เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ก็ทรงปกครองบริหารบ้านเมืองให้มีแต่ ความเจริญรุ่งเรืองสงบสุข ทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม การที่ผู้นำหรือกษัตริย์จะปกครอง บ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุขได้นั้น ต้องทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจและสติปัญญาอย่าง มหาศาลจึงกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีปริจาคะด้วยเช่นกัน

ผู้นำที่เป็นที่ชื่นชอบและเป็นที่รักใคร่ของประชาชน เท่าที่เคยปรากฏ ในประวัติศาสตร์ในหลายๆชาตินั้น รวมทั้งชาติไทยด้วย คือผู้นำที่คำนึงถึงความสุขของประชาชน มาก่อน ความสุขส่วนตัวของเขาเอง ผู้นำในประเภทดังกล่าวนี้ คือผู้ที่บำเพ็ญปริจาคะ อันหมายถึง การเสียดสละประโยชน์สุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขส่วนใหญ่ของบ้านเมือง กล่าวคือผู้นำที่มีความคิดอยู่เสมอในการที่จะขวนขวายหาวิธี บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้เกิดแก่ประชาชน ภายใต้การเป็น ผู้นำของเขา อย่างเช่น ผู้นำรัฐบาลหรือนายกรัฐมนตรีนั้น มีความเอาใจใส่ต่อ ความเดือดร้อนของ ประชาชน เมื่อมีเวลาว่างก็ออกไปเยี่ยมเยียนประชาชน ไม่เอาเวลาไปทำความสุขสำราญใส่ตนทั้งที่ เวลานั้นเป็นเวลาที่เป็นของเขาเอง โดยแท้ ผู้นำที่เอาใจใส่อย่างนี้จะได้รับการต้อนรับจากประชาชน อย่างดี สิ่งก็ตามมาก็คือ หากผู้นำมีดำริที่จะกระทำอะไรก็จะได้รับการตอบสนอง ได้รับความ ร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะอำนาจความรักใคร่ที่ประชาชนมีให้

คงจะเห็นได้จากปัจจุบันที่ผู้นำของหลายๆชาติ ที่ประสบปัญหา วิกฤตภายในประเทศของตน ซึ่งถ้าประเทศใดมีผู้นำที่ทำงาน แบบอุทิศตนเสียดสละเพื่อส่วนรวมแล้ว เมื่อผู้นำออกมาพูด หรือขอร้องให้ประชาชนของเขาดำเนินการช่วยกัน ในวิกฤตนั้นๆ จะได้รับความ ต้อนรับจากประชาชนเป็นอย่างดี มีพักที่จะต้องมาบอกกล่าวกันหลายๆ ครั้ง หรือกำหนดกฎเกณฑ์ ออกมาบังคับกัน ในทางกลับกัน ถ้าผู้นำเป็นผู้ที่มุ่งจะเสพสุขสำราญ คำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัว เพียงอย่างเดียว เมื่อมีเหตุการณ์เช่นเดียวกับเหตุการณ์แรก ผู้นำจะไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจาก

ประชาชนของเขา ซ้ำอาจถูกประชาชนวิจารณ์หรือประณามอีกด้วย ดังนั้นการบำเพ็ญเพียรเพื่อสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อสุขส่วนใหญ่ของประชาชนนั้น เป็นสิ่งที่ผู้นำทุกยุคทุกสมัยควรสำเหนยงจดจำและประพฤติให้เป็นปกติวิสัย

(4) อาชวะ ความซื่อตรง (Honesty)

ความมีอาชวะหรือความซื่อตรงของพระมหากษัตริย์นั้น ปรากฏอยู่ทั่วไปในบทพระราชนิพนธ์ ทรงรักษาสัจวาจาอยู่เสมอเห็นได้จาก เมื่อครั้งที่นางมณีเมขลาอุ้มพระมหากษัตริย์ขึ้นจากทะเล และนางกล่าวว่า “ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพร แห่งโพธิญาณจาก โอรสของท่าน ถึงกาลอันสมควรจงตั้ง มหาวิชาลัย” (พระมหากษัตริย์ 2540: 140) เมื่อทรงครองราชย์สมบัติแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงตั้ง ปุทธะเลียมมหาวิชาลัย ซึ่งเท่ากับทรงรักษาสัจจะ อันเห็นได้จาก เนื้อความที่ว่า “เราแน่ใจว่าถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานานแล้ว” (2540: 140) แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่รักษาสัจย์ และระลึกถึงอยู่เสมอมิได้ละเลยถึงสิ่งที่ตนได้ตรัสออกไป และเมื่อถึงเวลาที่สมควรก็ทรงทำตามคำสัจย์ที่ได้เคยให้ไว้ เท่ากับว่าพระองค์มีความซื่อตรงต่ออุดมการณ์ที่ทรงตั้งพระทัยเอาไว้ ในฐานะของผู้นำของชาวเมืองมิลินา

ความซื่อตรงที่สะท้อนออกมาจากบทพระราชนิพนธ์นี้ ที่ผู้นำในยุคปัจจุบันควรที่จะพิจารณา ในฐานะว่าเป็นหลักในการปกครองประการหนึ่งก็คือ ความซื่อตรงต่อหน้าที่ของผู้นำ กล่าวคือ ผู้นำคือผู้ที่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติเป็นหลัก มิใช่คำนึงถึงประโยชน์ตนและพวกพ้องของตน เนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่แม้ว่าชอบธรรมต่อกฎหมายระเบียบแบบแผนแล้ว แต่ก่อให้เกิดผลเสียต่อประเทศชาติของตน ผู้นำก็ต้องปรับเปลี่ยนให้ตรง เพราะเพียงสามัญสำนึกธรรมดา ที่มนุษย์เรามีอยู่ก็จะทราบเองว่าสิ่งนั้น หรือเรื่องนั้นๆ ถูกต้องเหมาะสมเพียงใด หรือ แม้ว่าอำนาจหน้าที่ของผู้นำสามารถทำได้ แต่ถ้าทำแล้วผลที่ตามมาจะมีผลเสียมากกว่าผลดีผู้นำก็ต้องยับยั้งไว้ ความซื่อตรงต่อหน้าที่ของผู้นำนั้นต้องระลึกอยู่เสมอ เพื่อความไม่บกพร่องต่อหน้าที่ของการเป็นผู้นำ

ความซื่อตรงต่ออุดมการณ์ ต่อหลักการ ในฐานะของผู้นำทางการเมืองเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้นำ ต้องพินิจพิจารณาอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ อุดมการณ์และหลักการนั้นเป็นเสมือนเข็มทิศ ที่จะบอกทิศทางการปฏิบัติงานของผู้นำ หากผู้นำไม่ยึดมั่นหรือซื่อตรงต่ออุดมการณ์แล้ว เป้าหมายอันเป็นหลักชัยเบื้องหน้าก็จะลางเลือนไปด้วย ดังนั้นความซื่อตรงต่ออุดมการณ์ของตน หรือของชาติจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอันผู้นำจะละทิ้งไม่ได้ หากผู้นำไม่ซื่อตรง ก็เท่ากับเป็นการทรยศต่อคนในชาติด้วยเช่นกัน

ความซื่อตรงต่อมวลสมาชิก หรือประชาชนของตน ในฐานะที่เป็นผู้นำของเขา ความซื่อตรงในส่วนนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก กล่าวคือ ในการเมืองยุคปัจจุบัน

ประชาชนและสมาชิก เป็นผู้เลือกผู้นำของเขาเอง ด้วยเหตุผลที่ตรงกันว่า ผู้นำจะเป็นผู้คอยควบคุม ตรวจสอบ เป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของกลุ่มไว้ เป็นผู้ชี้แนะในทิศทางที่ถูกต้องสำหรับพวกเขา ฯลฯ ดังนั้น หากผู้นำที่ได้รับการคัดเลือกมาแล้ว ไม่ซื้อตรงต่อสมาชิกหรือประชาชนของเขา ก็เท่ากับเป็นการทรยศกันอย่างร้ายกาจยิ่ง แต่ถ้าผู้นำมีความซื้อตรงต่อสมาชิกและประชาชนของเขาอย่างจริงใจ เขาย่อมจะอยู่ในฐานะของผู้นำ ได้นานเท่านั้น ย่อมจะได้รับความร่วมมือ ความไว้วางใจ ความศรัทธา จากบุคคลเหล่านั้นอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งจะก่อประโยชน์ต่อการปกครองในภายภาคหน้าอย่างเป็นรูปธรรม

(5) มัทวะ ความอ่อนโยน (*Kindness and Gentleness*)

พระมหานกทรงเป็นผู้ที่มี มัทวะหรือความอ่อนโยน มีความสง่างาม มีอภัยค้ำไม่ถือพระองค์เห็นได้จากทรงเป็นที่รักใคร่ของข้าราชการบริพารและประชาชน ทรงมีเมตตาต่อทุกผู้ทุกนาม และประพฤตินอนอย่างมีเหตุผล ความอ่อนโยนของพระมหานกทรงเห็นได้จากเมื่อครั้งที่ต้นมะม่วงถูก โคนล้มเสียหาย ทรงเกิดความสังเวชและทรงกล่าวเป็นข้อคิดแก่อมตย์ ดังเนื้อความในตอนแรกที่กล่าวว่า

พระราชสาสดับดังนั้น ได้ความสังเวช ทรงดำริว่า “ต้นนี้มีวรรณะสดเขียวตั้งอยู่แล้ว เพราะไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูกหัก โคนลงเพราะมีผล แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกับต้น ไม่มีผล บรรพชาเช่นกับต้น ไม้หาผลมิได้ ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ก็เราจักไม่เหมือนต้น ไม้มีผล จักเป็นเหมือนต้น ไม้หาผลมิได้” (มหานก 2540: 124) กล่าวคือพระมหานก ในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำของประชาชน ทรงมิได้โกรธต่อเรื่องราว แม้ว่าเหตุคือต้นมะม่วง ที่พระองค์ตั้งพระหทัยไว้แต่เดิมว่า จะเสวยให้มากในเวลาเสด็จกลับ เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนไป กลับทรงทำให้เกิดข้อคิดริเริ่มใหม่ เป็นความสดสังเวชแทน ซึ่งเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพระมหานกทรงมีความอ่อนโยนอยู่ในพระหทัยมาแต่เดิม ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นบริบทอันปรากฏในวรรณกรรม ทำให้พิจารณาได้ว่า การที่พระมหานกทรงมีพระดำรัส กับอมตย์หรือผู้ใกล้ชิด หรือกับประชาชนของพระองค์อย่างอ่อนโยน เป็นเหตุมาจากอะไร และทำไมเวลาที่พระองค์ทรงดำริการกระทำอะไร จึงมิได้เห็นด้วยและให้ความร่วมมือ ในการปฏิบัติกิจนั้นๆ หากมิใช่เหตุผลส่วนหนึ่งที่มาจากความอ่อนโยนที่พระองค์ทรงมีต่อราษฎรของพระองค์

ความอ่อนโยนอันประกอบด้วยปิยวาจาที่พระมหานกได้ทรงแสดงให้เห็นอยู่บ่อย ดังเช่นเมื่อครั้งที่ทรงปรึกษากับอุทิจจพราหมณ์ ในเรื่องของการตั้งชื่อมหาวิทยาลัยว่า ควรจะเป็นชื่อใด พระดำรัสที่ตรัสกับพราหมณ์นั้น สุภาพอ่อนโยน คือทรงตรัสเรียกพราหมณ์ว่า “ท่านอาจารย์” ทุกครั้ง ดังประโยคที่สนทนากันว่า “เราสมควรตั้งชื่อสถาบันตามปูซึ่งชาวสุวรรณภูมิเรียกว่า ปุ/ทะเล บัดนี้เรากำลังเล็งสังสัยว่า ถูกต้องหรือไม่ ท่านอาจารย์ทศปาโมกษ์จึงเขมมนสิการ”

(พระมหาชนก 2540: 140) จากข้อความประ โยคนี้แสดงให้เห็นถึง ความอ่อน โยนที่พระองค์มีต่อ ผู้ใหญ่ เพราะที่จริงนั้น อุตกิจพรหมณ์นั้นเขาเป็นผู้สอนศิลปวิทยา เคยอุปถัมภ์เลี้ยงดูให้กับพระองค์ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นบิดาบุญธรรมของพระองค์ก็ได้ การที่พระองค์แสดงออก กับผู้ใหญ่และมีพระคุณอย่างนี้ถือว่า สมควรนัก สมกับลักษณะที่ดีของผู้นำ ซึ่งผู้นำในยุคปัจจุบันก็ ควรประพฤติเยี่ยงพระองค์ คือมีความอ่อนน้อมอ่อน โยนต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในพรรค ในบ้านในเมือง น้อมรับฟังคำติชมด้วยความเคารพ มิใช่ตนมีอำนาจก็ประพฤติไปตามความเห็นของตน หรือ แสดงออกกับคำติชมของผู้ใหญ่อย่างแข็งกระด้าง เพราะผู้นำที่ประพฤติในแบบหลังนี้ มักจะไม่ ประสบผลสำเร็จกับการทำงานคือ มัก ไม่ได้รับความร่วมมือหรือ ได้รับการช่วยเหลือ จากผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีประสบการณ์ ทำให้การทำงานประสบกับความยากลำบาก และพลาดหวังกับ โอกาสดีๆ ได้ง่าย

ในเรื่องของความอ่อน โยนนี้ ผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน หรือใน ยุคไหนๆก็ตามจำเป็นต้องฝึกปฏิบัติ ให้ตนมีบุคลิกลักษณะอันเป็นที่ต้องออกต้องใจของประชาชน เพราะความอ่อน โยนเป็นสภาพที่ฝึกมาจากจิตใจภายใน มิใช่แสดงออกเพียงการกล่าววาจาที่ อ่อน โยนเท่านั้น ความอ่อน โยนที่ผู้นำควรแสดงออกนั้นมีด้วยกันหลายประการเช่น ความอ่อน โยน ต่อประชาชน เพราะผู้นำที่แข็งกร้าวต่อมิตรศัตรูนั้นถูกต้อง แต่ต้องไม่ใช่ว่ากับประชาชนของตน อ่อน โยนต่อเจ้าหน้าที่พนักงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะการปฏิบัติงานที่สำเร็จผลดีนั้น ต้อง พึ่งพิงอาศัยเจ้าหน้าที่ผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้น ความอ่อน โยนนี้มีคุณค่า ต่อ การบริหารการปกครองเป็นอย่างมาก ด้วยว่าเป็นข้อผูกมิตรไมตรีต่อผู้ร่วมงาน ให้ผู้ร่วมงานมีความ พื่อใจเต็มใจที่จะปฏิบัติงานนั้น แม้ว่าจะมีความผิดพลาดเกิดขึ้นกับงานบ้าง ผู้ร่วมงานก็ยังคงมีความ พยายามที่จะแก้ไข มิใช่หลบหนีหายจากงานนั้น ไปเฉยๆเพราะเกรงผู้นำจะตำหนิเป็นต้น จะเห็นได้ว่า ผู้นำที่ประสบความสำเร็จและมีผู้คนนิยมยกย่องนั้น มักมีความอ่อน โยนเป็นเอกลักษณ์ประจำตน ประการหนึ่งด้วย หากแต่ไม่ได้อ่อนแอในชั้นเชิงทางการเมือง

(6) ตปะ ความทรงเดช (Self-Control or Non-Indulgence)

พระมหาชนก ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรทำกิจให้สมบูรณ์ ทรงข่มใจ ไม่ให้เกิดกิเลสที่ครอบงำอำยิจิตใจของตนเอง เมื่อพระองค์ทรงข่มใจ ได้จึงทำให้พระองค์ไม่เกิด ความย่อท้อ เห็นได้จากการทำงานที่มีความเพียรที่จะว่ายน้ำให้ถึงฝั่ง แม้จะเป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน แต่มี ทรงย่อท้อ ทรงมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะเพียรพยายามว่ายต่อไป

คั้งเนื้อความในตอนทีกล่าวว่า “ดูก่อนเทวดา เราไตร่ตรองเห็น ปฏิปทาแห่งโลก และอานิสสแห่งความเพียร เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็ต้องพยายาม ว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร” (พระมหาชนก 2540: 69) จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าพระมหาชนก

ทรงพยายามข่มใจของพระองค์มิให้โกรธต่อ คำกล่าวของนางมณีเมขลา เพราะผู้ที่จะเป็นผู้นำที่คตินั้น ต้องรู้จักข่มใจตนเอง มิให้กวัดแกว่ง ไปในทางที่เสื่อมเสีย การพยายามทำตะหรือการฝึกด้วยวิธีข่มใจนี้ ยิ่งทำมากเท่าใด ความเข้มแข็งหรือในทางภาษาของศาสนาเรียกว่า “ความทรงเดช” นั้นก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ที่กล่าวว่าเพิ่มมากขึ้นนั้นก็เพราะสามารถสร้างความเกร็งเกรง ต่อผู้ที่อยู่ตรงข้ามได้ มาก ทำให้ผู้นั้นเกิดความเกรงอกเกรงใจได้โดยปริยาย อย่างที่นางมณีเมขลายอมจำนนต่อพระองค์ นั้นเอง

ในทางการเมือง สำหรับผู้นำนั้น การข่มใจตนเองถือเป็นอีกวิธีที่จะช่วยให้ผู้นำบรรลุเป้าหมายได้ง่าย กล่าวคือ ภายใต้อาณัติการทำงานนั้นย่อมมีทั้งปัญหาและอุปสรรคเข้ามาทดสอบผู้ทำงานเสมอ โดยเฉพาะผู้นำนั้นมีโอกาสมากในการที่จะได้รับอารมณ์ต่างๆกัน อันสามารถทำให้งานหรือหน้าที่เจริญก้าวหน้าก็ได้ หรือก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตนเองก็ได้ การฝึกข่มใจตนเอง ที่เรียกว่าบำเพ็ญตบะนั้น จัดว่ามีความสำคัญ เพราะสามารถช่วยให้ ผู้นำปิดกั้นความชั่วที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ อย่างที่กล่าวแล้วว่าตัวผู้นำนั้นมี โอกาสที่จะได้รับ ในหลายๆสิ่ง หลายๆอย่าง โดยเฉพาะผลประโยชน์อันมิชอบนั้น มักจะหลั่งไหลเข้ามาหาผู้นำ ผู้นำในยุคปัจจุบันที่เสื่อมเสีย เพราะไปรับเอาผลประโยชน์อันมิชอบ ไม่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ต้องจบบทบาทของการเป็นผู้นำลงอย่างน่าเสียดาย ซึ่งเหตุผลก็มาจาก การไม่ได้เรียนรู้ที่จะฝึกข่มใจของตน บำเพ็ญตบะของตน ให้เข้มแข็งนั่นเอง ดังนั้นหลักการข้อที่หก แห่งทศพิธราชธรรมจึงมีคุณูปการต่อผู้นำทางการเมือง อย่างที่ได้กล่าวแล้ว

(7) อักโกรธ ความไม่โกรธ (Non-Anger or Non-Fury)

พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่บำเพ็ญธรรมในข้อนี้ด้วยเช่นกัน คือความไม่โกรธ ไม่เกรี้ยวกราด ทรงมีเมตตา และทรงสามารถที่จะระงับความขุ่นเคืองนั้นได้ ธรรมในข้อนี้ เห็นได้จากในตอนที่ดินมะม่วงถูก โคนล้มเสียหาย แต่พระองค์ไม่ทรงโกรธ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่ต่อว่าแต่อย่างใด กลับทรงมีความเมตตาเกิดความสังเวชบุคคลทั้งหลายเหล่านั้น ที่ยื้อแย่งผลมะม่วงจนทำให้ดินมะม่วงเสียหาย หากเป็นบุคคลอื่นเมื่อมีผู้ที่ทำให้ของของตนเสียหาย จะต้องยังมาซึ่งความโกรธเป็นแน่ แต่พระมหาชนกทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมในข้อนี้ ทำให้พระองค์มีจิตใจเมตตา ไม่มี ความขุ่นเคืองพระทัยแต่อย่างใด

ผู้นำทางการเมืองที่มีปกติไม่โกรธง่ายนั้น เป็นที่นิยมยกย่องของ ผู้ร่วมงานอย่างเห็นได้ชัด เพราะโดยสภาพของมนุษย์นั้นย่อมไม่ต้องการให้ใครมาแสดงอาการ โกรธเกรี้ยวต่อตนเองเป็นแน่ เหตุผลอีกประการในด้านการปฏิบัติงานนั้น ย่อมมีความผิดพลาดเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นก็ต้องได้รับการแก้ไข มิใช่ถูกตำหนิตติเตียนเพียงอย่างเดียว หรือได้รับการ โกรธก็ขวยแก่ผู้บังคับบัญชาหรือผู้นำของตน การเป็นผู้ไม่โกรธง่ายของผู้นำนั้น เป็น

การผูกไมตรีต่อผู้ร่วมงาน ผู้ปฏิบัติงาน ทำให้ผู้นำดำรงตนอยู่ในสถานะของความเป็นผู้ใหญ่ที่เหมาะสม กล่าวคือ ผู้นำทางการเมืองเป็นผู้บริหารระดับสูง ย่อมเป็นที่คาดหวังของผู้ที่ให้การสนับสนุนหรือสมาชิก หรือประชาชนทั่วไปว่า เป็นผู้มีความเมตตา ไม่ลุแก่อำนาจของอารมณ์ วางตนเหมาะสม เมื่อผู้นำถูกคาดหวังดังนี้ ตัวผู้นำเองก็ต้องปฏิบัติให้ได้ดังที่คนทั่วไปคาดหวัง ถ้าหากผู้นำเป็นคน โกรธง่าย ก็จะเป็นที่เสื่อมศรัทธาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้ความเชื่อถือที่เคยมีต่อท่านผู้นำ ก็จะลดน้อยถอยลงไปด้วย ดังนั้นผู้นำทางการเมืองต้องรักษาอารมณ์ของตนให้เหมาะสมต่อการเป็นผู้นำและต่อสถานะของตนด้วย

(8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน (*Non-Violence or Non-Oppression*)

ความมีพระมหากรุณาธิคุณ ไม่ก่อทุกข์เบียดเบียนสัตว์โลกเป็นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ และยังทรงมีความเมตตากรุณาต่อข้าราชการบริพารและประชาชน ทรงปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข ทรงเป็นที่รักใคร่ของข้าราชการบริพารและประชาชนทั้งหลาย

ความไม่เบียดเบียนในบทพระราชนิพนธ์แม้จะปรากฏอยู่น้อยก็ตาม แต่จากหลักการของหลักทศพิธราชธรรม หลักอวิหิงสา เป็นหลักการที่สำคัญ ไม่อาจพิจารณาข้ามไป เนื่องจากว่า ผู้นำทางการเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับพรรคการเมือง ล้วนต้องสำนึกถึงสำนึกในหลักการข้อนี้ เพราะการเบียดเบียนกันในทุกระดับหรือทุกหมู่เหล่าของมนุษย์นั้น ไม่ควรมีและไม่ควรที่จะให้เกิดขึ้นเลยทีเดียว ตัวอย่างเช่น ผู้นำในระดับพรรคการเมืองไม่ควรเบียดเบียนโดยประการต่างๆ คือ ไม่เบียดเบียนสมาชิกพรรค เช่น ต้องให้สมาชิกพรรคหาเงินมาบำรุงพรรคจำนวนมาก เบียดเบียนผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับพรรค ไปเป็นของตนเพียงผู้เดียว เป็นต้น

เมื่อพรรคของตนเป็นฝ่ายรัฐบาลก็ต้องไม่เบียดเบียนนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม หรือเบียดเบียนต่อนักการเมืองที่ไม่ยอมเห็นด้วยกับตน หรือที่สุดเบียดเบียนคนในชาติของตนเอง เพื่อเป้าหมายอะไรสักประการหนึ่ง อันเกิดจากความทะเยอทะยานของตัวผู้นำเอง เช่น การออกกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ที่เป็นการเบียดเบียนประชาชนให้เดือดร้อน โดยไร้เหตุเป็นต้น การไม่เบียดเบียนของผู้นำนอกจากจะเป็นคุณูปการต่อคนในชาติแล้ว ยังเป็นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองขึ้นมาใหม่อีกด้วย เนื่องจากที่ปรากฏในปัจจุบันนักการเมือง ที่ขึ้นมาใช้อำนาจ มักจะพยายามเบียดเบียนนักการเมืองเก่า หรือปิดกั้นไม่ให้โอกาสแก่คนที่ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มของตน ซึ่งเป็นค่าทางวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่ดีไม่เจริญ ควรที่ผู้นำทางการเมืองจะปรับเปลี่ยนแก้ไข สร้างวัฒนธรรมของการไม่เบียดเบียนกันให้เกิดขึ้นแก่สังคม และผู้ที่ชี้แนวทางแห่งการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ได้ดี ก็เห็นจะเป็นระดับผู้นำเท่านั้นที่มีศักยภาพที่แท้จริง

(9) *ขันติ ความอดทน (Forbear or Tolerance)*

พระมหากษัตริย์ทรงมีความอดทนต่ออุปสรรคความยากลำบากทั้งปวง ทรงมีขันติธรรม เมื่อครั้งที่ทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร ทรงอดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อ กระแสน้ำในมหาสมุทร อดทนต่อความเหนื่อยล้าที่ทรงว่ายน้ำมาตลอดระยะเวลา 7 วัน 7 คืน ทรง อดทนต่อความหิวโหย เพราะตลอดที่ทรงว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรพระองค์มิได้ทรงเสวยสิ่งใดเลย นอกจากน้ำตาลกรวดคลุกกับเนยที่ทรงเสวย ในวันที่เรืออัปปางนั้น การที่พระองค์ทรงมีความ อดทนดังกล่าวเป็นที่น่ายกย่องเป็นอย่างยิ่ง แต่ความอดทนของพระมหากษัตริย์ยังมีให้เห็นอีกใน ขณะที่พระองค์ต้องอดทนต่อคำกล่าวของนางมณีเมขลาที่ทดสอบพระองค์

ดังเนื้อความในตอนที่กำลังกล่าวว่า “ฝั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณ ไม่ได้ ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่างถูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ทันถึงฝั่งก็จก ตาย” (พระมหากษัตริย์ 2540: 75) และ “การงานอันใด ยังไม่ที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น การทำความพยายามในฐานะอันไม่สมควรใด จนความตายปรากฏขึ้น ความพยายามในฐานะอันไม่สมควรนั้น จะมีประโยชน์อะไร” (พระมหากษัตริย์ 2540: 82)

เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง การที่จะปกครอง บริหารบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุขได้นั้น ต้องทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานาประการ ซึ่งพระองค์ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ อันชอบธรรมทรงอดทนต่อกิจการงานที่ตรากตรำ เพื่อที่จะปกครองบริหารบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข เพราะจากสภาพบริบทของ วรรณกรรมทำให้เข้าใจได้ว่า พระมหากษัตริย์ ทรงใช้ความอดทนต่อสภาพต่างๆ อย่างยิ่ง โดยเฉพาะ ความเป็นมาของพระองค์ก่อนแต่จะทรงขึ้นครองเมือง มีความอดทนอย่างเลิศ ครั้นเมื่อพระองค์ทรง ครองราชย์แล้ว ก็ไม่น่าจะเป็นการแปลกแต่ประการใด ที่พระองค์จะทรงใช้ความอดทนต่อการ บริหารการปกครองบ้านเมืองเป็นลักษณะที่ต่อเนื่อง ของบุคคลผู้มีขันติธรรมอย่างอุกฤษฏ์เช่น พระองค์

หากแต่สิ่งที่วรรณกรรมได้สะท้อนออกภายใต้บริบท เรื่องขันติอัน เป็นหนึ่งในหลักทศพิธราชธรรมนี้ ก็คือ ผู้นำในทางการเมืองการปกครอง ต้องบำเพ็ญสร้างขันติ ธรรม ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ประการแรกคือ ผู้นำต้องอดทนต่อ สภาพความบีบคั้นทางการเมืองการปกครอง ซึ่งการปกครองในสมัยปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นระบอบประชาธิปไตย ที่ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วม ในทางการเมืองการปกครองเป็นอย่างมาก เมื่อมีคนเป็นจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องกับ การบริหารการปกครอง เรื่องต่างๆก็มักขึ้นเป็นธรรมดา ไม่ได้มีอำนาจสิทธิขาดของบุคคลเพียงคน เดียวเช่นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังเช่นในอดีต สภาพของอารมณ์ การเรียกร้อง ความขัดแย้ง

จะเกิดขึ้นภายใต้การบริหารของผู้นำ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสภาพบีบคั้นประการหนึ่ง และเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายเลยในการบริหารการปกครอง

ประการที่สอง ผู้นำต้องอดทนต่อการทรยศทำงานหนัก แม้ว่าระดับผู้บริหารจะไม่ต้องลงไปทำงานด้วยตนเองก็ตาม แต่ความรับผิดชอบที่ผู้นำต้องเกี่ยวข้องอยู่ตลอดนั้น เป็นสิ่งที่หนักมาก เพราะการทำงานทุกชนิด ล้วนมีทั้งปัญหาอุปสรรคมากมายหลายชนิด ซึ่งผู้นำต้องเข้าไปจัดการแก้ไขด้วยความอดทน ความเห็นที่ไม่ตรงกันของผู้ร่วมงาน ความขัดแย้งของกลุ่มบุคคลที่เสียผลประโยชน์ หรือแม้กระทั่งการตำหนิตติงจากบุคคลรอบข้าง ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ผู้นำทางการเมืองต้องอดทนทั้งสิ้น

ถ้าหากผู้นำไม่มีความอดทนเพียงพอ หรือไม่เคยฝึกคนให้อดทนต่อสิ่งเร้ารอบๆตัวมาก่อน เมื่อมาเป็นผู้นำของคนจำนวนมาก โดยเฉพาะภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอย่างนี้ ผู้นำบางท่านอาจต้องล้มเลิกหรือยอมแพ้ต่อปัญหาในที่สุดอย่างรวดเร็ว ดังนั้นผู้ที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของหมู่ชน จำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนตนเองให้ทนต่อสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ จึงจะสามารถนำพาประเทศชาติ หรือขบวนการที่ตนเป็นผู้นำนั้น ให้ไปถึงที่หมายได้ หรือบรรลุเป้าหมายได้ ความอดทนจึงเป็นประโยชน์ต่อผู้นำทางการเมืองด้วยประการฉะนี้

(10) อวิโรธนะ (Non-Deviation from Righteousness)

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่หนักแน่นในธรรมไม่หวั่นไหว ทรงยึดมั่นในความยุติธรรม และทรงยึดมั่นในขนบธรรมเนียมอันดีงาม ทรงได้รับการยกย่องจากเหล่ามาตย์ข้าราชการบริพารทั้งหลายว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติชอบสมควรยกย่อง เห็นได้จากในตอนที่ดินมะม่วงเสียหายนั้น เมื่อครั้นทรงถามถึงสาเหตุความเป็นมาแล้ว ทรงมีจิตใจที่เป็นธรรม ทรงเกิดความสังเวช และไม่ทรงลงโทษแต่อย่างใด ซึ่งการที่พระองค์ทรงเกิดธรรมสังเวชขึ้นนั้น เป็นเพราะทรงมีความไม่หวั่นไหวในอารมณฺ์ คือมีความสุขเยือกเย็นต่อเรื่องราวต่างๆ เหมาะกับความเป็นผู้นำของหมู่ชน ถ้าหากพิจารณาในทางกลับกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นเพียงเท่านั้น แต่ผู้นำกลับหวั่นไหวไปตามสภาวะของอารมณฺ์ก็ถือว่าไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้นำขาดการฝึกฝน ขาดการไตร่ตรองด้วยปัญญา ไม่มีความหนักแน่น ดังนั้นการที่พระมหากษัตริย์ไม่หวั่นไหวไปตามเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทรงไตร่ตรองด้วยพระปัญญาแล้วจึงทรงวินิจฉัยสั่งการ จึงเป็นเรื่องที่ถูกต้องเหมาะสมกับตำแหน่งของผู้นำเป็นอย่างยิ่ง

ความหนักแน่นไม่หวั่นไหวนี้ เป็นอีกหลักการหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการเป็นผู้นำทางการเมือง ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงความจำเป็นไม่เสื่อมคลายกล่าวคือ ผู้นำทางการเมืองทั้งระดับผู้นำรัฐบาล ทั้งระดับพรรคการเมือง ต้องฝึกฝนตนเองให้มีความหนักแน่นต่อสภาวะแวดล้อมต่างๆ เช่น มีความหนักแน่นต่อข่าวลือต่างๆ หรือการใส่ร้ายป้ายสีกันในทางการเมือง เพื่อ

ทำลายภาพพจน์ของอีกฝ่ายลง ซึ่งจะเห็นได้ว่า สภาพการเมืองในปัจจุบันนั้น การปล่อยข่าวในทางเสียหายเป็นการทำลายล้างฝ่ายตรงข้ามประการหนึ่ง ซึ่งถ้าหากผู้นำกลุ่มไม่ใคร่ตรงใคร่รวนให้ดีกว่า ก่อน แล้วหวั่นไหวไปตามกระแส ก็จะตกเป็นเบี้ยให้ฝ่ายตรงข้ามเดินได้ตามเกมส์ที่เข้ากำหนด ซึ่งล้วนแต่ส่งผลเสียต่อตัวผู้นำและส่วนร่วมทั้งสิ้น

ความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่อ อามิสสัญญาซึ่งที่ไม่สุจริตก็เป็นอีกเรื่อง ที่ผู้นำทางการเมืองต้องตระหนักให้มาก กล่าวคือ ตำแหน่งของผู้นำทางการเมืองนั้นเป็นตำแหน่งที่สามารถเอื้อผลประโยชน์ให้กับ ผู้ที่ต้องการผลประโยชน์ได้มากที่สุด ดังนั้นจึงมีผู้พยายามเข้าไปสนิทสนมใกล้ชิด และเสนอเงื่อนไขบางประการให้กับผู้นำ โดยความเห็นแก่ตัวของเขาเอง หากผู้นำเป็นผู้ที่ไม่มั่นคง มีความหวั่นไหวไปตามสภาพ ก็จะติดกับดักทางธรรมชาติเหล่านี้ ซึ่งเป็นการบั่นทอนศักยภาพของผู้นำโดยตรง และจะทำให้ผู้นำท่านนั้นเสื่อมเสียลงในที่สุด ซึ่งผู้นำที่ดีควรตระหนักและหนักแน่นในหลักการข้อนี้ไว้ให้มาก

ความหนักแน่นอีกประการสำหรับการเป็นผู้นำทางการเมืองก็คือ ความหนักแน่นในผลประโยชน์ของชาติคนเป็นหลัก เนื่องจากว่าผู้นำที่หวั่นไหวไปตามคำสรรเสริญของผู้อื่น จนลืมความสำคัญของประเทศคน กลับไปให้ความสำคัญกับกิจวัตรของผู้อื่นยิ่งกว่า ซึ่งเป็นการทำลายชาติของคนอีกทางหนึ่ง จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม อย่างเช่นที่เกิดขึ้นในการเจรจาต่อรองทางการเมือง ของพรรคการเมืองซึ่งผู้นำที่ไม่มีความหนักแน่น อันอาจจะมาจากเหตุปัจจัยที่เขาเป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จนลืมภารกิจของพรรค เมื่อการเจรจาถูกฝ่ายตรงข้ามให้ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่า ก็เกิดรวนเร ทำให้ผลประโยชน์ของพรรคเสียหาย ซึ่งสาเหตุนี้มาจากความไม่หนักแน่นมั่นคงทางด้านจิตใจ ของผู้นำท่านนั้นเป็นหลัก ผู้นำชนิดนี้ไม่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นผู้นำระดับชาติ ดังนั้นอวิโรธนะ ความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่อ โลกธรรม ของผู้นำทางการเมืองในข้อสุดท้ายนี้ จึงเป็นข้อสรุปและตัวชี้วัดประการหนึ่งว่า บุคคลท่านนั้นๆมีความเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำทางการเมืองหรือไม่

ในพระมหาชนก ได้กล่าวถึงการบำเพ็ญศุภกิจของพระมหาชนก เมื่อทรงครองราชย์สมบัติพระองค์ทรงครองราชย์โดยธรรมทรงบำเพ็ญศุภกิจตามความ ซึ่งนับว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่กษัตริย์ควรปฏิบัติ ดังเห็นได้จากเนื้อความในตอนที่ว่า “ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญศุภกิจของพระมหาชนก ครองราชย์สมบัติโดยธรรม” (พระมหาชนก 2540: 117)

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาในพระมหาชนกแล้ว จะเห็นได้ว่าพระมหาชนกทรงครองราชย์โดยธรรมและทรงบำเพ็ญศุภกิจตามความนั้น ซึ่งก็เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้เราปกครองของพระองค์สำเร็จราบรื่น การบำเพ็ญศุภกิจของผู้นำ

นั้นมีความสำคัญมากกับสภาพการเมืองการปกครองในยุคปัจจุบัน เป็นอย่างมากดังที่ได้กล่าวอธิบายแล้วตั้งแต่ต้น

4.3.3 ลักษณะการปกครองแบบเทวราชา

พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของกษัตริย์ ในแง่ที่เป็นเทพเจ้า โดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของประชาชน ไม่ใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ตามความเข้าใจของลัทธิพราหมณ์ ประชาชนคนธรรมดา ถ้ากระทำความดีก็อาจได้รับการยกย่องยอมรับนับถือสมมติเป็นเทพได้ ได้แก่ กษัตริย์ในยุคนั้นนั่นเอง เป็นการปฏิรูปความคิดของลัทธิพราหมณ์ในแง่ที่ว่าคนธรรมดาก็อาจเป็นเทพเจ้าได้ ถ้าเขาปฏิบัติตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป ดังเช่นพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงเป็นเพียงบุคคลธรรมดาหาใช่เทพเจ้าจากสรวงสวรรค์ แต่จากการที่พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ในศีลธรรม เป็นผู้ที่มีความกตัญญู มีความเพียรเป็นเลิศหาผู้ใดเทียมได้ ทรงมีสติปัญญาความรู้ความสามารถจนเป็นที่ยอมรับจากบุคคลทั่วไป

ความเป็นเทวราชาของพระมหากษัตริย์ จะมีส่วนช่วยรักษาพระราชอำนาจ และสถานภาพของพระมหากษัตริย์ได้บ้าง ถ้าพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นทรงมีฝีมือในการรบพุ่งที่เข้มแข็งมีพระชนม์มายุพ้นจากความเป็นยุวกษัตริย์ และดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม หรือมีฉะนั้นก็ต้องสามารถสร้างดุลอำนาจกับบรรดาพระราชาวงศ์ และบรรดาขุนนางที่มีหน้าที่คุมกำลังไพร่พลได้ ความเป็นเทวราชาของพระมหากษัตริย์จะช่วยให้เกิดความมั่นคงความเป็นปึกแผ่น ตลอดจนความเป็นอิสระของพระราชอาณาจักรอย่างได้ผลดี หรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นจะได้อะไรแสดงพระบรมเดชานุภาพของเทวราชได้อย่างชัดเจนเพียงใด ความเป็นเทวราชาจะศักดิ์สิทธิ์ได้ก็ต่อเมื่อทรงแผ่พระบรมเดชานุภาพออกไปจนเป็นที่ครั่นคร้ามและหวาดเกรงของอริราชศัตรู พระราชอาณาจักรก็จะสงบสุขและเป็นอิสระไม่ขึ้นต่ออาณาจักรอื่น ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของพระราชอาณาจักร อาจต้องอาศัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมมีเสถียรภาพ และพระปรีชาสามารถส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ด้วย (ณรงค์ พ่วงพิศ 2544: 759)

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า เทวราชา อาจเป็นเพียงแก่นคนธรรมดาที่ได้รับการยกย่องให้เป็นสมมติเทพ เนื่องจากการปฏิบัติตนเป็นคนดี เมื่อเป็นกษัตริย์ก็ทรงสามารถที่จะแสดงพระบรมเดชานุภาพให้ผู้อื่นเห็น ได้รวมถึงดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ดังนั้น สิ่งที่เหมาะสมกันในเทวราชาและธรรมราชา คือ การดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม การประพฤติธรรมในฐานะผู้นำคือพันธกรณีในการดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์

หากแต่ในแง่ของการปกครองในปัจจุบัน ซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้น มีนัยที่น่าพิจารณาอีกคือ การปฏิบัติตนจนเป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชน อันเกิดมาจากข้อประพฤติปฏิบัติของตัวผู้นำนั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงอำนาจของผู้นำประการหนึ่ง ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบกับ

พระบรมเดชานุภาพของพระราชอำนาจอันเป็นสมมติเทพ กับอำนาจที่ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมของผู้นำ ในยุคปัจจุบัน เป็นลักษณะที่คล้ายคลึงกันแล้ว การประพฤติปฏิบัติตนของผู้นำ ที่ประกอบด้วยธรรม เช่น ได้อำนาจการปกครองนั้นมาด้วยความชอบธรรม ปกครองภายใต้ระบอบอย่างเป็นธรรม มีความยุติธรรมในการใช้อำนาจ ใช้อำนาจนั้นสร้างคุณแห่งอำนาจแก่ทุกฝ่าย สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สร้างความมีเสถียรภาพทางสังคมให้เกิดขึ้นได้ ก็น่าจะมีนัยที่คล้ายกับ การปกครองแบบ เทวราชา ซึ่งต่างแต่ว่าเป็นรูปแบบการปกครอง ที่เป็นตัวแทนของประชาชนๆ เป็นผู้เลือกขึ้นมา เท่านั้น

ซึ่งมีข้อที่น่าสังเกตคือ ผู้นำแบบเทวราชา ดังที่พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ ภายใต้รูปแบบการปกครอง แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ปรากฏอยู่ในขณะเวลานั้น พระองค์ทรง สร้างคุณแห่งอำนาจให้เกิดขึ้น จากความสามารถของผู้นำหรือ ของพระองค์ ทรงรักษาอำนาจ ทางการเมืองไว้ ให้พระองค์ทรงมีอำนาจสูงสุด ทรงสร้างความมั่นคงให้กับแผ่นดินที่พระองค์ ปกครอง ทรงแสดงออกถึงอำนาจหรืออานุภาพของผู้นำ จนเป็นที่เกรงขามของศัตรู ดังปรากฏว่า ไม่มีประเทศใครุกรานพระองค์เลย ซึ่งข้อสังเกตเหล่านี้ เป็นผลสะท้อนที่ปรากฏจากลักษณะของการ ปกครองแบบเทวราชา ดังนั้น หากผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันสามารถแสดงออก ในลักษณะที่ เหมือนหรือคล้ายคลึงกับ การปกครองแบบเทวราชาได้ ก็น่าที่จะยกย่องผู้นำท่านนั้นเป็นพิเศษ หากแต่ก็ไม่เทียบเท่ากับพระราชหรือสมมติเทพที่มหาชนเป็นผู้สมมติ ตามรูปแบบของการ ปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ดังนั้น หากผู้นำในทางการเมืองยุคปัจจุบัน สามารถกระทำได้ดีกล่าวคือ สามารถประพฤติปฏิบัติตนเป็นที่ยอมรับของมหาชน ตามแนวทางของเทวราชาปฏิบัติ ซึ่งก็ได้แก่ ความประพฤติปฏิบัติธรรม ดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม มีความเป็นธรรมในกิจทั้งปวง ใช้อำนาจ ตามครรลองคลองธรรม มีความยุติธรรมในการปกครองและการใช้อำนาจ สามารถสร้างเสถียรภาพ ทางเศรษฐกิจ สร้างเสถียรภาพทางสังคม สามารถทำให้ประเทศชาติมีความเป็นปึกแผ่นไม่ตกเป็น เมืองขึ้นของใคร ไม่ถูกผู้อื่นรุกราน หรือถูกแบ่งแยกดินแดน หรือเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจของชน ชาติใดๆ ก็น่าที่จะยกย่องประดุจเดียวกับ เทวราชา เพราะอย่างไรเสีย เทวราชา ก็เป็นเพียงมนุษย์ ธรรมดา ที่มหาชนให้การสมมติ และประกอบกับรูปแบบการปกครอง แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่กำลังรุ่งเรืองอยู่ในขณะนั้นเท่านั้น

4.4 จุดเด่นในลักษณะของผู้นำของพระมหากษัตริย์

จากลักษณะของผู้นำทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏนั้น พอจะจำแนก เป็นลักษณะที่เด่นๆ ได้หลายประการ ซึ่งเป็นลักษณะที่มีความเฉพาะกับตัวพระมหากษัตริย์เอง และกับ ลักษณะของผู้นำโดยทั่วไป กล่าวคือ

4.4.1. ด้าน เซาว์อารมณ์ (EQ)

เป็นเรื่องของการบริหารจัดการความรู้สึกและอารมณ์ภายในตนเอง และการบริหารจัดการอารมณ์ของตนในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้อื่น เซาว์ปัญญาเป็นเรื่องของความฉลาด รู้จักใช้อารมณ์ของตนสนองต่อเป้าหมายในการทำงานและชีวิตประจำวัน (พรณี กัมมสุทธิ 2544: 84) ซึ่งเซาว์อารมณ์ที่โดดเด่นที่สุดในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีดังต่อไปนี้ คือ

อารมณ์ที่มีพลัง (Emotional Energy) เป็นพลังที่มีอิทธิพลต่อจิตใจและส่งผลไปถึงพฤติกรรม เป็นพลังที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง มีความขยันหมั่นเพียรและกระตือรือร้น รู้จักใช้พลังทางอารมณ์ของตนเองให้มีประโยชน์มากที่สุดและประหยัดที่สุด รวมทั้งการเพิ่มพลังทางอารมณ์ของตนเองให้มีประโยชน์มากที่สุด ซึ่งก็ยิ่งรวมทั้งการเพิ่มพลังทางอารมณ์ให้แก่ผู้อื่นด้วย เช่น การให้กำลังใจ เพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน ตัวอย่าง เช่น การว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรของพระมหาชนก พระมหาชนกทรงมีความเชื่อมั่นว่าตนจะต้องว่ายน้ำให้ถึงฝั่งให้ได้ ทรงต่อสู้กับความยากลำบากโดยไม่ย่อท้อ แสดงให้เห็นถึงพลังจากภายในที่มีการใช้สมาธิและแสดงออกถึงความเชื่อมั่นในตนเองออกมา

การกลับคืนสู่สภาพปกติและคืนหน้า (Resilience and Renewal) เป็นความสามารถที่จะควบคุมจัดการกับความรู้สึก หรือภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและชาญฉลาด โดยการเสริมสร้างจากภาวะของการที่ตระหนักรู้ในอารมณ์ของตน เมื่อโกรธ ผิดหวัง หรือ เสรี เสียใจ ก็สามารถควบคุมตนเองได้ คิดไตร่ตรองก่อนตัดสินใจ สามารถนำพาภาวะอารมณ์ของตนให้กลับคืนสู่สภาพปกติได้โดยเร็ว จากร้ายกลายเป็นดี สามารถปรับตัว ปรับอารมณ์ได้อย่างคล่องแคล่วและรวดเร็วในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ตัวอย่าง เช่น ในกรณีของ พระมหาชนก เมื่อทรงทราบว่า เรื่องจะแตกในมหาสมุทรก็ทรงสามารถปรับอารมณ์ให้อยู่ในสภาวะปกติ ทรงควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก ทรงมีสติ ซึ่งเห็นได้จากเนื้อความในตอนที่ว่า “มหาชนกแล้วมรรณภย ร้องไห้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดาทั้งหลาย แต่พระมหาสัตว์ไม่ทรงกันแสง ไม่ทรงคร่ำครวญ ไม่ไหว้เทวดาทั้งหลาย พระองค์ทรงทราบว่าเรื่องจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนย เสาวจนเต็มท้อง แล้วชุบน้ำเนื้อเกลี้ยงสองฝืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน ทรงยื่นเกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดงเวลาเรือจม (พระมหาชนก 2540: 58) พระองค์สามารถปรับสภาพอารมณ์ให้คือสู่สภาวะปกติที่พระองค์สามารถกำหนดเองได้ ซึ่งส่งผลสะท้อนต่อผู้นำทางการเมืองในปัจจุบัน ที่ผู้นำควรที่จะฝึกฝนด้านอารมณ์เพื่อควบคุมตนเองให้ได้มาก อันจะทำให้ผู้นำสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ตลอด ซึ่งเป็นนัยหนึ่งที่พระเจ้าอยู่หัวทรงสื่อให้เห็น

การโน้มน้าวโดยไม่ต้องใช้สิทธิอำนาจ (Influence Without Authority) สิ่งสำคัญในการโน้มน้าวจิตใจของผู้ได้บังคับบัญชา คือ การมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยให้ความสนิทสนมเป็นกันเองกับผู้ได้บังคับบัญชา จะทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาให้ความไว้วางใจ เกิดความเคารพนับถือ ให้ความจงรักภักดี โดยที่ผู้นำไม่ต้องใช้อำนาจตามกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ ผู้ได้บังคับบัญชาก็จะปฏิบัติงานด้วยความจริงใจ ตัวอย่าง เช่น เมื่อครั้งที่พระมหากษัตริย์ พระราชดำริ ที่จะทรงตั้งสถาบันการศึกษาและทรงปรึกษาหารือกับท่านอาจารย์ทศปา โมกษ์และท่านอาจารย์ก็เห็นด้วยและสนองตามพระราชดำรินั้น

การเล็งเห็น โอกาส (Opportunity Sensing) เป็นการสร้างโอกาสที่ต่างเวลา และสถานที่ เล็งเห็นถึงความเป็นไปได้และเป็นการให้ออกแก่ผู้ได้บังคับบัญชา โดยให้ความเชื่อมั่นในตัวผู้ได้บังคับบัญชาว่าจะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ (พรหม กัมมสูตร 2544: 87) ตัวอย่างเช่น ตอนที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้ พราหมณ์มหาศาลฟื้นฟูต้นมะม่วง ซึ่งนับว่าเป็นงานที่ยากมาก แต่ทรงเล็งเห็นแล้วว่าพราหมณ์มหาศาลมีความสามารถเหมาะสมที่จะทำงานนี้ได้ รวมทั้งพราหมณ์มหาศาลเองยังมีบริวารที่สามารถจะช่วยทำงานนี้ให้สำเร็จลงได้ พระองค์เล็งเห็นในข้อนี้แล้วจึงมอบหมายงานนี้ให้ โดยสรุปแล้วผู้นำควรที่จะหมั่นฝึกฝน ควบคุมอารมณ์ของตนให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมตลอดเวลา ซึ่งนั่นจะส่งผลกับความเป็นผู้นำของตน อย่างที่พระมหากษัตริย์ได้แสดงออกแล้วนั่นเอง

4.4.2 ด้านจริยธรรม (Ethics)

สิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับบุคคลผู้ที่จะก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้นำ นอกจากผู้นำควรจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมแล้ว ผู้นำที่ดียังควรจะต้องเป็นผู้ที่มีจริยธรรมที่งดงามอีกด้วย เนื่องจากการมีจริยธรรมเป็นสิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ รวมทั้งการที่ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้ที่มีจริยธรรมนั้น ยังจะเป็นการทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ที่น่ายกย่อง เลื่อมใส เนื่องด้วยจริยธรรมของเขานั้นเอง

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทสุภาพอ่อนโยน ไม่แข็งกร้าว ทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดรู้สึกรักใคร่ รวมถึงยังทรงแสดงความเป็นกันเองให้ความใกล้ชิดกับข้าราชการ โดยไม่ถือพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุภาพอ่อนโยนของพระองค์ที่มีต่อพราหมณ์มหาศาลนั้น ไม่ว่าพระองค์จะทรงมีพระประสงค์สิ่งใด ก็ใช้วาจาและท่าทีที่สุภาพอ่อนโยนกับพราหมณ์มหาศาล ไม่ได้ทรงถืออำนาจเป็นที่ตั้ง ทำให้พระองค์ได้รับความร่วมมือที่ดีจากทุกฝ่ายและทรงเป็นที่รักใคร่ของข้าราชการและประชาชน ซึ่งในเรื่องนี้นอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสุภาพอ่อนโยนของพระองค์แล้ว ยังเป็นการแสดงถึงการที่พระองค์ทรงให้เกียรติผู้อื่นอยู่เสมออีกด้วย

การรู้จักให้อภัยและเห็นใจผู้อื่น ถือเป็นลักษณะเด่นอีกประการของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงรู้จักให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น ไม่ตอกย้ำในความผิดพลาดของเขาเหล่านั้น และพร้อมที่จะช่วยเหลือและให้โอกาสเสมอ ดังปรากฏในตอนที่ดินมะม่วงถูก โคน พระองค์ก็ได้ทรงเอาโทษแก่ผู้ใด ทรงให้อภัยแก่ทุกคน และยังทรงเห็นใจพวกเขาเหล่านั้นว่า ยังเป็นผู้ที่เบาปัญญา ไม่รู้จักรักษาสิ่งที่มีคุณค่าเอาไว้ และทรงพร้อมที่จะช่วยเหลือให้พวกเขาเหล่านั้นมีปัญญามากยิ่งขึ้น ซึ่งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความมี เมตตา กรุณา ของพระมหากษัตริย์อีกประการหนึ่ง

จากเรื่องราวในบทพระราชนิพนธ์ สะท้อนให้เห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ประกอบแต่คุณงามความดี หรือกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือความดีเป็นที่ตั้ง จากพระจริยวัตรต่างๆ ของพระองค์ ทำให้เห็นได้ว่า พระองค์ทรงยึดถือปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่มีประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และไม่มีผู้ใดเคียดรื้อนในสิ่งที่พระองค์คิดหรือกระทำ แต่ในทางตรงกันข้ามผู้อื่นกลับได้รับประโยชน์ไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นความเพียรของพระองค์ที่ควรค่าแก่การยกย่อง และนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต การมีสติปัญญาที่ดี เป็นผู้ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทำให้พระองค์สามารถมองการณ์ไกลถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับชาติบ้านเมือง และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ลงไปได้

4.4.3 ด้าน เชาวน์ปัญญา (IQ)

สติปัญญา หรือ เชาวน์ปัญญา ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า IQ ซึ่งย่อมาจากคำว่า Intellectual Quotient นั้น หมายถึง ปัญญา หรือความคิดจับใจ มีปฏิภาณไหวพริบ ในด้านเชาวน์ปัญญาหรือสติปัญญานั้น พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เห็นได้จากการที่ทรงเรียน ไตรเพทและศิลปศาสตร์ได้ภายในพระชนม์เพียง 16 ปี อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบ เห็นได้จากในตอนที่เราจะกล่าวถึงในบทพระราชนิพนธ์นั้น ทรงมีสติ ไม่ตกใจ และสามารถรอดชีวิตมาได้ สามารถแก้ปัญหาที่พระโปลชนกตั้งไว้ได้

ผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันในทุกสมัย และทุกรูปแบบการปกครอง ล้วนให้ความสำคัญต่อ เรื่องของปัญญาเป็นลำดับหนึ่ง โดยเฉพาะความมีปัญญาของตัวผู้นำเอง เพราะปัญญาอันชาญฉลาดนั้น สามารถแก้ปัญหาได้ สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่ากับสังคม ประเทศชาติได้ หากผู้นำในปัจจุบันยึดแบบอย่างที่ดีที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำ ก็เชื่อได้ว่าจะมีปัญญาเกิดขึ้นในตัวคนของตนเป็นแน่แท้ เพราะเมื่อพิจารณาบริบทของพระมหากษัตริย์แล้ว จะเห็นได้ว่า ปัญญาของพระองค์ไม่ได้เกิดขึ้นเฉยๆ แต่เป็นเพราะทรงศึกษาเล่าเรียนมาหลากหลายวิชา หลายสาขาคู่กัน ซึ่งนั่นเป็นข้อยืนยันที่ชัดเจนถึงบริบทที่ผู้นำต้องสร้างให้มีกับตนเองเป็นสำคัญ

4.4.4 ด้านความรอบคอบ (Wisdom)

ด้านความฉลาดรอบคอบเป็นลักษณะเด่น ประการหนึ่งที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ ในส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ในขณะนั้น ส่งผลให้ลักษณะผู้นำของพระองค์ชัดขึ้นมา เกือบเท่ากับความเด่นเรื่องความเพียรพยายาม กล่าวคือ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด และในขณะที่เดียวกัน พระองค์ก็ทรงมีพระปรีชาสามารถ ฉลาดในการประกอบกิจทุกประการ จะยกเว้นก็แต่เรื่องเรือที่แตกซึ่งเป็นเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติสุดที่จะป้องกันได้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการชี้ให้เห็นว่าทรงมีความรอบคอบในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ได้เสนอแล้วตลอดเรื่อง ในบทพระราชนิพนธ์ ความฉลาดรอบคอบส่งผลให้ความเป็นผู้นำทางการเมืองของพระองค์ ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งนับประการหนึ่งที่พระเจ้าอยู่หัว ทรงรงนา และมีพระประสงค์ ที่จะสื่อผ่านพระมหากษัตริย์ คือ ตัวผู้นำนั้นต้องมีความสุขรอบคอบในการกระทำกิจทั้งปวง ทั้งในด้านการแก้ไข การบริหาร และการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้น

4.4.5 ด้านการมีเพื่อนและบริวารที่ดี

เพื่อนและบริวารคนใกล้ชิดทั้งหลายล้วนเป็นผู้ที่จำเป็นต่อความเป็นมนุษย์และสัตว์โลกทั้งมวล หากแต่บุคคลที่เป็นผู้นำนั้นมีความจำเป็นยิ่งกว่า กล่าวคือ ผู้นำนั้นไม่สามารถทำงานเพียงคนเดียวได้ จำเป็นต้องมีเพื่อนช่วยคิด ช่วยให้การปรึกษา หรือชี้แนะในสิ่งที่ผู้นำไม่รู้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การมีเพื่อนและบริวารที่ดีจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ในบทพระราชนิพนธ์ไม่ปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีเพื่อนที่สนิทสนมแต่ประการใด จะมีก็แต่พรหมมณีนคร และลูกศิษย์ของพรหมมณีทั้งสองคน เท่านั้นที่ปรากฏในท้องเรื่อง ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงจะพบว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นบัณฑิต เพราะทรงเลือกคบแต่ผู้ที่มีความรู้เป็นบัณฑิต คนเหล่านั้นจึงช่วยพระองค์ให้ประกอบกิจต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ซึ่งนั่นก็เท่ากับว่าพระองค์ทรงเลือกที่จะมีเพื่อนและบริวารที่ดีนั่นเอง

4.4.6 มีบุคลิกที่ดี

ด้านบุคลิกภาพภายใน ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด อุปนิสัยใจคอ และสติปัญญาซึ่งผสมผสานกลมกลืนเข้าเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลนั้น บุคลิกภาพในที่นี้คือ ตัวจริง ๆ ของบุคคลนั่นเอง ทั้งนี้เพราะบุคลิกภาพภายนอก เป็นเพียงเงาหรือภาพถ่ายของบุคลิกภาพภายใน บุคลิกภาพภายในดังที่กล่าวมานี้ มีความสำคัญอย่างมากในทุกตอนของพระมหากษัตริย์ ความที่พระองค์เป็นผู้ที่มีทั้งเชาว์อารมณ์ และเชาว์ปัญญา ทำให้พระองค์ทรงตระหนักและรู้พระองค์เอง และยังทำให้พระองค์เข้าใจความคิด ความรู้สึก ความต้องการของผู้อื่นได้อีกด้วย เชาว์อารมณ์ก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การสื่อสารในการทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น อดทน เข้าใจกัน เกื้อหนุนกัน ก่อให้เกิดศักยภาพในการทำงาน เมื่อนำมารวมกับเชาว์ปัญญา จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีและมีประโยชน์มากยิ่งขึ้น

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นความโดดเด่นอีกประการ ของลักษณะการเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากบุคลิกที่ดีของผู้นำสามารถสร้างศรัทธาหรือความเชื่อถือให้กับผู้ที่ได้อินได้สัมผัสหรือผู้ได้บังคับบัญชา อย่างมาก แม้ว่าตัวละครของเรื่องจะมีลักษณะที่สูงส่ง คือมีลักษณะของพระพุทธเจ้าก็ตาม แต่บุคลิกที่พระมหากษัตริย์แสดงออกในฐานะผู้นำนั้นก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะในแง่ของผู้นำทางการเมือง ที่เน้นถึงบุคลิกในการพูด การวางตัวเป็นต้น ซึ่งบุคลิกเหล่านี้เป็นเรื่องที่สำคัญ เนื่องจากมีผลต่อความเชื่อมั่นของผู้ที่อยู่ภายใต้การบริหารปกครองโดยรวม ซึ่งนับแต่บัดนี้ของพระมหากษัตริย์ที่พระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์และสื่อออกมา ก็เพื่อ จะทรงแสดงให้ผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ได้วางตัวให้เหมาะสม กับการเป็นผู้นำทางการเมือง หรือสามารถสร้างบุคลิกที่ดีให้เหมาะสมกับภาวะของตน เช่น บุคลิกการพูดของผู้นำรัฐบาล การพูดในที่ประชุม การพูดในรัฐสภา การให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนเป็นต้น เป็นบุคลิกที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้นำต้องศึกษา และปฏิบัติให้ถูกต้อง ซึ่งนับด้านบุคลิกที่ดีของพระมหากษัตริย์ก็ได้สะท้อนนัยประการนี้ได้เป็นอย่างดีด้วยเช่นกัน

4.4.7 ด้านวิสัยทัศน์ของผู้นำ

บุคคลที่มีความคิดริเริ่มส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมของตน ที่กล่าวถึงการพัฒนาจากสถานะต่ำอัน ไม่มีประสิทธิภาพ ให้อยู่ในสถานะที่สูงขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น เราเรียกบุคคลผู้นี้ว่า “ผู้นำ” ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่ดีขึ้น สูงขึ้นซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ของผู้นำก็เป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้นำต้องมีคุณสมบัติประการนี้

วิสัยทัศน์ของผู้นำในมิติของการมองปัญหา พิจารณาปัญหา ที่เกิดขึ้นแก่สังคมของตน โดยเฉพาะวิสัยทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการขบคิด ตรึกตรอง และหาทางแก้ไข หรือปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นนั้น พระมหากษัตริย์ทรงมีวิสัยทัศน์ของการเป็นผู้นำ ในอันที่จะพัฒนาชาวเมืองมิถิลาให้เจริญขึ้น กล่าวคือ พระองค์ทรงพิจารณาให้เห็นปัญหาประการหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่ชาวเมืองมิถิลา คือ การที่บุคคลทุกระดับชั้น นับตั้งแต่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปจนถึงบุคคลระดับล่างๆ ล้วนแต่เป็นคน โง่เขลาเบาปัญญา ดังข้อความตอนหนึ่งที่พระองค์ทรงเสด็จประพาสอุทยานพบต้นมะม่วง มหาเด็กลำมาถวาย ทรงดำริที่จะเสวยในเวลากลับ ด้วยเพราะรสชาติของมะม่วงอร่อย หากแต่ข้าราชการผู้ติดตามกลับขัดแย้งกันจนเป็นการทำลายต้นมะม่วงนั้นเสีย พระมหากษัตริย์ทรงเล็งเห็นว่า ปัญหานั้นเกิดจากที่ใด ควรที่จะแก้ไขอย่างไร ดังที่ทรงดำริในเหตุการณ์นี้ว่า “เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็น นับแต่อุปราชา จนถึงคนรักษาช้างคนรักษาม้า และนับตั้งแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราชา และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจาริกใน โมหภูมิทั้งนั้น พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือความสำนึกธรรมดา พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน” (พระ

มหาชนก 2540: 140) จึงทรงดำริที่จะจัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหา อันเกิดจากคั่นตอของปัญหานั้น โดยตรง

วิสัยทัศน์ที่พระมหาชนกได้แสดงออกนั้น เป็นมิตติของการมองปัญหา สืบหาสาเหตุของปัญหา วินิจฉัยปัญหา แล้วดำเนินการวางแนวทาง เพื่อการแก้ปัญหานั้นที่ตรงจุด ตรงเป้าหมาย การที่พระองค์ทรงดำริจะจัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้น ก็เพื่อแก้ปัญหาคำถามไม่รู้ ดังศัพท์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ว่า “โดยเฉพาะอนาคตย์ ล้วนจารึกในโมหภูมิ ทั้งนั้น” (พระมหาชนก 2540: 140) เมื่อข้าราชการบริพารชั้นผู้ใหญ่ยังท่องเทียวอยู่ใน โมหภูมิ หรือ ก็คือภพภูมิแห่งความลุ่มหลงมัวเมา ขาดปัญญาเป็นเครื่องชี้นำที่ถูกต้อง ดังนั้นการแก้ปัญหาก็ต้องสร้างปัญญาให้เกิดมี แก่พวกเขาเหล่านั้นเป็นสำคัญ จึงจะเป็นการแก้ปัญหานั้นที่ตรงจุด เมื่อพระองค์ทรงดำริที่จะตั้งสถาบันการศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ถูกต้อง นับเป็นวิสัยทัศน์อันยาวไกลของความเป็นผู้นำประการหนึ่ง

วิสัยทัศน์อีกประการที่ปรากฏก็คือ วิสัยทัศน์ในการแก้ปัญหาลเฉพาะเรื่อง กล่าวคือ ผู้นำที่ดีต้องมีความสามารถรอบรู้ในกิจการงานนั้นๆ สามารถฟังพินิจพิจารณาแก้ไขแม้ข้อปลีกย่อยเล็กน้อยได้ ในกรณีของพระมหาชนกนั้น ทรงพิจารณาเห็นความเสื่อมเสียของต้นมะม่วง ทรงดำริที่จะฟื้นฟูต้นมะม่วงใหม่ ดังข้อความที่ปรากฏว่า “เรามีวิธีแก้บางอย่างที่อาจใช้ได้ หนึ่งเพาะเมล็ดมะม่วง สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ในห้องอกใหม่ สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล ห้า เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง เจ็ด ตอนกิ่งให้รากออก แปด รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล เก้า ทำชีววิญญูสงเคราะห์” (พระมหาชนก 2540: 132) จากข้อความนี้ สามารถพิจารณาได้ถึง ความมีวิสัยทัศน์รู้จักวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าของผู้นำ กล่าวคือ พระมหาชนกมองปัญหาเป็นระบบ สามารถแยกย่อยประเด็นต่างๆ แล้วเรียบเรียงเป็นลำดับ มีขั้นมีตอนอันสามารถปฏิบัติจนเป็นรูปธรรม ได้ชัดเจน ซึ่งนับว่าเป็นวิสัยทัศน์ของพระองค์อีกประการหนึ่ง

ในด้านของผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน เรื่องวิสัยทัศน์เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่สาธารณชนทั่วไปอยากเห็น อยากสัมผัสถึง ซึ่งผู้นำในยุคปัจจุบันมีลักษณะแบบเปิดกว้าง กล่าวคือ มีการเปิดกว้างในหลายๆด้าน ทั้งด้านการคัดเลือกตัวผู้นำ อันเป็นลักษณะที่ประชาชนลงมติเลือกขึ้นมา ทั้งผู้นำต้องแสดงศักยภาพ ความสามารถแข่งขันกับผู้นำในประเทศต่างๆทั่วโลกเป็นต้น จากการที่สังคมเปลี่ยนไป ผู้นำไม่ได้ถูกขีดจำกัดอยู่เพียงกลุ่มชน หรือเผ่า หรือหมู่ใดหมู่หนึ่ง เหมือนเช่นในอดีต แต่เป็นการโยกโยยตัวผู้นำเข้ากับสภาพการณ์พัฒนาของโลก หรือที่เรียกกันว่า ยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้นผู้นำในแบบฉบับปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องมีความพร้อมในหลายๆด้าน เพื่อที่จะได้แข่งขันกับผู้อื่นอย่างทัดเทียมกัน

วิสัยทัศน์ของผู้นำก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในหลายๆปัจจัย ที่เป็นองค์ประกอบของผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำที่จะมาเป็นผู้นำประเทศ ต้องสามารถนำเสนอวิสัยทัศน์ของตนให้ประชาชนได้รับรู้รับทราบ อย่างที่ปรากฏในปัจจุบันว่า ผู้นำพรรคการเมืองก่อนแต่จะมีการเลือกตั้งทั่วไปนั้น ผู้นำของพรรคต่างๆมักจะแสดงวิสัยทัศน์ ให้ประชาชนได้เห็น ว่าตัวเขามีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำอย่างไร โดยเฉพาะหากประเทศของตนกำลังประสบปัญหาอยู่ เขาจะมีวิธีคิดวิธีทำงานอย่างไรเพื่อแก้ปัญหานั้นๆ หรือเขามีมุมมองต่อปัญหาอย่างไร จะนำเสนอวิธีการ โดยขั้นตอนอย่างไร เพื่อให้ปัญหานั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ จะเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างไร จะพัฒนาประเทศชาติ พลเมือง โดยวิธีการอย่างไรเป็นต้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่จะนำวิสัยทัศน์ที่ผู้นำได้แสดงออก เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่ง ในการพิจารณาเลือกผู้นำของเขา จึงนับได้ว่าวิสัยทัศน์ของผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ต่อการเป็นผู้นำทางการเมืองในทุกยุคทุกสมัย

ในขณะเดียวกัน การที่พระมหากษัตริย์ทรงแสดงวิสัยทัศน์อันประกอบไปด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์ออกมาสู่ผู้ปฏิบัติงาน ในกรณีนี้ คือทั้งจารุเตโชพราหมณ์ ผู้มีความสามารถในการเพาะปลูก และคเชนทรสิงหบัณฑิต ผู้มีความสามารถในอันถอดถอน ยังผลให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความเลื่อมใส พร้อมใจและเต็มใจที่จะปฏิบัติไปตามแนวคำริชของผู้นำ ซึ่งข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ปรากฏก็คือ บุคคลทั้งสองที่พระมหากษัตริย์ทรงเรียกมารับสั่งให้ทำงานนั้นล้วนเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ ดังข้อความว่า “จารุเตโชพราหมณ์และคเชนทรสิงหบัณฑิต สองคนนี้ คนแรกชำนาญการเพาะปลูก คนที่สองชำนาญการถอน” (พระมหากษัตริย์ 2540: 132) เมื่อคนทั้งสองได้รับฟังกระแสพระราชดำรัส ถึงวิธีในการฟื้นฟูต้นมะม่วงทั้งแก้ววิธี ก็ยอมทิ้งในความรู้ความสามารถของพระองค์ และยอมต้องมองเห็นในวิสัยทัศน์ของพระองค์เป็นแน่

ในกรณีนี้ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เมื่อแสดงวิสัยทัศน์ของตนออกไปให้ ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็น สิ่งหนึ่งที่สะท้อนออกก็คือ ความเห็นชอบหรือความพอใจของผู้ปฏิบัติงานนั้นๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากว่า ผู้นำที่เป็นแต่การสั่งงานเพียงอย่างเดียว ขาดวิสัยทัศน์ ความรอบคอบ หรือไม่ทราบมิติของปัญหาในด้านต่างๆ ย่อมไม่สามารถทำให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจได้ งานที่ปฏิบัติออกมา ก็จะไร้ผลไม่คืนอก ซ้ำอาจเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของผู้ใต้บังคับบัญชาอีกด้วย ดังนั้นผู้นำแม้จะเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงานแล้ว ยังต้องแสดงออกถึงภูมิรู้ ให้บุคคลเหล่านั้นได้ประจักษ์ด้วย เพื่อจุดหมายและความสำเร็จของงานอย่างสมบูรณ์ ดังที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงกระทำกับพราหมณ์ทั้งสองนั้น

โดยสรุปแล้วลักษณะเด่นๆ หรือ คุณสมบัติเด่นๆที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์นั้น หากผู้นำในยุคปัจจุบันนำมาประพฤติปฏิบัติตาม ผลที่ตามก็คาดว่าสุดที่จะคณานับ กล่าวคือ การรจนาหนังสือ การสร้างสรรค์รูปแบบแนวคิด ให้มีผลออกเป็นรูปธรรมนั้น

ส่วนใหญ่อาศัยจินตนาการของผู้งานที่มีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ หากสามารถมีการประพฤติปฏิบัติได้จริงสมดังจินตนา โดยความเป็นรูปธรรม ก็จะสามารถสร้างประโยชน์แก่ระบบ หรือ แนวคิดนั้นได้อย่างอเนกอนันต์เลยทีเดียว แต่ว่าเมื่อพิจารณาลงในรายละเอียดทีละประเด็นๆ ก็พบว่าคุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่เด่นๆของพระมหากษัตริย์นั้น สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้จริง เริ่มตั้งแต่การสร้าง EQ และ IQ ให้เกิดขึ้นกับตนเอง ด้านการประพฤติปฏิบัติในจริยธรรมอันดีที่สังคมได้กำหนดไว้ สามารถทำได้จริง ด้านความฉลาดรอบคอบก็เป็นอีกคุณสมบัติหนึ่ง ที่สามารถเรียนรู้จดจำ และฝึกปฏิบัติซึ่งอาจจะต้องอาศัยประสบการณ์บ้าง แต่ความสุ่มรอบคอบก็เป็นเรื่องที่สามารถฝึกหัดกันได้ ด้านการมีเพื่อนและบริวารที่ดีนั้น เป็นอีกลักษณะที่ผู้นำสามารถเลือกสรรได้ด้วยตนเอง ด้านการวางตัวให้เหมาะสมหรือสร้างบุคลิกที่ดี ก็สามารถฝึกปฏิบัติได้อีกเช่นกัน ส่วนการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยระยะเวลา ประสบการณ์ การเรียนรู้ สังเกตจดจำพิจารณา อีกหลายประการ แต่ก็เป็นเรื่องฝึกหัดปฏิบัติได้ หรือแม้แต่การสร้างภาวะผู้นำขึ้นมาเพื่อแสดงให้ผู้อื่นได้บังคับบัญชาได้เห็น ก็สามารถแสวงหาหรือฝึกปฏิบัติได้อีกเช่นกัน โดยสรุปแล้ว แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองที่เด่น ๆ อันปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์พม่าที่จะจำแนกได้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในสังคม ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้แสดงบทบาทอันเป็นที่คาดหวังของสังคม เนื่องจากสังคมต้องการผู้นำที่เพียบพร้อมในด้านต่าง ๆ และบทบาทที่แสดงออกของผู้นำอันเป็นผลเชิงรูปธรรมนั้นเป็นที่คาดหวังของสังคมเป็นอย่างมาก ในทุกขั้นตอนของการเป็นผู้นำของพระองค์ได้แสดงออกถึงบทบาทด้านต่าง ๆ ไว้หลายประการ เช่น ด้านการปกครอง ด้านการปฏิสัมพันธ์กับราษฎรและข้าราชการเป็นต้น ซึ่งบทบาทที่แสดงออกแล้วแต่เป็นที่ปรารถนาของคนในสังคมทุกสังคม ซึ่งภายใต้บทบาทความเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์สามารถนำมาประยุกต์กับผู้นำในสังคมการเมืองปัจจุบันได้ กล่าวคือ บทบาทในด้านการบริหารการเมืองการปกครอง ในด้านปฏิสัมพันธ์กับประชาชนของผู้นำ ในด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาหรือบริวารของผู้นำในปัจจุบัน ซึ่งก็ได้แก่กลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองเป็นต้น ซึ่งจากบทบาทของผู้นำทางการเมืองที่สามารถแสดงออกได้อย่างชัดเจนย่อมเป็นที่พอใจของประชาชนโดยรวม เพราะบทบาทของผู้นำที่เด่นชัด มีความพร้อมความรอบคอบกล้าตัดสินใจด้านต่างๆ นั้น เป็นความคาดหวังประการหนึ่งของสังคม

ประการที่สอง แนวคิดผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนออกถึงสัญลักษณ์ของผู้นำในด้านความเพียร เท่าที่ได้สัมผัสโดยสื่อผ่านพระมหากษัตริย์ก็สัญลักษณ์ของการเป็นผู้นำแบบปัญญาชน หรืออัจฉริยะชนหรือสุจริตชน ซึ่งล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์ของผู้นำแบบสัญลักษณ์ของความจริง ด้วยว่าสัญลักษณ์ของผู้นำนี้มีคุณค่าต่อผู้นำในทุกยุคทุก

สมัยที่สำคัญมีอิทธิพลต่อผู้นำในยุคปัจจุบันทั้งสิ้น กล่าวคือ บุคคลผู้เป็นผู้นำทางการเมืองนั้น ตลอดเวลาที่เขาดำรงตนอยู่ในตำแหน่งหรือฐานะนั้นๆ ตัวเขาเองก็จัดเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของ ประชาชนกลุ่มนั้น ชาตินั้น หรือ ประเทศนั้นๆ โดยปริยายหากแต่ความเป็นสัญลักษณ์นั้นจะปรากฏไปในทิศทางใดนั้นต่างหาก เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาเพราะหากภาพลักษณ์ของผู้นำเป็นไปในทาง เสื่อมเสีย เช่น มีการทุจริตเป็นต้น ผลที่ตามมาก็ย่อมจะมีความเสียหายต่อกลุ่มประชาชนหรือ ประเทศนั้นๆ โดยรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น สัญลักษณ์ของผู้นำที่เป็นความดีงามอันปรากฏผ่านตัวละครพระมหากษัตริย์นั้นจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ผู้นำในยุคปัจจุบันควรจะนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตามให้เกิดความคุ้นชิน และสามารถพัฒนาขึ้นเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของ ตัวเองได้ ในที่สุดเมื่อเป็นผู้นำที่สูงขึ้นก็จะกลายเป็นสัญลักษณ์ในฐานะสิ่งที่มีคุณค่าประการหนึ่ง

ประการที่สาม แนวคิดผู้นำที่มีความรู้สามารถ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์นี้ได้ แสดงให้เห็นหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ พระมหากษัตริย์มีความสามารถพิเศษในหลาย ๆ ด้าน เช่น ในด้านมีความอดทนเพียรพยายามเป็นเลิศ มีพลังกำลังมาก เรียนรู้ศิลปวิทยาหลายสาขา ซึ่งมีทั้งสิ้น 18 สาขาวิชาด้วยกัน การที่พระมหากษัตริย์มีความรอบรู้ในศาสตร์แขนงต่างๆ มากมายหลาย ชนิดนั้นก็ต้องจัดเป็นความรู้ความสามารถของพระองค์ อันเป็นความเด่นชัดประการหนึ่งของความเป็นผู้นำ เพราะหากผู้นำที่มีความรู้เฉพาะหรือมีอยู่อย่างจำกัดในด้านวิชาการเสียแล้ว ความรู้นั้นก็จะเกิดคุณประโยชน์แก่ตัวผู้นำในด้านการเมืองการปกครองน้อยลงตามส่วน ดังนั้นความรู้ ความสามารถของพระองค์โดยเฉพาะในด้านความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ จึงมีความเหมาะสมในการเป็นผู้นำทางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง และผู้นำทางการเมืองไทยในปัจจุบันก็ควรที่จะศึกษาใน ศาสตร์แขนงต่างๆ ใฝ่ใฝ่มาก เพื่อประยุกต์ใช้ได้กับการเป็นผู้นำที่ดีในอนาคต แม้ว่าความสามารถ พิเศษจะไม่สามารถเกิดขึ้นแก่ทุกคนได้ แต่การเรียนรู้ในแบบอย่างที่ดีนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายกลับ เป็นการดีเนื่องเพราะจะเป็นการเสริมบุคลิกลักษณะของผู้นำของตนให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ประการที่สี่ แนวคิดผู้นำแบบบารมี เป็นลักษณะปรากฏหนึ่งที่สะท้อนออก ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ซึ่ง ภายใต้อำนาจพระบรมราชโองการนั้น การสืบทอด อำนาจของผู้นำล้วนเป็นความชอบธรรมประการหนึ่ง ของขนบธรรมเนียมหากแต่ความพร้อมใน ด้านต่าง ของผู้นำเป็นสิ่งสำคัญกว่าประการใดๆ ทั้งสิ้น พระมหากษัตริย์แม้พระองค์จะมีความชอบ ธรรมในการที่จะขึ้นครองราชย์สมบัติ ที่มีความชอบธรรมอยู่แต่เดิม (นับแต่พระองค์ประสูติ) แต่ ความชอบธรรมในขนบธรรมเนียมนั้นยังต้องอิงอาศัยปัจจัยอีกหลายๆ ประการ เพื่อให้ผู้ที่ก้าว ขึ้นมาเป็นผู้นำมีความพร้อมสมบูรณ์อย่างชัดเจน พระมหากษัตริย์ได้แสดงออกถึงความพร้อมสมบูรณ์ ในด้านที่ขนบธรรมเนียมต้องการทุกประการนอกจากนี้ แนวคิดผู้นำแบบบารมี ซึ่งในบทพระราช นิพนธ์ได้สะท้อนออกมาให้เห็นว่าบารมีของผู้นำมีความจำเป็นและสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนที่

จะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้นำได้ อีกทั้งบารมีของผู้นำจะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้นำเป็นที่เคารพยกย่องและสามารถอยู่ในตำแหน่งนั้นได้อย่างยาวนาน

ในประเด็นดังกล่าวนี้สามารถนำมาประยุกต์กับผู้นำในยุคปัจจุบันได้ กล่าวคือ พรรคการเมืองที่วางตัวผู้นำของพรรคในคนต่อๆ ไปนั้น มักเป็นการสืบทอดอำนาจจากผู้นำคนก่อน ๆ ซึ่งถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมของผู้นำทางการเมืองประการหนึ่ง แต่สิ่งที่น่าศึกษาพิจารณาก็คือการสืบทอดอำนาจดังกล่าวนี้ ต้องเป็นผู้มีความพร้อมในด้านต่างๆ ทั้งวิบุลยและคุณวุฒิ ดังที่ภาษาทางการเมืองมักเรียกว่า “มีบารมีทางการเมือง” นั่นเอง ดังนั้นการคัดเลือกผู้นำที่จะขึ้นมาแทนผู้นำคนเก่าซึ่งก่อนที่เขาจะลงจากตำแหน่งนั้น จึงมักคัดเลือกผู้ที่มีความพร้อมสูงเรียกว่า มีบารมีทางการเมืองสูงนั่นเอง ซึ่งขนบธรรมเนียมในแบบฉบับดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งเป็นการตอบสนองต่อผู้ที่พยายามจะเป็นผู้นำทางการเมือง อีกส่วนเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนด้วยเพราะหากพรรคการเมืองเลือกบุคคลที่ไม่เหมาะสมโดยประการทั้งปวง หรือมีบารมีทางการเมืองไม่มากพอแล้วประชาชนซึ่งเป็นผู้ชี้ขาดความเป็นไปของพรรคการเมือง โดยนัยที่ซ่อนกันอยู่นั้นของพรรคการเมืองนั้น ๆ ก็จะต้องถึงคราวเสื่อมความนิยมลงไปเองโดยธรรมชาติ ดังนั้นผู้นำทางการเมืองในระบบพรรคการเมือง อันอยู่ภายใต้รูปแบบของการคัดเลือกผู้นำจึงยังคงต้องอิงอาศัยรูปแบบของผู้นำแบบบารมีอยู่นั่นเอง ดังนั้นคุณสมบัติหรือลักษณะเด่นๆ ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์นี้ หากผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้จริง ก็จะสามารถสร้างประโยชน์ต่อสถาบันการเมืองการปกครองได้อย่างมาก ซึ่งผลที่แท้จริงก็คงหนีไม่พ้นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนั่นเอง

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยเมื่อต้องการที่จะทราบแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกดังกล่าว จึงพิจารณารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ โดยเน้นที่ตัวบทพระราชนิพนธ์เป็นหลัก ว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์อย่างไร และแนวคิดดังกล่าวมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมอย่างไร เนื่องจากทุกสังคมล้วนแล้วแต่ต้องมีผู้นำทั้งสิ้น

จากประเด็นหลักของการศึกษาวิจัย แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งมีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับผู้นำอยู่หลายประการ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยอาศัยการตีความ ซึ่งจากการศึกษาในบทที่ 4 พบว่า ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก สามารถสรุปการวิจัย แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำไว้มากมายสามารถแบ่งออกเป็นคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เด่นๆพิเศษ และคุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไป จากผลการวิจัยพบว่า พระมหาชนกทรงมีคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ทรงมีมหาปุริสลักษณะ อยู่ด้วย คือ มีผิวกายสีทอง มีความสามารถในการศึกษาเล่าเรียนได้ถึง 18 สาขาวิชา มีสติปัญญามาก มีพลังกำลังมากทรงมีสมบัติคู่บารมี คือ นางแก้วคู่บารมี ซึ่งหมายถึง พระนางสีวลีเทวี ทรงมีคุณธรรมของผู้นำ และทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น อันเป็นความเพียบพร้อมของตัวผู้นำ อีกประการนั้นคุณสมบัติทั้งสิ้นของพระองค์ล้วนเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญในการก้าวขึ้นเป็นผู้นำทางการเมืองชั้นสูงสุด

สำหรับคุณสมบัติโดยทั่วไปของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์นั้น เห็นได้ว่าพระมหาชนกทรงมีคุณสมบัติของผู้นำอยู่หลายอย่าง เช่น ทรงมีความเพียร มีความกล้าหาญ มีความเฉลียวฉลาด เป็นผู้มีจิตใจมั่นคงและมีศรัทธาต่อภารกิจของตน ทรงมีความแข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทรงเป็นผู้ที่รักษาสัจย์อยู่เสมอ ทรงเป็นผู้กตัญญูรู้คุณ และตอบแทนต่อผู้มีคุณเหล่านั้นซึ่งคุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้ปรากฏให้เห็นในบทพระราชนิพนธ์ เป็นเรื่องสามัญที่ผู้นำทุกๆ ไปก็สามารถประพฤติ

ปฏิบัติได้ หากแต่เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ครบในองค์พระมหากษัตริย์ ทั้งก่อนจะเป็นผู้นำและในขณะที่เป็นผู้นำ

ความหมายของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ในบทพระราชนิพนธ์มีเนื้อความในตอนต่างๆ ที่สื่อความหมายของผู้นำโดยแบ่งความหมายของผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความหมายของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาและความหมายของผู้นำโดยทั่วไป ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ ซึ่งสรุปได้ว่า ความหมายของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา และความหมายโดยทั่วไป ต่างก็หมายถึง ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งยอมรับเช่นกัน หากแต่ผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา จะกล่าวถึงการปฏิบัติตนของผู้นำในแง่ของความดีงามของผู้นำ คุณสมบัติที่จะทำให้เป็นผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น ลักษณะของธรรมราชา ที่มีองค์ประกอบอยู่หลายประการ มีพรหมวิหารธรรม และทศพิธราชธรรมเป็นอาทิ ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ประกอบด้วยข้อธรรมในศาสนาทั้งสิ้น ในบทพระราชนิพนธ์ ได้สะท้อนถึงความเป็นผู้นำในรูปแบบดังกล่าว และเป็นมิติที่น่าพิจารณาเพราะเป็นการตอกย้ำให้เห็นภาพถึง ความสงบสุขอันเกิดจากการปกครองในรูปแบบดังกล่าว

ส่วนความหมายโดยทั่วไปเป็นการกล่าวถึงความสามารถเป็นส่วนใหญ่ ในบทพระราชนิพนธ์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่ ทั้งปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ประกอบแต่ความดีงาม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เพราะความสามารถของตัวละครที่เป็นผู้นำ ที่ได้สะท้อนออกมา นั้น ล้วนเป็นความสามารถที่มีประโยชน์ต่อการเป็นผู้นำทั้งสิ้น เช่น พระโพลชนกทรง เป็นผู้นำที่สามารถผูกใจมวลชน สามารถรวบรวมบุคคลให้ปฏิบัติตามคำสั่งจนสามารถบรรลุเป้าหมาย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่มีข้อประพฤติปฏิบัติอันงดงาม เป็นแบบอย่างที่น่าปฏิบัติตาม เป็นผู้นำที่มีลักษณะเด่นหลายประการ โดยเฉพาะเป็นผู้นำที่เป็นผู้มีความเพียรพยายามอย่างสูง เมื่อได้ครองราชย์สมบัติก็ทรงเป็นผู้นำที่ ได้รับการยกย่องยอมรับจากเหล่าข้าราชการและประชาชน รวมทั้งคนเหล่านั้นยังปฏิบัติตาม ด้วยความเต็มใจทำให้พระองค์สามารถนำพาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

องค์ประกอบและบริบทของผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะทำให้ทราบถึงทิศทางที่ผู้นำท่านนั้นๆ ดำเนินการอยู่หรือเป็นอยู่ในปัจจุบัน และทำให้ทราบถึงอนาคตอันใกล้ด้วย ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์นั้น ได้สะท้อนถึงเหตุปัจจัยด้านความเป็นผู้นำของตัวละครได้ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งเป็นข้อเปรียบเทียบอันส่งผลมาถึงเหตุปัจจัย ต่อการเป็นผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ซึ่งบริบทที่สำคัญของตัวละครในด้านที่จะส่งเสริมความเป็นผู้นำทางการเมืองของตัวละครให้ชัดเจนนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น

ด้านสติปัญญา ความสามารถในการศึกษาศาสตร์ในแขนงต่างๆ ที่ผู้นำควรจะเป็นผู้รอบรู้ ความสามารถในกาแก้ไขปัญหาทั้งน้อยใหญ่ อันเป็นองค์ประกอบหลักของความเป็นผู้นำ

ด้านความมีสติรอบคอบซึ่งเป็นคุณูปการต่อการเป็นผู้นำในทุกลำดับชั้น หรือแม้แต่คุณสมบัติของผู้นำ อันเป็นลักษณะของนามธรรมที่มีความละเอียดลึกซึ้ง เช่น การประพฤตินอกอยู่ในศีลธรรม ดำรงตนเป็นคนมีคุณธรรมในทุกขณะของการดำรงชีวิต มีจิตใจแน่วแน่มั่นคง อันจะส่งผลให้มีลักษณะเป็นผู้นำที่มีความมั่นคงต่อสิ่งที่กระทำ ไม่ย่อท้อต่อคำหิมนประมาทของผู้อื่น มีความเชื่อมั่นในความเพียร เห็นความสำคัญของความเพียรพยายาม และปฏิบัติตนตามความเชื่อมั่นนั้น ด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง และมีความกตัญญูทศเวทต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งบริบทอันเป็นองค์ประกอบที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เป็นผลสะท้อนให้ความเป็นผู้นำ ของตัวละคร โดยเฉพาะ พระมหาชนกมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และ สื่อนี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบอันเป็นบริบทเหล่านี้ ที่ควรจะมีอยู่กับตัวผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันในทุกลำดับชั้นด้วย

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก แบ่งเป็นความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาและความหมายโดยทั่วไป ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ โดยความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติของผู้นำที่ช่วยเสริมสร้างให้ ผู้นำได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากผู้ตามมากยิ่งขึ้น โดยเป็นคุณสมบัติที่เน้นไปที่ความดีงามของผู้นำ เช่น ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีคุณธรรม มีศีลธรรม ความเป็นมิตร ฯลฯ และสามารถในการชักจูงให้คนทั้งหลายปฏิบัติตาม โดยมีจุดหมายอยู่ที่ความดีงาม และสามารถนำพากลุ่มไปสู่ความสำเร็จ เพราะมีลักษณะของ ภาวะผู้นำที่สมบูรณ์

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำโดยทั่วไปจากบทพระราชนิพนธ์สรุปได้ว่าภาวะผู้นำคือ กระบวนการที่บุคคลแสดงลักษณะ หรือคุณสมบัติส่วนตัวเมื่อได้มีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป็นความสามารถที่เกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำงานร่วมกัน เช่น ความเป็นกันเอง ความมีอหยาศัยที่ดีของผู้นำ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฯลฯ ซึ่งตัวละครในพระมหาชนก ได้แสดงออก ให้เห็นถึงภาวะผู้นำโดยทั่วไป ที่ผู้นำได้แสดงความสามารถให้ผู้ที่ตนปกครองได้เห็น ความมุ่งมั่นที่ผู้นำได้แสดงออก ศักยภาพที่ผู้นำได้นำออกมาใช้ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เห็น ทำให้ได้รับความร่วมมืออย่างดี จากสมาชิกของกลุ่มและมีผลทำให้กิจกรรม ของกลุ่มดำเนิน ไปสู่เป้าหมายหรือผลสำเร็จ

ประเภทของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พระมหาชนกทรงเป็นผู้นำใน 2 ประเภท คือ ผู้นำแบบยอมรับด้วยบารมี และยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณี เหตุที่กล่าวได้ว่าพระมหาชนกเป็นผู้นำแบบยอมรับด้วยบารมี เนื่องจาก พระมหาชนกทรงมีคุณสมบัติพิเศษ ซึ่งมีความแตกต่างจากคนธรรมดา เป็นความสามารถที่เหนือมนุษย์ ทรงมีคุณสมบัติที่มนุษย์ธรรมดาทั่วไปไม่มี เช่น การที่พระองค์ทรงว่ายน้ำได้ถึง 7 วัน 7 คืน ทรงมีร่างกายที่แข็งแรง มีสติปัญญาเป็นเลิศ หรือการที่พระองค์ทรงมีคุณสมบัติที่ทำให้เกิดบารมีรวมอยู่ด้วย เช่น ทรงเป็นเรือพระวงศ์ ทรงมีองค์ประกอบที่เป็นรูปแบบของสัญลักษณ์เชิงบารมี คือ ทรงมีลักษณะ

ของปฐิธลัษณะ คือ มีผิวกายสีทอง รวมทั้งทรงมีลักษณะที่แสดงถึงความเป็นพระพุทธรเจ้า ทรงเป็น ผู้ที่อยู่เหนือมนุษย์ทั่วไปซึ่งบารมีของพระองค์ทรงแสดงอาณาภาพให้เห็นอยู่เสมอ

และสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในเชิงบารมีของผู้นำยุคปัจจุบัน ซึ่งสามารถ นำมาประยุกต์ใช้และใช้ลักษณะดังกล่าวขับเคลื่อน ให้เกิดประโยชน์ต่อการเป็นผู้นำในยุคปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของบารมีนั้น เทียบได้กับความพิเศษของคนๆหนึ่งในฐานะผู้นำ ความพิเศษที่สามารถ แสดงออกให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้เห็น ซึ่งก็เป็นจุดสนใจประการหนึ่ง ตามสามัญธรรมคาของมนุษย์ เนื่องจากความสนใจของมนุษย์เรานั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่ความศรัทธา เกิดความ เคารพนับถือและ ขอมปฏิบัติตามในเวลาต่อมา ดังนั้น ความสามารถพิเศษ หรือ ความพิเศษในเชิง บารมีบารมีนั้น ย่อมสามารถกระตุ้นความสนใจของมนุษย์ให้เกิดความสนใจได้ และผลที่ตามมาก็คือ สิ่งทีผู้นำได้นำเสนอต่อเขาเหล่านั้น และเขาเหล่านั้นก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามจนเกิดผลเป็นรูปธรรม ความพิเศษหรือลักษณะเด่นเฉพาะจึงมีคุณประโยชน์ ต่อผู้นำโดยลักษณะอย่างนี้

ในส่วนของการยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณีนั้น เป็นการสะท้อนถึงสิทธิที่พึงมี พึงได้ของลักษณะการสืบทอด ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงการเป็นผู้นำที่ยอมรับด้วยธรรมเนียมประเพณี ประการแรก คือ ผู้ชนะย่อมได้เป็นผู้นำ ดังที่พระโปลชนกได้สร้างความชอบธรรม ด้วยวิธีการรบ อันเป็นธรรมเนียมที่มีมาในอดีต โดยนัยประการดังกล่าว ได้สะท้อนถึงผู้นำทาง การเมืองยุคปัจจุบันที่ผู้นำพรรคการเมือง ซึ่งชนะการเลือกตั้ง ก็มีความชอบธรรมที่จะจัดตั้งรัฐบาล และผู้นำพรรคจะเป็นนายกรัฐมนตรี ประการที่สอง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่สังคมอัญเชิญขึ้น เป็นผู้นำโดยเหตุผลที่สังคมนั้นเป็นผู้กำหนด หรือภายใต้เงื่อนไขที่สังคมนั้นเป็นผู้กำหนด แม้ว่า กรณีของพระมหากษัตริย์จะมีความชอบธรรมในการเป็นผู้นำ (กษัตริย์) อยู่แต่เดิมก็ตาม แต่พระองค์มาเป็นผู้นำจากเงื่อนไขในประการดังกล่าว ซึ่งนัยประการดังกล่าวนี้ ก็ส่งผลสะท้อนถึงผู้นำในยุค ปัจจุบันด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในบางโอกาสที่เกิดสุญญากาศทางการเมืองขึ้น หรือมีการปฏิวัติ รัฐประหารเกิดขึ้น แล้วเชื้อเชิญผู้ที่มีความเหมาะสมขึ้นมาเป็นผู้นำชั่วคราว ก็มีปรากฏในทาง การเมืองยุคปัจจุบันด้วยเช่นกัน หากแต่ความเป็นผู้นำนั้น ไม่ว่าจะเป็ระยะเวลาเท่าใดก็ตาม ก็ยังคง ต้องปฏิบัติและแสดงออก ในบทบาทของผู้นำอย่างเต็มความสามารถเหมือนกันทั้งสิ้น

อีกลักษณะหนึ่งที่สะท้อนออกถึง ธรรมเนียมประเพณีในการปกครองมาในทุกยุค สมัย กล่าวคือในการปกครองในปัจจุบันแม้จะปรากฏอยู่ว่า เป็นรูปแบบการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตยก็ตาม ก็มีลักษณะเป็นการสืบทอดอำนาจของผู้นำเช่นเดียวกัน เช่น การสืบทอด อำนาจของผู้นำพรรคการเมือง ที่ปรากฏว่าแม้จะเป็นการเลือกตั้งโดยสมาชิกพรรคก็ตาม แต่ลักษณะ ของธรรมเนียมที่ปรากฏก็ไม่อาจปฏิเสธได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้นำในทางการเมืองจึงมีธรรมเนียม

ปฏิบัติเกี่ยวกับ การสืบทอดอำนาจของคน เช่นเดียวกับการสืบทอดอำนาจทางการเมือง ในระบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยเหมือนกัน

ลักษณะผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ ตรงกับลักษณะของผู้นำตามหลัก พระพุทธศาสนา คือ ลักษณะธรรมราชา และ เทวราชา ซึ่ง พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะการปกครอง แบบธรรมราชา คือ พระองค์ทรงยึดมั่นในธรรมเห็น ได้ จากพระองค์ทรงครองราชย์โดยธรรมและ ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข และนำ ความเจริญรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมือง ในบทพระราชนิพนธ์ตลอดเรื่องแสดงให้เห็น ถึงธรรมของ พระมหากษัตริย์อยู่เสมอเห็น ได้จากเนื้อความในตอนต่างๆ ซึ่งทำให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ที่รักษาศีลอยู่ เสมอ ทรงปฏิบัติต่อมหาชนของพระองค์ด้วยพระเมตตา ซึ่งนัยประการดังกล่าว ก็สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ กับผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ได้ทั้งหมดทุกประการ อันจะยังผลให้การบริหารการ ปกครองเป็นไป โดยภาวะที่ราบเรียบ ประชาชนมีความสุข สมความมุ่งหมายหรือเป้าหมายของการ ปกครอง และในขณะเดียวกันผู้นำก็จะได้รับการยกย่องเชิดชูสรรเสริญ

และลักษณะเทวราชาที่ปรากฏกับพระมหากษัตริย์นั้น เห็น ได้จากการที่พระ มหากษัตริย์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองให้มีความมั่นคงและเป็นปึกแผ่น โดยที่ไม่มีเมืองใด เข้ามาบุกรุกหรือเป็นศัตรูกับมณฑลนคร แสดงให้เห็นถึงพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ ทำให้บ้านเมืองสงบสุขปราศจากการทำศึกสงคราม พระมหากษัตริย์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชา สามารถในหลาย ๆ ด้าน เช่นในเรื่องของสติปัญญาความเฉลียวฉลาด ความแข็งแรง ทรงเป็นกษัตริย์ ที่มีความกล้าหาญ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเพียงแค่นครธรรมดาที่ได้รับการยกย่อง ให้เป็นสมมติเทพ เนื่องจากทรงปฏิบัติตนเป็นคนดี เมื่อเป็นกษัตริย์ก็ทรงสามารถ ที่จะแสดงพระบรมเดชานุภาพให้ ผู้อื่นเห็นได้ รวมถึงดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ด้วยเหตุนี้เองกล่าวได้ว่า เทวราชา อาจเป็นเพียงแค่นครธรรมดาที่ได้รับการยกย่องให้เป็นสมมติเทพ เนื่องจากการปฏิบัติตนเป็นคนดี ซึ่งถ้าจะ เปรียบเทียบ นัยรูปแบบการบริหารการปกครองทางการเมือง ระหว่าง พระบรมเดชานุภาพของ พระราชาอันเป็นสมมติเทพ กับอำนาจที่ทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรมของผู้นำในยุคปัจจุบัน เป็น ลักษณะที่คล้ายคลึงกันแล้ว การประพฤติปฏิบัติตนของผู้นำ ที่ประกอบด้วยธรรม เช่น ได้อำนาจ การปกครองนั้นมาด้วยความชอบธรรม ปกครองภายใต้ระบอบอย่างเป็นธรรม มีความยุติธรรมใน การใช้อำนาจ ใช้อำนาจนั้นสร้างคุณแห่งอำนาจแก่ทุกฝ่าย สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สร้าง ความมีเสถียรภาพทางสังคมให้เกิดขึ้นได้ ก็น่าจะมีนัยที่คล้ายกับ การปกครองแบบเทวราชา ซึ่งต่าง แต่ว่าเป็นรูปแบบการปกครอง ที่เป็นตัวแทนของประชาชนๆ เป็นผู้เลือกขึ้นมาเท่านั้น

หน้าที่ของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ ได้สะท้อนให้เห็นหน้าที่ของผู้นำ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ หน้าที่ของผู้นำในการเป็นบุคคลตัวอย่าง ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้แสดง

ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ประกอบแต่ความดีงาม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นตัวอย่างที่ดีทั้งสิ้น เช่น บุคคลตัวอย่างในด้านความเพียร ด้านสติปัญญา ด้านการรักษาสัตย์เป็นต้น หน้าที่ในการป้องกันศัตรูภายนอก พระมหากษัตริย์ในฐานะกษัตริย์ปกครองมณฑลนคร ทรงปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข ไม่มีผู้ใดกล้าเข้ามาบุกรุกนครยอมแสดงให้เห็นถึงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ซึ่งอาจหมายรวมถึง ด้วยพระปรีชาสามารถในการปกครองจึงถือว่า พระองค์ได้ทำหน้าที่ในการป้องกันศัตรูภายนอกด้วยเช่นกัน นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว พระอริราชชนก พระบิดา ก็ทรงทำหน้าที่ในการป้องกันศัตรูภายนอกด้วย จากการที่พระองค์ทรงออกทำศึกกับพระโปลชนกจนสิ้นพระชนม์ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงทำหน้าที่ในการป้องกันศัตรูแล้ว ถึงแม้ว่าพระองค์จะไม่สามารถป้องกันบ้านเมืองเอาไว้ได้ก็ตาม

ซึ่งก็ได้สะท้อนออกมาในรูปของหน้าที่ของผู้นำ ที่ต้องปฏิบัติในการเป็นผู้บริหาร เน้นที่การควบคุมความสัมพันธ์ของมวลสมาชิก การกำหนดวัตถุประสงค์ต่อเป้าหมายของการกระทำ เป็นต้น ในด้านการเป็นผู้ให้การศึกษา อันเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ซึ่งเป็นผลสะท้อนประการหนึ่ง ดังที่เห็นนโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อเป็นผู้นำรัฐบาล ในทุกยุคทุกสมัย ที่หาเสียงโดยการชี้ประเด็น การปฏิรูปการศึกษา การขยายโอกาสการศึกษาแก่ประชาชน การส่งเสริมด้านการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้สมัครต่างยกขึ้นมาหาเสียง อันเป็นการสะท้อนให้เห็นได้ว่า การศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นหน้าที่ประการหนึ่งที่ผู้นำต้องดำเนินการ ซึ่งพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงแสดงออกให้เห็นในด้านนี้ด้วย

สำหรับหน้าที่ของผู้นำอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ คือ หน้าที่ในการวางแผน ซึ่ง พระมหากษัตริย์ในฐานะกษัตริย์ปกครองมณฑลนครทรงทำหน้าที่ในการวางแผนในการบริหารปกครองบ้านเมืองเห็น ได้จากการที่พระองค์จะทรงมีพระประสงค์สิ่งใด หรือมีพระราชดำริในเรื่องใดๆ นั้น พระองค์ก็ทรงมีการปรึกษาหารือกับเหล่าข้าราชการ มีได้ทรงตัดสินใจด้วยพระองค์เอง แต่ทรงวางแผนว่าควรจะต้องปรึกษาหารือและเตรียมการในเรื่องนั้นๆ ก่อน และการที่พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสงบสุข ปราศจากการรุกรานจากนานาประเทศนั้นแสดงให้เห็นถึงการวางแผนในการปกครองบ้านเมืองที่ดีด้วย นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว พระโปลชนกก็ทรงทำหน้าที่ในการวางแผนเช่นกัน เห็นได้จากในฐานะที่พระองค์เป็นผู้นำของกลุ่มคน ทรงเตรียมการวางแผนที่จะรบทรงมีการวางแผนเตรียมการ ในการรบเป็นอย่างดีโดยมีการเรียกประชุมพลพรรค ทรงเตรียมกำลังพลไว้พร้อมเพียง ทรงเตรียมการในการใช้ยุทธโศภรณ์ เตรียมพาหนะ เช่นช้าง เตรียมการที่จะตั้งค่ายพักแรม ทำให้เห็นได้ว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่มีการวางแผนเป็นอย่างดีจนทำให้พระองค์มีชัยชนะในการรบ

ซึ่งเห็นได้ว่าความสามารถอย่างหนึ่งที่ผู้นำได้แสดงออก คือ การวางแผนเพื่อกำหนดอนาคต และความเป็นจริงของสังคม ซึ่งผู้นำอย่างพระมหากษัตริย์ พระโปลงษนกกัศิ ทรงมีความรอบคอบในการจัดการบริหารบ้านเมือง เช่น พระมหากษัตริย์ทรงเตรียมความพร้อมในการที่จะทวงราชสมบัติคืน เตรียมความพร้อมในการบริหารบ้านเมือง หรือ พระโปลงษนกกัศิวางแผนในการเตรียมไพร่พลยึดเมืองมิดิลา เป็นต้น ซึ่งนัยที่สะท้อนออกนั้น การวางแผนทำให้เห็นภาพ ในการวางแผนของนักการเมืองปัจจุบัน เช่น ผู้นำในระดับพรรคการเมือง มีการวางแผนเพื่อดึงมวลชนเข้าร่วมกับพรรค วางแผนเพื่อใช้กลยุทธ์ในการกระทำทุกวิถีทาง เพื่อให้ฝ่ายของตนได้มีอำนาจจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งการจะประสบความสำเร็จ เหตุผลประการหนึ่งที่สำคัญนั้นก็ขึ้นอยู่กับการวางแผนที่ดีของผู้นำ ในด้านของการทำความเข้าใจปมด้อยมันคงให้กับสมาชิก ซึ่งเป็นคุณค่าประการหนึ่งที่ผู้นำแสดงออกภายใต้บทบาทหน้าที่ของผู้นำ เพราะเป็นการช่วยเหลือ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นการวางรากฐานที่สำคัญของการดำเนินชีวิต เป็นลักษณะของการให้ความประกันมันคง ซึ่งผู้นำในทางการเมืองในปัจจุบันได้พยายามแสดงออก โดยการวางรากฐานและบริบท ให้ครอบคลุมต่อการดำเนินการด้านความมันคงปลอดภัยที่ดีเลิศ แก่ประชาชน ซึ่งสังเกตได้จากการหาเสียงของผู้นำผู้นำการเมือง ซึ่งเมื่อเขาได้เป็นรัฐบาลก็ได้พยายามกระทำให้เกิดขึ้นตามที่เขาได้นำเสนอไว้

วิสัยทัศน์ของผู้นำ จากบทพระราชนิพนธ์เห็นได้ว่า วิสัยทัศน์ของผู้นำในการมองและแก้ปัญหา จัดเป็นศักยภาพอย่างสูงของความเป็นผู้นำ ซึ่งตัวละครในบทพระราชนิพนธ์ ได้สะท้อนออกก็คือ วิสัยทัศน์ของพระโปลงษนกกัศิ และวิสัยทัศน์ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งประเด็นหลักอยู่ที่การนำมาซึ่งความสุขของประชาชน อย่างเช่น พระมหากษัตริย์ทรงก่อตั้งสถาบันการศึกษาให้กับประชาชนของพระองค์ ซึ่งมีติของประเด็นนี้ ทรงจัดการแก้ไขปัญหา อันเป็นต้นตอของเหตุที่เกิดขึ้น วิสัยทัศน์ของผู้นำนั้น มีทั้งที่เป็นเรื่องเฉพาะ และเป็นวิสัยทัศน์ในการมองมิติรอบด้าน จากบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนออกถึงวิสัยทัศน์ของผู้นำทางการเมืองในปัจจุบัน ซึ่งผู้นำในยุคปัจจุบันได้พยายามนำเสนอวิสัยทัศน์ของตนกับประชาชน ซึ่งวิสัยทัศน์เหล่านี้เป็นการบ่งบอกถึงภูมิรู้และความสามารถของผู้นำ ทำให้เป็นการง่ายต่อการที่ประชาชน จะเลือกผู้นำของตนภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ซึ่งทุกประเด็นที่ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำนั้น แม้ว่าจะสามารถสะท้อนความเป็นจริงทางการเมืองในยุคปัจจุบันได้บางส่วนก็ตาม หากแต่บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ก็จัดเป็นเพียงวรรณกรรมทางการเมือง ซึ่งแม้จะเป็นเพียงวรรณกรรมก็จริงแล้ว แต่ก็สามารถสะท้อนคุณค่าทางความคิด และแนวทางที่บุคคลคาดหวังเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ซึ่งคุณค่าทางความคิดความเชื่อที่ผู้รจนาดูต้องการสื่อออกมา ล้วนสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ตัวผู้เขียนได้สัมผัสกับสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏ ดังนั้นวรรณกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ จึงสะท้อนนัย

สะท้อนนัยออกมาทั้งสองด้าน คือ ในแง่ของค่าความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด และในแง่ของหลักการ วิชาการ กล่าวคือ ด้านความเชื่อความศรัทธา และความคาดหวังที่บุคคลมีต่อระบบการเมืองการปกครอง ที่ต้องการให้ทิศทางในการบริหารการปกครองเป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ หรือที่ตนจินตนาการตามความเชื่อความรู้สึกของตนไว้ หากแต่ในแง่ของเหตุผล ตรรกะ ความเป็นจริง หรือโดยหลักของทฤษฎีแล้ว มีความสัมพันธ์กันระหว่างความจริงกับความคิด ที่ต้องยึดถือหลักปฏิบัติ อันสอดคล้องกับเหตุผล และสภาพความเป็นจริงของบริบทนั้นๆ ซึ่งวรรณกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ดังกล่าว

2. อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาถึงกรอบแนวคิดในเรื่องความหมายของผู้นำ ที่นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยนั้นมีอยู่ด้วยกันหลากหลายความหมาย โดยในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของผู้นำใน 2 ลักษณะ คือ ความหมายของผู้นำในทางพระพุทธศาสนา และความหมายของผู้นำโดยทั่วไป ซึ่งความหมายในพระพุทธศาสนา จะเป็นการนิยามถึงความดีงามของผู้นำ แต่ความหมายโดยทั่วไปเป็นการนิยามถึงความสามารถเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้สิ่งที่เหมือนกันในความหมายของผู้นำทั้งสองลักษณะก็คือ การนิยามถึงผู้นำว่าเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งยอมรับเช่นกัน ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนกทรงเป็นผู้นำที่ประกอบแต่ความดีงาม อีกทั้งการที่พระองค์ก็ทรงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ปกครองมณฑลนครก็เนื่องมาจากการที่พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลายเหมาะแก่การเป็นผู้นำ จนได้รับการยอมรับจากราชบริพารและประชาชน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้สะท้อนถึงความหมายของผู้นำด้วย

เมื่อพิจารณาแนวคิดในเรื่องความหมายของภาวะผู้นำ ในบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกก็ได้แสดงออกให้เห็นถึงความหมายของภาวะผู้นำไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็น ความเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีคุณธรรม มีศีลธรรม ความเป็นมิตร ความเป็นกันเอง ความมีธรรมาธิปไตยของผู้นำ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความสามารถในการชักจูง ฯลฯ ซึ่งคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้พระองค์ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิก ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับผู้นำเป็นอย่างยิ่ง เพราะภาวะผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำ ที่จะช่วยทำให้ผู้นำสามารถชักจูงให้คนทั้งหลายปฏิบัติตาม

ในด้านภาวะผู้นำทางการเมืองในปัจจุบันนั้น ภาวะที่ผู้นำได้แสดงออกสามารถที่จะชักจูงหรือนำพาให้ผู้ตาม หรือผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชา หรือประชาชนทั่วไปปฏิบัติตาม เพราะหาก

ผู้นำซึ่งอุปมาเหมือน “หัวเรือ” หันเหไปในทิศทางใด โดยเฉพาะทิศทางดังกล่าวนั้น เป็นทิศทางที่ก่อเกิดการพัฒนาที่เจริญขึ้น ตามภาวะที่ผู้นำได้แสดงออก ซึ่งถ้าหากผู้ตามปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวได้ ความเจริญก็จะเกิดขึ้นกับสังคมนั้น ดังเช่นที่เห็นในการเมืองยุคปัจจุบัน ที่บางสมัยเมื่อบ้านเมืองประสบปัญหาทุกขภิกขภัย เมื่อได้ผู้นำเป็นคนมีศีลธรรม มัชยัสถ์ นโยบายหรือแนวทางการบวนการปฏิบัติ หรือบุคลิกลักษณะต่างๆ ที่แสดงออกจะเป็นสื่อให้ประชาชนได้เห็นและประพฤติปฏิบัติตาม ดังนั้นภาวะผู้นำที่พระมหากษัตริย์ได้แสดงออกให้ประชาชนของพระองค์ได้เห็น จึงเป็นแนวทางที่สามารถชักจูงให้เขาเหล่านั้น ประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างเหมาะสมแก่กาลสมัย

ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นอีกภาวะหนึ่งที่ผู้นำได้แสดงออก ซึ่งนับดังกล่าวในทางการเมืองยุคปัจจุบันนั้น หากผู้นำเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตจริงดังที่ได้ให้ปฏิญาณไว้ตอนเข้ารับตำแหน่งผู้นำ เถานี้ก็เป็นการเพียงพอต่อภาวะของผู้นำที่เขาจะแสดงออกให้ประชาชนได้เห็น และเกิดการยอมรับ เนื่องจากว่าความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้นำ เพราะหากว่าผู้นำขาดคุณธรรมหรือขาดภาวะผู้นำด้านนี้เสียแล้ว ประเทศชาติก็จะเกิดความเสียหาย เกิดภาวะลำบากหรือสร้างความทุกข์เข็ญให้กับประชาชนในอนาคต ซึ่งก็มีให้เห็นในอดีตของการเมืองไทยที่ผู้นำปราศจากความซื่อสัตย์สุจริต จนทำให้เศรษฐกิจของชาติ ความมั่นคงของชาติ อำนาจอธิปไตยของชาติต้องสั่นคลอน ประชาชนประสบกับความยากลำบากซ้ำซ้อน ต้องมาฟื้นฟูประเทศชาติกันใหม่โดยใช้เวลาหลายปี อันเนื่องมาจากการกระทำของผู้นำที่ปราศจากความซื่อสัตย์สุจริตเพียงประการเดียว ดังนั้นภาวะผู้นำที่ต้องมีเป็นองค์ประกอบในประเด็นนี้ ทั้งต้องแสดงออกให้เห็น และปฏิบัติได้จริง จึงเป็นเรื่องที่ต้องตระหนักในทางการเมืองยุคทุกสมัย

ความสามารถของผู้นำในการแสดงออกถึงความเป็นมิตร เป็นภาวะของผู้นำอีกประการที่ผู้นำในยุคปัจจุบันควรนำมาเป็นแบบอย่าง เนื่องจากว่าความเป็นมิตรเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่ง ที่ผู้นำจะต้องแสดงออกด้วยความจริงใจ ซึ่งการที่จะฝึกฝนให้มีลักษณะดังกล่าวได้นั้น ผู้นำจำต้องฝึกความอดทนอดกลั้นในด้านของอารมณ์มาเป็นอย่างสูง กล่าวคือ การแสดงออกถึงความสัมพันธ์นั้น เป็นศิลปะทางการทูตและทางการเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อเป้าหมายอันสำคัญทางการเมือง แม้ว่าจะเป็นการเมืองที่ต้องแสวงหาอำนาจ รักษาอำนาจ ถ่วงดุลอำนาจ หรือ เป็นการจัดสรรผลประโยชน์แก่กันก็ตาม การแสดงออกถึงความสัมพันธ์ย่อมมีอุปการะต่อวิธีการต่างๆ ที่จะใช้ดำเนินการต่างๆ ทั้งสิ้น ดังนั้นความเป็นมิตรจึงเป็นเรื่องที่ผู้นำทางการเมืองทุกระดับ ต้องฝึกหัดและนำมาปฏิบัติให้ได้จริง เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองที่สำคัญ หรือเป้าหมายทางการเมืองที่สูงสุดนั่นเอง

กรอบแนวคิดในเรื่องประเภทของผู้นำมาใช้ในการวิจัยนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเภทของผู้นำที่ปรากฏอยู่ใน 2 แบบ คือ ผู้นำแบบยอมรับด้วยบาร์มี และผู้นำแบบยอมรับด้วยธรรมเทียม

ประเพณี ซึ่งผู้นำในสองแบบที่กล่าวมานี้มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของความดีงาม ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์นั้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำทั้งในแบบยอมรับด้วยบารมีและ แบบยอมรับด้วยประเพณี เหตุผลประการหนึ่งที่สนับสนุนให้พระองค์เป็นผู้นำทั้งสองแบบ คือ การที่พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความดี เป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นที่เคารพยกย่องจากเหล่าข้าราชการและประชาชน ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนออกมาให้เห็น ได้เป็นอย่างดี จากกรอบประเภทของผู้นำนี้ ทำให้เห็นต่อไปได้อีกว่า ไม่ว่าผู้นำจะเป็นผู้นำในแบบใดก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้นำก็คือ ความดีงามนั่นเอง

กรอบแนวคิดในเรื่องลักษณะของผู้นำ ซึ่งลักษณะผู้นำที่นำมาใช้ในการวิจัย คือ ลักษณะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นวรรคคัตที่มาจากพระพุทธศาสนา การใช้กรอบดังกล่าวน่าจะเหมาะสมที่สุด อีกทั้งกรอบดังกล่าวยังช่วยสนับสนุนการวิจัยได้เป็นอย่างดี โดยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะธรรมราชา และ ลักษณะเทวราชา ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีทั้งสองลักษณะดังกล่าว เนื่องด้วยพระองค์เป็นผู้ที่ยึดถือธรรมในการปกครองจึงได้ชื่อว่าทรงเป็นธรรมราชา อีกทั้งพระองค์ยังได้รับการยกย่องให้เป็นสมมติเทพ ทรงเป็นผู้ที่มีความดีงาม จึงทรงเป็นผู้นำที่มีลักษณะเทวราชารวมอยู่ด้วย ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนออกมาถึงลักษณะดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

แนวคิดในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำ ที่นำมาเป็นกรอบนั้น ในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณสมบัติของผู้นำใน 2 ลักษณะ คือ คุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา และคุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไป สำหรับในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่หลายประการด้วยกัน แต่หากนำคุณสมบัติดังกล่าวมาวิเคราะห์เนื้อหา ในตอนที่เรากำลังจะจมลงในมหาสมุทร พระมหากษัตริย์ทรงเอาตัวรอดมาได้จากเหตุการณ์นี้เพียงพระองค์เดียว เป็นที่น่าสังเกตว่าพระองค์มิได้ช่วยเหลือหรือบอกวิธีในการเอาตัวรอด เช่น ควรกินอะไรเข้าไป หรือควรหาอะไรมาทาตัว เหตุใดพระองค์จึงไม่ทรงทำเช่นนั้น ตรงนี้หากนำกรอบของคุณสมบัติของผู้นำในเรื่องคุณธรรมมาวิเคราะห์ อาจเห็นได้ว่า พระองค์ขาดคุณธรรมในเรื่องของความเมตตา กรุณา ซึ่งอาจเป็นเพราะสถานการณ์นั้นเป็นเหตุสุดวิสัย ที่พระองค์จะช่วยเหลือได้ ถึงแม้ว่าจะช่วยในด้านของการแนะนำแก่บริวารก็ตาม ก็คงไม่สามารถกระโดดน้ำได้ไกลอย่างเช่นพระมหากษัตริย์ (เพื่อให้ล่องพ้นจากการเป็นเหยื่อของฝูงปลาและเต่า) แต่ถ้ามองในภาพรวมของเนื้อเรื่องแล้ว ก็ยังพบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาอยู่ จากตรงนี้ ทำให้เห็นได้ว่า คุณสมบัติของผู้นำนอกจากจะเห็นได้จากลักษณะส่วนตัว หรือจากการทำงานของบุคคลนั้นแล้ว ยังสามารถเห็นได้จากสถานการณ์ต่างๆ ได้

อีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงกล่าวได้ว่า กรอบเรื่องคุณสมบัติของผู้นำมีส่วนในการสนับสนุนงานวิจัยอยู่มาก แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีบางส่วนที่มีความขัดแย้งอยู่บ้าง

บทบาทหน้าที่ของผู้นำ ก็เป็นอีกกรอบหนึ่งที่น่ามาใช้ในการวิจัย และมีส่วนช่วยสนับสนุนงานวิจัย โดยเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำในหลายๆ ประการ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ก็สามารถถ่ายทอดให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำในหลายๆ ประการด้วยกัน ได้แก่ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี ทรงป้องกันไม่ให้บ้านเมืองถูกรุกราน รวมทั้งยังทรงวางแผนและบริหารปกครองประเทศให้เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข อีกทั้งบทบาทหน้าที่ของผู้นำในบทพระราชนิพนธ์ยังสะท้อนให้เห็นได้อีกว่า บทบาทหน้าที่ของผู้นำที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้นำควรทำคือ หน้าที่ในการเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านความดีงาม

ซึ่งมีข้อปลีกย่อยในบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ที่ต้องการเน้นย้ำให้เห็นถึงผลประโยชน์จากแนวคิดผู้นำ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวนี้ ในเรื่องของการบริหารจัดการกับความสัมพันธ์ของมวลสมาชิกในสังคม ภายใต้การนำของผู้นำ ความจำเป็นส่วนนี้เป็นผลสะท้อนอย่างหนึ่ง ที่สังคมปัจจุบันต้องการ เช่น ความแตกแยกในสังคม การแบ่งฝักฝ่ายในชั่วอำนาจต่างๆ จนทำให้สังคมร้อนระอุด้วยความขัดแย้งต่างๆ เหล่านั้น ผู้นำจำเป็นต้องดำเนินการบริหารด้วยกลยุทธ์อันหลากหลาย เพื่อความสุขสงบสันติของสังคม

บทบาทในด้านให้การศึกษา แก่สมาชิกในประเทศ เป็นหน้าที่ๆ สำคัญของผู้นำ ซึ่งผู้นำจะมีวิสัยทัศน์ต่อประเด็นนี้อย่างไร เพราะองค์ประกอบของการให้การศึกษานั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซ้ำยังเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศ ไปสู่ความเป็นอารยชาติ เพราะ การวางรากฐานทางการศึกษาที่ดีนั้นสามารถช่วยให้พลเมืองของประเทศ เป็นคนมีศักยภาพ และคุณภาพง่ายต่อการบริหารปกครองในอนาคต วิสัยทัศน์ของผู้นำที่ชัดเจนต่อประเด็นนี้ จะเป็นคุณูปการต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก หากผู้นำ ได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจ สติปัญญา ปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสมกับการเป็นผู้นำแล้ว ก็เชื่อได้ว่า อนาคตของประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ข้อค้นพบประการหนึ่ง ที่ไม่อาจไม่กล่าวถึงได้ ก็คือ ผู้ช่วยของผู้นำ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงพระนางสิวลีเทวี ผู้มีความฉลาด และอุทิจงพราหมณ์ ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งไว้ในที่ปรึกษาซึ่งบทบาทของผู้ใกล้ชิดนี้ มีส่วนให้ผู้นำทำงานสะดวกและง่ายขึ้น และในขณะที่เดียวกันก็เป็นคู่คิดคู่ปรึกษา อันเป็นประโยชน์ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ข้อค้นพบอันนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำในทุกยุคสมัย มีความจำเป็นที่จะต้องมีความคู่คิดคู่ปรึกษา ที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ที่มีภูมิรู้ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือให้การปฏิบัติงานในหน้าที่นั้นๆ สำเร็จลุล่วง ไป ซึ่งผู้นำในปัจจุบันต้องชวนหาหาคู่คิดคู่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตร และเป็นผู้ที่ทรงความรู้ความสามารถ เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารการปกครอง

วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนนี้ แม้ว่าในความรู้สึกของคนทั่วไป จะพิจารณาว่าเป็น เรื่องที่เกินความเป็นจริง ที่มนุษย์จะสามารถกระทำได้ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการว่ายน้ำของ พระองค์ ที่ว่ายถึง 7 วัน 7 คืน จากประเด็นดังกล่าว หากพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว ต้องบอกว่าเกิน ความเป็นจริงอยู่ แต่ถ้าพิจารณาถึงรายละเอียดปลีกย่อยของเรื่อง จะพบว่าพระมหาชนได้เคยตรัส ว่า บางครั้งพระองค์ได้พักผ่อนเป็นคราวๆ เหมือน ได้เหยียบพื้นทะเลนั้น ซึ่งมีผู้ทูลกับพระองค์ว่า เป็นแต่ทะเลลึกลับ จากเค้าโครงตอนดังกล่าวนี้ ก็จะเห็นได้ว่า พระมหาชนไม่ได้ว่ายน้ำอย่างเดียว หรือว่ายอยู่ตลอดเวลา ทั้ง 7 วัน 7 คืน แต่พระองค์ได้ทรงพักผ่อนบ้าง ซึ่งถ้าได้พักผ่อนบ้างก็เป็น เรื่องที่ไม่เกินความเป็นจริง ไปนัก เพราะถ้าหากคนทั่วไปว่ายน้ำแล้วได้พักผ่อนบ้างเป็นคราวๆ ก็อาจ ที่จะว่ายอยู่ได้เป็นเวลาถึง 7 วัน 7 คืน และถ้าพิจารณาว่าพอเป็นไปได้ไม่เกินจริง ก็น่าที่จะพิจารณา ต่อว่า อาจมีเศษไม้หรือเศษสิ่งของอะไรที่ลอยน้ำมาให้พระองค์เกาะก็เป็นได้ เพราะพระองค์ทรง เดินเรือไปค้าขายซึ่งเท่ากับทะเลที่พระองค์เดินทางไม่ใช่ท้องทะเลลึก หรือ เหตุการณ์นี้เป็น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกลางทะเลลึก แต่เป็นเส้นทางแห่งการเดินทาง เรือ ดังนั้น อาจมีเศษไม้ หรือวัสดุ อย่างใดก็ได้ ที่เกิดจากการแตกของเรือลำอื่นก็ได้ ดังนั้น วรรณกรรมแม้จะมีเค้าเรื่องว่าเกินจากความเป็นจริง แต่ก็ยังมีสิ่งสอดแทรกพอจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้อยู่

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาพิจารณาได้ถึงความเป็นจริงที่มนุษย์ประสบ กล่าวคือ ในบางครั้งมนุษย์ต้องประสบกับเคราะห์กรรมหรืออุปสรรคอย่างอุกฤษฏ์ หรืออย่างยิ่งยวด แม้บางครั้งเมื่อเล่าเหตุการณ์นั้นให้คนทั่วไปรับทราบ กลับถูกมองว่าเป็นเรื่องที่น่าเหลือเชื่อหรือเกิน กับความเป็นจริง แต่โดยข้อเท็จจริงก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว และเขาก็สามารถผ่านพ้นอุปสรรคนั้น มาได้ ดังนั้นสิ่งที่น่าพิจารณาก็คือ องค์ประกอบข้อปลีกย่อยอันเป็นบริบท โดยรวมของเขา ซึ่งต้อง วิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง เช่น กรณีติดถล่ม แล้วมีผู้ติดอยู่ภายใต้ซากติดถึง 7-8 วัน จนเขาได้รับความ ช่วยเหลือออกมา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเหลือเชื่อ หรือเกินกับความเป็นจริงว่า เขามีชีวิตรอดมาได้อย่างไร เมื่อสอบถามก็พบว่า เขาประดังชีวิตด้วยของที่ถูกรอบตัวเขา แม้แต่ของเสียในร่างกายของเขา หรือ ซากศพที่อยู่ใกล้กับตัวเขา เป็นต้น ดังนั้น เหตุการณ์หนึ่งๆ ที่เกิดขึ้นต้องพิจารณาที่บริบทของเรื่อง ด้วย ในขณะเดียวกัน ก็สามารถหยิบวิธีการดังกล่าวขึ้นมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ที่มากขึ้นด้วย เช่น กรณีของพระมหาชนที่ทรงมีความเพียรในการว่ายน้ำ มีจิตใจมุ่งมั่นเข้มแข็ง ซึ่งเราควรจะหยิบยก ประเด็นดังกล่าวขึ้นมาฝึกฝนพัฒนาให้เกิดขึ้นกับตัวตนของตนได้ แม้ว่าจะไม่สามารถทำได้เป็น ปริมาณที่คนต้นฉบับกระทำ แต่ก็สามารถปรับยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

ภายใต้วรรณกรรมนี้ หากพิจารณาว่าเรื่องราวที่ปรากฏ เป็นเรื่องเกินจริงก็นับว่าเป็น จุดอ่อนของวรรณกรรม เพราะถ้าคิดว่าเป็นจุดอ่อนของเรื่อง (การว่ายน้ำ 7 วัน 7 คืน) ผู้ที่อ่าน วรรณกรรม ก็อาจจะอ่านเพียงผ่านๆ ไป ไม่ได้สำเนียง จดจำ สำนึก หรือใคร่ครวญวิเคราะห์แต่อย่าง

ใด ซึ่งนับว่าไม่เกิดประโยชน์ในทางสติปัญญาอย่างสิ้นเชิง หากแต่เป็นที่น่าสังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 เมื่อทรงสดับพระธรรมเทศนาเรื่อง พระมหาชนก ก็ทรงพิจารณาถึงเรื่องราวจนถึงกับทรงค้นคว้าวรรณกรรมเรื่องนี้ แล้วนำมาเรียบเรียงและเพิ่มเติม บางส่วน และทรงแปลเป็นภาษาต่างประเทศอีกด้วย ซึ่งการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงปฏิบัติดังนี้เป็นเพราะเหตุใด เป็นเรื่องที่น่าศึกษาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง หากจะวิเคราะห์ว่าวรรณกรรมเรื่อง พระมหาชนก เป็นสื่อที่แสดงให้เห็นถึงความเพียรอันยิ่งยวด ของบุคคลที่สำคัญของโลก (พระพุทธเจ้า) ก็ใช่ หากจะวิเคราะห์ว่า ผู้นำทางการเมืองอย่างพระมหาชนกทรงปฏิบัติต่อประชาชนชาวมิถิลาอย่างไร เป็นแบบอย่างที่ดีของนักปกครองอย่างไรก็ใช่ หรือทรงเป็นบุคคลตัวอย่างที่ประพุดติปฏิบัติต่อบิณฑการศาตร์ครูอาจารย์ก็ใช่ และขนบธรรมเนียมประเพณีก็ใช่ อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งนั่นก็เท่ากับว่า วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนก ก็มีจุดแข็งอยู่ในตัวเองด้วยเหมือนกัน และก็ไม่ใช่ วรรณกรรมที่จะอ่านผ่านไปเฉยๆ โดยไม่ได้คุณค่าทางสติปัญญาแต่อย่างใด ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงแสดงพระปรีชาสามารถให้เห็นแล้วนั้น

สิ่งที่น่าพิจารณาเป็นพิเศษภายใต้แนวคิดผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

1) ผู้นำแบบพุทธไม่นิยมใช้อำนาจบงการ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้พบว่า ภายใต้ปรัชญาของพุทธศาสนานั้น ไม่ว่าผู้นำจะได้อำนาจมาโดยวิธีใดก็ตาม หากไม่มีคุณสมบัติของผู้นำ ก็ยากที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้ ผู้นำที่ดีก็คือผู้นำที่ประชาชนรัก ยกย่องสรรเสริญ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ผู้นำแบบพุทธไม่ใช่ผู้นำที่จะใช้อำนาจบงการให้คนสยบได้อำนาจตัวเอง หากแต่เป็นผู้นำที่ทำตัวเป็นแบบอย่างแก่ผู้คนที่อยู่ภายใต้อำนาจของตน ดังนั้น ผู้นำที่จะเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้ที่อยู่ได้อำนาจของตนได้ จึงมีกฎหรือข้อปฏิบัติที่เรียกว่า ธรรมของผู้นำ ซึ่งมีอยู่หลายประการด้วยกัน โดยเริ่มต้นจากศีลห้าเป็นฐานไปสู่ธรรมอื่นๆ เช่น พรหมวิหารสี่ ทศพิธราชธรรม เป็นต้น ในบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนกพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่มีคุณสมบัติของผู้นำที่ดี ทรงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โดยมีพื้นฐานความดีอยู่ที่ คุณธรรมและศีลธรรมเป็นที่รักใคร่ของข้าราชการและประชาชนเมื่อพระองค์ทรงมีพระประสงค์สิ่งใด ก็จะมีการปรึกษาหารือกับข้าราชการ และทรงรับฟังความคิดเห็นอยู่เสมอ มิได้ทรงใช้อำนาจที่ตนมีอยู่บงการให้ผู้อื่นปฏิบัติตามเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ก็จะปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าผู้นำแบบพุทธจึงไม่ใช่ผู้นำที่ใช้อำนาจบงการ

2) ความมุ่งมั่นพากเพียรพยายามของบุคคลผู้เป็นผู้นำ ความเพียรของพระมหาชนกถือเป็นสิ่งที่โดดเด่นที่สุดในบทพระราชนิพนธ์นี้ พระมหาชนกเป็นผู้ที่มีความเพียรเป็นเลิศ อีกทั้งพระองค์ยังเห็นถึงความสำคัญของความเพียร ทรงเห็นว่าความเพียรก่อให้เกิดผลสำเร็จ เปรียบได้กับคำพูดที่ว่า “ความเพียรอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น” หากแต่ความเพียรของพระมหาชนกมี

ความโดดเด่นไปจากความเพียร โดยทั่วไป คือทรงทำให้เห็นว่า เมื่อมีความเพียรแล้วก็ควรที่จะทำ ความเพียรให้ถึงที่สุด มิใช่ความเพียรพยายามอย่างเดียวแต่ต้องเพียรพยายามให้ถึงที่สุด ความเพียร พยายามเป็นสิ่งที่ดีทุกคนจึงควรมีความเพียรพยายามยิ่งถ้าผู้นั้นเป็นผู้นำด้วยแล้ว เพราะเมื่อคนอยู่ใน ตำแหน่งผู้นำที่เหนือกว่าคนทั่วไป มีภาระหน้าที่ในการนำพากลุ่มหรือประเทศให้ประสบ ความสำเร็จยังต้องทำความเพียรให้ถึงที่สุด หากทุกคนมีความพยายามอย่างถึงที่สุดแล้ว ก็ย่อม ประสบความสำเร็จ ซึ่งผู้นำหรือคนทั่วไปควรเอาเยี่ยงอย่างความเพียรของพระมหาชนก

3) คุณธรรมและศีลธรรมเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับผู้นำ ในเรื่องของคุณสมบัติ ของผู้นำนั้นจากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นได้ว่าคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา เป็น คุณสมบัติที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้นำ โดยเฉพาะในข้อของคุณธรรมสำหรับผู้นำ จะเห็นได้ว่า คุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไปมิได้กล่าวถึงในเรื่องคุณธรรมของผู้นำ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว คุณธรรมสำหรับผู้นำเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้นำเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ หรือมีคุณสมบัติในด้านอื่นๆ มากเพียงใดก็ตาม หากผู้นำขาดคุณธรรม เช่น ขาด คุณธรรมในเรื่องของความซื่อสัตย์ หรือขาดความเมตตากรุณา ย่อมเป็นที่มาของการเกิดความ ขัดแย้งในที่สุด การมีศีลธรรมและคุณธรรมนอกจากจะเป็นคุณสมบัติของผู้นำตามหลัก พระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นคุณสมบัติที่ทำให้เกิดการมีด้วยเช่นกัน เพราะการมีศีลธรรมและ คุณธรรม ย่อมทำให้นุคนั้น ได้รับการยอมรับนับถือ เป็นที่รักใคร่ การเป็นผู้นำแบบยอมรับด้วย บารมีไม่จำเป็นว่าผู้นั้นจะต้องมีอำนาจพิเศษที่แตกต่างจากคนธรรมดาเท่านั้น แต่ผู้ที่มีศีลธรรมและ คุณธรรมมากกว่าคนธรรมดาทั่วไปก็ย่อมเป็นผู้ที่มีบารมีได้เช่นกัน เห็นได้ว่าการมีศีลธรรมและ คุณธรรมมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้นำเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นแล้วผู้นำที่ดีควรมีศีลธรรมและ คุณธรรมด้วย

4) ผู้นำควรมีบุคลิกภาพภายในที่ดีด้วย ผู้นำนอกจากควรจะมีบุคลิกภาพภายนอกที่ดี แล้วบุคลิกภาพภายในที่ดีก็มีความสำคัญสำหรับผู้นำเช่นกัน เห็นได้ว่าพระมหาชนกเป็นผู้ที่ บุคลิกภาพภายในที่ดี คือ มีทั้งเจ้าอารมณ์ และเจ้าปัญญา ซึ่งเจ้าอารมณ์ก่อให้เกิดการร่วมมือกัน ทำงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การสื่อสารในการทำงานเป็นไปอย่าง ราบรื่น ก่อให้เกิดศักยภาพในการทำงาน เมื่อนำมารวมกับเจ้าปัญญา จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดี และมีประโยชน์มากยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้นำที่ดีจึงควรมีบุคลิกภาพภายในที่ดีเพื่อส่งเสริมให้ตนเอง สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน

5) ผู้นำควรเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ ข้อค้นพบเด่นอีกประการหนึ่งที่พบจาก การศึกษาในครั้งนี้ คือ พระมหาชนกทรงเป็นผู้ที่มีวาจาดี กล่าวคือ เป็นผู้ที่ดี พูดมีประโยชน์ ก็คือ ทรงเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งที่ดีและสิ่งที่มีประโยชน์ เห็น ได้จากการที่พระองค์ทรงพูดให้นางนงนิเมขลา

เห็นถึงความสำคัญของความเพียร ซึ่งแม้แต่นางมณีเมขลาเองยังกล่าวชื่นชมในคำพูดของ พระมหากษัตริย์ การเป็นผู้นำที่ดี ควรเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งดีๆ พูดในสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ควรพูด ใส่ร้ายป้ายสีคนอื่น หรือพูดขี้ขลาดให้คนทะเลาะกัน การเป็นผู้ที่พูดแต่สิ่งที่ดี ก็ย่อมมีแต่สิ่งดีๆ ตามมา ดังเช่น พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินมาแล้ว

และในด้านการพูดที่ดีของผู้หน้านั้น พระโปลชนกได้แสดงออกให้เห็นถึงลักษณะ การโน้มน้าวของผู้นำ ที่สามารถแสดงออกให้มวลชนได้รับรู้ และสามารถนำกำลังของมวลชนนั้น ปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปได้ เป็นผลสะท้อนประการหนึ่งภายใต้การเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ที่ความจำเป็นในเรื่องของมวลชนเป็นตัวแปรอันสำคัญต่อการ ตัดสินใจ อันจะกระทำการเปลี่ยนแปลง หรือ สรรค์สร้างพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นใน สังคม ดังนั้นผู้นำที่หวังจะประสบความสำเร็จต่อการบริหารการปกครอง จึงควรจะเรียนรู้กลวิธีต่อ มวลชนอย่างชัดเจน และพยายามสร้างประสบการณ์ในประเด็นเหล่านี้ไว้ให้มาก เพราะจะเป็น ผลประโยชน์ต่อผู้นำ ในแบบของการเมืองยุคปัจจุบันอย่างอนเออนันต์

6) ผู้นำควรมีความกล้าหาญ กล้าเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ ที่มีความกล้าหาญเป็นอย่างมากในขณะที่คนอื่นๆ หวาดกลัวร้องไห้กราบไหว้ทเวศ แต่พระองค์ไม่ ทรงทำเช่นนั้น ไม่ทรงหวาดกลัวกับอันตรายที่จะเกิดขึ้น กล่าวได้ว่า ทุกคนควรยึดถือความกล้าหาญ ของพระมหากษัตริย์ เป็นแบบอย่างและนำมาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะประสบปัญหาใดๆ ก็ควรกล้า เผชิญหน้ากับปัญหานั้นๆ ไม่ควรหนีปัญหา หรือเอาแต่ร้องไห้คร่ำครวญ ความกล้าหาญจะช่วยให้ เราผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ไปได้ หากเราไม่กล้าเผชิญหน้ากับปัญหาก็จะไม่มีวันแก้ปัญหานั้น ได้

ภายใต้ปรัชญาที่แฝงอยู่ภายใต้วรรณกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์หากพิจารณา เปรียบเทียบองค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมแล้ว สามารถที่จะเชื่อมโยงนัยที่สะท้อน ออกของวรรณกรรมได้ เช่น ในตอนที่พระมหากษัตริย์ทรงเรือแล้วเรืออับปางลง แล้วพระมหากษัตริย์ ทรงพยายามที่จะว่ายน้ำไปให้ถึงฝั่ง หากการเปรียบเทียบ เรือ เป็น กลุ่มทางการเมืองหรือพรรค การเมือง น้ำในท้องทะเลเปรียบเสมือนปัญหาและอุปสรรคทางการเมืองนานับประการ พระมหากษัตริย์ เปรียบเหมือนผู้นำกลุ่มหรือพรรคการเมือง การว่ายน้ำเปรียบเสมือนกับการต่อสู้กับอุปสรรค และ นางมณีเมขลาเปรียบเสมือนสภาพแวดล้อม จินตนาการและความคาดหวัง

ซึ่งหากพิจารณาในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ก็เท่ากับว่าพระมหากษัตริย์ทรงละทิ้งกลุ่มหรือพล พรรคของตนเป็นการมุ่งเน้นเอาตัวรอดเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ภายใต้วรรณกรรมนี้เป็นการมุ่งเน้นให้ เห็นถึงความพยายามของผู้นำที่พยายามรักษาสິงที่ควรจะรักษาไว้ให้ได้ซึ่งนั่นก็คือ ชีวิตและ อุดมการณ์ เนื่องจากพระมหากษัตริย์มีความมุ่งมั่นอย่างมั่นคงว่าจะไปให้ถึงจุดหมาย (คือกรุงมิลิลาซึ่ง ก่อนจะกระโดดจากเสาศระ โคงเรือได้ระงับกำหนดทิศทางไว้ก่อนแล้ว) ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจให้ลึกซึ้ง

ก็คือ ความเป็นผู้นำนั้นต้องมีความพยายามอย่างยิ่งยวดในอันที่จะสานต่อ อุดมการณ์หรือเป้าหมาย ให้บรรลุผล ดังนั้นแม่น้ำในมหาสมุทรจะกว้างใหญ่ไพศาลเพียงใด หรือก็คือ จะมีปัญหาอุปสรรค มากมายเพียงใดบุคคลผู้เป็นผู้นำก็ต้องเพียรพยายามอย่างถึงที่สุด แม้ว่าในกรณีนี้พระมหากษัตริย์จะไม่สามารถช่วยเหลือพลพรรคของตนซึ่งก็คือ เรือและบริวารในเรือได้ แต่ก็พยายามนำพาตัวเองไปให้ ถึงเป้าหมายคือกรุงมิลิลา (การทำการค้าทางเรือเพื่อหาทุนสะสมไปเอาราชสมบัติที่เมืองมิลิลาเป็น เป้าหมายหลัก) ดังเช่น การเป็นผู้นำของกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองหนึ่ง หากประสบปัญหา ขึ้นกับกลุ่มการเมืองของตน แม้ว่าจะไม่สามารถรักษากลุ่มหรือพรรคไว้ได้ แต่อุดมการณ์หรือ เป้าหมายทางการเมืองก็ต้องไม่ละทิ้ง ผู้นำต้องมุ่งมั่นในอันที่จะพยายามกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ บรรลุเป้าหมายอันนั้น ซึ่งก็เปรียบได้กับการว่ายน้ำตลอดเจ็ดวันเจ็ดคืนของพระมหากษัตริย์นั่นเอง

จากบทสะท้อนในส่วนนี้ ทำให้พิจารณาสภาพผู้นำในทางการเมืองไทยในปัจจุบันได้ ชัดเจน กล่าวคือ ผู้นำกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองหลายต่อหลายกลุ่ม/พรรค บ้างก็สามารถนำ อุดมการณ์ทางการเมืองของตนและของกลุ่มไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ บ้างก็ทำไม่สำเร็จเป็นอัน ต้องล้มเลิกไปก็มีให้เห็นเยอะ ซึ่งสิ่งหนึ่งที่นำหยาบมาพิจารณาก็คือความอดทนเพียรพยายามของ ผู้นำ ยังมีไม่ถึงที่สุดหรือยังมีไม่เท่าที่ควรหรือบ้างก็ไม่มี ความพยายามเลย จากบทพระราชนิพนธ์ อันมีลักษณะเชิงอุดมคตินี้จะเห็นได้ว่า หากพระมหากษัตริย์มีความท้อแท้สิ้นหวังเหมือนกับคนอื่น ๆ ภายในเรือพระองค์ก็ต้องตายเหมือนคนในเรือคู่แข่งด้วยกัน การจะประสบผลสำเร็จ ในบั้นปลายก็ จะไม่เกิดขึ้น ผู้นำทางการเมืองก็เช่นกัน ท่านที่ไม่ยอมแพ้หรือย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคนั้นๆ พยายามพากเพียรอย่างถึงที่สุดก็สามารถประสบความสำเร็จได้ในที่สุดเช่นกัน

ซึ่งดูได้จากผู้นำทางการเมืองหลายต่อหลายคนที่ประสบความสำเร็จได้เป็นผู้นำสูงสุด ของประเทศ ในบางท่านบางคนนั้น เริ่มจากการเป็นสมาชิกพรรคธรรมดาแล้วพากเพียรพยายาม ขยับขึ้นมาสูงขึ้นจนถึงเป็นหัวหน้าพรรค และพยายามที่จะประสานสัมพันธ์และต่อสู้กับ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการขยายพรรคของตนหรือประสานกับพรรคการเมืองอื่นๆ เพื่อให้ พรรคของตนได้จัดตั้งรัฐบาลและตนเองก็ได้เป็นผู้นำประเทศในที่สุด ซึ่งเป็นการนำพาอุดมการณ์ ของตนไปสู่เป้าหมายหรือเป็นการทำเป้าหมายให้สัมฤทธิ์ผลนั่นเอง จากการพิจารณาผู้นำนี้จะเห็น ได้ว่าไม่เป็นการง่ายเลยกว่าผู้นำทางการเมืองคนหนึ่ง จะได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของประเทศซึ่งเขา ต้องใช้ความพยายามความอดทนอย่างมากถึงมากที่สุด กว่าที่จะประสบผลสำเร็จซึ่งวรรณกรรมเรื่อง พระมหากษัตริย์ก็เป็นบทสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจน

นางมณีเมขลา เป็นอีกตัวแทนหนึ่งของความเป็นจริงในสังคมมนุษย์ กล่าวคือ ภายใต้ การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้น มีทั้งที่เห็นด้วยกับความคิดและการกระทำของเราและมีทั้งผู้ไม่ เห็นด้วยในสิ่งที่เราคิดและกระทำ นางมณีเมขลาเป็นตัวแทนของความสงสัยในการคิดและกระทำ

ในขณะที่เดียวกันก็เป็นตัวแทนของความมุ่งหวังหรือความคาดหวังที่จะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งสภาพความเป็นจริงในสังคมนั้นบุคคลประเภทนี้มีอยู่เยอะมาก ความขัดแย้งทางความคิดและความคาดหวังนั้นมีอยู่และมักปรากฏออกมาพร้อมๆ กันเสมอ ในกรณีนี้ นางมณีเมขลาเกิดความสงสัยในการกระทำของพระมหากษัตริย์ เมื่อได้โต้ตอบซักถามจนเกิดความเข้าใจแล้วก็เกิดความคาดหวังขึ้นว่าบุคคลผู้นี้จะทำในสิ่งนั้นสิ่งนี้ ซึ่งนางมณีเมขลาได้ฝากความหวังว่าวันหนึ่งพระมหากษัตริย์จะสร้างสถาบันการศึกษา คือ “โพธิยาลัยมหาวิทยาลัย” ซึ่งการฝากความหวังของบุคคลในสังคมนั้นบ้างก็กระทำเพื่อตนเองบ้างก็กระทำเพื่อส่วนรวม ในกรณีนี้นางมณีเมขลาเป็นตัวแทนของการฝากความหวังกับผู้นำเพื่อที่จะให้เขากระทำเพื่อส่วนรวม โดยความเป็นรูปธรรม

ข้าราชการเป็นอีกตัวแทนหนึ่งของความเป็นจริงในสังคม กล่าวคือ ในทุกๆ สังคมคนส่วนใหญ่มักขาดสติปัญญาไตร่ตรองพิจารณา ในสิ่งที่มีคุณค่าและสิ่ง ไม่มีคุณค่า ทั้งของตนเองและของส่วนรวม ในบางสังคมนั้น คนส่วนใหญ่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว จนลืมนึกถึงประโยชน์ของส่วนรวม จนบางครั้งก็ทำลายผลประโยชน์ของส่วนรวมลงเสีย ภายใต้บริบทของสังคมในลักษณะดังกล่าว เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งของผู้นำที่จะต้องเร่งแก้ไขสถานการณ์ เพื่อเป็นการพัฒนารักษาสภาพของสังคมให้มีความเป็นปกติสุข เช่น การคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การวางแผนแก้ไขปัญหาค่าที่เกิดขึ้นในอนาคต หรือการวางแผนที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม จนพัฒนาสังคมไปสู่ความเป็นอารยะ หรือเป็นสังคมที่เจริญ เช่น หากประชาชนในสังคมเป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา ผู้นำจะมีวิธีแก้ไขอย่างไร จะดำเนินการด้วยกลยุทธ์วิธีอย่างไร จะวางแผนพัฒนาและป้องกันอย่างไร เพื่ออนาคตที่ชัดเจนของสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่ท้าทายความสามารถและศักยภาพของผู้นำทั้งสิ้น พระมหากษัตริย์ทรงแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมของพระองค์ได้ ทั้งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและวางแผนแก้ไขป้องกันในอนาคตด้วย ผู้นำในทางการเมืองยุคปัจจุบันก็ควรที่จะกระทำตามแบบอย่างที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงกระทำนั้นด้วย เพื่อเป้าหมายคือความเจริญรุ่งเรืองของสังคม

และในสภาพที่เป็นจริงของสังคมนั้น ผู้นำจะต้องประสบกับความสงสัย ความไม่เข้าใจ การดูถูกดูหมิ่นดูแคลนจากคนรอบข้าง และขณะเดียวกันก็ได้รับการคาดหวังจากบุคคลรอบข้างอีก เช่นเดียวกันดังนั้น บุคคลผู้จะเป็นผู้นำของกลุ่มหรือของพรรคการเมืองจึงต้องมีความหนักแน่น มั่นคงชัดเจนต่ออุดมการณ์ต่อเป้าหมายของตน ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนของความหนักแน่น มั่นคงชัดเจนดังกล่าว และในที่สุดนั้นความหนักแน่นจากความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุดก็ประสบผลสำเร็จ ดังที่วรรณกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ได้สื่อออกมาซึ่งก็เป็นนัยหลายๆ ประการที่ควรแก่การศึกษาและจดจำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดคุณประโยชน์ต่อการเมืองการปกครอง

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพการเมืองการปกครองในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ามีความสำคัญกับการเมืองการปกครองในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ต้องการผู้นำที่ดี ผู้นำที่ดีคืออะไร เมื่อเกิดคำถามนี้ขึ้นมาทำให้การศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำจึงมีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เมื่อศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำแล้วจะทำให้ทราบถึงแนวคิดหลายๆ ประการที่เกี่ยวกับผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นความหมายของผู้นำ ภาวะผู้นำ ประเภทของผู้นำ คุณสมบัติของผู้นำ และอื่นๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ได้รับความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับผู้นำว่า ผู้นำควรมีลักษณะอย่างไร มีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไรบ้าง การดำเนินการอย่างนั้นอย่างนี้ของผู้นำในปัจจุบันนั้นถูกต้องหรือไม่ ภาวะของผู้นำและวิสัยทัศน์ของผู้นำที่แสดงออกนั้นมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ต่อการเป็นผู้นำในสถานการณ์ยุคปัจจุบัน ฉะนั้นแล้วจึงกล่าวได้ว่าการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำจึงมีความสำคัญกับการเมืองการปกครองในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

ในสภาพสังคมปัจจุบันทำให้เห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกนั้น มีความสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้คนในสังคม ที่ต้องการเห็นสภาพการเมืองและสังคมมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ในประเด็นที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการผู้นำที่ดี ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงผู้นำที่มีคุณธรรม ดังที่ท่านอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ท่านพระธรรมปิฎก เป็นต้น ได้สะท้อนมุมมองออกมาในสังคมปัจจุบัน อันบ่งบอกถึงความต้องการส่วนนี้ ที่จะได้จากผู้นำ ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนั้น จึงสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมด้วย

นัยที่น่าพิจารณา โดยพิจารณาจากเค้าโครงเดิมของชาดก ซึ่งวัตถุประสงค์ของชาดกแต่เดิมนั้น มุ่งที่จะเสนอให้เห็น ความพากเพียรพยายามของพระมหาชนก ในฐานะว่าเป็นมนุษย์แล้ว ต้องมีความมุ่งมั่นพยายามทำในสิ่งที่ตนเองกำหนดให้ประสบผลสำเร็จ เมื่อพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาพระราชนิพนธ์ใหม่ โดยยังทรงเค้าโครงเรื่องเดิมเอาไว้ และได้ทรงแต่งเติมในตอนท้ายให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัย เหตุผลหนึ่งสำหรับการพระราชนิพนธ์ใหม่ครั้งนี้ก็เพื่อเป็นสื่อให้ผู้นำทางการเมืองยุคปัจจุบัน ได้ยึดถือเป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะการเอาชนะปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านเข้ามาและการสร้างวิสัยทัศน์ในการมองปัญหา วิเคราะห์ปัญหา แก้ไขปัญหา จนตนเองประสบความสำเร็จ และสามารถนำพาผู้ตามหรือประชาชนไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จด้วย ซึ่งเจตนาที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหมายนั้น มีผลต่อตัวผู้นำของไทยโดยรวม

เนื่องจากแนวคิดผู้นำที่ผ่านตัวละครพระมหาชนกนี้ เป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัย หรือเหมาะสมกับทุกระบอบการปกครอง กล่าวคือ แนวคิดนี้มีความมุ่งเน้นที่ตัวผู้นำ ไม่ว่าผู้นำท่านนั้นจะเป็นผู้นำแบบใดก็ตาม ทั้งในส่วนของผู้คนที่อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

ประชาชนมีสิทธิมีเสียงเป็นเจ้าของอำนาจ ก็ยังต้องมีผู้นำในการจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศ หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ที่เน้นตัวผู้นำเองเป็นส่วนสำคัญที่สุด หรือแม้แต่ระบอบคณาธิปไตยก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่มุ่งเน้นด้านความเพียรพยายามก็สามารถได้ดีกับผู้นำเหล่านั้น อีกทั้งแนวคิดนี้ก็ยังคงคล้องกับกฎหมายหรือระเบียบประเพณีต่างๆ กล่าวคือ ความพากเพียรพยายามอย่างถูกต้องตามครรลองคลองธรรม และวิสัยทัศน์ของผู้นำนั้นย่อมไม่ขัดต่อระเบียบประเพณี ของชนชาติหรือเผ่าพันธุ์ใดทั้งสิ้น เนื่องจากว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นลักษณะนามธรรม ย่อมปรับประยุกต์เข้ากันได้กับทุกประเพณี โดยเฉพาะธรรมเนียมประเพณีของไทยเอง ที่ยกย่องให้ความเคารพนับถือกับผู้นำที่มีความพากเพียรอย่างยิ่งยวด ดังเช่นการให้ความเคารพยกย่องแก่พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งพระองค์มีความมุ่งมั่นพากเพียรพยายามรวบรวมแผ่นดินไทยจนเป็นปึกแผ่นมั่นคง และทรงปราบดาภิเษกตนขึ้นเป็นกษัตริย์ในเวลาต่อมา เป็นต้น ดังนั้นธรรมเนียมประเพณีการยกย่องผู้นำของไทยนั้น สอดคล้องกับแนวคิดนี้มาเป็นเวลาช้านานแล้ว และในปัจจุบันก็ยังเป็นอยู่เช่นนั้น

ข้อที่น่าพิจารณาในลำดับต่อมาก็คือ ผลสะท้อนในแง่ของธรรมะที่ปรากฏ ภายใต้บทพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าอยู่หัวนั้น พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ด้วยภาษาที่เข้าใจ โดยง่าย กล่าวคือ ทรงแปลจากภาษาบาลี ซึ่งเป็นเค้าโครงเดิมของชาดก เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งเนื้อหาที่ทรงดัดแปลงนั้นทรงเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวกับ “ปัญญา” คือพระเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาถึงการที่พระมหากษัตริย์จะทรงแสวงหา โมกขธรรมในคอนท่ายของเรื่องนั้น พระมหากษัตริย์จะไม่บรรลุโดยง่ายถ้าไม่ได้ทรงสร้างความเจริญให้แก่ประชาชนชาวเมืองมิลินดาให้ครบถ้วนก่อน ซึ่งพระองค์ได้สร้างสถาบันการศึกษาขึ้นมา ดังปรากฏในท้องเรื่อง ประเด็นเรื่องการสร้างสถาบันการศึกษาเพื่อให้ความรู้เป็นเรื่องราวของการสร้าง “ปัญญา” อย่างชัดเจน นั่นก็สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาก็มุ่งเน้นเรื่อง “ปัญญา” เป็นสำคัญ เพียงแต่พระมหากษัตริย์พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึง พระองค์ทรงมีพระราชดำริของพระองค์เอง เพื่อให้ผลสะท้อนนั้นตกอยู่กับประชาชนโดยตรง และขณะเดียวกันก็เป็นคุณค่าของตัวผู้นำที่กล่าวถึงเอง อีกทั้งผลสะท้อนในแง่ของธรรมะก็กลับมาสอดคล้องกับพุทธศาสนาอันเป็นต้นฉบับเดิมของเรื่องอีกด้วย ดังนั้นเรื่องนี้แม้เค้าโครงเดิมจะเป็นชาดกเดิมในพระพุทธศาสนา แต่พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระดำริอันเป็นพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เพิ่มขึ้นมาด้วย

หากจะพิจารณาจากหลักธรรมะที่พระองค์ทรงสะท้อนออกในบางเรื่องบางประเด็นว่าพระองค์ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) ทรงมีพระประสงค์อย่างไรนั้นควรพิจารณาประเด็นผู้นำต้องไม่เป็นคนหูเบา อย่างพระอริราชชนกที่ทรงคำเท็จทูลยุยงจนทำให้พระองค์ต้องมาประหัตประหารกับพระอนุชาของพระองค์คือพระโพลชนก ซึ่งนับดังกล่าวนี้นี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งที่จะให้ผู้นำทางการเมืองมีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวโดยง่าย เนื่องจากตำแหน่งผู้นำทางการเมือง

เป็นตำแหน่งสำคัญ เป็นจุดที่อยู่สูงที่สุดใครก็สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ ดังนั้นผู้นำต้องพร้อมที่จะสัมผัสกับเรื่องราวดังกล่าวต้องไม่หวั่นไหว ไม่หุบเบา ซึ่งดูเสมือนว่าสังคมปัจจุบัน ผู้นำอ่อนไหวง่าย เป็นต้น หรือ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการไม่คบคนพาล ซึ่งนัยที่แสดงออกผ่านพระมหากษัตริย์ โดยพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างกรอบให้กับพระมหากษัตริย์ได้คบกับบัณฑิต เรียกคนที่มีความรู้ความสามารถมาใช้สอยในกิจที่พึงกระทำ โดยนัยประการดังกล่าวในประเด็นนี้เป็นการสะท้อนถึงการเลือกคนและการใช้คน อันเป็นเรื่องที่สำคัญต่อผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากผู้นำของประเทศคบกับคนพาลและใช้หรือสนับสนุนให้คนพาลมีอำนาจก็จะทำให้ประเทศชาติประสบกับปัญหานานัปประการ โดยเฉพาะประเด็นการช้อรชู้หรือรับชู้บังหลวงหรือคอร์ปชั่น เป็นประเด็นที่สำคัญมากในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากคนพาลและสนับสนุนให้คนพาลคนไม่ดีมีอำนาจ เช่นผู้นำรัฐบาลที่ตั้งคนมีอิทธิพล คนทุจริต มาเป็นรัฐมนตรี มาเป็นผู้ช่วย มาเป็นที่ปรึกษา อันเป็นไปตามกลไกของระบบพรรคการเมือง เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าประเด็นเหล่านี้มีผลต่อนักการเมืองในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาให้ลึกซึ้ง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ที่พุทธธรรมมีความสัมพันธ์กับผู้นำมาตั้งแต่อดีตกาล โดยผู้นำใช้หลักธรรมในการปกครอง มุ่งมั่นที่จะทำความดี และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ซึ่งในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ ทำให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่ใช้หลักธรรมในการปกครองบ้านเมืองเช่นกัน ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ลักษณะผู้นำทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งท่านเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ประกอบไปด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น ความรู้ความสามารถ ความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ฯ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นคุณลักษณะที่เน้นไปที่ความดีงาม เช่นเดียวกับภาวะผู้นำของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงมีคุณสมบัติของความดีงามเช่นกัน

ทั้งนี้แล้วยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมเรื่องสี่แผ่นดิน ซึ่งพบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการหรือบุญบารมีเหนือคนทั่วไป เห็นได้จากการเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความมีบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับในบทพระราชนิพนธ์ ซึ่ง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีบุญบารมีเหนือกว่าคนทั่วไป และทรงมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงอาณาภาพของบารมีของพระองค์เช่นกัน รวมทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง บทบาทความเป็นผู้นำของพระรามในรามเกียรติ์ ซึ่งพบว่าพระรามเป็นผู้นำที่มีลักษณะพิเศษเหนือกว่าบุคคลทั่วไป และเป็นผู้มีบุญญาธิการ รวมทั้งยังทรงเป็นผู้นำแบบบารมีด้วย เช่นเดียวกับในบทพระราชนิพนธ์ที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ว่า ทรงเป็นผู้นำที่มีบุคลิกลักษณะและความสามารถ

รวมถึงคุณสมบัติที่พิเศษกว่าคนทั่วไป ทรงเป็นผู้ที่มีบารมีมาก และยังทรงเป็นผู้นำแบบยอมรับด้วย บารมี เช่นกัน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีความแตกต่างกับงานวิจัยเรื่อง ลักษณะผู้นำทางการเมืองของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เห็นว่า ผู้นำบารมีไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี หากแต่ที่สำคัญผู้ได้บังคับบัญชา จะต้องยอมรับในควมมีอำนาจของเขา เห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำบารมีจะต้องมีอำนาจมากกว่ามีความดี แต่ในบทพระราชนิพนธ์ เห็นว่า ความดีงามของผู้เป็น ส่วนประกอบที่สำคัญที่จะทำให้ผู้นั้น เป็นผู้นำบารมี รวมทั้งความดีงามจะทำให้ผู้นั้นได้รับการยอมรับนับถือจากผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความเต็มใจ

โดยสรุปแล้วงานวิจัยนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดความเชื่อทางการเมือง ไม่ใช่สถานการณ์ที่เป็นจริงหรือปรากฏการณ์จริงทางการเมือง เป็นเรื่องเกี่ยวกับจินตนาการทางความคิดของมนุษย์โดยตรง หากแต่ส่วนที่สำคัญก็คือ ลักษณะของวรรณกรรมที่ได้ทำการศึกษาวิจัย สามารถเป็นสื่อที่สะท้อนออกให้เห็น ด้านความคิดของประวัติศาสตร์ (วรรณกรรมเรื่องพระมหาชนกมีมาแล้ว 2500 กว่าปี) ซึ่งเป็นผลสะท้อนความคิดของมนุษย์เองที่รจนาเรื่องราวไว้ ถ้าหากพิจารณาในแง่ของหลักการ หรือวิชาการก็ต้องยอมรับว่าวรรณกรรมเป็นศิลปะทางความคิดอย่างหนึ่ง ที่มีมาในประวัติศาสตร์ เพราะโดยความเป็นจริงเรามักจะยึดถือประวัติศาสตร์มาเป็นกรอบประการหนึ่ง ในการดำเนินชีวิต หรือเป็นหลักในการปฏิบัติ ที่สำคัญก็คือ เราจะไม่ทำสิ่งที่ผิดคั่งที่ประวัติศาสตร์บันทึกเอาไว้ วรรณกรรมแม้เป็นสื่อความคิดก็เช่นกัน สามารถนำมาเป็นกรอบปฏิบัติได้อย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถปฏิบัติคู่กันไปกับ กรอบแนวคิดทฤษฎีหรือหลักวิชาการต่างๆ ในปัจจุบันได้

ดังนั้น แนวคิดผู้นำที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก แม้ว่าจะเป็นเรื่องของความคิดความเชื่อทางการเมืองก็ตาม แต่ก็มีทั้งหลักการและเหตุผลรองรับในเรื่องรวานั้นๆ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับความอดทน ความพากเพียรพยายาม และวิสัยทัศน์ในการแก้ปัญหา 2 ประเด็นหลักนี้ เป็นแนวคิดที่ชัดเจนอันสะท้อนออกมาจาก บทพระราชนิพนธ์ ที่ผู้ศึกษาว่าเป็นประเด็นที่ชัดเจน ที่สุดและจะส่งผลกับผู้นำในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก อีกทั้งสามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับแนวคิดทฤษฎีของปัจจุบัน ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ก็สามารถสะท้อนปรากฏการณ์ที่เป็นจริงทางการเมืองได้ เสมือนหนึ่งที่เราไม่ละเลยกรอบแนวคิดอันเป็นมาจากประวัติศาสตร์นั่นเอง

ข้อเด่นในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ เป็นวรรณกรรมที่มุ่งเน้นถึงความเพียรพยายามของบุคคลผู้เป็นผู้นำ โดยเฉพาะ ซึ่งความเพียรพยายามอย่างออกอุญท์ที่สื่อให้เห็นถึงคุณประโยชน์ด้านต่างๆ ที่เกิดตามมาจากการมีความพากเพียรพยายามของผู้นำ และ โดยเฉพาะสามารถนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีชัดเจนในด้านตัวผู้นำ อันจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการนำพาประเทศ เช่น ฟันฝ่าอุปสรรค ให้รอดพ้น

ไปได้อย่างปลอดภัย ซึ่งวรรณกรรมเรื่องพระมหานกที่นำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงแต่งเติมวิธีคิดในการจัดการกับปัญหาท้ายเรื่องของพระมหานก ซึ่งทรงประยุกต์ข้อความใหม่จากวรรณคดีที่มีอยู่เดิม เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์อีกทั้งยังทรงมีพระราชดำริว่า การที่พระมหานก จะเสด็จออกทรงแสง โมกขธรรมยังไม่ถึงเวลาอันสมควร เพราะว่าได้ทรงสร้างความเจริญแก่มิถิลายังไม่ครบถ้วน กล่าวคือข้าราชการ นัับแต่อุปราชจนถึงคนรักษาช้าง รักษาม้าและนัับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ ล้วนจารึกใน โมหภูมิทั้งนั้น ไม่มีความรู้ทั้งวิทยาการ ทั้งทางปัญญายังไม่เห็นความสำคัญของผลประโยชน์แท้แท้ของตนเอง จึงต้องตั้งสถานอบรมสั่งสอนให้เสร็จสิ้นเสียก่อน ทำให้เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประสงค์ให้พระมหานกทำหน้าที่ของผู้นำในการให้การศึกษาแก่ผู้ที่ได้บังคับบัญชาเสียก่อน เพราะจะเป็นการสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองแก่มิถิลานครได้ครบถ้วนอย่างแท้จริง รวมทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระมหานกในการที่พระองค์ทรงคิดวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงถึง 9 วิธีอีกด้วย ฉะนั้น การศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า ในบทพระราชนิพนธ์ได้สื่อถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไว้อย่างไรบ้าง

ข้อเด่นอีกประการของงานวิจัยชิ้นนี้คือ ใช้วรรณกรรมที่หลากหลายเกี่ยวกับผู้นำ ทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับผู้นำมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังทำให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในประเด็นอื่นๆ ที่อาจไม่เคยทราบมาก่อน

ข้อด้อยของงานวิจัยในครั้งนี้ คือ เนื้อหาในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกมีค่อนข้างน้อย อีกทั้งบางตอนไม่ได้กล่าวไว้ถึงรายละเอียด ทำให้ต้องหาข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ มาประกอบ รวมทั้งยังต้องอาศัยการตีความที่ค่อนข้างหลากหลายก่อนที่จะหาข้อสรุปซึ่งในด้านการตีความนั้นผู้วิจัยยังขาดประสบการณ์และทักษะอาจจะทำให้การตีความด้อยค่าลงไป

3. ข้อเสนอแนะ

ในส่วน of ข้อเสนอแนะ จากข้อค้นพบของการวิจัย สามารถที่จะนำแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไปใช้ได้กับการเมืองทุกระดับ โดยเฉพาะการเมืองระดับล่าง กล่าวคือ การปูพื้นฐานแนวคิดแบบนี้ ให้กระจายไปในระดับรากหญ้าก่อน หรือหน่วยเล็กๆ ก่อนๆ ที่จะขยายใหญ่ขึ้นในอนาคต อีกทั้งแนวคิดดังกล่าวจะทำให้ประชาชนทราบแนวคิดนี้ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งมีได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำเท่านั้น

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้นั้น คือ ควรนำเอาคุณสมบัติของผู้นำไปเป็นกรอบดำเนินการในการสรรหาผู้นำ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติบ้านเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผู้ที่เข้ามาเป็นผู้นำควรเป็นผู้ที่มีความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของผู้นำ และควรเป็นบุคคลที่สามารถใช้ความเป็นผู้นำในการที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมืองต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมและศีลธรรมเป็นที่ตั้ง ฯลฯ ดังนั้นการศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำจึงมีความจำเป็นและสำคัญต่อกระบวนการสรรหาผู้นำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะประชาชนที่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวนี้ที่มักจะเลือกแต่คนที่ให้อามิสสินจ้างแก่ตนเองหรือคนที่ร้ายวายเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงว่าบุคคลที่ถูกเลือกนั้นมีคุณสมบัติที่เหมาะสมหรือไม่ ดังนั้น การสรรหาผู้นำจึงต้องมีกรอบของการพิจารณาเลือกสรรอยู่ที่คุณสมบัติของบุคคลมากกว่าสิ่งอื่น โดยผู้วิจัยเห็นว่าผู้ที่สำคัญที่สุดในกระบวนการสรรหาผู้นำก็คือ ประชาชน ดังนั้น การนำแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำไปสู่พื้นฐานให้กับประชาชน หรือกลุ่มเล็ก ๆ ก่อนน่าจะเป็นการเหมาะสมที่สุด

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปเกี่ยวกับ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนกนั้น ควรที่จะกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีในด้านต่างๆเพิ่มขึ้น เช่น กรอบแนวคิดบทบาทผู้นำทางการเมือง กรอบแนวคิดเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยการศึกษาในประเด็น แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก แต่เป็นการวิเคราะห์โดยใช้กรอบที่แตกต่างกันออกไปซึ่งเป็นการเจาะลึกลงไปรายละเอียดเพื่อที่จะทราบว่า แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องหรือช่วยสนับสนุนกับงานวิจัยอย่างไรบ้าง อีกทั้งยังควรมีการตั้งประเด็นคำถามว่า ในบทพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอย่างไร หรือ สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไร เป็นต้น ซึ่งคำถามเหล่านี้จะช่วยทำให้ทราบถึงแนวคิดที่หลากหลายในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมากยิ่งขึ้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก กับ บทพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่อง ดิโต หรือวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ เช่น รามเกียรติ์ ไตรภูมิพระร่วง หรือ สามก๊ก เป็นต้น ว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

3.3 ข้อเสนอแนะอีกประการจากเรื่องความเพียรที่ผู้นำทางการเมืองไทยในทุกระดับชั้นควรนำไปประพฤติดปฏิบัติ ประการแรก ความเพียรพยายามที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จนั้นต้องให้มีปรากฏเป็นนิสยอยู่ในตัวตนของตน ให้เกิดเป็นคุณลักษณะเฉพาะของตนได้ยังเป็นการดี ประการที่สอง ความเพียรพยายามนั้นควรค่าแก่การสั่งสอนให้อนุชนรุ่นหลังประพฤติดปฏิบัติตามซึ่งนั่นก็หมายถึงผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็นก่อน ดังกล่าวไว้แล้วในประการแรก ประการที่สาม ความเพียรพยายามนั้นเป็นคุณเครื่องของความดำรงจึงเป็นสิ่งที่ผู้นำในทุกระดับชั้นควรระลึกถึง

ตลอดเวลา ซึ่งถ้าหากผู้นำในการเมืองไทยทุกระดับชั้นสามารถประพฤติปฏิบัติได้อย่างนี้เชื่อได้ว่า การแก้ไขปัญหาหรือการริเริ่มกระทำการใด ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติจะประสบผลสำเร็จ ดังที่ตั้งเป้าหมายไว้ในที่สุด

3.4 จากแนวคิดผู้นำที่ปรากฏในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หน่วยงานของภาครัฐหรือ หน่วยงานของเอกชนที่มีหน้าที่ในการสร้างผู้นำ และอบรมผู้นำทั้งผู้นำในระดับหน่วยงานหรือ องค์กร หรือระดับผู้บริหารของราชการต่างๆ โดยเฉพาะการให้การอบรมแก่ผู้นำที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำ ในองค์กรนั้นๆ ควรที่จะบรรจุแนวคิดผู้นำที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์สื่อผ่านพระมหากษัตริย์ ไปอบรมแก่ผู้นำที่จะขึ้นมาเหล่านั้น ให้ได้เป็นรูปธรรม หรืออย่างน้อยก็สามารถสร้างผู้นำที่จะ เป็นผู้นำให้ได้หลักการสองประการคือ มีความ پاکเพียรพยายามและมีวิสัยทัศน์เป็นเบื้องต้น สำหรับการอบรม เมื่อหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการสร้างผู้นำ อบรมให้คำแนะนำแก่ผู้นำ สามารถปรับ ประยุกต์หลักการของแนวคิดดังกล่าวไปใช้ได้ ก็คาดว่าจะ เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน องค์กร ตลอดถึงประเทศชาติโดยรวม ไม่น้อย

อีกประการหนึ่งที่จะเสนอแนะต่อผู้นำทางการเมืองไทยก็คือ หลักการปกครอง โดยการ ใช้หลักทศพิธราชธรรมซึ่งมีปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์นี้หากผู้นำทางการเมืองไทยสำนึกและ สำเนียงหรือกระทำมโนสติการไว้ในใจตลอดเวลา ความเป็นผู้นำของท่านนั้นๆ ก็จะเป็นผลดีต่อ ประชาชนและจะเป็นการตัดต้นตอหรือบ่อเกิดของปัญหาอีกหลายประการที่จะเกิดจากตัวผู้นำเอง เช่น ความโลภเป็นต้น ทำให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปได้โดยราบรื่น โดยเฉพาะนัยประการหนึ่งที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสะท้อนออกมาในบทพระรชนิพนธ์ก็คือ “การรู้จักกับการ แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ” ซึ่งผู้นำในทุกระดับชั้นควรที่จะศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้ รอบคอบดังเช่นที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสื่อออกถึงวิธีการจัดการฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ง่่าวิธีนั่นเอง

ซึ่งข้อเสนอแนะที่ผู้ศึกษาวิจัยได้นำเสนอนั้น ก็เพื่อให้การทำความเข้าใจต่อแนวคิด เกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น และเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้กับ สังคมใน และเพื่อการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กมล สมวิเชียร (2524) *วัฒนธรรมการเมืองไทย* กรุงเทพมหานคร สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

กิติ ตย์คคานนท์ (2534) *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ* กรุงเทพมหานคร บัตเตอร์ฟลาย

จิรโชค วีระสัย (2538) *สังคมวิทยาการเมือง* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จำเนียร ช่วงโชติ และคณะ (2522) *ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคล* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2528) *การเมืองมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส* กรุงเทพมหานคร ดอกหญ้า

ชัยอนันท์ สมุทวณิช (2520) *ประชาธิปไตย สังคมนิยม กับสังคมไทย* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์พิณเนส

ไชย ฌ พล (2537) *การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เคล็ดไทย

ไชยยงค์ ไชยพร (2536) “ทฤษฎีรัฐศาสตร์” *เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อัดสำเนา)*

_____. (2536) *ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง ปรัชญาการเมืองและทฤษฎี การเมือง เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย*

ณรงค์ พ่วงพิศ (2544) “ความคิดทางการเมืองไทย” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง* หน่วยที่ 15 หน้า 731-759 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขารัฐศาสตร์

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2537) *ผู้นำทางการเมือง: แนวทางวิเคราะห์และกรณีศึกษา* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์อเรียนแทลสกอล่า

_____. (2548) “การศึกษา รัฐศาสตร์แนวทางจิตวิทยาการเมือง” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์* หน่วยที่ 4 หน้า 152-225 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขารัฐศาสตร์

ถวิล ธาราโกชน (2532) *จิตวิทยาสังคม* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศึกษาพร

- ธงชัย จำสุวรรณ (2539) “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีกับหลวงวิจิตรวาทการ” วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ธนา นวลปลอด (2526) *สังคมปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก* กรุงเทพมหานคร โอเคียนสโตร์
- ธนาภัทร ศรีเบ็ญจา (มปป.) *ภาวะผู้นำ* นครพนม วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี
- ธรรมนุญ แจ่มใส (2541) “บทบาทผู้นำทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม: ศึกษากรณีการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ธรรมรส โชติคุณุชร (2519) *มนุษย์สัมพันธ์* กรุงเทพมหานคร พินเนศ
- ธีระวัฒน์ คณะมะ “ความเพียรของพระมหาชนก” สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 25 กันยายน 2549 จาก http://www.praphansarn.com/new/c_litt/detail.asp?id=139_23k
- นรี ภวานตานันท์ (2524) *การเมืองการปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บัณฑิต บุญสนอง (2542) “บทบาททางการเมืองของพลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศึกษากรณีการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2518-2519” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- บรรพต วีระสัย (2520) *สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ปิ่นชา สิริกุล “พลังศักดิ์สิทธิ์แห่งพระราชนิพนธ์” สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 20 กันยายน 2549 จาก <http://www.moomkafae.com/index.php?lay=show&ac=article&id=147534-39k>
- ประทุมพร วัชรเสถียร (2515) *ภาษาและหนังสือ* กรุงเทพมหานคร สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2541) *รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก* กรุงเทพมหานคร โอเคียนสโตร์

- ปรีชา ช่างขวัญยืน (2535) *ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง* กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- _____. (2538) *ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง พิมพ์ครั้งที่ 2* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- _____. (2538) *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก พิมพ์ครั้งที่ 2* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2538) กรุงเทพมหานคร อักษรเจริญทัศน์
- พนม ลิมอารี (2529) *กลุ่มสัมพันธ์มหาสารคาม ปรึคาออกชนกรพิมพ์*
- พะยอม วงศ์สารศรี (2534) *องค์การและการจัดการ* กรุงเทพมหานคร วิทยาลัยครูสวนดุสิต
- พระธรรมปิฎก (2538) *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ 8* กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- _____. (2541) *นิติศาสตร์แนวพุทธ พิมพ์ครั้งที่ 3* กรุงเทพมหานคร มูลนิธิพุทธธรรม
- _____. (2542) *ภาวะผู้นำ* กรุงเทพมหานคร มติชน
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (2540) *พระมหาชนก* กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- พระเทพเวที (ปยุตฺ ฺปยุตฺ โด) (2530) *สถาบันพระสงฆ์ในสังคมไทย* กรุงเทพมหานคร สหประชาพานิชย์
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 28 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พรรณี กัมมสุทธิ (2544) “บทบาทความเป็นผู้นำของพระรามในรามเกียรติ์” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2522) *วรรณกรรมการเมือง* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ตพิชย์ นิรันดร์ “พระมหาชนกวรรณคดีระดับโลก” สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 25 กันยายน 2549 จาก http://www.praphansam.com/new/c_liff/detail.asp?id=139_238
- พิมพ์ใจ โอภาณุรักษธรรม (2542) *ภาวะผู้นำ* กรุงเทพมหานคร สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
- พิชญ์ สุภณมิตร “ความเพียรของพระมหาชนก” สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 25 กันยายน 2549 จาก http://www.praphansam.com/new/c_liff/detail.asp?id=139_238
- ไพรัตน์ เทศพานิช (2541) “ความคิดทางการเมืองในสามก๊กและเจ้าผู้ปกครอง” วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ภิญโญ สาธร (2526) *หลักการบริหารการศึกษา* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์คุรุสภา
 เยาวภา เตชะคุปต์ (2527) *บทบาทความเป็นผู้นำ* กรุงเทพมหานคร
 ลิขิต ชีรเวทิน (2536) *การเมืองการปกครองไทย พิมพ์ครั้งที่ 2* กรุงเทพมหานคร
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วรวิทย์ จินดาพล (2542) *ภาวะผู้นำ* กรุงเทพมหานคร สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
 วรากรณ์ ห่องสุวรรณ (มปป.) “*บทบาทความเป็นผู้นำทางการเมืองของนายชวน หลีกภัย*”
 คณะรัฐศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- วินิจ เกตุนำ (2535) *มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหารยุคใหม่* กรุงเทพมหานคร โอเคียนสโตร์
 วิเชียร วิทยอุดม (2548) *ภาวะผู้นำ นนทบุรี ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์*
- วิมลศิริ ร่วมสุข (2522) *ประวัติวรรณคดีสันสกฤตยุคพระเวท* กรุงเทพมหานคร สหสยามพัฒนา
 วิสุทธิ์ โปธิแทน และคณะ (2534) *ปัญหาผู้นำกับกระบวนการกำหนดนโยบายแห่งชาติ*
 กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศิริพร พูนชัย (2547) *ผู้นำและภาวะผู้นำ การพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทของผู้บริหาร*
 กรุงเทพมหานคร วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก
- ศิวาพร มัชฌุกานนท์ (2528) *การบริหารงานบุคคล* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 สงวนศรี วิรัชชัย (2527) *จิตวิทยาเพื่อการศึกษา* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศึกษาพร
 สนธิ เดชานันท์ (2548) *พื้นฐานรัฐศาสตร์* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สมบัติ จันทร์วงศ์ (2527) “*ตัวบท (The text) กับการเรียนการสอนวิชาปรัชญาการเมือง*” *เอกสาร*
ทางวิชาการหมายเลข 14 กรุงเทพมหานคร ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- _____. (2527) *แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาปรัชญาการเมือง* กรุงเทพมหานคร
 สำนักพิมพ์กราฟิการ์ต
- _____. (2521) *ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่* กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สมพงษ์ เกษมสิน (2531) *การบริหาร พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนครศรีอยุธยา ไทยพัฒนาการพิมพ์*
 _____. (2526) *การบริหาร* กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช
- สุภัทรา โภชะโยธิน (2543) “*ลักษณะผู้นำทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์*”
 วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- สุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543) “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันและผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
- สุวิมล อิศระธนาชัยกุล (2546) “ความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมไทย : ศึกษากรณีนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- เสนีย์ คำสุข (2547) “แนวคิดทางการเมืองและสังคม” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดทางการเมืองและสังคม หน่วยที่ 1 หน้า 55-81 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชารัฐศาสตร์
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2521) พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 2 พิษณุโลก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- เสนาะ ดีเยาว์ (2535) การบริหารแบบผู้นำ กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เสถียรพงษ์ วรรณปก “ความเพียรของพระมหากษัตริย์” สารสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 25 กันยายน 2549 จาก http://www.praphansam.com/new/c_lift/detail.asp?id=139_234
- อรุณ รักธรรม (2532) การพัฒนาองค์การเพื่อเปลี่ยนแปลง กรุงเทพมหานคร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- _____ (2527) หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช
- อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2525) การพัฒนาบุคคล กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- อารี เพชรสุด (2530) มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน กรุงเทพมหานคร เนติกุลการพิมพ์
- อารี โสคติพันธุ์ (2538) ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ กรุงเทพมหานคร สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
- เอกกมนต์ พรชูเกียรติ (2543) “ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมของพุทธศาสนากับแนวคิดปรัชญาสากลในเรื่องสิทธิมนุษยชน: ศึกษาผ่านงานของพุทธทาสภิกขุ” วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- Barber, J.D. (1992) The Presidential Character, New Jersey : Prentice Hall, p.8-10 อ้างถึงใน สุภัทรา โกษะโยธิน (2543) “ลักษณะผู้นำทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์” ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- Bass, Bernard M. (1950) Leadership. In Psychology and organization behavior, New York: Harper and Row, p.87-89 อ้างถึงใน ธรรมบุญ แจ่มใส (2541) “บทบาทผู้นำทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม: ศึกษากรณีการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500” ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

- Bell, Roderick, and David V. Edward (1969) A leader in theory and resource, New York: The free, p.112 อ้างถึงใน ธรรมบุญ แจ่มใส (2541) “บทบาทผู้นำทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม:ศึกษากรณีการ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500” ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- Burby, Raymand J. (1972) Foundmental of leadership, Massachusetts: Addison Wesle,p.อ้างถึงใน สุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543) “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณี กำนันและผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช” ปรินญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
- Fiedler, F.E. (1967) A theory of Leadership Effectiveness, New york: Mc Graw-Hill ,p.8 อ้างถึงใน พิมพ์ใจ โอภาณุรักษธรรม (2542) ภาวะผู้นำ กรุงเทพมหานคร สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
- _____.(1967) A theory of Leadership Effectiveness, New york: Mc Graw-Hill ,p.118 อ้างถึงในสุรศักดิ์ ม่วงทอง (2543) “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันและผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช” ปรินญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล
- Hallander, E.P.& Julian, T.W. (1969) Contemporary treand in the analysis of leadership processes, p.71 อ้างถึงใน ธนาภัทร ศรีเบญจจา (มปป.) ภาวะผู้นำ นครพนม วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี
- Koontz, Harold, and Donnel, Cyril O (1959) Principle of Management, New York: Mc Graw-Hill,p.421-453 อ้างถึงใน วิเชียร วิทยอุดม (2548) ภาวะผู้นำ นนทบุรี ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์
- Krech D. Crtchfield and E.L. Ballachy (1948) Individual in Society, Bombay : Tata McGraw-Hill,p.234,421-453.อ้างถึงใน พิมพ์ใจ โอภาณุรักษธรรม (2542) ภาวะผู้นำ กรุงเทพมหานคร สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
- L.F. Urwick (1962) Leadership in the 20th Century, London : Sir Pitman & Son, Ltd ,p. 40 อ้างถึงใน วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ (ม.ป.ป.) “บทบาทความเป็นผู้นำทางการเมืองของ นายชวน หลีกภัย” คณะรัฐศาสตร์

- Likert, R. (1967) *The Human Organization : Its Management and Values*, New York : McGraw-Hill, p.40 อ้างถึงใน พิมพ์ใจ โอภาณรักษธรรม (2542) ภาวะผู้นำ กรุงเทพมหานคร สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
- Max Weber (1947) *The Theory of Social and Economic Organization*, London:Oxford University Press, p 324-392 อ้างถึงใน ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2537) ผู้นำทางการเมือง: แนวทางวิเคราะห์และ กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ออเรียนแทลสกอล่า
- Patricia C. Haskell (1963) *Leadership in Office*, New York : The American Management Association, p.26-34 อ้างถึงใน วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ (มปป.) “บทบาทความเป็นผู้นำทางการเมืองของนายชวน หลีกภัย” คณะรัฐศาสตร์
- Robert C. Tusker (1968) *The Theory of Charismatic Leadership*, p. 731-755 อ้างถึงใน ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2537) ผู้นำทางการเมือง :แนวทางวิเคราะห์และกรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ออเรียนแทลสกอล่า
- Ross, Murry G., and Charies E. Hendry (1958) *Reading in Social Psychology*, New York : Henry Holt, p.10 อ้างถึงใน ธรรมบุญ แจ่มใส (2541) “บทบาทผู้นำทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม:ศึกษากรณีการ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500” ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- Stogdill, R.m. (1974) *Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research*, New York :The Free Press, p62-63 อ้างถึงใน วิเชียร วิทย์อุดม (2548) ภาวะผู้นำ นนทบุรี ซีระฟิล์มและไซเท็กซ์
- Terry, George R (1960) *Principles of Management*, 3rd Homewood : Richard D Irwin, p.493 อ้างถึงใน วรวิทย์ จินดาพล (2542) ภาวะผู้นำ กรุงเทพมหานคร สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ที่มาแห่งพระมหากษัตริย์

ที่มาแห่งพระมหาชนกชาดก

ชาดก คือ เรื่องราวของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์เสวยพระชาติต่างๆ เป็นมนุษย์บ้าง อมนุษย์บ้าง เทวดาบ้าง สัตว์บ้าง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ผู้ใดจะทรงยกชาดก ซึ่งเป็นนิทานอิงธรรมมาแล้วเป็นบุคลาธิษฐาน คือเป็นวิธีการสอนแบบยกเอาเรื่องราวนิทานมาประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย แทนที่จะสอนธรรมะกันตรงๆ

ประเภทของชาดก มี 2 ประเภทคือ

1. ชาดกในนิบาต นิบาตชาดกแต่งเป็นคาถาคือคำฉันท์ล้วนๆ โดยจะมีการแต่งขยายความเป็นร้อยแก้ว เป็นอรรถกถาชาดก เหตุที่เรียกว่า นิบาตชาดก ก็เพราะว่า ชาดกในพระไตรปิฎกนี้จะถูกจัดหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา มีทั้งหมด 22 หมวด หรือ 22 นิบาต นิบาตสุดท้ายคือ นิบาตที่ 22 ประกอบด้วยชาดก 10 เรื่อง หรือที่เรียกว่า "ทศชาติชาดก"

2. ชาดกนอกนิบาต หมายถึง ชาดกที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นชาดกที่ภิกษุชาวเขียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวมาจากนิทานพื้นบ้านไทยมาแต่งเป็นชาดก ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2000-2200 ชาดกนี้เรียกอีกชื่อว่า "ปัญญาสาชาดก" แปลว่า ชาดก 50 เรื่อง และรวมกับเรื่องในปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง รวมเป็น 61 เรื่อง

ทศชาติชาดก เป็นชาดก 10 ชาติสุดท้ายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็น 10 ชาติที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีครบทั้ง 10 ประการ ได้แก่

- เต คือ เตมียชาดก (เนกขัมมบารมี)
- ช คือ มหาชนกชาดก (วิริยะบารมี)
- สุ คือ สุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี)
- เน คือ เนมิราชชาดก (อธิษฐานบารมี)
- ม คือ มโหสถชาดก (ปัญญาบารมี)
- ภู คือ ภูริทัตตชาดก (ศีลบารมี)
- จ คือ จันทกุมารชาดก (ขันติบารมี)
- นา คือ นารทชาดก (อุเบกขาบารมี)
- วิ คือ วิฑูรชาดก (สัจจบารมี)
- เว คือ เวสสันดรชาดก (ทานบารมี)

เรื่องย่อของพระมหาชนก

เรื่องพระมหาชนกมีที่มาจากวรรณคดีในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในทศชาดก โดยเป็นชาดกเรื่องที่สอง เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยชาติเป็นพระมหาชนก ซึ่งเป็นชาติของการบำเพ็ญวิริยะบารมี หรือที่เรียกว่า มหาชนกชาดก โดย เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ฐัมมสาโร มหาเถร) วัดราชผาติการาม เรื่องพระมหาชนก เสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยาน ในกรุงมิลิตา เรื่องมีใจความว่า ที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลืมนมะม่วงอัน โอชาแล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นมะม่วงที่มีผลรสดี ถูกข้าราชการบริพารดึงทิ้งจน โคนลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดี มีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการขี้อแย้งและจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาดปัญญา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมหาชนกในพระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎกขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษตรงจากมหาชนกชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยทรงดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

ตัวละครที่สำคัญในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ประกอบไปด้วย พระมหาชนก, นางมณีเมขลา, ท้าวสักกเทวราช, อุทิจงพราหมณ์มหาศาล, พระเทวี, พระนางสีวลีเทวี, พระโปลชนก, พระอริราชชนก, และปู่ทะเลย์กษัตริย์ เป็นต้น

เหตุการณ์ที่สำคัญในบทพระราชนิพนธ์ ได้แก่เหตุการณ์ตอนที่พระโปลชนกถูกจองจำ, ตอนที่พระโปลชนกทำศึกกับพระเจ้าอริราชชนก, ตอนที่พระนางสีวลีเทวีเสด็จไปนครจัมปาละ, ตอนที่พระมหาชนกทำให้พระมารดาบอกความจริง, ตอนที่พระมหาชนกออกเรือเพื่อไปทำการค้า, ตอนที่เรือจมลงในมหาสมุทร, ตอนที่พระมหาชนกทรงว่ายน้ำเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน, ตอนที่พระมหาชนกไขปัญหาของพระโปลชนกได้, ตอนที่ต้นมะม่วงถูกทำลาย, และในตอนที่ยังตั้งปู่ทะเลย์มหาวิชชาลัย เป็นต้น

โครงเรื่องบทพระราชนิพนธ์

พระเจ้ามหาชนก กษัตริย์แห่งกรุงมิลิตา มีพระราชโอรสสองพระองค์ พระนามว่า อริราชชนก และ โปลชนก เมื่อสวรรคตแล้ว พระอริราชชนกได้ครองราชสมบัติ และทรงตั้งพระโปลชนกเป็นอุปราช อนาคตย์ผู้ใกล้ชิดได้กราบทูลใส่ร้ายว่า พระอุปราชโปลชนกคิดไม่ซื่อ พระอริราชชนกหลงเชื่อ สั่งจองจำพระโปลชนก แต่พระโปลชนกตั้งจิตอธิษฐานและหลบหนีไปได้ ภายหลังได้รวบรวมพลมาทำรบ และเอาชนะได้ในที่สุด พระอริราชชนกสิ้นพระชนม์ในทีรบ พระเทวีที่กำลังทรงครรภ์จึงปลอมตัวหนีออกนอกเมืองด้วยความช่วยเหลือของท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จหนีไปจนถึงเมืองจัมปาละ ได้พราหมณ์ผู้หนึ่งอุปการะไว้ในฐานะบ่าวสาว

ต่อมาทรงมีประสูติกาล ตั้งพระนามพระโอรสตามพระอัยยิกาว่า มหาชนก จวบจนกระทั่งมหาชนกเติบโตใหญ่ และได้ทราบความจริง ก็คิดจะไปค้าขายตั้งตัว แล้วจะไปเอาราชสมบัติคืน จึงนำสมบัติครึ่งหนึ่งของพระมารดาไปขาย แลกเป็นสินค้าออกเรือไปยังสุวรรณภูมิ และในระหว่างทางในมหาสมุทร เรือต้องพายุล่มลง ลูกเรือตายหมด ยิ่งแต่พระมหาชนกรอดชีวิตผู้เดียว ทรงอดทนว่ายน้ำในมหาสมุทรด้วยความเพียร ๗ วัน ๗ คืน จนได้พบนางมณีเมขลา และสนทนาธรรมในเรื่องของความเพียร ในที่สุดนางมณีเมขลาได้อุ้ม พระมหาชนก ไปส่งยังมิลินทร

ฝ่ายมิลินทร พระโปลงนก็ได้สวรรคต เหลือเพียงพระราชธิดานาม สิวลิเทวี ก่อนสวรรคต ทรงตั้งปริศนาไว้ 4 ข้อ สำหรับผู้จะขึ้นครองราชย์ต่อไป แต่ไม่มีใครไขปริศนาได้ เหล่าอมาตย์จึงได้ประชุมกันแล้วปล่อยราชรถ ก็แล่นไปยังที่มหาชนกบรรทมอยู่ พระมหาชนกสามารถไขปัญหาของพระโปลงนได้ เหล่าอมาตย์จึงเชิญเสด็จขึ้นครองราชย์ และอภิเษกกับสิวลีเทวี และทรงครองสมบัติโดยธรรม บำเพ็ญทศพิธราชธรรม วันหนึ่ง พระมหาชนก ทรงประทับบนคอกช้างเพื่อทอดพระเนตรอุทยาน ใกล้ประตูอุทยานมีมะม่วง ๒ ต้น ต้นหนึ่งมีผล ต้นหนึ่งไม่มีผล ผลนั้นมีรสหวานเหลือเกิน พระมหาชนก ทรงเก็บมาเสวยผลหนึ่งแล้วเสด็จเข้าอุทยาน คนอื่นๆ ตั้งแต่พระอุปราชาลงมา ต่างก็แย่งเก็บผลมะม่วง จนต้นมะม่วงต้นนั้น โคนลง พระมหาชนกทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็เกิดความสังเวช ที่คนทั้งหลายหวังแต่ประโยชน์อย่างขาดปัญญา จึงทรงหาวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงถึง ๕ วิธีด้วยกัน และทรงรำลึกได้ว่านางมณีเมขลาเคยสั่งให้พระองค์ตั้งมหาวิทยาลัย จึงได้ปรึกษากับพราหมณ์ และในที่สุดพระมหาชนกก็ได้ตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น โดยใช้ชื่อว่า ปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย โดยรำลึกว่า ขณะที่ทรงว่ายน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๗ วัน ๗ คืนนั้น มีปุทธะเลียมช่วยหนุนพระบาท อีกทั้งการที่พระมหาชนกทรงตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นยังจะเป็นการให้การศึกษแก่ประชาชนทั้งหลายอีกด้วย

พระราชนิพนธ์ฉบับต่างๆ

พระราชนิพนธ์ พระมหาชนก ฉบับต่างๆ จากพ.ศ. ๒๕๓๕ ถึง ๒๕๔๓ พระมหาชนก ฉบับพระราชนิพนธ์ ในวาระมหามงคลสมัยกาญจนาภิเษก พุทธศักราช ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งจัดพิมพ์และจัดจำหน่ายพระราชนิพนธ์พระมหาชนกซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษควบคู่กันไป ในฉบับเดียวกัน ในเล่มมีภาพประกอบจิตรกรรมประกอบเรื่อง โดยฝีมือของศิลปินไทยร่วมสมัย ๖ ท่าน นอกจากนั้นยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างเหรียญพระมหาชนกควบคู่กับหนังสือพระราชนิพนธ์นี้ด้วย

พระมหาชนก ฉบับปกอ่อน จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มขนาด ๑๔.๖๐ x ๒๑.๐๐ เซนติเมตร เนื้อในพิมพ์ด้วยกระดาษอาร์ตมัน ๒๐๕ แกรม หน้า ๑๗๘ หน้า พิมพ์ ๔-๕ สีทุกหน้า

การออกแบบรูปเล่มฉบับปกอ่อนยังคงงดงามและได้อรรถรสที่สมบูรณ์ในการอ่านเหมือนฉบับปก
แข็งทุกประการ

พระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณูปการ จักรพรรดิในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ
พุทธศักราช ๒๕๔๒ จัดทำเป็นฉบับการ์ตูน ภาพประกอบโดย ชัย ราชวัตร ราคาเล่มละ ๑๕ บาท
พระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณูปการ ได้รับรางวัลดีเด่นด้านผลงานสื่อมวลชนประเภทหนังสือการ์ตูนที่ผลิต
ขึ้นเพื่อส่งเสริมสังคม จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ
(สยช.) โดยคณะกรรมการพิจารณาผลงานสื่อมวลชนดีเด่นเพื่อเยาวชน และเป็นหนังสืออ่าน
ประกอบการเรียนสำหรับนักเรียนทุกระดับชั้น

แผนผังแสดงตัวละครที่อาศัยอยู่ในเมืองต่างๆ

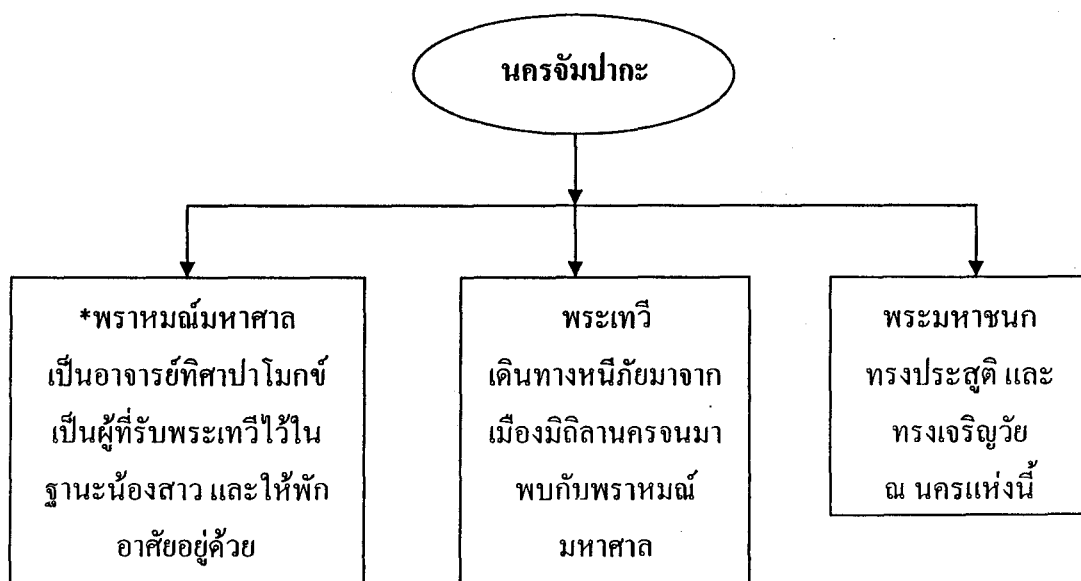
มิลินทร

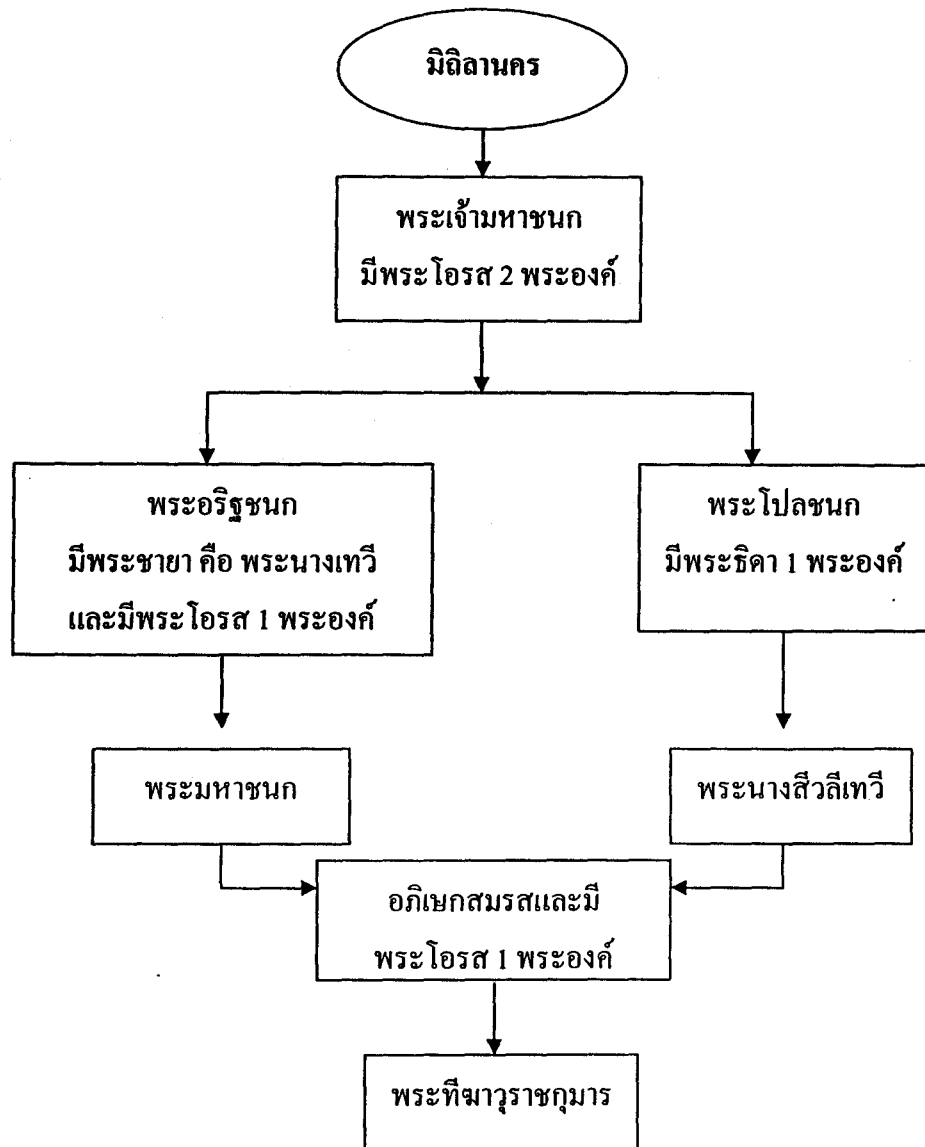
- พระเจ้ามหาชนก ทรงเป็นพระบิดาของพระอริชุนก และ พระโปลชนก
- พระอริชุนก กับพระเทวี มีพระโอรส คือ พระมหาชนก
- พระโปลชนก มีพระธิดา คือ พระนางสีวลีเทวี
- พระมหาชนกทรงอภิเษกกับพระนางสีวลีเทวี และมีพระโอรส คือ พระทีฆาวุราชกุมาร

นครจัมปาละ

- *พราหมณ์มหาศาล เป็นอาจารย์ทศปาโมกษ์ และเป็นผู้ที่รับพระเทวีไว้ในฐานะน้องสาว
- พระเทวี เดินทางหนีภัยมาจนพบกับพราหมณ์มหาศาล
- พระมหาชนก ทรงประสูติ และทรงเจริญวัยในนครนี้
- * พราหมณ์มหาศาล หรือ อุทิจงพราหมณ์มหาศาล หรือ ท่านอาจารย์ทศปาโมกษ์

แผนผังแสดงตัวละครที่อาศัยอยู่ในเมืองต่างๆ

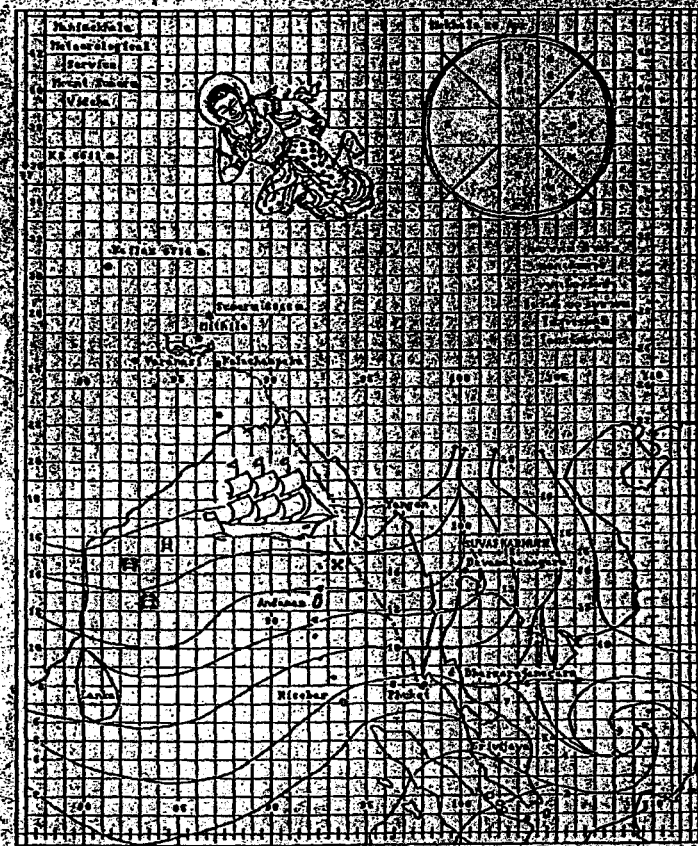

เมืองมิตลานคร หรือเรียกว่า มิตลา, วิเทหะ ปัจจุบันเป็นเมือง ชนะกะปุระ ประเทศเนปาล
เมืองจัมปาละ หรือเรียกว่า กาลจัมปาละ, แคว้นอังคะ, กาลจัมปา, จัมปา, จัมปาปุระ ปัจจุบันเป็น
เมือง ภาคัลปุระ, แคว้นพิหาร, ประเทศอินเดีย (พระมทชนก 2540: ภาคผนวก)

ภาพแผนที่ฝั่งพระหัตถ์

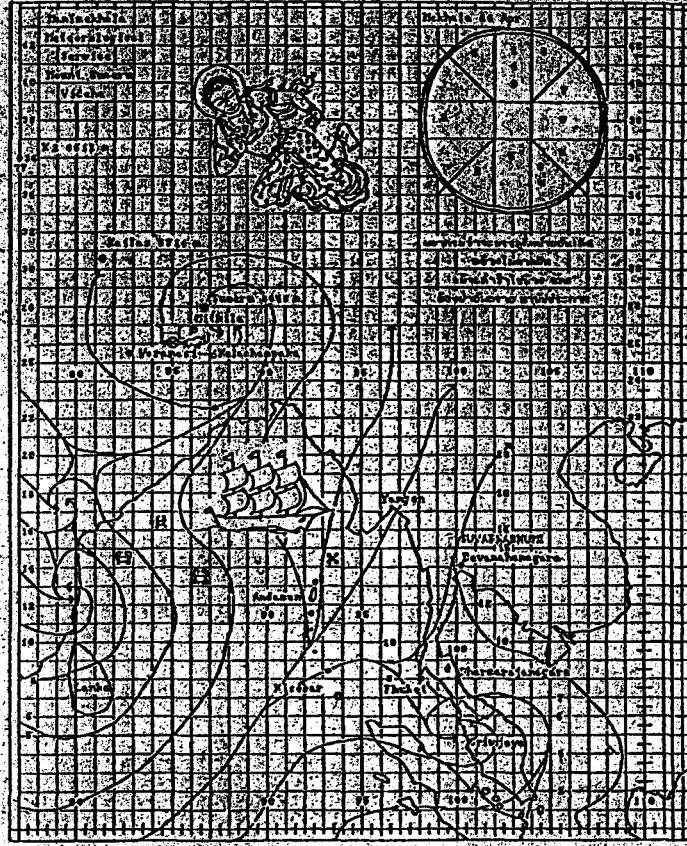
แผนที่ฝั่งพระหัตถ์แสดงสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของเมืองโบราณบางแห่งที่
กล่าวถึงในบทพระราชนิพนธ์ นอกจากนั้นยังแสดงข้อมูลทางอุตุนิยมวิทยาเกี่ยวกับทิศทางลม กับ
กำหนดวันเดือนทะเล ตลอดจนจุดอับปางของเรืออัปโชค ตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง ที่ทรงคาดคะเน
โดยอาศัยข้อมูลทางโหราศาสตร์

Mani Mekhala 20 April

พยากรณ์ สำหรับออกเดินทาง จากเมืองจัมปา
ในวันที่ ๒๐ เมษายน ไปสุวรรณภูมิโดยสวัสดิภาพ

ที่มา: พระมหาชนก 2540: 54

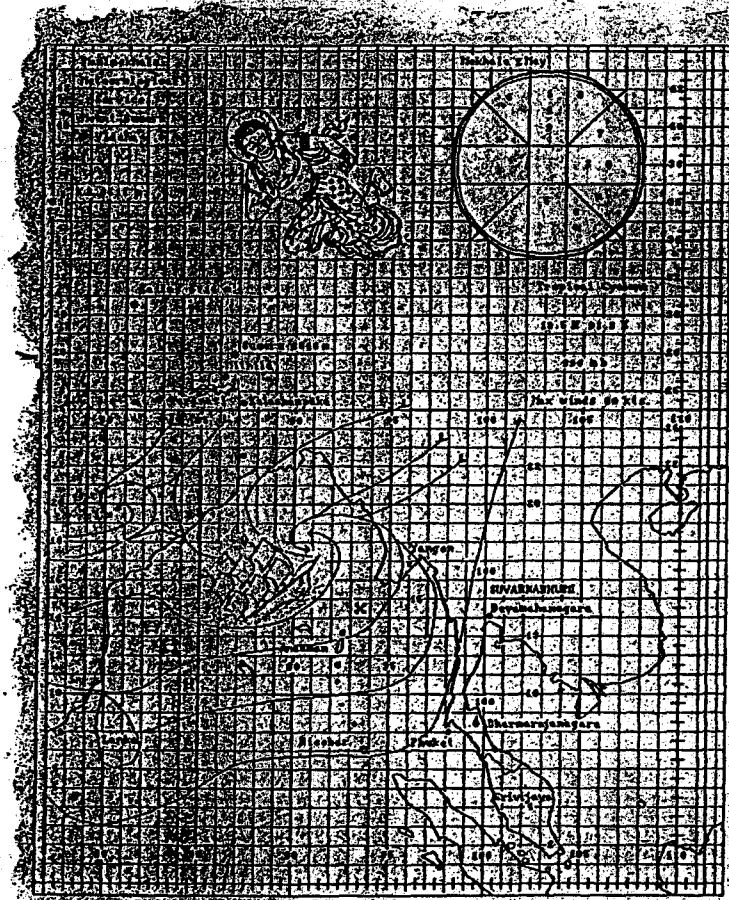

Mani Mekhala 24 April

พยากรณ์ว่าจะบรรลุที่หมายอันเลิศ

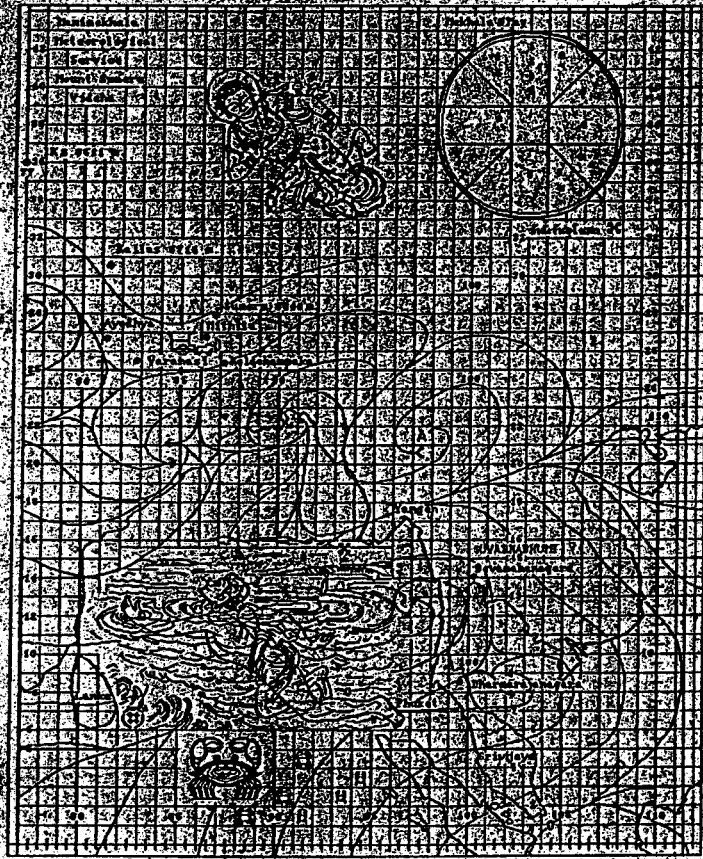
อย่างไม่คาดฝัน แม้จะล่าช้าไปบ้าง และต้องฝ่าอันตรายนานับการ

ที่มา: พระมหาชนก 2540: 55

Mani Mekhala 2 May
Tropical Cyclone

ที่มา: พระมหาชนก 2540: 56

Mani Mekhala 9 May
วันนี้วันอุโบสถ

ที่มา: พระมหาชนก 2540: 57

ภาคผนวก ข
หลักฐานโบราณคดีเกี่ยวกับชาดก

หลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวเนื่องกับชาดก

ชาดกมีบทบาทสำคัญต่อสังคมพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะ อินเดีย ลังกา และประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เหล่านี้จะปรากฏหลักฐานร่องรอยที่เกี่ยวเนื่องกับชาดกอยู่ทุกประเทศ ทั้งคัมภีร์ ศิลปกรรม และประเพณี

ประจักษ์พยานที่เก่าแก่ที่สุดของชาดกนี้ปรากฏอยู่ที่ศาสนสถานในประเทศอินเดีย ภาพสลักหินเรื่อง เตมียชาดก, มหาชนกชาดก, เนมิยชาดก, มโหสถชาดก และเวสสันดรชาดก ที่รั้วรอบสลูบ ที่เมืองภารหุต และภาพสลักเรื่อง สุวรรณสามชาดก และเวสสันดรชาดก ที่ซุ้มประตูหินของสลูบที่เมืองสาณูจี ในประเทศอินเดีย แสดงให้เห็นว่า หลักฐานเกี่ยวเนื่องกับชาดกมีปรากฏมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 3-4 แล้ว

สำหรับในประเทศไทย หลักฐานเกี่ยวกับชาดก เราพบมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเสมาหินอีสาน ไม่เพียงเฉพาะบริเวณภาคกลางเท่านั้น ในภาคอีสานก็เป็นอีกบริเวณหนึ่งที่พบหลักฐานเกี่ยวเนื่องกับชาดก หลักฐานที่ว่านี้คือ เสมาหิน เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของอีสาน อันแสดงถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ท้องถิ่นคือ วัฒนธรรมหินตั้ง กับวัฒนธรรมภายนอกคือ พระพุทธศาสนา

เสมาทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายแสดงเขตศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนา เสมาที่พบในภาคอีสานมีหลากหลายรูปแบบ และที่สำคัญมีเสมาจำนวนไม่น้อยที่มีการแกะสลักภาพบนเสมา มีทั้งลวดลายและเรื่องราวเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น รูปดอกบัว พระสถูปเจดีย์ ภาพชาดกและพุทธประวัติ เสมาที่พบส่วนใหญ่อยู่ในลุ่มน้ำชี โดยเฉพาะที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ จะพบเสมาหินมากเป็นพิเศษ เป็นแหล่งที่มีเสมาที่มีภาพแกะสลักแสดงเหตุการณ์เรื่องราวในพุทธประวัติและมหานิบาตชาดก อาทิ วิชुरชาดก จันทกุมาร และ เวสสันดรชาดก เป็นต้น

เศษเสมาชิ้นหนึ่งที่พบที่บ้านห้วยหินทอด อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น มีภาพแกะสลักเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เป็นรูปพระสงฆ์ถือตาลปัตรด้วยมือซ้ายกับสตรีนั่งขัดสมาธิและยกมือระดับหน้าอก บนเสมาชิ้นนี้ เป็นฉากหนึ่งในตอนที่พระมหาชนกตัดสินใจลาพระมเหสี คือ พระนางสีวลี

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1 แบบการเก็บข้อมูลจากเอกสาร

-
1) ข้อมูลบรรณานุกรม.....
.....
- 2) เอกสารนี้เขียนโดย.....
.....
- 3) มีส่วนสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์อย่างไร.....
.....
- 4) มีเนื้อหาที่สำคัญคือ.....
.....
- 5) ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์คือ (ระบุหน้า).....
.....
- 6) ข้อคิดเห็น วิจาร์ณ ในส่วนต่างๆของ กรอบแนวคิดทฤษฎี และวัตถุประสงค์..
.....

2 แบบบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง.....

ชนิดของข้อมูล เหตุการณ์	ฉาก (ที่ไหน เมื่อไหร่)	พฤติกรรม (ใครทำ อะไร)	แบบแผน พฤติกรรม (อย่างไร)	ความ สัมพันธ์ (กับใคร)	การมี ส่วนร่วม (ใครบ้าง)	ความหมาย (ทำไม เพราะอะไร)
1.
.....
.....
.....
.....
2.
.....
.....
.....
.....
3.
.....
.....
.....
.....

ที่มา : ดัดแปลงมาจาก (สุภางค์ จันทวานิช 2549: 92)

3 แบบบันทึกดัชนีเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

กลุ่มคำในชุดความหมายเดียวกัน	ความสัมพันธ์	คำหลัก
กลุ่มที่ 1.
.....
.....
.....
.....
.....
กลุ่มที่ 2.
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ตารางที่ 3 แบบบันทึกดัชนี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาววิชุดา เกิดมณี
วัน เดือน ปีเกิด	24 เมษายน พ.ศ.2523
สถานที่เกิด	อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
ประวัติการศึกษา	ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สถาบันราชภัฏนครปฐม พ.ศ. 2543
สถานที่ทำงาน	ตำบลช่องแคบ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก
ตำแหน่ง	เจ้าของกิจการ